

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SUN'ULLAH EFENDİ'NİN *FETÂVÂ*'Sİ VE TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra ÜNALDI

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Süleyman KAYA

HAZİRAN - 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

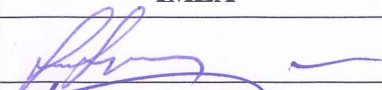
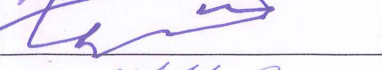

SUN'ULLAH EFENDİ'NİN *FETÂVÂ*'Sİ VE TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra ÜNALDI

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku

Bu tez 26/06/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Süleyman KAYA	Başarılı	
Doç. Dr. Osman Güman	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Emine Arıkan	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Büşra ÜNALDI
Öğrenci Numarası	:	Y126008040
Enstitü Anabilim Dalı	:	Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı	:	İslam Hukuku
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Şeyhülislam Sun'ullah Efendi'nin Fetâvâ'sı ve Tahlili
Benzerlik Oranı	:	%9

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

26.06/2018
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Süleyman KAYA

Tarih: 26.06.2018

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Tezimizde ele aldığımız mecmua Osmanlı döneminin XVI. asrına ait yazma bir eserdir. Fetvanın insan hayatındaki yeri ve önemine binaen böyle bir eser seçmeyi uygun gördük ve bu mecmua ile birlikte ufak bir analiz yapmak istedik. Böylece Osmanlı dönemi ışığında fetva faaliyetine ufak bir katkı sağlamaya çalıştık.

Tezin bütün aşamalarında, çalışmamı sahiplenerek takip eden ve tamamlamamı sağlayan, her daim desteğini hissettiren ve hiçbir yardımını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Süleyman Kaya'ya teşekkür eder saygılarımı sunarım. Bu alanı seçmemde etkili olan hocam Dr. Öğr. Üyesi M. K. Abdussamet Bakkaloğlu'na, her zaman beni teşvik eden ve cesaretlendiren kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Şirin'e çok teşekkür ederim. Yüksek lisans sürecinde tanıştığım değerli arkadaşlarım Emine Gümüş ve Sümeyye Şahin'e, tezde bana rehberlik eden Arş. Gör. Nuray Keskin (Sarman)'e de ayrıca şükranlarımı sunarım. Esere ulaşmam konusunda bana yardımcı olan Süleymaniye Kütüphanesi görevlilerine ve güzel bir çalışma imkanı sunan İSAM personeline teşekkürlerimi arz ederim. Son olarak hayatım boyunca maddi manevi desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen, her zaman yanımda olduklarını bildiğim kıymetli anne babama ve ailemin diğer fertlerine teşekkür ederim.

Büşra ÜNALDI

26/06/2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: FETÂVÂ-YI SUN‘ULLAH EFENDİ’DEKİ SORU VE CEVAPLARIN MUHTEVA YÖNÜNDE ÖZELLİKLERİ	11
1.1.Soruların Muhteva Yönünden Özellikleri	15
1.1.1.Bir meselenin hükmünü öğrenmeye yönelik sorular	16
1.1.2.Bir konuda bilgi edinmeye yönelik sorular	19
1.1.3.İki şıktan hangisinin doğru olduğunu öğrenmeye yönelik sorular.....	19
1.1.4.Hangi beyyinenin tercih edileceğine yönelik sorular.....	20
1.1.5.Aynı soru içerisinde birkaç farklı meselenin zikredildiği sorular.....	21
1.1.6.Bir kitaptan naklin Arapça olarak aynen alınıp meselenin hükmünün sorulduğu sorular	22
1.1.7.Arapça ifadelerin ne anlama geldiğini öğrenmeye yönelik sorular	22
1.2.Cevapların Muhteva Yönünden Özellikleri.....	23
1.2.1. “Olur” veya “Olmaz” şeklinde verilen cevaplar	23
1.2.2. “Olur” veya “Olmaz” dışında verilen kısa cevaplar	26
1.2.3. “Olur” veya “Olmaz” şeklinde cevap verildikten sonra açıklama yapılan cevaplar.....	28
1.2.4. Bazı şartlara bağlı olarak “Olur” veya “Olmaz” şeklinde verilen cevaplar ...	29
1.2.5. Birden fazla seçenekten birinin tercih edildiği cevaplar	32
1.2.6. Bilgi vermeye yönelik verilen cevaplar	33
1.2.7. “Caizdir” veya şarta bağlı olarak “Caizdir” şeklinde verilen cevaplar	35
1.2.8. Görüş ayrılığı olduğu zikredilen cevaplar.....	35
1.2.9. Bir alime atıf yapılarak verilen cevaplar.....	37

BÖLÜM 2: SUN‘ULLAH EFENDİ’NİN FETVA VERME USULÜ	38
2.1. Farklı Görüşlere Atıf Yaparak Fetva Vermesi	41
2.1.1. Görüşlerden Birini Tercih Ederek Fetva Vermesi	41
2.1.1.1. Belli Bir Görüşün Müftâ-bih Olduğuna Atıfla Fetva Vermesi	41
2.1.1.2. Mezhebin Kurucu İmamlarına Atıfla Fetva Vermesi	44
2.1.1.3. Mezhebin Sâir Alimlerine Atıfla Fetva Vermesi	47
2.1.2. Hakimin Takdirine Bırakarak Fetva Vermesi	49
2.1.3. Sultanın Takdirine Bırakarak Fetva Vermesi	51
2.2. Farklı Görüş Zikretmeksizin Fetva Vermesi	51
2.2.1. Herhangi Bir Görüşe Atıf Yapmadan Fetva Vermesi	52
2.2.2. Daha Önce Verilmiş Bir Fetvaya Atıfla Fetva Vermesi	54
SONUÇ	56
KAYNAKÇA	57
EKLER	62
ÖZGEÇMİŞ	243

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: Adı geçen eser
<i>a.g.m.</i>	: Adı geçen makale
<i>a.g.md.</i>	: Adı geçen madde
<i>bkn.</i>	: Bakınız
<i>c.</i>	: Cilt
<i>DİA</i>	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
<i>h.</i>	: Hicri
<i>Hz.</i>	: Hazreti
<i>ktp.</i>	: Kütüphane
<i>m.</i>	: Miladi
<i>nr.</i>	: Kayıt numarası
<i>ra.</i>	: Radiyallahu anh
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>sy.</i>	: Sayı
<i>sav</i>	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
<i>SBE</i>	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>TALİD</i>	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
<i>TDV</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı
<i>vr.</i>	: Varak numarası
<i>Yay.</i>	: Yayınları
<i>yy.</i>	: Yüzyıl

TABLÖLÄR LİSTESİ

- Tablo 1:** Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi İle Fetâvâ-yı Üskübî’deki Fetva Sayıları..... 13
- Tablo 2:** Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi İle Fetâvâ-yı Üskübî’deki Fetva Başlıkları..... 15

Tezin Başlığı: Şeyhülislam Sun‘ullah Efendi’nin <i>Fetâvâ</i> ’sı ve Tahlili	
Tezin Yazarı: Büşra ÜNALDI	Danışman: Doç. Dr. Süleyman KAYA
Kabul Tarihi: 26/06/2018	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + (65 tez)/183 (ek)
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri	Bilim Dalı: İslam Hukuku
<p>Sun‘ullah Efendi 960/1553 yılında İstanbulda doğmuştur. Babası Kanuni Sultan Süleyman dönemi kazaskerlerinden İskipli Molla Cafer Çelebi’dir. Müderrislik ve kadılık yapan Sun‘ullah Efendi 1008/1599 senesinde şeyhülislamlığa başlamıştır. Görevinin ilk iki dönemi III. Mehmed, üçüncü ve dördüncü dönemi ise I. Ahmed devrine denk gelmektedir. Çeşitli sebeplerle dört defa azledilerek tekraren göreve getirilmesiyle tarihe geçmiştir. Dördüncü ve son azlinden sonra inzivaya çekilmiş ve 1020/1611 yılında hacca gitmiştir. Hacc dönüşünden kısa bir süre sonra 1021/1612 senesinde İstanbul’da vefat etmiştir.</p> <p>Eserimiz <i>Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi</i> de 16. yüzyıla ait bir fetva mecmuasıdır. Mecmuada Sun‘ullah Efendi’ye arz edilen ve onun tarafından cevaplanan fetvalar derlenmiştir. Eserin farklı yerlerde nüshaları mevcuttur ancak bizim esas aldığımız nüsha Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunan nüshadır.</p> <p>Eser içerisindeki fetvalar konusuna göre farklı bablara ayrılmıştır. Babların sistematığı klasik fıkıh sistematığına uygundur. Kitabı’t-tahâre ile başlayıp Kitabı’l-vesâyâ ile son bulmaktadır.</p> <p>Sun‘ullah Efendi sorulara genellikle kısa cevaplar vermiştir. Eserdeki cevapların büyük bir kısmını tek kelime cevaplar oluşturmaktadır. Gerekli gördüğü yerlerde ise bazen uzun bazen kısa açıklamalar yapmıştır. Eserde nakil yoktur ancak Sun‘ullah Efendi’nin nadiren de olsa alim veya mezhep imamlarına atıfta bulunduğunu söylemek mümkündür.</p> <p>Eserde Sun‘ullah Efendi genel olarak net cevaplar vermiştir. Farklı görüşlere atıfla fetva verdiğinde ise genellikle tercihini belli eden ibareler kullanmıştır. Tercihle bulunmadığında ise meseleyi bazen hakimin bazen de sultanın takdirine bırakmıştır. Mecmuamızda Sun‘ullah Efendi’ye ait 1017 fetva bulunmaktadır. Toplamda 79 varaktan oluşan eserimizde Sun‘ullah Efendi’nin fetvaları 76. varakta son bulmaktadır. Diğer varaklarda ise mârûzât bölümü mevcuttur.</p>	
Anahtar Kelimeler: Sun‘ullah Efendi, Osmanlı Hukuku, fetva, fıkıh, şeyhülislam.	

Title of the Thesis: <i>Fetâvâ</i> of Shaykh al-İslam Sun‘ullah Efendi With an Analysis	
Author: Büşra ÜNALDI	Supervisor: Assist. Prof. Süleyman KAYA
Date: 26/06/2018	Number of Pages: vi (pre text) + 65 (m.b.)/183 (ad)
Department: Basic Islamic Sciences	Subfield: Islamic Law
<p>Sun‘ullah Efendi was born in 960/1553 in Istanbul. His father was Molla Cafer Çelebi of Iskilip who was one of the kazasker during the reign of Kanuni Sultan Süleyman. Sun‘ullah Efendi, who was a mudarris and kadi, began to work as Shaykh al-Islam in 1008/1599. The first two periods of his service corresponded to Mehmed III era, and the third and fourth periods corresponded to Ahmed I era. He went down in history by being dismissed and recommissioned because of several reasons for four time. After his fourth and last dismissal he retired into seclusion and went on pilgrimage in 1020/1611. He died after a little while he returned from his pilgrimage in Istanbul in 1021/1612.</p> <p>And the piece <i>Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi</i> is a fetwa journal which is from the 16th century. The fetwas which were submitted to Sun‘ullah Efendi and answered by him are compiled in the journal. There are several copies of the piece in different places, but the copy we based our work on is the one in the Süleymaniye Library.</p> <p>Fetwas in the journal are divided into different babs according to their subjects. Systematics of the babs match with the classical fiqh systematics. It starts with Kitabu’t-tahâre and ends with Kitabu’l-vesâyâ.</p> <p>Sun‘ullah Efendi usually gave short answers to the questions. A great majority of the answers in the piece are consisted of one-word answers. He made both brief and long explanations whenever he deemed it necessary. There are no quotations in the piece, however it can be said that, even though it’s seldom, Sun‘ullah Efendi cited some scholars and madhhab imams, too.</p> <p>Sun‘ullah Efendi generally gave straight answers in the piece. He usually used expressions which indicated his preference, when he gave a fetwa with a reference for different opinions. And at the times when he didn’t make any preferences, he left the issue to the judge’s or the sultan’s discretion. In the journal there are 1017 fetwas which belong to Sun‘ullah Efendi. In the piece, which is consisted of 82 foils, the fetwas of Sun‘ullah Efendi end in the 78th foil. And there is the submission section in the remaining foils.</p>	
Key Words: Sun‘ullah Efendi, Ottoman Law, fetwa, fiqh, shaykh al-islam.	

GİRİŞ

Fetva, dini bir mesele hakkında dinin aslı kaynaklarında bulunan bir hükmün aktarılması ve fakih bir kişinin, hakkında hüküm bulunmayan bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap anlamına gelmektedir.¹ Osmanlı hukuk sisteminde önemli bir yere sahip olan fetvanın hem teorik hem de pratik etkisi vardır.²

Osmanlı Devleti fetva faaliyetini 15. yy.da kurumsal hale getirerek meşihat makamını kurmuş kurumun başına da şeyhülislamı getirmiştir.³ Şeyhülislam, Osmanlı'da sadrazamdan sonra gelir ve ilmiye sınıfının başı olarak kabul edilirdi. Şeyhülislamın fetvaları bir nevi kadı ve müftülerin kılavuzu idi. Şeyhülislam fetvası reddedilemez, üzerine söz söylenemezdi. Her ne kadar İslam hukukunda fetva bağlayıcı nitelikte olmasa da şeyhülislam fetvalarının manevî açıdan bağlayıcı olduğu da inkar edilemezdi.⁴ Hem dini işlere bakan hem de dünyevi işleri yürüten şeyhülislamın siyasi bir yükümlülüğü de vardı.⁵ X. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan “şeyhülislam” kavramı fakihler arasındaki ihtilafli meseleleri çözen alimler için kullanılmaktaydı.⁶ İslam dünyasında önde gelen ulemâ ve sûfiler için de kullanılan bu tabir, sonraki dönemlerde âlimlerin en kıdemlisi anlamında kullanılmaya başlanmış ve bir unvan haline gelmiştir.⁷

Şeyhülislamların, kendilerine fetva işlerinde yardımcı olan görevlileri bulunurdu. “Şeyhülislam Kâtibi” ve “Müsevvidi” adı verilen bu görevlilerin başında ise “Fetvâ Emînî” yer alırdı. Şeyhülislamlardan sonra karar yetkisi fetva eminlerine aitti.⁸ Fetva mecmualarının hazırlanmasında büyük payları olan fetva eminlerinin en önemli

¹ Fahrettin Atar, “Fetva”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1995, c.XII, s. 486-487.

² Seda Örsen, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetvâ Mecmuaları”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, 2007, sy. 4, s. 36.

³ Nuray Keskin, *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlîli*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya, 2014, s. 1.

⁴ Esra Yakut, “Osmanlı Devleti’nde Şeyhülislamlık Kurumu ve Bir Şeyhülislam Olarak Mûsâ Kâzım Efendi”, *Erzurumlu Şeyhülislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu (Kasım 2013, Erzurum)*, Erzurum, 2014, s. 129.

⁵ Ramazan Boyacıoğlu, “Tarihi Açısından Şeyhülislamlık, Şer’iye ve Evkaf Vekaleti”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 1996, sy. 1, s. 161.

⁶ Ziya Kazıcı, “Osmanlılarda Şeyhülislamlık Müessesesi”, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, h.1401, c. V, sy. 2, s. 40.

⁷ Mehmet İpşirli, “Şeyhülislam”, *DİA*, İstanbul: TDV, 2010, c. XXXIX, s. 91.

⁸ Ali Himmet Berki, “Osmanlı Türklerinde Yüksek İfta Makamı”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*, s. 304.

görevleri şeyhülislamlık makamına sorulan soruları tek kelimelik formata göre hazırlamak ve şeyhülislama sunmaktı.⁹

Osmanlı'da şeyhülislamın kendi dönemlerinde vermiş oldukları fetvaların derlendiği fetva mecmuaları bulunmaktadır. Bu mecmualar insanların hem pratik hem hukuki meseleleriyle ilgili olarak sordukları sorulara verilen cevaplardan oluşan ve kendi dönemlerinde halk tarafından sıkça başvurulmuş önemli kaynaklar olarak kabul edilir.¹⁰

Şeyhülislam fetvaları, Osmanlı tarihinde ilk defa XVI. yy.da derlenmiş,¹¹ bu derleme faaliyeti XVI. yüzyıldan sonra artmaya başlamıştır. Fetva mecmualarının bazıları şeyhülislamın kendi döneminde tedvin edilmiş bazıları da kendisinden sonra derlenmiştir. Bu mecmualardan bazıları varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir. Özellikle çok sayıda fetva veren ve uzun süre görev yapan şeyhülislamın fetvaları çoğunlukla kendi fetva eminleri veya öğrencileri tarafından derlenmiş, fıkıh bablarına göre düzenlenmiştir.¹²

Bizim çalışmamızda ele aldığımız mecmua da XVI. yüzyıla aittir. O dönemde şeyhülislamlık yapan Sun'ullah Efendi tarafından verilen fetvaların mevcut olduğu önemli bir eserdir. Mecmuanın kapak kısmında verilen bilgiden anlaşıldığı üzere mecmuayı Sun'ullah Efendi bizzat kendisi değil de fetva eminliğini yapan Yâverîzâde Mehmed Efendi derlemiştir. Bu mecmuadaki fetvalar, fetva emini tarafından derlenen fetvalardan ibarettir, Sun'ullah Efendi'nin verdiği tüm fetvalar mecmuada yer almamaktadır.

Mecmuamızda Türkçe fetvaların haricinde az da olsa Arapça fetvalar da mevcuttur. Biz çalışmamıza Arapça fetvaları dahil etmedik. Ancak bazı fetvalarda Arapça bir kaide veya alıntı bulunmaktadır. Bunların tercümelerini de dipnotta verdik.

⁹ Arslan, "Osmanlı Dönemi Nukûllü Fetva Mecmuaları ve Özellikleri", s. 171.

¹⁰ Örsten, a.g.m., s. 30,34.

¹¹ Özen, "16. Yüzyıl Osmanlı Hukukunun Kaynakları", *Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası-XVI. Yüzyıl (Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler)*, İstanbul, 2017, s. 23.

¹² Emine Arslan, "Osmanlı Dönemi Nukûllü Fetva Mecmuaları ve Özellikleri", *Osmanlı Hukukunda Fetva*, İstanbul, 2018, s.168.

Sun‘ullah Efendi’nin Hayatı ve Eserleri

Hayatı

Cafer Efendizâde Hacı Mustafa Sun‘ullah Efendi 960/1553 senesinde İstanbul’da dünyaya geldi. Babası Kanuni Sultan Süleyman dönemi kazaskerlerinden İskilipli Molla Cafer Çelebi, dedesi ise Abdünnebi Efendi’dir. Önce babasından ve Zenbillizâde Fudayl Çelebi’den ders alan Sun‘ullah Efendi daha sonra amcazâdesi Ebussuûd Efendi’ye intisab etti.

Sun‘ullah Efendi on yedi yaşında Ebussuûd Efendi’ye mülâzım oldu, bir yıl sonra müderris olan¹³ Sun‘ullah Efendi ilk olarak Beşiktaş’ta Hayreddin Paşa Medresesi’nde göreve başlayıp 981/1573 yılında bu medreseden ayrıldı. Bir süre hangi görevde bulunduğu bilinmemekle birlikte, muhtemelen, İstanbul’da mülâzemette¹⁴ bulunarak kazasker divanına devam etti.¹⁵ Muharrem 984/Nisan 1576’da Mahmut Paşa Medresesi’ne müderris oldu. Şevval 987/Aralık 1579 yılında Cârullah ez-Zemahşerî’nin Bakara Suresi tefsirine dair bir risale yazdı. Şaban 990/Eylül 1582’de Sahn-ı Semân Medresesi’ne tayin edildi. Bu medresedeki görevi üç yıl kadar sürdü. Kasımpaşa Kulaksız Mezarlığında Yahudilerin gürültü yaparak Müslümanları rahatsız etmeleri üzerine açılan tahkikatı Galata Kadısı ve Bayezid mütevellisi ile birlikte yürüttü. Şevval 993/Ekim 1585’te Şehzâde Medresesi, Şaban 996/Temmuz 1588’de ise Üsküdar’da Valide-i Atik Medresesi müderrisliğine getirildi.¹⁶

Sun‘ullah Efendi müderrislik görevinden sonra kadılık mesleğine intikal eyledi. Zilkâde 998/Eylül 1590’da Ebussuûdzâde Mustafa Efendi’nin yerine Bursa kadılığına getirildi. Cemâziyelâhir 999/Nisan 1591’de Edirne ve 20 Receb 1000/2 Mayıs 1592’de de İstanbul kadılığına tayin edildi. Aynı yılın Şevval/Temmuz ayında Anadolu

¹³ Cevdet Dadaş, Ahmed Nezih Galitekin, Seyit Ali Kahraman, *İlmiyye Sâlnâmesi*, İstanbul: İşaret Yay., 1998, s. 349.

¹⁴ Mülâzemet: Medrese eğitimi tamamlayan bir talebenin, gerekli kademelerden geçtikten sonra, kadı veya müderris olarak görev alması için beklediği dönemdir. Aynı zamanda görev sürelerini dolduran kadı veya müderrislerin, yeni göreve atanana kadar İstanbul’da geçirdikleri mazuliyet ve eğitim dönemini de ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ercan Alan, “Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Mülâzemet Sistemi”, *Osmanlı Araştırmaları= The Journal of Ottoman Studies*, İstanbul, 2017, sy. 49, s. 89,90; İpşirli, “Osmanlı İlmiye Teşkilâtında Mülâzemet Sisteminin Önemi ve Rumeli Kadiaskeri Mehmed Efendi Zamanına Ait Mülâzemet Kayıtları”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1983, sy. 10-11, s. 222.

¹⁵ İpşirli, “Şeyhülislâm Sun‘ullah Efendi”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, sy. 210. s. 13.

¹⁶ İpşirli, “Sun‘ullah Efendi”, *DİA*, İstanbul: TDV, 2009, c. XXXVII, s. 530.

kazaskerliğine, 13 Şevval 1001/13 Temmuz 1593'te Rumeli kazaskerliğine getirildi. Yaklaşık iki sene bu görevde kaldı.¹⁷

Sun'ullah Efendi meslekî kademelerini tamamladıktan sonra 12 Rebûlevvel 1008/2 Ekim 1599'da şeyhülislam oldu. Ancak merkezî idareyi uzun süre meşgul eden Karayazıcı Abdülhalim'in affedilmesi ve Çorum'a sancakbeyi olarak tayin edilmesinde etkili olan¹⁸ Sun'ullah Efendi, maruz kaldığı eleştiriler yüzünden 2 Safer 1010/2 Ağustos 1601 tarihinde görevinden azledildi. Sun'ullah Efendi bir yıldan fazla süren mâzuliyet döneminde de devlet meselelerinden uzak kalmadı, olayları yakından takip etti. Sadâret Kaymakamı Halil Paşa'nın rüşvet aldığı III. Mehmed'e arz etmesi üzerine yerine Saatçi Hasan Paşa getirildi. Ancak Anadolu'da karışıklıkların artması üzerine Hasan Paşa görevinden azledildi ve Güzelce Mahmud Paşa kaymakam oldu.

Sun'ullah Efendi 22 Receb 1011/5 Ocak 1603'te ikinci defa şeyhülislamlığa getirildi. Bu dönemde İstanbul'da siyasi olayların vuku bulması sonucunda 25 Şaban 1011/7 Şubat 1603'te azledildi. Görevinden alınma sebebi Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa aleyhindeki faaliyetleridir. Bu esnada Sadrazam Hasan Paşa yeniçerilere, Sun'ullah Efendi ve Güzelce Mahmud Paşa sipahilere dayandı. Olaylar yüzünden çıkan sipahi isyanını bastıran Yemişçi Hasan Paşa'nın azledilmesi ve idam edilmesi üzerine rakibi ortadan kalkan Sun'ullah Efendi tekrar güç kazandı ve 10 Muharrem 1013/8 Haziran 1604'te üçüncü defa şeyhülislamlığa getirildi. İki sene kadar bu görevde kaldı ve 22 Rebûlevvel 1015/28 Temmuz 1606'da tekrar azledildi. Kısa süren bu mâzuliyet döneminde Sun'ullah Efendi sadece dini konularla değil siyasi olaylarla da yakından ilgilendi. Özellikle padişah I. Ahmed tarafından davet edildiği meşveret meclislerine katıldığı, burada da açık sözlülüğüyle dikkat çektiği kaynaklarda geçmektedir.¹⁹

Kendi yerine göreve getirilen Ebülmeyâmin Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine 22 Receb 1015/23 Kasım 1606 tarihinde yeniden şeyhülislamlığa getirildi. Dördüncü meşihatı bir buçuk yıl kadar sürdü. Bir süre sonra Kırım hanlığına karışması ve devlet adamlarıyla zıt düşmesi sebebiyle 20 Safer 1017/5 Haziran 1608'de I. Ahmed tarafından görevinden

¹⁷ İpşirli, a.g.m., 212.

¹⁸ İpşirli, a.g.m., 215.

¹⁹ İpşirli, a.g.m., 222.

azledildi. Sun‘ullah Efendi bu azlden sonra inzivaya çekildi ve 1020/1611 yılında Şam yoluyla hacca gitti. Hacdən döndükten bir süre sonra 8 Safer 1021/10 Nisan 1612’de İstanbul’da vefat etti. Cenaze namazı Fatih Camiinde, Aziz Mahmud Hüdâyi tarafından kıldırılan Sun‘ullah Efendi, Hüsâm Bey Mescidi’nde yol kenarına defnedildi.

Sun‘ullah Efendi’nin dört ayrı meşihâtı toplam beş sene yedi ay tutmaktadır. Gerek görev sürecinde gerekse mazuliyet dönemlerinde siyasi olaylardan uzak durmayan Sun‘ullah Efendi hep açık sözlü ve net olmuştur. Dürüst, samimi ve doğruyu söylemekten çekinmeyen bir alim olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Selânikî, Atâî ve Cinânî eserlerinde Sun‘ullah Efendi’den övgüyle bahsetmişlerdir. Koçi Bey de Sun‘ullah Efendi’nin birkaç kez görevinden sebepsiz yere azledildiğini fakat yerine gelenlerin, azledilme korkusuyla doğruyu söylemekten çekindiklerini üzüntüyle dile getirmektedir.²⁰

Eserleri

Sun‘ullah Efendi’nin çeşitli konularda verdiği fetvaları içeren standart, tertipli, henüz basılmamış bir fetva mecmuası bulunmaktadır. Eserin adı *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’dir. Bu mecmuanın farklı nüshaları farklı kütüphanelerde yer almaktadır. Bunlar:

1- Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 326, 333.

2- Konya İl Halk Ktp., nr. 369, 1565.

Eserin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan nüshaları ise şu şekildedir:

1- H. Hüsni Paşa, nr. 502. vr. 1b-76a.

2- Nazif Efendi, nr. 20/2.

3- Yazma Bağışlar, nr.1440.

4- Yeni Cami, nr. 678.²¹

Bu nüshalardaki fetva sayıları bazen farklılık gösterebilmektedir. İpşirli Sun‘ullah Efendi ile ilgili yaptığı çalışmasında H. Hüsni Paşa, Yazma Bağışlar ve Yeni Cami nüshaları hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca her üç nüshanın da bablarını ve bablarda bulunan fetva sayılarının mukayesesini de yaparak ayrıntılı bir çalışma sunmuştur.²²

²⁰ İpşirli, a.g.md., s. 531.

²¹ Özen, “Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü”, s. 290.

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. İpşirli, a.g.m., s. 228.

Bizim tez boyunca esas aldığımız nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa, nr. 502'de kayıtlı olan nüshadır. Bu nüsha 79 varaktan müteşekkildir. Ancak Sun'ullah Efendi'nin fetvaları 76. varakta sona ermektedir. Diğer varaklarda ise farklı kişilerin fetvaları ve fetvaların sonunda bu kişilerin isimleri yer almaktadır. Biz bu fetvaların latinizesini de yaptık ve fetvaların sonunda ilgili kişilerin isimlerini zikrettik.

Mecmuada yer alan fetvalar soru-cevap şeklinde zikredilmektedir. Fetvaların sonunda da Sun'ullah Efendi'ye ait "ufiye anh" veya "ketebehü el-fakîr Sun'ullah, ufiye anh" şeklinde bir imza bulunmaktadır.

Eser "Kitabu't-tahâre" ile başlayıp "Kitabu'l-vesâyâ" ile son bulmaktadır. Kitaplardaki fetva sayıları farklılık arz etmektedir. En çok fetva 143 soruyla Kitabu'l-hudûd'da iken, bunu 95 fetvayla Kitabu'l-vakîf ve 91 fetvayla Kitabu't-talâk takip etmektedir. Bazı bablarda ise sadece 1 sorunun cevaplandığı görülmektedir. Bunlar; Kitabu'l-hacc, Kitabu'r-radâ', Kitabu'l-ibâk ve Kitabu'l-ikrâh'dır.

Mecmuada fetvaların 92 tanesi Mehmet İpşirli tarafından *Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi* başlıklı makalede latinize edilmiştir. Bu fetvalardan birkaç tanesinin orijinal metinleri de makalenin sonunda yer almaktadır. Ayrıca latinize bölümünden sonra fetvalarda geçen terimler de fetva numaralarına göre bir fihrist şeklinde verilmektedir.

Sun'ullah Efendi'nin, fetva mecmuasının haricinde, kaynaklarda geçen iki eseri daha mevcuttur. Bunlar; *Tefsîr-i Keşşâf Evâilî'ne Hâşiye'si* ve *Kütüb-ü Mütedavile'ye Talikât'*dir.²³

Tezin Konusu

Tezimizin konusu Şeyhülislam Sun'ullah Efendi'nin 16. yüzyıla ait fetva mecmuası olan *Fetâvâ-yı Sun'ullah Efendi'*dir. Eser klasik fıkıh sistematığına göre düzenlenmiştir. Fetvalar Türkçe soru cevap şeklindedir. Eserde Sun'ullah Efendi'ye ait 44 bab ve 1017 fetva bulunmaktadır. Bablardan bir tanesinde fetva yer almamaktadır.²⁴

²³ Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1972, s. 53.*

²⁴ *Fetâvâ, Kitabu'z-zebâih ve'l-udhiyye.*

Bizim ele aldığımız eserin tamamı daha önce tez olarak çalışılmamıştır. Fetvaların bir kısmının yer aldığı makaleler²⁵ ve sadece talâk bahsindeki fetvaların değerlendirilmesine dair çalışılan bir tez mevcuttur. Şerafettin Sökülmez'e ait olan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sun'ullah Efendi'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde boşama şekilleri, üçüncü bölümde ise Sun'ullah Efendi'nin talâkla ilgili fetvaları ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Ayrıca Kitabı't-talâkta yer alan tüm fetvalar boşama çeşidine göre sınıflandırılmış, latinize edilmiş ve sonrasında da değerlendirilmiştir.²⁶ Biz eserin tamamını latinize ederek ve değerlendirme yaparak yeni bir eser ortaya koymaya çalıştık.

Tezimizi iki ana bölüm şeklinde oluşturduk. Birinci bölümde *Fetâvâ-yı Sun'ullah Efendi*'nin genel özelliklerini inceledik. Soru ve cevapların muhteva yönünden özelliklerini farklı sınıflandırmalarla ele almaya çalıştık. İkinci bölümde de Sun'ullah Efendi'nin fetva verme usûlünü inceledik. Burada da fetvaları cevap verilme usûlüne göre sınıflandırmaya çalıştık. Tezimizin sonunda üç ek bölüm bulunmaktadır. Bunlardan birincisinde mecmuanın latinize edildiği metin yer almaktadır. İkinci ekte eserde bulunan babların kaç fetvadana oluştuğunu gösteren tablo bulunmaktadır. Üçüncü ekte ise *Fetâvâ-yı Sun'ullah Efendi*'nin ilk sayfasının yer aldığı bölüm mevcuttur.

Tezin Amacı

Çalışmamızda ele aldığımız eser 16. yy.a bir fetva mecmuasıdır. Toplumun yapısıyla ilgili bizi bilgi sahibi kılan bu mecmualar kütüphanelerde latinize edilmeyi beklemektedir. Günümüzde yapılan araştırmalarda ise eserlerin belli bir bölümü çalışılmakta veya eserden seçilen fetvalar üzerinden bir çalışma yapılmaktadır. Biz de bu amaçla daha önce bütün olarak çalışılmamış bir eser seçmeyi uygun gördük. Böylece Şeyhülislam Sun'ullah Efendi'yi ve onun fetvalarını ihtiva eden *Fetâvâ-yı Sun'ullah Efendi*'yi tanımak ve tanıtmak istedik. Türkçe yazılan bu mecmuanın tamamını latinize etmeye çalıştık. Ayrıca fetvaların sorularını ve cevaplarını tek tek inceleyerek bir tahlil yapmaya çalıştık.

²⁵ İpşirli, "Şeyhülislam Sun'ullah Efendi", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi basımevi, İstanbul, 1987, sy. 13, s.208-256.

²⁶ Şerafettin Sökülmez, *Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'nin Fetâvâsına Göre Osmanlı Hukukunda Talâk*, İstanbul Üniversitesi SBE, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2013.

Tezin Önemi

Fetva bir toplumun disiplin altına alınmasında ve şekillenmesinde büyük rol oynar. Çünkü fetva sosyal hayatla iç içedir. İnsanların hayatına yön verir. Verilen fetvalar neticesinde toplum ve kanun birliği sağlanmış olur. Bu yüzden fetva mecmuaları tarihte önemli bir yere sahiptir. Bize, ait olduğu dönemle ilgili birçok konu hakkında bilgi verir. Dönemin kadı veya şeyhülislamına yöneltilen soruların muhtevasına bakıldığında hayatın her alanına ait problemlerin bu makamlara arz edildiğini görmek mümkündür. Bu da bize fetva mecmualarının çok çeşitli konular barındırmakta olduğunu göstermektedir.

Osmanlı toplumunda her kesimden insanın fetva alabildiği görülmektedir. Bu sayede mecmualar dönemin sosyal, kültürel, siyasi ve ahlaki yönlerini anlamamızı sağlamaktadır. Aynı zamanda mecmualar geçmişe dair bilgi edinmemizi sağlayan önemli belgelerdir. Fetva mecmuaları sadece geçmiş dönem kadı ve müftülerine rehberlik etmekle kalmayıp günümüzde de birçok konuda bize ışık tutmaktadır.

Tezin Yöntemi

Çalışmamıza başlarken ilk önce eserin iki nüshasını seçtik. Bunlardan birini ana nüsha²⁷, diğerini kontrol nüshası²⁸ olarak belirledik. Bizim çalışmamızda tamamını latinize ettiğimiz nüsha ana nüshadır. Ana nüshada okumakta zorlandığımız veya eksik olduğunu düşündüğümüz yerlerde kontrol nüshasına müracaat ettik. Çünkü bazı fetvalar iki nüshada da aynen yazılmışken bazılarında ufak tefek farklılıklar bulunabilmektedir.

İki nüsha karşılaştırıldığında ana nüshada yer alan bazı fetvaların kontrol nüshasında bulunmadığı görülmektedir. Doğal olarak kontrol nüshamızın hacmi ve fetva sayısı ana nüshaya göre daha azdır. Ancak biz ana nüshayı esas aldığımız için bu nüsha üzerinden çalışmamızı gerçekleştirdik.

²⁷ Sun'ullah Efendi, *Fetâvâ-yı Sun'ullah Efendi*, Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 502.

²⁸ Sun'ullah Efendi, *Fetâvâ-yı Sun'ullah Efendi*, Süleymaniye Ktp., Nazif Efendi, nr. 20/2.

Ana nüsha olarak seçtiğimiz yazma 79 varaktan müteşekkildir; ancak Sun‘ullah Efendi’nin fetvaları 76. varakta sona ermektedir. Kontrol nüshası ise 41 varaktan oluşmaktadır. Tez konumuz olan mecmuada toplam 1040 fetva mevcuttur; fakat daha önce de belirttiğimiz gibi bunlardan 1017 tanesi Sun‘ullah Efendi’ye aittir. Biz eserin tamamını latinize ettik ancak fetva numaralandırmasını 1017’de bitirdik. Daha sonraki fetvaları ise latinize ederek tekrar numaralandırdık. Bu fetvaların kime ait olduğunu da sonlarında yazan isimler doğrultusunda fetvaların sonuna ekledik. Farklı isimlere ait olan bu fetvaların arasında 1018 tarihli kısa bir mârûzât bölümü de mevcuttur. Biz bu kısmı da latinize ederek teze almayı uygun gördük. Mârûzâtı da kendi içerisinde 1’den 22’ye kadar numaralandırdık. Mârûzâttan sonra yine farklı isimlerle yazılan 14 fetva daha bulunmaktadır. Bunların da latinizesini yapıp numaralandırmasını baştan başlattık.

Latinize esnasında sadece Türkçe fetvaları latinize ettik. Mecmuada 21 tane de Arapça fetva²⁹ bulunmaktadır. Biz bu fetvaları çalışmamıza dahil etmedik. Ayrıca mecmuada Arapça alıntı yapılarak hüküm sorulan 2 fetva daha bulunmaktadır, bu fetvaların tercümelerini de dipnotta verdik. Soru-cevap muhtevalarında da bu iki fetvayı ayrı bir kategoride inceledik.

Eseri latinize ederken metnin aslına sadık kalmaya çalıştık fakat “itdiği-ettiği”, “dimek-demek”, “olacak-olunca”, “içün-için”, “kendüyü-kendini”, “kendüye-kendine” gibi ufak değişiklikler de yaptık.

Çalışmamızı iki bölümden oluşturduk. Birinci bölümde *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’nin genel özelliklerini, ikinci bölümde ise Sun‘ullah Efendi’nin fetva verme usulünü inceledik. Başlıklandırmayı yaparken büyük ölçüde Nuray Keskin’in *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili* adlı tez çalışmasından faydalandık.

Latinize ettiğimiz metnin tamamını EK 1’de verdik. Fetvaların her birini numaralandırdık. Kullandığımız nüshanın üzerindeki varak numaralarında karışıklık olduğu için numaralandırmayı elle yaptık. Bu yüzden nüshadaki varak numaralarıyla bizim yazdığımız varak numaraları farklılık göstermektedir.

²⁹ Arapça fetvaların bablara dağılımı şu şekildedir: 2 salât, 2 nikah, 2 talâk, 1 siyer, 1 şerike, 2 vakf, 1 şehâde, 1 vekâle, 2 dava, 1 ikrâr, 1 sulh, 1 hibe, 4 vesâyâ.

EK 2’de *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’de bulunan babları ve bu bablarda bulunan fetva sayılarını gösteren tabloyu verdik.

EK 3’te *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’yi latinize ederken ana nüsha olarak belirlediğimiz nüshanın ilk varağına yer verdik.

BÖLÜM 1: FETÂVÂ-YI SUN‘ULLAH EFENDİ’DEKİ SORU VE CEVAPLARIN MUHTEVA YÖNÜNDE ÖZELLİKLERİ

Kitabu’t-tahâre ile başlayan *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi* fıkıh babları sistematığına uygun olarak düzenlenmiş olup Arapça nakiller içermemektedir. Bizim ele aldığımız nüshanın kapak sayfasında “*İzzetlü ve fazîletlü Yâverîzâde Mehmed Efendi hazretleri, merhum Sunullah hazretlerinin fetvâyı şerîfesi hizmetinde iken cem‘ eyledikleri fetâvâ-yı şerîfedir. Kendi hatt-ı şerîflerinden nakl olunmuşdur.*” açıklaması yer almaktadır. Bu bilgi bize mecmuadaki fetvaların Sun‘ullah Efendi tarafından değil; Sun‘ullah Efendi’den mülâzim olan ve onun fetva eminliğini yapan Mehmed Efendi tarafından derlendiğini göstermektedir.

Özen fetva literatürüyle ilgili yaptığı çalışmada mecmuaları ikiye ayırır. Birincisi günlük hayatta karşılaşılan veya tartışılan meselelere verilen fetvaları barındıran aslî fetva mecmuaları, ikincisi Arap vilayetlerinde yetişip Osmanlı uygulamaları hakkında Osmanlı ulemasına atıfta bulunan Arap ulemasına ait fetvaların yer aldığı Osmanlı-Arap ulemasının fetâvâları. Aslî fetvaları da orijinal fetvalar (fetâvâ-yı yapışdırma), derlemeler, şeyhülislam monografaları ve sâir ulema monografaları olarak dört bölümde inceler. Her bir bölüm için ayrıntılı bilgi sunan Özen; fetâvâ-yı yapışdırmanın, cevaplanması için şeyhülislama sunulan soru ve cevapların, şeyhülislamın imza ve mührünü taşıyan orijinal yazılı belge formundaki kağıtların mecmualara yapıştırılarak günümüze intikal ettiğinden bahseder.³⁰

Necmettin Hilav’ın da bu tür orijinal fetvaları (fetâvâ-yı yapışdırma) neşrettiği bir çalışması bulunmaktadır. Söz konusu çalışmada Sun‘ullah Efendi’ye de ait 13 fetva vardır.³¹ Ancak bu fetvaların hiçbiri tez konumuz olan mecmuada yer almamaktadır. Buna binaen Sun‘ullah Efendi’nin birçok fetvasının olduğunu; ama mecmuayı derleyen fetva emîni Mehmed Efendi’nin bu fetvalardan bir kısmını seçerek derleme yaptığını söyleyebiliriz.

³⁰ Özen, “Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü”, s. 258.

³¹ Necmettin Hilav, “Necmettin Hilav’ın Fetvâ Mecmuası”, *Müteferrika Altı Aylık Kitabiyat Dergisi*, İstanbul, 2012, sy. 42, s. 102-106.

Fetvalar içerik bakımından incelendiğinde hayatın her alanına dair soruların olduğu görülmektedir. Bu sebeple fetva mecmualarına sadece hukuk kitabı gözüyle bakmak yanlış olur. Ele aldığımız mecmua da dahil olmak üzere fetva mecmuaları halkın her türlü sorununa çözüm bulan birer başvuru kaynağıdır. Mecmuaları dikkatle incelediğimizde döneminin yaşantısı ve sorunları hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Soruların özellikle hangi konularla ilgili olduğuna bakarak halkın problemlerine ulaşabilir, verilen cevaplardan yola çıkarak da nasıl bir çözüm yolu izlendiğini görebiliriz.

Sosyal hayat fetvayı nasıl etkiliyorsa fetva da sosyal hayatı etkilemektedir. O yüzden fetvanın insan hayatına yön veren unsurların başında geldiğini söyleyebiliriz. Hayata dair somut cevapları olan fetvalar da fıkıh gibi hayatın her alanını kapsamaktadır. İbadet bölümleriyle başlayan mecmuaların aile hukuku, şahıs hukuku, borçlar hukuku, vakıf hukuku gibi farklı bölümlerle devam etmesi ve bu konuların haricinde, alkol, avcılık, ekonomik konular gibi bölümleri de barındırması bize sosyal hayata dair her konuda fetva verildiğini göstermektedir.³² Bunun Hz. Muhammed (sav)'den beri varolan bir gelenek olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Rasulullah (sav) ashabına fetva ile ilgili herhangi bir konu kısıtlaması getirmemiş, onların imanî, dinî veya hukukî meselelerine fetva vererek İslam toplumundaki ilk müftî olmuştur.³³

Nâsi Aslan çalışmasında fetvanın dini hususlardan daha ziyade ictihad gerektiren sosyal, idari, siyasi ve iktisadi alanda etkili olduğunu ifade eder. Hatta Osmanlı dönemine ait fetva mecmualarında fetvaların çok az bir kısmının taharet, namaz, oruç gibi ibadet konularıyla ilgili olduğunu, büyük bir kısmının ise muâmelât denilen hukukî alanla ilgili olduğunu belirtir.³⁴

Çalışmamızda ele aldığımız mecmua toplam 44 babdan oluşmaktadır. Ancak Kitabı'z-zebâih ve'l-udhiyye'de fetva bulunmamaktadır. Bunun farklı sebepleri olabilir. Mecmuayı derleyen Yâverîzâde Mehmed Efendi bu konuya dair Sun'ullah Efendi'ye ait

³² Örsten, a.g.m., s. 34.

³³ İpşirli, "Osmanlı Fetvaları Üzerine Değerlendirmeler ve Bazı Örnekler", *Osmanlı Hukukunda Fetva*, s.149.

³⁴ Nâsi Aslan, "Osmanlı Hukukunun Oluşumunda Fetva ve Kazâ Münasebeti", *Dini Araştırmalar*, 1999, c. II, sy. 4, s. 90,91.

bir fetva tespit edememiş olabilir. Diğer bir ihtimal ise ilgili fetvaların bu mecmuaya alınmasını gerekli görmemiş olmasıdır.

Bablardaki soru ve cevap sayıları da kendi arasında farklılık göstermektedir. Biz bu bölümde, mecmuada yer alan babların soru ve cevap açısından muhtevalarını inceledik. Soruları kendi içerisinde farklı bölümlere cevapları da kendi içerisinde farklı başlıklara ayırdık. Soruların ve cevapların çok çeşitli olması başlıklarımızın da çeşitlenmesine sebep oldu. Bu sayede halkın hangi konularda daha çok problem yaşadığını ve ne gibi meseleleri daha çok merak ettiğini görmüş olduk.

Toplamda 1017 fetva içeren *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’yi aynı döneme ait olan ve 1020 fetvanın mevcut olduğu *Fetâvâ-yı Üskübî* ile karşılaştırdığımızda hem bab sayıları hem de bab çeşitliliği açısından fark olduğunu görüyoruz.³⁵ Bizim ele aldığımız mecmuada en çok fetvanın bulunduğu beş başlığın *Fetâvâ-yı Üskübî* ile mukayesesinden çıkan sonuç aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1
Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi İle Fetâvâ-yı Üskübî’deki Fetva Sayıları

Bab Başlıkları	Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi	Fetâvâ-yı Üskübî
Hudûd	143	26
Vakıf	95	33
Talâk	91	90
Diyât	69	10
Nikah	51	57

Bablardaki fetva sayılarını kıyasladığımızda bizim ele aldığımız mecmuada hudûd başlığında 143 mesele varken Üskübî’de 26 meselenin bulunduğunu görüyoruz. Bu oran tez onumuz olan mecmunun %14’üne tekabül etmektedir ki bu da eserin büyük bir kısmı demektir. Bu durum bize insanların daha çok hadlerle ilgili meseleler için şeyhülislama başvurduklarını göstermektedir. *Fetâvâ-yı Üskübî*’de ise en çok fetvanın bulunduğu bab ise talâk bahsidir. Bu farklılık taşra müftüsünün şeyhülislama göre halkla daha fazla içiçe

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Keskin, *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili*, s. 307.

olduğunu gösterir. Aynı zamanda müftüye başvurmanın şeyhülislama başvurmadan daha kolay olmasından da kaynaklanabilir.

En çok fetvanın yer aldığı ikinci başlık ise vakıf başlığıdır. *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’de vakıf bölümünde 95 mesele, *Fetâvâ-yı Üskübî*’de ise 33 mesele vardır. Sadece bu babla ilgili fetvalar kıyaslandığında Üskübî’nin mecmuasında vakıfla ilgili fetvalar Sun‘ullah Efendi’nin mecmuasındaki fetvaların üçte birine denk gelmektedir.

Diğer başlık ise 69 meselenin bulunduğu diyât bölümüdür. *Fetâvâ-yı Üskübî*’de diyât babında 10 mesele vardır. Üskübî’nin mecmuasında 1020 fetva olduğu düşünüldüğünde bu oran bir başlık için hayli azdır. Bu aynı zamanda bize Üskübî’te suç oranının da az olduğunu göstermektedir.

Talâk başlığı ele aldığımız mecmuadaki en çok fetvanın bulunduğu dördüncü başlıktır. *Fetâvâ-yı Üskübî*’de ise en çok fetvanın bulunduğu birinci başlıktır. İçerdiği mesele sayısı olarak mukayese ettiğimiz iki mecmua da birbirine yakındır. Talâk bölümünde *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’de 91, *Fetâvâ-yı Üskübî*’de 95 fetva bulunmaktadır.

Son olarak nikah bölümünü mukayese ettiğimizde *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’de 51, *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’de ise 57 meselenin olduğunu görüyoruz. Bütün bu mukayese sonucu insanların hayatın her alanına dair fetva makamına danışabildiğini söyleyebiliriz. Ancak en çok meselenin bulunduğu babları kıyasladığımızda insanların ibadet konularından ziyade muâmelâtla ilgili konularda fetvaya başvurduğunu görmekteyiz.

Söz konusu iki mecmuayı bab çeşitliliği açısından mukayese ettiğimizde *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’de toplam 44 babın, *Fetâvâ-yı Üskübî*’de ise 56 babın bulunduğunu görüyoruz.

Tablo 2
Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi İle Fetâvâ-yı Üskübî’deki Fetva Başlıkları

Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi	Fetâvâ-yı Üskübî
Kitabu’r-Radâ‘	-
-	Kitabu’l-Cihâd
-	Kitabu Elfâzi’l-Küfr
Kitabu’s-Siyer	-
-	Kitabu’l-Lâkât
-	Kitabu’l-Lukâtâ
-	Kitabu’l-Mükâtebe
-	Kitabu’l-Velâ
-	Kitabu’l-Müsâkât
-	Kitabu’l-Eşribe
-	Kitabu’s-Sayd
-	Kitabu’l-Ferâiz

Bab sayısı açısından, bizim ele aldığımız esere göre daha çeşitli olan *Fetâvâ-yı Üskübî*’de bazı başlıklara yer verilmediğini, aynı şekilde *Fetâvâ-yı Üskübî*’de bulunan 10 başlığın da bizim ele aldığımız mecmuada bulunmadığını görüyoruz.

Bu mukayese bize, mecmualar aynı döneme ait olsa bile, halkın müftülere ve şeyhülislamlara danıştığı konuların farklı olabildiğini göstermektedir. Aslan da makalesinde bu durumu şöyle açıklar: Reayadan herkes her alanda karşılaştıkları problemleri müftüye sorabilmekteydi; ancak merkeze uzak bölgelerdeki halkın hukuki alandaki problemleri şeyhülislama sorması hem zaman alırdı hem de mecbur kalınmadıkça bu yol tercih edilmezdi. Ama şehirlerde yaşayan müftülere başvurmak hem kolay hem de her zaman için mümkündü.³⁶

1.1. Soruların Muhteva Yönünden Özellikleri

Herhangi bir tarihi dönemi incelemek ve o dönem hakkında bilgi sahibi olmak için fetva kitaplarını iyi tahlil etmek gerekir. Geçmiş dönemdeki insanların hangi meseleler

³⁶ Nâsi Aslan, a.g.m., s. 90.

üzerinde yoğunlaştığı, ne tarz problemlerle karşılaştığı ve özellikle hangi sorunlarda fetva merciine danıştığı gibi konularda bizi aydınlatır.

Fetva mecmuaları ait oldukları dönem hakkında geniş bilgiye ulaşmamızı sağlar. O dönemin sosyal, siyasi ve dini yaşamını yansıttıkları için birer bilgi kaynağı niteliğindedirler. Mecmualarla ilgili çalışmalar arttıkça tarih boyunca soruların nasıl çeşitlendiğini, hangi konuların gündemde olup hangilerinin gündemden düştüğünü tespit edebiliriz.³⁷ Aynı zamanda bu mecmualar sayesinde halkın dinle ve meşihat makamıyla olan ilişkisini de ölçebiliriz.³⁸ Fetvaları genel olarak incelediğimizde her dönemde olduğu gibi eserin ait olduğu dönemde de insanların hangi konularda yoğunlaştığını ve ne gibi konularda fetva makamına danıştıklarını görebiliriz.

Süleyman Kaya'ya göre fetva üzerine bir çalışma yapabilmek için ilk olarak fetvaya dair doğru bir okuma yapmak gerekir. Bunun öncesinde de fetvada kullanılan dilin, kavramların ayrıca fetvanın verildiği dönemin ve şartlarının da iyi bilinmesi gereklidir.³⁹

Tezimizde bulunan başlıklar incelendiğinde soruların sadece fikhî amaçlı olmadığı görülmektedir. Soruların bazen hüküm öğrenme, bazen de bilgi edinme amaçlı sorulduğunu söyleyebiliriz.

1.1.1. Bir meselenin hükmünü öğrenmeye yönelik sorular

Ele aldığımız mecmuada bulunan toplam 1017 sorudan 928'i bir meselenin hükmünü öğrenmek için sorulmuştur.⁴⁰ Bu oran eserin yüzde doksan birine tekabül etmektedir.

³⁷ Keskin, *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili*, s. 13.

³⁸ Emine Arslan, *"Nukûllü Fetva Mecmuaları ve Mehmed Fıkhî'nin el-Ecvibetü'l-Kâni'a Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri"*, yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2010, s. 48.

³⁹ Kaya, "Osmanlı Fetvası Üzerine", s. 114.

⁴⁰ 8, 9, 14, 15, 16, 23, 29, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 46, 47, 53, 56, 60, 62, 65, 67, 74, 87, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 103, 104, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 164, 165, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 181, 183, 187, 188, 189, 192, 194, 195, 198, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345,

Bablara baktığımızda da en çok fetvanın bulunduğu hudûd bölümündeki 143 fetvanın 142 tanesinin hüküm öğrenmeye yönelik olduğunu görmekteyiz.

Soruların bablara dağılımı şöyledir; 5 tahâre, 18 salât, 5 zekat, 2 savm, 1 hacc, 49 nikah, 1 radâ‘, 86 talâk, 22 itâk, 10 eyman, 142 hudûd, 10 serika, 22 siyer, 1 ibâk, 3 mefkûd, 10 şerike, 80 vakıf, 30 buyû‘, 18 kefâle, 3 havâle, 45 kadâ, 29 şehâde, 16 vekâle, 44 dava, 17 ikrar, 9 sulh, 6 mudârebe, 18 vedîa, 3 âriye, 18 hibe, 35 icâre, 1 ikrah, 3 hacr ve ‘l-me’zûn, 16 gasb, 5 şuf’a, 11 kısme ve’l-ferâyiz, 3 müzâraa, 20 kerâhiyye ve’l-istihsân, 24 ihyâi’l-mevât ve’l-arâzî‘, 15 rehin, 4 cinâyât, 62 diyât, 11 vesâyâ.

Hüküm öğrenmek için sorulan sorularda en çok “kadir/kadire olurlar mı”⁴¹ ifadesinin kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra az da olsa “caiz olur mu”⁴², “helal olur mu”⁴³, “kerahat olur mu”⁴⁴, “sahih/sahîha olur mu”⁴⁵, “nâfiz/sahih ve nâfiz olur mu”⁴⁶ gibi soru tarzları da bulunmaktadır.

346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 364, 365, 366, 368, 370, 372, 373, 376, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 389, 390, 396, 400, 405, 419, 420, 431, 444, 445, 447, 448, 455, 457, 460, 470, 474, 509, 516, 525, 531, 538, 542, 554, 563, 564, 565, 568, 571, 572, 574, 576, 579, 580, 585, 586, 592, 593, 594, 595, 602, 604, 605, 606, 611, 613, 615, 616, 617, 620, 623, 625, 626, 628, 629, 630, 631, 636, 639, 640, 641, 648, 657, 660, 663, 676, 681, 684, 688, 690, 691, 692, 696, 699, 702, 703, 704, 705, 706, 715, 716, 717, 721, 734, 740, 741, 742, 744, 746, 747, 748, 752, 754, 758, 766, 782, 783, 785, 800, 816, 820, 821, 823, 842, 843, 849, 862, 871, 873, 877, 878, 879, 880, 884, 885, 888, 890, 891, 893, 894, 907, 909, 924, 937, 938, 940, 942, 944, 945, 946, 947, 949, 952, 953, 954, 955, 957, 959, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 968, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 983, 985, 990, 991, 992, 993, 994, 998, 999, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1007, 1008, 1015. fetvalar

⁴¹ 24, 25, 28, 30, 31, 32, 39, 43, 45, 48, 49, 52, 55, 57, 58, 61, 63, 66, 68, 70, 71, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 117, 146, 151, 152, 160, 161, 162, 163, 166, 169, 170, 171, 173, 179, 180, 182, 184, 185, 191, 193, 196, 197, 199, 200, 201, 217, 271, 355, 361, 362, 367, 369, 371, 374, 375, 384, 386, 387, 391, 392, 393, 395, 397, 398, 399, 401, 402, 404, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 432, 433, 437, 440, 441, 443, 451, 453, 459, 462, 465, 467, 468, 469, 471, 473, 475, 476, 477, 478, 479, 483, 484, 485, 486, 489, 490, 491, 493, 496, 497, 499, 500, 501, 502, 504, 505, 506, 508, 510, 511, 512, 513, 515, 521, 523, 527, 528, 530, 532, 534, 535, 536, 537, 540, 541, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 552, 559, 560, 562, 566, 569, 573, 577, 578, 583, 591, 597, 598, 610, 612, 619, 624, 633, 637, 643, 644, 645, 646, 647, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 658, 661, 662, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 678, 680, 682, 683, 686, 687, 689, 693, 694, 695, 697, 698, 700, 701, 707, 708, 709, 710, 712, 713, 714, 719, 720, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 735, 736, 737, 739, 743, 745, 749, 750, 751, 753, 755, 756, 757, 760, 761, 763, 764, 765, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 774, 775, 776, 779, 780, 784, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 798, 799, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 817, 818, 819, 825, 826, 827, 828, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 837, 839, 840, 841, 844, 845, 850, 859, 861, 864, 865, 866, 867, 868, 870, 883, 892, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 904, 906, 908, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 926, 928, 929, 930, 931, 932, 934, 935, 936, 943, 951, 956, 958, 967, 969, 981, 982, 984, 986, 987, 989, 995, 996, 997, 1000, 1006, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1016, 1017. fetvalar.

⁴² 1, 2, 3, 6, 10, 11, 12, 21, 26, 40, 44, 59, 72, 73, 88, 102, 105, 109, 121, 159, 186, 377, 434, 435, 454, 456, 458, 461, 466, 481, 498, 503, 507, 517, 551, 556, 567, 587, 603, 718, 889, 923. fetvalar.

⁴³ 5, 69, 78, 82, 872, 874, 876, 881. fetvalar.

⁴⁴ 7, 18, 22. fetvalar.

⁴⁵ 20, 51, 64, 86, 126, 403, 436, 464, 480, 492, 514, 520, 522, 526, 533, 539, 553, 600, 685, 722, 733, 762, 773, 777, 778, 797, 801, 869, 910, 925, 927, 933. fetvalar.

⁴⁶ 190, 388, 518, 529, 555, 558, 561, 581, 582, 584, 588, 589, 590, 596, 659, 846. fetvalar.

Bu başlıktaki fetvalara örnek olması hasebiyle şunları zikredebiliriz: Salât bahsindeki 14. fetvada beş vakitte ezanı duydukları halde özürsüz olarak cemaate gitmeyen kişilerin cezası sorulmuştur. Yine aynı bölümde yer alan 21. fetvada Şafii olan birinin Hanefî olan kavme imametinin caiz olup olmadığı sorulmuştur. Bu bahiste bulunan 24. fetvada âmâ olan bir imamın arkasında namaz kılmayı kerih gören cemaatin hakime başvurarak o imamın azline kadir olup olamayacakları sorulmuştur.

Nikah bölümündeki 80. fetvada eşi kendi üzerine başkasıyla evlenen bir kadının, kocasına başka bir mesken tedarik ettirmeye kadir olup olmadığı sorulmuştur.

Rada‘ başlığında bulunan 88. fetvada süt kızkardeşi olan birinin, süt kızkardeşinin kızkardeşiyle evlenmesinin caiz olup olmadığı sorulmuştur.

Hudûd bölümündeki fetvalarda ise; yabancı birinin bağına girip bağ sahibinin hanımını döven ve onun saçını yolan kişinin cezası (237. fetva), nikahlı eşini başka eve gönderip arkadaşlarıyla evde içki içen kişinin nikahının bozulup bozulmadığı (273. fetva), kendi bağından topladığı ve etraftan satın aldığı üzümleri şarap yapıp satan kişinin cezası (274. fetva), içki satın almayı adet haline getiren Müslüman birinin cezası (282. fetva), “Peygamber dahi içki içmiştir” diyen bir imamın cezası (301. fetva), yalan ve hile yoluyla halkı birbirine düşüren bir vaizin cezası (309. fetva), şarap içip domuz eti yiyen Müslüman karı kocanın cezası (321. fetva), hiçbir bilgisi olmadığı halde çarşı ve kahvehanelerde Kur’an tefsiri yapan kişinin cezası (348. fetva) sorulmuştur.

Vakıf bölümünde yer alan 403. fetvada istiğlâl yoluyla evini satan birinin, evini vakfettiği takdirde bu vakfın sahih olup olmadığı sorulmuştur.

Şehâde başlığındaki 602. fetvada bâliğ olmadan önce bildikleri bir olaya bâliğ olduktan sonra şهادet eden iki kişinin şahitliklerinin dinlenip dinlenmeyeceği sorulmuştur.

İcâre babında bulunan 793. fetvada ücret karşılığında at kiralayan bir kişi işini gördükten sonra atı getirirken atın ayağının sakatlanması durumunda atın sahibinin, zararı kiralayan kişiden alıp alamayacağı sorulmuştur.

İkrâh bölümündeki 816. fetvada ise zimmî olan birine İslamiyet zorla kabul ettirildiğinde o kişinin Müslümanlığının geçerli olup olmadığı sorulmuştur.

1.1.2. Bir konuda bilgi edinmeye yönelik sorular

Mecmualarda bir konunun hükmünden ziyade o konuyla ilgili bilgi alma amaçlı sorular da bulunmaktadır. Bizim ele aldığımız mecmuada da muhtelif 23 sorunun bilgi edinme amaçlı sorulduğunu görmekteyiz.⁴⁷ Bunların bablara dağılımı şöyledir; 1 nikah, 2 talâk, 2 hudûd, 1 serika, 4 vakıf, 1 ikrâr, 8 kısme ve'l-ferâyiz, 2 kerâhiyye ve'l-istihsân, 1 ihyâi'l-mevât ve'l-arâzi, 1 diyât.

Bilgi edinme amaçlı sorulara örnek olarak şunları zikredebiliriz; “Ta‘zîr-i şedîd ne mikdar celdedir?” (246. fetva), “Zâyil olan gözün erşi ne mikdar akçe olur?” (363. fetva), “Mahsulü oşr ve cizye-i kefere, resm-i çift olan medreseye hasaddan beş ay evvel müderris olan Zeyd ile müderris-i sâbık Amr ortasında mahsul-i sene ne vecihle taksim olunur?” (438. fetva), “*el-kadîmü yutrakü ala kîdemihî* kaidesine hadd-i kîdem ne kadar zamandır?” (442. fetva), “Hind vefat edip kızı Zeyneb’i ve oğlu kızı Hatice’yi terk eylese kısmet nicedir?” (856. fetva), “Arağ günahı ile hamr günahı müsâvî midir?” (887. fetva), “Arz-ı mîrî inde’ş-şer‘ arz-ı oşriye midir yoksa arz-ı haraciye midir?” (903. fetva), “Zeyd Amr’ın sağ kolunu kılıç ile çalıp kol amelden kalsa diyeti ne mikdar lazıme olur?” (948. fetva).

1.1.3. İki şıktan hangisinin doğru olduğunu öğrenmeye yönelik sorular

Fetâvâ-yı Sun ‘ullah Efendi’de 58 fetvada sorular; iki seçenekli olup bunlardan birinin tercihine yöneliktir.⁴⁸ Bunların bablara dağılımı şöyledir; 1 tahâre, 4 salât, 1 zekat, 1 nikah, 4 talâk, 1 itâk, 1 siyer, 1 şerike, 10 vakıf, 2 buyû‘, 3 kadâ, 2 şehâde, 2 vekâle, 2 dava, 1 ikrâr, 1 mudârebe, 1 âriye, 1 icâre, 5 gasb, 4 kısme ve'l-ferâyiz, 2 kerâhiyye ve'l-istihsân, 2 ihyâi'l-mevât ve'l-arâzi, 6 diyât.

⁴⁷ 54, 90, 108, 246, 263, 363, 438, 439, 442, 488, 711, 848, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 863, 875, 887, 903, 948. fetvalar.

⁴⁸ 4, 13, 17, 19, 27, 33, 50, 101, 125, 167, 168, 201, 379, 394, 406, 446, 449, 450, 452, 463, 472, 482, 494, 495, 519, 524, 557, 575, 599, 621, 622, 655, 656, 677, 679, 718, 738, 759, 781, 822, 824, 829, 834, 838, 847, 857, 858, 860, 882, 886, 903, 905, 939, 941, 950, 960, 980, 988. fetvalar.

İki şıklı sorulara örnek olarak şunları zikredebiliriz; “Ramazan-ı Şerîf’de neharen gusül lazım gelince gargara lazım olur mu yoksa mazmaza kifayet eder mi?” (4. fetva), “Zeyd’in kadimden mülk-ü mevrûsu menzilde bulunan medfûn akçe ve altın Zeyd’in mi olur yoksa beytü’l-mâlin mi olur?” (33. fetva), “Zeyd izn-i mütevellî yok iken bir mikdar vakıf yerin kazdırıp yerin içinden biraz taş çıkarıp değirmen bina eylese zikr olunan taş vakfin mi olur yoksa Zeyd’in mi olur?” (450. fetva), “Kadifeden olan yastık misliyâtta mıdır yoksa kıyemî midir?” (524. fetva), “Zeyd Amr’ın yerini gasb edip üzerine cami bina eylese Amr binayı kal’ ettirmeye kadir olur mu yoksa kıymeti mi lazım olur?” (834. fetva), “Arz-ı mîrî inde’ş’şer’ arz-ı öşriye midir yoksa arz-ı haraciye midir?” (903. fetva), “Zeyd bir mahalle kurbunda mecruh olup varıp âhar mevzı’de fevt olsa diyeti mahalle-i mezbûre halkına mı lazım olur yoksa meyyit bulunan mevzı’ ahalisine mi lazım olur?” (960. fetva).

Ele aldığımız mecmuada 22 meselede ise “Hangisinin kavli sahihdir?” (27. fetva), “Talâk hangisine vâki olur?” (125. fetva), “Nafaka hangisine lazıme olur?” (167. fetva), “Beyyine hangisine lazım olur?” (677. fetva), “Kavl hangisininindir?” (738. fetva) şeklinde soru sorulmuştur.

Bunların dışında mübah olan iki meseleden hangisinin efdal olduğunu öğrenme amaçlı sorulan 1 mesele daha mevcuttur.⁴⁹ Vakıf başlığında bulunan bu fetva şöyledir: “Hind bir cüz-i şerîf tilavetine bir mikdar meblağ vakfetmek istedikde munkarız olunca asıl malı sarf mı efdaldır yoksa istirbâh olunup gallesi sarf olunmak mı?”

1.1.4. Hangi beyyinenin tercih edileceğine yönelik sorular

Mecmuanın büyük bir bölümü hüküm öğrenme amaçlı sorulan sorulardan oluşmaktadır. Ancak bazı sorular iki beyyine olması durumunda hangisinin tercih edileceğine yönelik sorulmuştur. Bunların sayısı bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla 12’dir. Bu fetvaların hepsi de şehâde başlığında yer almaktadır.⁵⁰

Burada şehâde bölümündeki şu fetvaları örnek verebiliriz; “Bir kıt’a tarlayı Zeyd-i emîn ‘Müslim çiftliğindedir, öşrü benimdir’ deyu dava edip beyyine ikamet eylese Amr-ı

⁴⁹ 487. fetva.

⁵⁰ 601, 607, 608, 609, 614, 618, 627, 632, 634, 635, 638, 642. fetvalar.

sipahi ‘Tımarımdandır, öşrü benimdir’ deyu beyyine ikamet eylese hangisininin beyyinesi evlâdır?” (601. fetva), “Zeyd Amr yedinde olan cariyeyi ‘Bekir’de îdâ etmiş idim zayi oldu’ deyu dava ve beyyine ikamet edip Amr ‘Bekir’den iştirâ ettim’ deyu dava ve beyyine eylese hangisi evlâ[dır]?” (609. fetva), “Cünûn ile meşhur olan Zeyd oğlu Amr’a bazı nesne hibe edip vefat ettikde sâir verese ile ihtilaf edip Amr ‘Aklı kâmil iken hibe etti’ deyu beyyine ikamet edip sâir verese ‘Hâl-i cünunda hibe eyledi’ deyu beyyine ikamet eyleseler hangisininin beyyinesi evlâdır?” (614. fetva), “Zeyd Amr-ı reise mudârebeye verdiği akçeyi ‘Karz vermiş idim’ deyu beyyine ikamet edip Amr ‘Mudarebeye aldım’ deyu beyyine ikamet eylese hangisininin beyyinesi evlâdır?” (618. fetva), “Zeyd-i şahidin bazı kimesnelere adline ve bazı kimesnelere cerhine şehadet eyleseler hangisininin evlâ olur?” (632. fetva).

1.1.5. Aynı soru içerisinde birkaç farklı meselenin zikredildiği sorular

Fetâvâ-yı Sun ‘ullah Efendi’ de soruların neredeyse tamamı tek bir meseleyle ilgilidir. Ancak eserde karşılaştığımız 2 fetvada aynı soru içinde birden fazla meseleye cevap istendiğini gördük ve bunu ayrı bir başlık altında değerlendirmek istedik.⁵¹

Burada ele alacağımız fetvalardan birincisi salât bölümünde bulunan 10. fetvadır. Bu fetva “Harîr ve dibâ giyen kimesnenin bi-gayri kerâhat salâtı caize olur mu ve imam ve müezzinlerin salât içinde mücerred tahsîn-i savt için tenahnüh etmeleri ile namazı fasid olur mu ve kad-kâmeti’s-salâda tâ ile mi kıraat okunur yoksa hâ üzre vakıf mı olunur?” şeklindedir. Fetvada birbirinden bağımsız üç farklı soruya cevap istenmiştir.

İkinci fetva ise siyer bahsinde yer alan 384. fetvadır. Fetva şu şekildedir: “Ser-hadde küffâr-ı hâkisârın gülüvv ü hücumu kemal mertebede olup ‘Gaza vü cihad mukâbelesinde vaz’ olunan tımar ve zeâmet mutasarrıf olanların cümlesi sefere gideler’ deyu kirâren ve mirâren hatt-ı hümâyûn-ı saadet-makrûn vârid olup bu kadar emir ü tenbih olunduktan sonra her biri bir tarîk ile sefere gitmeyip mahalle-i me’mûrda bulunmamakla serdâr-ı zafer-şi’âr mezbûrların tımar ve zeâmetlerin küffâr-ı hâkisârın ile muhârebe eden guzât u mücâhidîne tevzî’ ü tevcîh eylese ba’dehu mezbûrlar nizâ’ edip tımar ve zeâmetleri almaya şer’an kadir olurlar mı ve bu makûle kimesnelere tımar

⁵¹ 10. ve 384. fetvalar.

ve zeâmet ve vezâif verilmek meşru mudur?” Bu fetvada birbiriyle bağlantılı olan iki soruya cevap istenmiştir.

1.1.6. Bir kitaptan naklin Arapça olarak aynen alınıp meselenin hükmünün sorulduğu sorular

Mecmuada az sayıda bulunan Arapça fetvaları latinize kısmına almadık. Ancak fetvalar içerisinde Sun‘ullah Efendi’ye yöneltilen, farklı kitaplardan alıntı yapıp hükmünün sorulduğu 2 mesele yer almaktadır.⁵²

Nikah bölümündeki 41. fetvada; Kütüb-i Fetâvâ’da, hür erkeğin dört kadınla evliliğinin caiz olduğu, köle olan birinin iki kadınla evliliğinin helal olduğu, bundan fazlasının helal olmadığı ancak efendisi izin verdiği takdirde helal olacağı şeklinde mezkûr olan meselenin şer‘î olup olmadığı sorulmuştur.

Burada örnek olarak zikredebileceğimiz ikinci fetva ise kadâ başlığında yer alan 570. fetvadır. Kütüb-i Fıkhıyyedeki bir meselenin ifade edilme şekliyle ilgili kadının hükmünün geçerli olup olmadığıyla ilgilidir.

1.1.7. Arapça ifadelerin ne anlama geldiğini öğrenmeye yönelik sorular

Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi’de Arapça ifadelerle ilgili 5 soru bulunmaktadır.⁵³ Bunların bablara dağılımı ise şöyledir; 1 itâk, 3 vakıf, 1 kadâ.

Vakıf bölümünde yer alan 442. fetvada Mecelle’de geçen “*el kadîmü yutrakü ala kîdemihi*” kaidesindeki hadd-i kıdemin ne kadar zaman olduğu sorulmuştur. Diğer fetvalarda ise ya vakfiyede geçen bir ifadeyle ilgili cevap istenmiş (192. ve 495. fetva), ya vakıfnâmede yazılan bir ifadeyle amel olunup olunamayacağı sorulmuş (455. fetva), ya da medrese beratında yer alan bir ifadenin tasrihiyle ilgili bir konu sorulmuştur (594. fetva).

⁵² 41. ve 570. fetvalar.

⁵³ 192, 442, 455, 495, 594. fetvalar.

1.2.Cevapların Muhteva Yönünden Özellikleri

Osmanlı Devleti'nde fetva verme görevi medrese müderrislerine, müftülere ve şeyhülislamlara aitti. Şeyhülislamların verdiği fetvalar dini geçerlilik açısından diğerleriyle aynıydı. Ancak meşihat makamının başı kabul edildiği için teâmül açısından itibarı daha fazlaydı.⁵⁴

Fetva mecmuaları insanların dini hayatlarının düzenlenmesi açısından önem arzeder. Bu mecmualar sayesinde insanlar arasında yaygın olan yanlışlar düzeltilebilir veya doğru olan bir uygulamanın yaygınlaşması sağlanabilir.⁵⁵ Mecmualar üzerinde yapılan çalışmalar, dönemin şeyhülislamının veya müftüsünün, verdikleri fetvalar doğrultusunda, toplumu nasıl yönlendirdiklerini ve kendi dönemlerinde ne gibi problemleri çözüme kavuşturduklarını anlamamızı sağlar.

Mecmuadaki fetvalara baktığımızda cevapların da sorular gibi çeşitli olduğunu söyleyebiliriz. Sorular çoğunlukla “olur” veya “olmaz” şeklinde kısa yanıtlarla cevaplandığı gibi Sun‘ullah Efendi’nin bazen bu cevaplarla yetinmediği ve duruma göre kısa açıklamalarla ilavede bulunduğu da olmuştur. Ayrıca bazen sorunun içeriğine göre iki şıktan birini tercih etmiş bazen de şarta bağlı olmak üzere muhtelif cevaplar vermiştir. Biz de mecmua içerisindeki cevapları 9 başlıkta ele alarak incelemeyi uygun gördük.

1.2.1. “Olur” veya “Olmaz” şeklinde verilen cevaplar

Mecmuadaki cevapları incelediğimizde cevapların büyük bir kısmının kısa ve net cevaplar olduğunu görmekteyiz. Emine Arslan tezinde, şeyhülislamların verdiği fetvaların cevap kısımlarında 17. yy.dan sonra kısalarak genellikle tek kelimedenden oluşmaya başladığını ifade eder.⁵⁶ Ancak bu durum her fetva için genellenemez. Çünkü fetva açıklama gerektiriyorsa cevabın uzunluğu da farklılık gösterecektir.

⁵⁴ Arslan, “Osmanlı Dönemi Nuküllü Fetva Mecmuaları”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2008, sy. 5, s. 132.

⁵⁵ Keskin, “Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlihi”, s. 2.

⁵⁶ Arslan, “Nuküllü Fetva Mecmuaları ve Mehmed Fıkhî'nin el-Ecvibetü'l-Kâni'a Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri”, s. 34.

Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi’de sorulara verilen cevapların bir kısmı “olur” veya “olmaz” şeklindedir. Toplam 204 soru “olur, olmaz, olurlar, olmazlar, olunmaz” gibi açıklama gerektirmeyen cevaplardan oluşmaktadır. Bu da mecmuanın yaklaşık yüzde yirmilik bir bölümü demektir. Bunların bablara dağılımı şöyledir; 2 tahâre, 1 salât, 1 zekat, 14 nikah, 1 radâ‘, 36 talâk, 6 itâk, 2 serika, 5 siyer, 6 şerike, 15 vakıf, 10 buyû‘, 9 kefâle, 2 havale, 6 kadâ, 8 şehâde, 1 vekâle, 10 dava, 3 ikrâr, 3 sulh, 1 mudârebe, 7 vedîa, 1 âriye, 3 hibe, 10 icâre, 3 gasb, 4 şuf‘a, 1 kısme ve’l-ferâyiz, 2 müzâraa, 3 kerâhiyye ve’l-istihsân, 3 ihyâi’l-mevât ve’l-arâzî‘, 5 rehin, 1 cinâyât, 12 diyât, 5 vesâyâ. Bu fetvaların 97 tanesi olumlu⁵⁷, 107 tanesi olumsuz⁵⁸ cevaplanmıştır.

Sun‘ullah Efendi’nin olumlu cevapladığı meselelere örnek olarak şunları zikredebiliriz: Nikah bölümünde yer alan 59. fetvada eşinin küçük yaşta kız kardeşine kızım diyen bir erkeğin, eşi vefat ettikten sonra o kızla evliliğinin caiz olup olmadığı sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de “Olur” cevabını vermiştir. Aynı babda bulunan 87. fetvada da sarhoş olan bir zimmînin, zimmî olan bir kadınla yaptığı nikah akdinin sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise “Olur” diye cevaplamıştır.

Talâk başlığında yer alan 103. fetvada başka bir yerde bulunan hanımına onu üç talâkla boşadığını yazan mühürsüz bir mektup gönderdiğinde bu boşama geçerli olur mu diye sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de “Olur” diye cevap vermiştir.

Buyû‘ bahsindeki 499. fetvada sütannelik yapması için satın aldığı cariye hamileliği ortaya çıksa ve cariye sütanneliğe kadir olmasa satın alan kişinin cariyeyi reddetme hakkının olup olmadığı sorulmuştur, Sun‘ullah Efendi de “Olur.” cevabını vermiştir. Bu başlıktaki diğer bir örnek ise 525. fetvadır. Bu fetvada da tasarrufu kendisine ait olan bir yeri başkasına satan kişi, üzerinde bulunan binayı satış esnasında zikretmese yine de

⁵⁷ 6, 11, 58, 59, 71, 86, 88, 89, 93, 95, 97, 102, 103, 110, 115, 116, 117, 135, 137, 142, 155, 157, 158, 164, 178, 186, 188, 200, 364, 368, 382, 393, 395, 397, 401, 405, 422, 460, 485, 492, 493, 496, 497, 499, 509, 512, 514, 516, 525, 528, 530, 532, 542, 545, 549, 554, 563, 583, 602, 633, 636, 663, 680, 702, 710, 724, 726, 732, 741, 742, 745, 751, 780, 786, 790, 796, 800, 811, 814, 828, 841, 846, 859, 883, 915, 916, 928, 930, 932, 935, 974, 981, 982, 1002, 1009. fetvalar.

⁵⁸ 5, 31, 37, 44, 45, 47, 52, 57, 64, 69, 73, 78, 94, 100, 109, 113, 127, 128, 130, 140, 141, 145, 148, 150, 151, 156, 165, 169, 176, 179, 185, 187, 194, 355, 373, 386, 392, 398, 403, 411, 416, 419, 434, 443, 461, 503, 515, 517, 531, 533, 534, 537, 546, 548, 553, 559, 567, 605, 606, 610, 620, 624, 645, 664, 665, 668, 691, 695, 698, 703, 712, 717, 739, 743, 750, 757, 758, 767, 768, 773, 794, 799, 812, 831, 837, 839, 840, 843, 864, 865, 874, 892, 899, 901, 925, 927, 942, 944, 952, 966, 973, 987, 989, 991, 1007, 1012, 1015, 1016. fetvalar.

bina, o yeri satın alan kişinin olur mu diye sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olur” demiştir.

Vedîa başlığında bulunan 751. fetvada namaza giderken dükkanını, dükkanın önünde satış yapan kişiye emanet eden birinin namazdan geldiğinde dükkandan bazı eşyaların çalındığını ve dükkanı emanet ettiği kişinin de gittiğini gördüğünde zararını o kişiye ödetmeye kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de kadir olduğunu söylemiştir.

Diyât bahsindeki 981. fetvada babası tarafından kılıçla kolu yaralanan ve koluyla iş göremez hale gelen birinin, kolunun diyetini babasından almaya kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise “Olur” cevabını vermiştir.

Sun‘ullah Efendi’nin olumsuz cevapladığı meselelere ise şu örnekler verilebilir: Nikah bölümünde yer alan 44. fetvada boşanmış ama ıddet-i şer‘iyesi tamam olmayan bir kadının başkasıyla nikahlanması halinde bu nikahın caiz olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olmaz” cevabını vermiştir.

Talâk bahsindeki 100. fetvada maraz-ı mevtinde ve aklı başında olmayan kişinin boşamasının vaki olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olmaz” cevabını vermiştir. Yine aynı bahiste geçen 128. fetvada eşine kahbe diyen birisinin eşinin bu lafız üzerine boş olup olmadığı sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de “Olmaz” cevabını vermiştir.

Itâk başlığındaki 187. fetvada yaş olarak oğlu olmaya müsait kölesi olan birinin bu köle için oğlum dediğinde kölenin azad olup olmayacağı sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de “Olmaz” cevabını vermiştir.

Vakıf bölümünde yer alan 403. fetvada istiğlâl yoluyla evini satan birinin bu evi vakfetmesinin sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de olmadığını söylemiştir.

Hibe başlığında bulunan 768. fetvada zimmetindeki akçenin bir kısmını karşılıksız olarak başkasına hibe eden birinin sonrasında hibesinden dönüp akçeleri geri almaya kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise “Olmaz.” cevabını vermiştir.

Kerâhiyye ve’l-istihsân babındaki 874. fetvada azad ettiği köleyi zorla tekrar almanın helal olup olmadığı sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de “Olmaz.” cevabını vermiştir. Yine aynı bölümde bulunan 892. fetvada ise oğlu başka bir diyarda vefat eden annenin, oğlunu kabrinden çıkarıp kendi diyarına götürmeye kadire olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de olumsuz cevap vermiştir.

Rehin bahsindeki 925. fetvada devlete ait olan bir bahçenin rehin verilmesinin sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi bu rehlin sahih olmadığını söylemiştir.

1.2.2. “Olur” veya “Olmaz” dışında verilen kısa cevaplar

Sun‘ullah Efendi’nin sorulara “olur” veya “olmaz” dışında kısa cevaplar verdiği de görülmektedir. Mecmuada bu şekilde cevaplanan 330 fetva bulunmaktadır.⁵⁹ Bu da mecmuanın yüzde otuz ikisine tekabül etmektedir. Buradaki fetvalar sorunun gelişine göre farklı lafızlarla cevaplanmıştır. Bunların bablara dağılımı şöyledir; 1 tahâre, 11 salât, 1 zekât, 1 savm, 1 hacc, 13 nikah, 11 talâk, 2 itâk, 9 eymân, 139 hudûd, 6 serika, 5 siyer, 2 mefkûd, 1 şerike, 21 vakıf, 3 buyû‘, 2 kefâle, 20 kadâ, 11 şehâde, 4 dava, 2 ikrâr, 1 mudârebe, 1 hibe, 7 icâre, 4 gasb, 1 müzâraa, 12 kerâhiyye ve’l-istihsân, 6 ihyâ’l-mevât ve’l-arâzî‘, 5 rehin, 1 cinâyât, 25 diyât, 1 vesâyâ.

⁵⁹ 4, 7, 8, 10, 14, 15, 16, 18, 23, 24, 25, 27, 28, 34, 36, 41, 46, 49, 53, 55, 56, 65, 66, 70, 75, 80, 82, 87, 101, 108, 120, 125, 139, 140, 147, 159, 167, 168, 175, 182, 183, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 365, 366, 369, 381, 383, 384, 390, 391, 396, 404, 407, 426, 431, 444, 447, 448, 457, 458, 465, 466, 469, 475, 478, 479, 480, 481, 483, 490, 491, 494, 508, 523, 524, 540, 547, 551, 552, 555, 556, 561, 564, 565, 568, 571, 572, 575, 576, 578, 579, 580, 581, 585, 593, 595, 597, 600, 601, 612, 618, 619, 621, 622, 623, 625, 628, 632, 671, 688, 694, 697, 718, 721, 734, 774, 782, 784, 787, 791, 798, 801, 803, 820, 821, 823, 830, 868, 871, 872, 873, 878, 879, 881, 884, 885, 888, 889, 891, 893, 894, 898, 907, 909, 914, 917, 920, 923, 924, 929, 931, 938, 946, 947, 951, 953, 954, 959, 961, 962, 964, 965, 967, 968, 969, 970, 971, 975, 977, 978, 979, 983, 988, 992, 996, 998, 1004, 1013. fetvalar.

Bunlardan bazıları tek kelimelik cevaplar iken bazıları da kısa cümlelerden oluşabilmektedir. Bu fetvalarda kullanılan ifadelerden bazıları “Kifayet eder.”, “Nev‘i kerahet vardır.”, “Âsim olur.”, “Ta‘zîr-i şedîd lazım olur.”, “Bilâ te‘hir katlolunur.”, “Ta‘zîr-i şedîd ve tefrik olunur.”, “Ta‘zîr-i şedîd ve habs lazım olur.”, “Tecdîd-i iman ve nikah ettirilir.”, “Tecdîd-i iman ve nikah ve tövbe ve istiğfar lazımdır.”, “Kafirdir, katli helaldir.” şeklindedir.

Tahâre bahsinde yer alan 4. fetvada “Ramazan’da gusûl almak gerektiğinde gargara lazım olur mu yoksa mazmaza kifayet eder mi?” diye sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de “Kifayet eder.” cevabını vermiştir.

Talâk başlığındaki 125. fetvada nikahında iki kişi bulunan biri “boş ol” dediğinde talâkın hangisine olacağı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de kişinin kendisine tayin ettirileceğini söylemiştir.

Hudûd bahsinde bulunan 226. fetvada sinirliyen karşısındaki kişiye kâfir, cehûd, yezîd diyen birine ne ceza gerektiği sorulmuştur, Sun‘ullah Efendi de ta‘zîr gerektiğini söylemiştir. 230. fetvada namaz kılmayan, cemaate gitmeyen, günah işleyen ve Hz. Muhammed (sav) için de “Sihirbazdır” diyen kişiye ne ceza gerektiği sorulmuş, Sun‘ullah Efendi ise geciktirilmeden katledilmesini söylemiştir. 282. fetvada ise şarap almayı adet haline getiren bir Müslümünan’a ne lazım olduğu sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Mel‘ûndur, ta‘zîr ve habse müstehak olur.” cevabını vermiştir. 326. fetvada bir zimmînin Müslüman birini darp edip sakalını yolması halinde hakettiği ceza sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de “Darb-ı şedîd ve habs olunur, cemaline noksan gelirse hükûmet-i adl de lazım olur.” şeklinde cevap vermiştir.

Diyât bölümündeki 979. fetvada kölesi bir taş ile hatayla bir başkasının gözünü çıkardığında o köleye ne lazım olduğu sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de kişinin ya köleyi karşı tarafa vermesi gerektiğini ya da diyetin yarısını vermesi gerektiğini söylemiştir.

1.2.3. “Olur” veya “Olmaz” şeklinde cevap verildikten sonra açıklama yapılan cevaplar

Sun‘ullah Efendi fetvaların çoğunu kısaca cevaplamayı yeterli görmüştür. Ancak bazı sorular muhtevası gereği açıklanmaya ihtiyaç duymaktadır. Sun‘ullah Efendi’nin cevap verdikten sonra açıklama gereği duyduğu fetvaların sayısı toplamda 158’dir. Yüzde on beşlik bir kısmı içeren bu fetvaların bablara dağılımı şöyledir; 2 tahâre, 1 zekat, 1 savm, 12 nikah, 17 talâk, 4 itâk, 1 eymân, 3 hudûd, 1 serika, 6 siyer, 1 mefkûd, 22 vakıf, 7 buyû‘, 3 kefâle, 10 kadâ, 2 şehâde, 6 vekâle, 13 dava, 7 ikrar, 2 sulh, 1 mudârebe, 1 vedfa, 5 hibe, 6 icâre, 2 gasb, 3 kısme ve’l-ferâyiz, 1 müzâraa, 3 kerâhiyye ve’l-istihsân, 6 ihyâi’l-mevât ve’l-arâzî‘, 1 rehin, 5 diyât, 3 vesâyâ.

Sun‘ullah Efendi açıklama yapılarak cevaplanan fetvaların 76’sı “olur”⁶⁰, 82’si ise “olmaz”⁶¹ şeklinde cevapladıktan sonra duruma göre bazen kısa bazen de uzun açıklamalar yapmıştır.

Talâk bölümündeki 126. fetvada zimmî biri zimmî eşini boşadığında iddeti tamamlanmadan zimmî olan başka biriyle evliliğinin sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi’nin cevabı ise sahih olmadığıdır, devamına da kavli-i imameyn üzre ifadesini eklemiştir.

Hibe bahsinde yer alan 764. fetvada cariyesine bir miktar kıyafet ve bir ev hibe eden kişinin daha sonra cariyeyi serbest bırakarak evlenip boşanması durumunda hibeden dönüşünün olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de olacağını, bunun hibe olmadığını söylemiştir.

Kerâhiyye ve’l-istihsan başlığındaki 890. fetvada tâûn olan bir vilayetin ahalisinden bazı kişilerin başka bir yere kaçmaları durumunda günahkar olup olmadıkları

⁶⁰ 2, 3, 29, 35, 39, 42, 62, 63, 72, 74, 77, 91, 92, 99, 114, 123, 129, 133, 144, 153, 174, 177, 306, 367, 375, 385, 412, 413, 414, 430, 437, 441, 453, 455, 459, 462, 467, 473, 474, 484, 486, 502, 504, 507, 521, 526, 535, 543, 560, 569, 574, 592, 594, 616, 648, 651, 658, 681, 707, 714, 723, 731, 735, 748, 763, 764, 775, 776, 788, 810, 880, 910, 912, 940, 984, 997. fetvalar.

⁶¹ 67, 76, 79, 84, 85, 105, 107, 118, 126, 149, 173, 189, 190, 197, 198, 208, 217, 271, 361, 378, 380, 387, 389, 408, 425, 432, 435, 451, 471, 472, 501, 513, 541, 562, 577, 582, 586, 591, 611, 652, 653, 659, 661, 662, 666, 674, 675, 678, 685, 687, 689, 693, 701, 704, 709, 713, 715, 719, 728, 778, 797, 804, 805, 807, 826, 832, 849, 850, 862, 869, 870, 890, 896, 900, 906, 911, 921, 1000, 1006, 1011, 1014, 1017. fetvalar.

sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise “Rahmet-i hakka ilticâ‘ itikadıyla olmaz.” cevabını vermiştir.

Diyât bölümündeki 1006. fetvada evinin bitişiğinde bulunan harmanlıkta ölü bulunan bir kişinin katili belli olmasa veresesinin harman yerinin etrafındaki tarlaların ashabından diyet almaya kadir olup olmadığı sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de kadir olmadıklarını, mîrî ise ve orada köy varsa sesin işitildiği yere lazım olduğunu söylemiştir.

1.2.4. Bazı şartlara bağlı olarak “Olur” veya “Olmaz” şeklinde verilen cevaplar

Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi’de cevapların 103’ünün şartlara bağlanarak verildiğini görmekteyiz. Bu da eserin yüzde onuna tekabül etmektedir. Bu fetvaların bablara dağılımı şöyledir; 2 zekat, 5 nikah, 19 talâk, 4 itâk, 4 siyer, 1 ibâk, 1 şerike, 9 vakıf, 5 buyû‘, 1 kefâle, 4 kadâ, 4 şehâde, 4 vekâle, 7 dava, 3 ikrâr, 1 sulh, 2 mudârebe, 5 vedîa, 1 âriye, 5 hibe, 6 icâre, 1 ikrah, 1 hacr ve’l-me’zûn, 2 gasb, 3 ihyâi’l-mevât ve’l-arâzi‘, 1 diyât, 2 vesâyâ.

Bazı şartlara bağlayarak “olur” şeklinde cevaplanan fetva sayısı 60 iken⁶², şartlara bağlı olarak “olmaz” şeklinde cevaplanan fetva sayısı ise 43’tür.⁶³ Bunların haricinde vakıf bölümünde yer alan 440. fetva ise şarta bağlı olarak hem olumlu hem olumsuz cevaplanmıştır. Fetva şu şekildedir; “Bir vakıf karyenin ahalisine mahsus olan mer‘ayı mütevellî halkı perişan olup ‘Az kaldılar’ deyu ‘Kifâyet mikdarından ziyâdesin âhar karye halkına mer‘a ederin’ demeye kadir olur mu? el-Cevab: Vakıf ise olur, mer‘ayı kadîm ise olmaz.” (440. fetva)

Talâk başlığındaki 104. fetvada kardeşine “Senin şu kapından içeri girersem avratım üç talâk boş olsun” diyen birisi sonrasında o zikrettiği kapıdan girdiği takdirde o boşamanın gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise düşmanlığı

⁶² 30, 33, 48, 61, 83, 98, 104, 106, 111, 119, 131, 144, 154, 163, 170, 171, 172, 181, 184, 192, 370, 376, 402, 410, 415, 417, 420, 498, 500, 502, 539, 573, 590, 599, 604, 637, 644, 650, 658, 670, 686, 692, 705, 713, 720, 723, 735, 753, 755, 762, 766, 772, 777, 808, 810, 816, 904, 1000, 1008, 1019. fetvalar.

⁶³ 26, 68, 81, 134, 143, 149, 160, 162, 166, 173, 193, 371, 376, 388, 418, 423, 424, 427, 511, 518, 596, 630, 640, 659, 673, 684, 704, 731, 736, 740, 747, 752, 760, 779, 793, 806, 809, 813, 819, 825, 836, 900, 919. fetvalar.

kardeşine ise ve evine girmeye yemin ederse boşamanın gerçekleşeceğini söylemiş, müteâref üzere ifadesini de eklemiştir.

Siyer bahsindeki 376. fetvada ruhbân sınıfından cizye istenip istenmeyeceği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Nâsa muhâlata edip kâr u kesbe meşgul olmayınca olmaz.” cevabını vermiştir.

Şehâdet bölümünde yer alan 640. fetvada ise bir kişinin öldüğüne işitme yoluyla şahitlik eden kişilerin şهادetlerinin kabul olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de ölümü meşhur olmadıysa bu kişilerden biri de onun öldüğünü görmediği sürece olmayacağını söylemiştir.

Sun‘ullah Efendi bazen şarta bağlı olarak cevap verdiği gibi bazen de cevap verdikten sonra şartları zikretmiştir. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla bu şekilde cevaplanan fetva sayısı 109’dur. Fetvaların bablara dağılımı şöyledir; 2 salât, 1 zekat, 2 nikah, 10 talâk, 4 itâk, 1 serika, 3 siyer, 2 şerike, 12 vakıf, 4 buyû‘, 3 kefâle, 6 kadâ, 5 şehâde, 5 vekâle, 7 dava, 1 ikrâr, 3 sulh, 4 vedâ, 3 hibe, 5 icâre, 1 hacr ve’l-me’zûn, 2 gasb, 3 kısme ve’l-ferâyiz, 1 kerâhiyye ve’l-istihsân, 5 ihyâi’l-mevât ve’l-arâzî‘, 2 rehin, 3 cinâyât, 8 diyât, 1 vesâyâ.

Sun‘ullah Efendi’nin “olur” cevabından sonra bir takım şartlar zikrettiği 68 fetva⁶⁴ varken “olmaz” diye cevaplandığı ancak sonrasında da bazı şartlar zikrettiği 41 fetva⁶⁵ mevcuttur.

Nikah başlığında yer alan 51. fetvada hakimin haberi olmadan nikah kıyan imamın kıydığı nikahın sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olur, gayr-i küfüvve değil ise. Lakin azle müstehak hilaf-ı emr ile” açıklamasıyla beraber cevaplamıştır.

⁶⁴ 9, 12, 32, 51, 112, 124, 132, 152, 161, 180, 196, 362, 374, 377, 399, 400, 428, 429, 445, 453, 454, 462, 470, 477, 489, 505, 507, 510, 520, 522, 538, 544, 560, 566, 584, 587, 588, 603, 613, 617, 643, 647, 649, 654, 660, 667, 669, 682, 722, 725, 727, 729, 756, 770, 783, 785, 815, 833, 844, 866, 922, 926, 934, 976, 985, 986, 1003, 1006, 1010. fetvalar.

⁶⁵ 43, 96, 122, 136, 138, 146, 195, 197, 372, 409, 433, 456, 536, 570, 631, 641, 676, 696, 699, 700, 744, 746, 754, 769, 771, 792, 802, 818, 835, 845, 876, 895, 897, 902, 908, 913, 936, 937, 943, 958, 995. fetvalar.

Talâk bölümündeki 122. fetvada vesvese sahibi birinin namaz kılarken vesveseyle hatunu için “Üç talâk boş olsun” dese o boşamanın gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de vaki olmayacağını söylemiş, cünûn veya ateh ile hasıl değil ise açıklamasını da eklemiştir.

Vakıf bahsindeki 429. fetvada oturma hakkını çocuklarına vererek evini vakfeden ve mecbur kaldıkları zaman evi satabilecekleri şartını da koyan kişinin çocuklarından birinin zor durumda kalması halinde bu evi satmaya kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olur, vakıf batıl olunca” cevabını vermiştir.

Şehâde başlığında yer alan 603. fetvada bir konuda şahitlik eden kişilerin şهادetlerinde şüphe olup yalan söyleme ihtimalleri de olsa bu şهادete yemin teklifinin caiz olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olur, müteahhirîn kavlini hakim ihtiyar ederse.” cevabını vermiştir.

İcâre bahsinde bulunan 785. fetvada “Bir fiçî ve biraz eşya taşımak için tutulan hammal yolda giderken bu eşyaları düşürse fiçinin içindeki her şey helak olsa hammalın zararı tazmini lazım olur mu” diye sorulmuş, Sun‘ullah Efendi ise “Olur, taksiri ile düşerse” demiştir.

Vedîa başlığındaki 754. fetvada bir kişi dükkanında yatıp kalkan terziye emanet olarak mühürlü bir kese içinde akçe emanet etse, terzinin başka bir yerde kaldığı gece dükkan açılıp içinde bulunan kıyafet ve mallarla birlikte bahsedilen kese de çalınsa terziye damân lazım olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olmaz, hasîn ise.” cevabını vermiştir.

Diyât bölümündeki 958. fetvada ise kavga eden iki grubun içinde bulunan, kavga esnasında yaralanıp eve gelince de ölen birinin veresesinin, katili bilinmeyince, o cemaatten kan diyeti almaya kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olmazlar, evine kendi girdi ise” cevabını vermiştir.

1.2.5. Birden fazla seçenekten birinin tercih edildiği cevaplar

Mecmuada Sun‘ullah Efendi’nin tek kelimelik cevaplarından başka az da olsa iki veya üç şıktan birini tercih ettiği cevaplar da mevcuttur. Bunların sayısı 47’dir.⁶⁶ Bu cevaplar bazen sorudaki “yoksa” ifadesiyle yöneltilen şıklardan birinin tercih edilmesiyle bazen de soruda hiç zikredilmeyen farklı bir seçenikle cevap verilmesi şeklinde olmuştur. Bunların bablara dağılımı şöyledir; 1 tahâre, 2 salât, 1 nikah, 1 itâk, 1 şerike, 8 vakıf, 9 şehâde, 2 vekâle, 1 dava, 1 mudârebe, 1 vedfa, 1 âriye, 1 icâre, 5 gasb, 4 kısme ve’l-ferâyiz, 2 kerâhiyye ve’l-istihsân, 1 ihyâi’l-mevât ve’l-arâzi’, 5 diyât.

Salât bölümünde yer alan 17. fetvada gasp yoluyla alınan yerin üzerine mescid bina edildiğinde burada kılınan namazların ve yapılan ibadetlerin mekruh mu olduğu yoksa namazların kazasının mı gerektiği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de mekruh olduğunu ama kaza etmenin evlâ olduğunu ifade etmiştir.

Âriye bahsindeki 759. fetvada üvey kızını evlendirirken ona ödünç olarak biraz kıyafet veren biri sonrasında onları geri almak istediğinde kız hibe etmişin diye iddia etse ancak ikisinin de kanıtı olmasa hangisinin iddiası geçerlidir diye sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de annenin iddiasının geçerli olduğunu söylemiştir.

Gasb başlığındaki 829. fetvada tasarrufunda olan bahçedeki fidanlara, kendi izni olmadan, bir başkasının gelip aşı yapması üzerine bu aşılardan kime ait olacağı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de aşı yapan kişiye ait olacağını, aşıladığı zamandaki kıymetini yerin sahibine vermesi gerektiğini söylemiş, söküldüğünde zarar vermeyecekse sahibine söktürülmesini, zarar verecekse kıymetinin aşı yapan tarafından ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Kısme ve’l-ferâyiz bölümünde bulunan 860. fetvada seferde olup üç sene boyunca sınırda hizmet eden birinin maaşını almadan vefat etmesi üzerine geçmiş maaşının sâkıt

⁶⁶ 4, 17, 19, 50, 201, 394, 406, 446, 449, 450, 463, 482, 487, 495, 607, 608, 609, 614, 627, 634, 635, 638, 642, 655, 656, 677, 738, 749, 759, 781, 822, 824, 829, 834, 838, 847, 857, 858, 860, 882, 886, 905, 941, 950, 960, 980, 994. fetvalar.

mı olacağı yoksa mirasçılara mı intikal edeceği sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de mirasçılara intikal edeceğini söylemiştir.

Sun‘ullah Efendi’nin bazen fetvaları olası ihtimalleri de göz önüne alarak cevaplandığı görülmektedir. Soruda bir olay zikredilmiş olmasına rağmen o, her iki ihtimali de söylemiş ve ona göre cevap vermiştir. Sun‘ullah Efendi toplam 56 fetvayı bu şekilde cevaplamıştır.⁶⁷ Bunların bablara dağılım şöyledir; 1 salât, 2 nikah, 3 itâk, 1 hudûd, 1 mefkûd, 4 vakıf, 4 buyû‘, 1 havâle, 3 kadâ, 2 vekâle, 4 dava, 2 ikrâr, 1 sulh, 2 mudârebe, 1 âriye, 1 hibe, 2 icâre, 1 hacr ve’l-me’zûn, 2 gasb, 1 şuf’a, 1 kısme ve’l-ferâyiz, 1 müzâraa, 1 ihyâi’l-mevât ve’l-arâzî‘, 1 rehin, 13 diyât.

Itâk başlığında yer alan 181. fetvada bir kişi Müslümanların huzurunda kölesi için “Oğlumdur.” dese o kölenin azad olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise eğer yaş itibariyle oğlu olmaya müsaid ise ittifaken olacağını ama müsaid değil ise İmam-ı Azam’a göre olacağını söylemiştir.

Dava bahsindeki 683. fetvada borcunu talep eden bir kişi, borçlunun borcunu ödemeye gücü yetmediği için önce taksit taksit ödemesini kabul etse, sonrasında vazgeçip bir defada ödemesini istemeye hakkı var mıdır diye sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Karz ise olur, te’cîli sahih olur duyûndan ise, te’cîl-i şer‘î bulduysa olmaz.” cevabını vermiştir.

Gasb bölümünde bulunan 827. fetvada hanımının evini boş yere yıkıp yerine bina yapan kişi vefat ettiğinde mirasçılarının bu binadan hisse alıp alamayacağı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de hanımı için yaptırdığını söylerse hanımın olacağını, yoksa hanımın damân teklif etmesini söylemiştir.

1.2.6. Bilgi vermeye yönelik verilen cevaplar

Mecmuamızda sadece hüküm öğrenmeye yönelik sorular yoktur. Aynı zamanda bilgi edinme amaçlı sorular da bulunmaktadır. Bu sorulara verilen cevaplar da soran

⁶⁷ 20, 38, 60, 181, 191, 199, 243, 379, 421, 440, 452, 476, 506, 519, 527, 529, 550, 557, 558, 598, 646, 657, 672, 679, 683, 690, 708, 716, 730, 733, 737, 761, 765, 789, 795, 817, 827, 829, 842, 861, 867, 918, 933, 939, 945, 949, 955, 956, 963, 972, 990, 993, 998, 999, 1001, 1005. fetvalar.

kişiyi bilgilendirme mahiyetindedir. Bilgi vermeye yönelik verilen cevaplar 23'tür.⁶⁸ Bu fetvaların bablara dağılımı şöyledir; 1 salât, 1 nikah, 1 talâk, 1 hudûd, 1 serika, 4 vakıf, 1 ikrâr, 8 kısme ve'l-ferâyiz, 1 müzâraa, 1 kerâhiyye ve'l-istihsân, 1 ihyâi'l-mevât ve'l-arâzi', 2 diyât.

Talâk bölümündeki 90. fetvada bir kişi eşine dört defa boş ol dediğinde bu boşamanın nice olduğu sorulmuştur. Sun'ullah Efendi de medhûl-bihâ ise üç boşama gerçekleşeceğini söylemiştir.

Hudûd bahsinde yer alan 246. fetvada ta'zîr-i şedîdin ne mikdar celde olduğu sorulmuştur. Sun'ullah Efendi de "Otuz dokuzdur, İmâm-ı Ebû Yûsuf'dan zâhir rivayette yetmiş beştir, rivayet-i uhrâda yetmiş dokuzdur, cerâimde tefâvüt vardır, hakim bunlardan ne mikdar ile inzicârın fehmederse anı ihtiyar eder." cevabını vermiştir.

Bilgi edinme amaçlı sorulan soruların çoğu miras taksimatıyla ilgilidir. Kısme ve'l-ferâyiz başlığındaki 851. fetvada vefat eden kişinin, ana baba bir kız kardeşine ve her iki taraftan dedelerine yapılacak taksim sorulmuştur. Sun'ullah Efendi de altıda birinin baba tarafından dedeye verilmesini, kalanın da kız kardeş ile uzlaşma yoluyla pay edilmesini söylemiştir. Bu bölümde yer alan 856. fetvada ise vefat eden kişinin mirasından kızına ve oğlunun kızına düşen pay sorulmuştur. Sun'ullah Efendi de dörtte birinin toruna, kalanının da kıza verilmesini söylemiştir.

Sun'ullah Efendi verdiği cevaplarda karşı tarafı aydınlatıcı bir üslup kullanmayı tercih etmiştir. Bunu yaparken farklı kişilerin görüşüne yer verdiği de olmuştur. Buna örnek olarak ta'zîr-i şedidin miktarının sorulduğu 246. fetvada İmâm Ebu Yusuf'dan gelen bir rivayeti ve Müslüman mezarının başına ve ayakucuna koyulan taşın büyüklüğünün sorulduğu 875. fetvada zikredilen Osman ibn-i Maz'ûn'un rivayetini örnek verebiliriz.

⁶⁸ 27, 54, 90, 246, 363, 438, 439, 442, 488, 711, 848, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 863, 875, 887, 903, 948, 957. fetvalar.

1.2.7. “Caizdir” veya şarta bağlı olarak “Caizdir” şeklinde verilen cevaplar

Sun‘ullah Efendi’nin kendisine sorulan soruları “caizdir”, “caizedir”, “tecvîz edilmiştir” gibi ifadeler kullanarak cevapladığı da olmuştur. Bu şekilde cevaplanan fetvaların sayısı 12’dir.⁶⁹ Bunların bablara dağılımı şöyledir; 3 salât, 1 nikah, 1 talâk, 1 ıtâk, 2 vakıf, 1 kadâ, 1 dava, 1 gasb, 1 kerâhiyye ve’l-istihsân. Bunun yanı sıra 9⁷⁰ fetvada da hükmün caiz olmasını bazı şartlara bağlı kılmıştır. Bu fetvaların bablara dağılımı ise şöyledir; 1 tahâre, 2 nikah, 1 talâk, 1 vakıf, 3 şehâde, 1 mudârebe.

Örnek olarak şu fetvaları zikredebiliriz; salât bahsinde yer alan 13. fetvada Ramazan’da yatsı namazını cemaatle kılan kişilerin, teravih namazını kılmadıklarında vitir namazını cemaatle mi kılmaları gerektiği yoksa ferdi olarak mı kılmaları gerektiği sorulduğunda Sun‘ullah Efendi ikisinin de caiz olduğunu ama cemaat ile kılmanın evlâ olduğunu söylemiştir.

Talâk başlığındaki 121. fetvada üç talâkla eşini boşayıp yine almak isteyen mürâhik oğlana hülle gerekip gerekmediği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Kable’l-bulûğ cimâ’ edip ba‘de’l-bulûğ tatlık ederse caizdir.” demiştir.

Vakıf bölümündeki 468. fetvada camiye ihtiyacı olan bir kasaba ahalisinden birisinin, mahalle mescidini tamir edip izn-i sultanî ile cami olmasına kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de ihtiyaçları olduğu takdirde bazı eimme kavli üzere caiz olduğunu söylemiştir.

1.2.8. Görüş ayrılığı olduğu zikredilen cevaplar

Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi’de bazen konuyla ilgili farklı görüşler cevaplarda belirtilmiştir. Görüş ayrılığı zikredilerek verilen 12 fetva bulunmaktadır.⁷¹ Bunların bablara dağılımı şöyledir; 2 salât, 1 vakıf, 2 şehâde, 1 ikrâr, 2 şuf’a, 1 müzâraa, 1 kerâhiyye ve’l-istihsân, 1 rehin, 1 diyât.

⁶⁹ 13, 19, 22, 40, 159, 182, 436, 458, 589, 674, 824, 870. fetvalar.

⁷⁰ 1, 56, 79, 121, 468, 615, 626, 639, 733. fetvalar.

⁷¹ 18, 21, 83, 464, 626, 629, 706, 842, 868, 877, 933, 988. fetvalar.

Sun‘ullah Efendi’nin görüş farklılığını ifade ettiği lafızlar ise şöyledir; hılâf vardır (21, 83, 877, 933.fetvalar), ihtilâf vardır (18.fetva), hılâfîyedir (464, 626, 629, 706, 842, 988.fetvalar). 868. fetvada ise iki farklı rivayeti zikrederek cevap vermiştir.

Salât bölümünde yer alan 18. fetvada bir gemi içerisinde cemaatle namaz kılmak için yeteri kadar geniş bir mekan olmadığında imam yüksek bir yerde cemaat ise aşağıda durduğunda bu namazda kerahet olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise ihtilafın olduğunu evlâ olanın da etmemek olduğunu söylemiştir. Yine aynı bölümdeki 21. fetvada Şafii olan birinin Hanefi olan cemaate imamlık yapmasının caiz olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de hılâf olduğunu, müfsid-i salât olmadığı sürece caiz olduğunu ama ihtiyatlı olanın da uymamak olduğunu söylemiştir.

Şehâde başlığında yer alan 626. fetvada kocası ölen bir kadının çocuğu canlı doğup iki saat sonra vefat etse, mirasçılar çocuğun ölü doğduğunu iddia etseler, kadın da çocuğun canlı doğduğuna kadın şahitler getirirse erkek şahit olmadığı takdirde şehadetlerinin kabul olup olmayacağı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Hılâfîyedir, hakime i‘timad-ı tam gelirse kabulü caizdir.” cevabını vermiştir.

Müzâraa bahsindeki 868. fetvada tohum ve inek birinden tarla ve amel başkasından olduğu takdirde mahsulün üçte biri tohum sahibinin, üçte ikisi de tarla sahibinin olacak şekilde tarla ekilse, henüz ekinler olgunlaşmadan tohum sahibinin mirasçıları tohumun kendilerine miras kaldığını, bu ziraatin geçersiz olduğunu iddia ettiklerinde mahsulü almaya kadir olup olamayacakları sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise bir rivayete göre mirasçıların bir rivayete göre ise tarla sahibinin olacağını ancak eşitliğin evlâ olduğunu söylemiştir.

Rehin bahsinde bulunan 933. fetvada hanımıyla ortak evi olan birinin, evi borçlu olduğu kişiye rehin olarak vermesi durumunda bu işlemin sahih olup olmayacağı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de hanımın hissesinde ittifâken sahih olmadığını, kocanın hissesinde ise hılâf olduğunu söylemiştir.

1.2.9. Bir alime atf yapılarak verilen cevaplar

Sun‘ullah Efendi bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla 11⁷² fetvanın cevabını muhtelif isimlere atf yaparak vermiştir. Bu fetvaların bablara dağılımı şöyledir; 2 talâk, 1 itâk, 7 hudûd, 1 diyât.

Fetvalardan bazılarında tek bir isim zikretmiş (146. fetvada İmam Muhammed; 181, 241, 939. fetvalarda İmam-ı Azam; 243, 246, 939. fetvalarda Ebu Yusuf; 292. fetvada Hazret-i Ömer), bazılarında da genel bir atıfta bulunmuş (256, 261. fetvalarda “bazı meşâyih”; 290. fetvada “eimme-i kibâr”; 54, 570, 615, 851. fetvalarda “müteahhirîn ihtiyar etmiş”), bir tanesinde de İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed’i kapsayan bir ifade (126. fetvada “kavl-i imameyn”) kullanmıştır.

Itâk bahsinde yer alan 181. fetvada bir kişi Müslümanların huzurunda kölesi için “Oğlumdur.” dediğinde o kölenin azad olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de oğlu olmaya yaşı müsaitse ittifaken azad olduğunu, yaş olarak müsait değil ise İmam-ı Azam kavlinde azad olduğunu söylemiştir.

Hudûd başlığında bulunan 246. fetvada ta‘zîr-i şedîdin ne miktar olduğu sorulmuş, Sun‘ullah Efendi otuz dokuz olduğunu söylemiştir. Ancak cevabın devamında İmam Ebû Yusuf’tan rivayette yetmiş beş, başka bir rivayette yetmiş dokuz olduğunu da eklemiştir.

Diyât bölümündeki 939. fetvada köy ve kasabadan uzak bir yerde mülk çiftliği içerisinde ölü bulunan ve katili bilinmeyen bir kişinin diyetinin çiftlikte sâkin olanlara mı yoksa sâkin olmayan çiftlik sahibine mi lazım olacağı sorulmuştur. Cevap ise şöyledir; “İmam-ı Azâm kavli üzere Zeyd’e lazım olur, İmam-ı Ebu Yusuf kavli üzere sâkin olanlara lazım olur, kavl-i sâni ile amel me’mur idi, hâlâ dahi me’mur ise onunla amel olunur.”

⁷² 126, 146, 181, 241, 243, 246, 256, 261, 290, 292, 939. fetvalar.

BÖLÜM 2: SUN‘ULLAH EFENDİ’NİN FETVA VERME USULÜ

Bir meselenin açıklanması veya meselenin hükmünün yazılı yahut sözlü olarak cevaplanması anlamına gelen iftâ (fetva verme),⁷³ hem manevi hem de uhrevi yükümlülüğü olan ağır bir dini görevdir. Çünkü fetva vermek aynı zamanda şer‘î bir hükmün haber verilmesi, tebliğ edilmesi ve açıklanması demektir.⁷⁴

Şeyhülislam tabiri IV. asırdan beri kullanılan ve Osmanlılarda resmi olarak ilk defa Fatih Sultan Mehmet’in Kanunnamesi’nde rastladığımız yaygın bir ünvardır.⁷⁵ Fakihler arasındaki ihtilafli meseleleri çözüme kavuşturan âlimler için kullanılırdı. Halkın problemlerine cevap veren ve kendisine yöneltilen sorular hakkında dinin hükmünü açıklayıcı fetvalar veren önemli bir müessesesi idi. Ancak şeyhülislamın görevi sadece fetva vermekle sınırlı değildi. Bugünkü Adalet, Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın faaliyetlerini yürütürdü.⁷⁶ Siyasi, idari, sosyal ve kültürel görevlerinin yanı sıra kadı ve müftülerin atamaları ve terfileriyle de ilgilenir ayrıca Saraydaki Huzur Derslerine katılacak ulamayı da şeyhülislam seçerdi.⁷⁷

Osmanlı Devleti’nde XV. yüzyılın başlarında meşihat (şeyhülislamlık) makamı kurularak fetva yetkisi bu makama verildi. Meşihat makamına bağlı olarak vilayet, sancak ve kazalarda halkın sorularını cevaplayan müftüler de mevcuttu.⁷⁸ Bundan dolayı dönemin şeyhülislamını halkın bir temsilcisi olarak görmek de mümkündür. Şeyhülislamın verdiği fetvalar kadılar ve müftüler tarafından kılavuz ve rehber olarak görülmektedir. Keskin de tezinde bize bu bilgiyi destekleyen bir sonuç sunmaktadır. Keskin, Üsküp müftüsü olarak görev yapan Üskübî (Pîr Muhammed b. Abdullah)’nin, 16. yy.a ait fetva mecmuasında, fetva verirken şeyhülislam fetvasına paralel fetvalar verdiğini, kendi görüşüne uygun olmasa bile geçmiş dönemdeki veya o dönemdeki şeyhülislamın fetvalarını tercih ettiğini ifade eder.⁷⁹

⁷³ Atar, a.g.md., s. 487.

⁷⁴ Atar, a.g.md., s. 490.

⁷⁵ M. Salih Arı, Şeyhülislamlık Müessesesi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994, c. 1, sy. 1, s. 170-171.

⁷⁶ Ekrem Kaydu, “Osmanlı Devletinde Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı”, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1977, sy. 2, s. 201.

⁷⁷ Arı, a.g.m.,173.

⁷⁸ Atar, a.g.md., s. 490.

⁷⁹ Keskin, *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili*, s. 78.

Osmanlı Devletinin Hanefi fıkıh geleneğini benimsediği bilinmektedir. Hanefilik hem resmi mezhep olarak benimsenmiş hem de hukuk sisteminin merkezinde yer almıştır. Bu durum dönemin fetva mercilerinin fetva verirken Hanefi fıkhına göre fetva vermesinde de etkili olmuştur. Kaya bu dönemdeki fetva verme usulünü dört başlıkta toplar. Bunlar, Hanefi fıkıh geleneğinde müftâ-bih olan fetvanın tespiti, fıkıh geleneğinde var olan görüşlerden birinin tercihi, hakkında Hanefi fıkıh geleneğinde görüş bulunmayan meselenin tahrirci, Hanefi fıkıh geleneğinde müftâ-bih olan fetvanın tashihidir.⁸⁰ Şahin de fetva usulüne dair yapmış olduğu tezinde fetva verme usulünü ichtihad yoluyla, tahriç yoluyla, tercih yoluyla, telifik yoluyla ve taklit yoluyla fetva olarak beş başlıkta toplar.⁸¹

Osmanlı müftîsinin Hanefi fıkıh geleneğinde müftâ-bih olan görüşü tespit edip onunla amel etme zorunluluğu vardı. Birden fazla görüş olması halinde de mezhep içi hiyerarşiye göre fetvalardan biri müftâ-bih ise müftîlerin o fetvayla amel etme mecburiyeti bulunuyordu.⁸² Kaya'ya göre Osmanlı kadılarında Hanefi mezhebinin müftâ-bih görüşüyle hükmetmelerinin emredilmesiyle yargı birliğinin sağlanması amaçlanmış olabilir.⁸³

Osmanlı'da ulemaya danışılan mesele hakkında eğer Hanefi fıkıh geleneğinde bir hüküm bulunmuyorsa ulema bunu genellikle tahrîc⁸⁴ yöntemiyle çözerdi. Kaya böyle bir hükmün mevcut olması durumunda iki ihtimalden söz eder. Birinci ihtimal ulemanın fıkıh geleneğinde yer alan hükümle amel etmesidir. İkincisi ise ulemanın mevcut hükümlerin hiçbirisiyle amel etmeyip farklı bir fetva vermeyi tercih etmesidir. Tabi böyle bir durumda da şartların değişmesi, maslahat, zaruret, ihtiyaç, istihsan gibi bir delil gösterilmesi gerekir. Bu durumda hüküm mevcut şartlara göre tashih edilir.⁸⁵

⁸⁰ Kaya, Akifzâde'nin Mecelletü'l-Mehâkim isimli Eseri Çerçevesinde Osmanlı Fetvasında Değişim, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011/1, sy. 40, s. 97.

⁸¹ Osman Şahin, *İslam Hukukunda Fetva Usulü*, yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun, 2002, s. 121.

⁸² Kaya, "Osmanlı Fetvası Üzerine", s. 92.

⁸³ Kaya, "Osmanlı Fetvası Üzerine", s. 94.

⁸⁴ Tahrîc: Mensup olunan müctehidlerin istinat ettikleri naslara ve kaidelere göre şer'î hüküm çıkarma işlemi. Erdoğan.

⁸⁵ Kaya, "Vekalet Akdine Dair Bir Tartışma Bağlamında Osmanlı Döneminde Fetvanın Müftâ-bih Hale Geliş Süreci", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2012, sy. 20, s. 71,72.

Osmanlı Devletinde fetva makamı içerisinde şeyhülislamın vereceği fetvaları hazırlayan⁸⁶ ve günlük fetvalara bakan görevliye “fetva emîni” denirdi. Fetva emininin baktığı bu fetvalar ‘Fetvahane’ adı verilen dairede verilirdi.⁸⁷ Fetva almak isteyen bir kişi Fetva Emîni Dairesi’ne müracaat edip sualini yazar veya beyan ederdi. Fetva emîni kâtibi de bu suali uygun bir formatta kaleme alırdı. Sonrasında fetva emîninin kontrol ettiği bu fetvalar temize çekilerek şeyhülislama sunulurdu.⁸⁸ Belli kıstaslarla yazıya geçirilen bu suale ‘mesele’ adı verilirdi. Sorulan meselenin mahiyetine göre cevabın uzunluğu ve açıklaması da değişirdi. Fetvalarda, müsteffînin⁸⁹ ismi zikredilmez, muhayyel isimler kullanılırdı.⁹⁰ Özen’e göre sonraki dönemlerde fetva mecmualarının derlenmesinde de fetva emînlerinin önemli bir rolü olmuştur.⁹¹

Tez konumuz olan mecmuanın müellifi Sun‘ullah Efendi 16. yy.ın başlarında görev yapmış bir şeyhülislamdır. Mecmuayı incelediğimizde kendisine çok farklı alanlardan sorular yöneltildiğini görmekteyiz. Mecmuada 44 başlığın olması da bize o dönemdeki soru çeşitliliğini göstermektedir. Bablardaki fetva sayısı farklılık arz etmektedir. Bazı başlıklar yüzlerce fetva barındırırken bazıları bir fetvadan oluşmaktadır. Bu da bize dönemin sorunlarını ve özellikle hangi konularda cevaba ihtiyaç duyduklarını anlamamız açısından yardımcı olmaktadır.

Biz bu bölümde Sun‘ullah Efendi’nin kendisine yöneltilen sorulara nasıl cevap verdiğini incelemeye çalıştık. Sun‘ullah Efendi’nin soruları cevaplarken kullandığı yöntemleri genel olarak iki başlıkta topladık. Bu başlıkları da farklı alt başlıklara ayırdık. Başlıklandırmayı yaparken Sun‘ullah Efendi’nin cevaplarda farklı görüşleri kullanıp kullanmamasını dikkate aldık. İlk başlığımızda farklı görüşlere atıf yaparak cevaplanan fetvalar yer almaktadır. Sun‘ullah Efendi’nin görüşlerden birini tercih ettiği, hakimin takdirine bıraktığı ve sultanın takdirine bıraktığı fetvaları bu başlıkta topladık. İkinci ana başlığımız ise Sun‘ullah Efendi’nin farklı görüşleri zikretmeden verdiği

⁸⁶ Ekrem Sarıkçıoğlu, “Şeyhülislamlık Makamı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 1982, sy. 5, s. 211.

⁸⁷ İsmail Yakıt, “Osmanlı İlimiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı)*, Isparta, 1999, sy. 6, s. 35.

⁸⁸ Emine Arslan, “Osmanlı Dönemi Nukûllü Fetva Mecmuaları ve Özellikleri”, s.168.

⁸⁹ Müsteffî: Fetva isteyen kişi. Atar, a.g.md., s. 487.

⁹⁰ Sökülmez, “Şeyhülislam Sun‘ullah Efendi’nin Fetâvâsına Göre Osmanlı Hukukunda Talâk”, s. 31.

⁹¹ Özen, “Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü”, s. 255.

fetvalardan oluşmaktadır. Fetvaların büyük bir bölümü bu yöntemle cevaplanmıştır. Burada da herhangi bir görüşe atıf yapmadığı ve daha önce verilen bir fetvaya atıf yaptığı fetvaları inceledik.

2.1. Farklı Görüşlere Atıf Yaparak Fetva Vermesi

Sun‘ullah Efendi’nin soruları bazen farklı görüş beyan edenlerin isimlerini zikrederek bazen mezhep farklılığını göstererek bazen de farklı görüşlerin varlığına dolaylı olarak işaret ederek cevapladığı olmuştur. Biz bu bölümü üç başlık altında toplamaya çalıştık.

2.1.1. Görüşlerden Birini Tercih Ederek Fetva Vermesi

Konuyla ilgili birden fazla görüş bulunması halinde, Hanefî fıkıh geleneğine göre, mezhep içinde bulunan fetvalardan biri müftâ-bih ise müftüler kural gereği o fetvayla amel etmek zorundaydı. Ancak bazı durumlarda müftülerin müftâ-bih olan fetvalardan vazgeçtiği ve zayıf olan görüşle amel ettiği de görülürdü.⁹²

Sun‘ullah Efendi’nin kendi görüşünden ziyade farklı bir görüşün varlığını hissettirerek cevap verdiği fetvalar bulunmaktadır. Biz bu başlıkta Sun‘ullah Efendi’nin belli bir görüşü tercih ederek verdiği cevapları topladık. Bu fetvaları da Sun‘ullah Efendi’nin yapmış olduğu tercihe göre kendi içerisinde bölümlere ayırdık. Müftâ-bih olan görüşle verdiği fetvalar, mezhebin kurucu imamlarına atıf yaparak verdiği fetvalar ve mezhebin sâir alimlerine atıf yaparak verdiği fetvalar olmak üzere üç başlığa ayırdık. Ancak her üç başlığa da uymayan bir fetva mevcuttur. Kitabı’l-hudûd’da yer alan 292. fetvada, kendi evinde rakı ve şarap hazırlayıp satan bir Müslümanın cezası sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi bu kişinin lanetlendiğini ve her iki dünyada da azabı hakettiğini söylemiştir. Ayrıca ta‘zîr-i şedîd ve hapis ile cezalandırılacağını belirtmiş, Hz. Ömer (ra)’in böyle bir evi yaktığını da ilave etmiştir.

2.1.1.1. Belli Bir Görüşün Müftâ-bih Olduğuna Atıfla Fetva Vermesi

Bir mesele hakkında ortaya konan farklı görüşlerden biri tercih edilerek verilen fetvaya veya fetva verirken delil olarak kullanılan şer‘î hükme müftâ-bih denir.⁹³ Hanefî fıkıh geleneğinde bir konu hakkında farklı ictehad ve fetvaların bulunması durumunda

⁹² Kaya, “Osmanlı Fetvası Üzerine”, s. 92.

⁹³ Atar, a.g.md., s. 487.

bunlardan bir tanesi müftâ-bih olarak kabul edilirdi. Osmanlı uleması da her meseleyle ilgili müftâ-bih olanı tespit eder ve mümkün olduğunca onunla amel ederdi. Verilen fetvalar kabul görürse müftâ-bih hale gelir kabul görmeyen fetvalar ise reddedilirdi. Müftâ-bih hale gelen bir fetvanın olmaması durumunda da fetvalardan biri müftâ-bih tercihiyle müftâ-bih hale gelebilirdi. Hanefî fıkıh geleneğine aykırı olan bir fetva bile eğer Osmanlı döneminde yerleşip müftâ-bih hale gelmişse artık kadı ve müftâ-bih onunla amel ederdi.⁹⁴ Ancak ulemanın bazen müftâ-bih olan görüşten vazgeçip zayıf görüşle amel ettiği de görülmektedir.⁹⁵

Ele aldığımız mecmuada bazı cevaplarda meselenin ihtilafı olduğu açıkça belirtilirken bazı cevaplarda ise kavî-i muhtâr ifadesi yer almaktadır. Sun‘ullah Efendi toplam 8 fetvayı ihtilafı olduğunu belirterek cevaplamıştır.⁹⁶ Fetvaların bablara dağılımı şöyledir: 2 salât, 1 vakıf, 1 şehâde, 1 ikrâr, 1 şufa‘, 1 rehin, 1 diyât. İhtilafın olduğu belirtilerek cevaplanan fetvalardan bir tanesi “ihtilaf vardır” (18. fetva), iki tanesi “hılâf vardır” (21, 933. fetvalar), beş tanesi ise “hılâfiyedir” (464, 629, 706, 842, 988. fetvalar) ifadeleri kullanılarak cevaplanmıştır. Ayrıca Sun‘ullah Efendi bu ifadelerden sonra gerekli açıklamalarıyla cevabına ilavelerde de bulunmuştur.

Bu başlığa örnek olarak şu fetvaları zikredebiliriz; Kitabu’s-salât’ta yer alan 18. fetvada bir sefine içerisinde cemaatle namaz kılariken zaruri olarak imamın daha yüksek bir yerde cemaatin ise aşağıda durmasında kerahatin olup olmadığı sorulmuş, Sun‘ullah Efendi ise “İhtilaf vardır, evlâ etmemektir.” şeklinde cevap vermiştir.

Salât bahsinde yer alan 21. fetva da ise Şafî mezhebinden olan birinin Hanefî olan cemaate imamlığının caiz olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de hılâf olduğunu ama namazı bozan bir durum olmadığı sürece caizdir denildiğini söylemiştir.

Vakıf babındaki 464. fetvada ölüm döşeginde olan biri bütün mülkünü Medine fukarasına vakfettiğini söylese ancak vârisin bundan haberi olmasa bu vakıf sahih midir

⁹⁴ Kaya, “Osmanlı Fetvası Üzerine”, s. 92,93.

⁹⁵ Kaya, “Vekalet Akdine Dair Bir Tartışma Bağlamında Osmanlı Döneminde Fetvanın Müftâ-bih Hale Geliş Süreci”, s. 72.

⁹⁶ 18, 21, 464, 629, 706, 842, 933, 988. fetvalar.

değil midir diye sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de meselenin hılâfiye olduğunu ifade etmiş ve re’y-i ũli’l-emre menût olduğunu söylemiştir.

Şehâde bölümündeki 629. fetvada vefat eden bir kişinin, kendi tasarrufunda bulunan evini, veresesi zabt ettikten sonra yabancı birinin gelip evi, ölen kişinin sağlığında kendisine sattığını iddia etse ve bunun için beyyine ikamet eylese, bunun geçerli olup olmayacağı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise “Hılâfiyedir, vukûunda iştibah olunca redd olunur.” cevabını vermiştir.

Dava başlığındaki 706. fetvada sağlığında evini belli bir ücret karşılığında satan ve karşılığını da tam aldığına dair ikrarda bulunan kişi vefat ettikten sonra mirasçuları evi alan kişiden parayı istediklerinde alıcı evin değerini tam bir şekilde verdiğini ispat etse mirasçuların talebinden kurtulup kurtulmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi meselenin hılâfiye olduğunu söylemiş, eğer kişi ikrarında yalancı değilse mirasçuların da yemin ettirmeye bile kadir olamayacaklarını belirtmiştir.

Rehin bahsinde geçen 933. fetvada zevcesi ile ortak bir eve sahip olan kişinin, zevcesinin izni olmadan evi borçlu olduğu kişiye rehin olarak vermesinin sağih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi, zevcesinin hissesinde ittifaken sağih olmayacağını, borçlu olan kişinin hissesinde ise ihtilafın olduğunu söyledikten sonra “muhtâr anda dahi olmamaktır” ifadesini de eklemiştir.

Sun‘ullah Efendi bazı fetvalarda kendi görüşünü zikrettikten sonra fetvanın sonuna “kavl-i muhtârda” ifadesini eklemiştir. Bu şekilde cevaplanan fetvalar 9’dur.⁹⁷ Fetvaların bablara dağılımı ise şöyledir: 3 talâk, 1 eymân, 1 kadâ, 1 şehâde, 1 dava, 1 icâre, 1 gasb.

Talâk bahsindeki 96. fetvada eşini boşamak için başkasını vekil kılan birinin üç talâk lafzını zikretmediğı halde vekil üç talâkla boşasa bu boşamanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de kocanın üç talâk niyeti yoksa o boşamanın olmayacağını söylemiş, kavl-i muhtârda ifadesini ilave etmiştir. Aynı

⁹⁷ 96, 106, 111, 277, 565, 611, 679, 797, 834. fetvalar.

bölümdeki 106. fetvada da başka bir yerde bulunan hanımına mektup gönderip “Ben senden fâriğ oldum” diyen birinin, talâk lafzı zikretmediği halde, boşamasının gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise mektubun kocaya ait olduğu bilindiği takdirde, talâk niyeti varsa ve kullandığı lafız talâkda biliniyorsa kavli muhtârda boşamanın gerçekleşeceğini söylemiştir.

Eymân babında yer alan 277. fetvada Sun‘ullah Efendi’ye bir kişinin, hakime gidip aslında içki içmeyen ve zina etmeyen birinin içki içtiğini ve zina ettiğini söylemesi üzerine o kişiye ne yapılması gerektiği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi bahsedilen kişi muhsan ise hadd-i kazf lazım olacağını söylemiş ardından da kavli muhtârda ifadesini eklemiştir.

2.1.1.2. Mezhebin Kurucu İmamlarına Atıfla Fetva Vermesi

Osmanlı Devleti’nde Hanefî mezhebine göre fetva vermek bir prensip olarak kabul edilirdi. Eğer müftî, Hanefî mezhep imamlarına ait farklı icthadların bulunduğu bir konuda fetva verirse, bu görüşlerden birini tercih etmiş sayılırdı. Görüşler arasında yapılan tercih, fetvanın temel noktasını oluştururdu. Seda Örsten’e göre, fetva mecmualarının farklılık göstermesi de bu tercihlerin bir sonucu olarak kabul edilebilir ve Osmanlı dönemi fetva mecmualarının sayı olarak fazla olması da bu şekilde açıklanabilir.⁹⁸

16. yy.da kadıların da Hanefî mezhebindeki en sahih olan görüşe göre hüküm vermeleri kanun haline getirilmiş ve kadı berâtlarında bildirilmiştir. Bu yüzden Hanefî mezhebinde muteber olan görüşün belirlenmesi ve bilinmesi gerekliydi. Ancak kadıların muteber görüşü belirleme yetkileri olmadığı için verdikleri kararların bozulma riski de vardı. Bu sebeple karar verecekleri zaman Hanefî mezhebinin muteber görüşünü öğrenmek için sık sık müftülere ve şeyhülislamlara başvurmak zorunda kalıyorlardı. Bu da müftülerin ve şeyhülislamların iş yükünü artırıyordu.⁹⁹

Fahredden Atar ise mezhebe göre fetva vermenin bir takım kuralları olduğunu ifade eder. Mesela Hanefî mezhebine göre fetva verecek olan mukallid bir müftînin öncelikle

⁹⁸ Örsten, a.g.m., s. 37.

⁹⁹ Özen, “Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü”, s. 340.

Ebû Hanîfe'nin "zâhiru'r-rivâye" adı verilen kitaplardaki görüşünü, orada bulamadığı takdirde Ebû Yusuf'un ve İmam Muhammed'in o konuyla ilgili görüşünü nakletmesi gerekir. Atar, müctehid olmayan müftüler için de farklı metodlar sıralar.¹⁰⁰ Ömer Faruk Ocakoğlu da makalesinde İbn Âbidîn'in bu görüşleri destekleyen ifadelerine yer verir. İbn Âbidîn'e göre de herhangi bir mesele hakkında sorgulama yapan bir müftünün yapması gereken ilk iş meselenin çözümünü "zâhiru'r-rivâye"de araştırmaktır. Eğer meselenin çözümünü orada bulur ve Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve İmam Muhammed'in ittifak ettiğini görürse bu çözüme göre cevap vermek zorundadır. Hatta ehliyetli bir müctehid olsa bile kendi görüşünü beyan edemez.¹⁰¹

Sun'ullah Efendi'nin fetva verme usullerinden bir tanesi de Hanefî Mezhebinin kurucu imamlarına atıfla tercihte bulunmasıdır. Sun'ullah Efendi bazı fetvalarında "İmam-ı Azam, İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed" şeklinde imamların isimlerini zikrettiği gibi bazen de "kavl-i imam, kavl-i imameyn" gibi ifadelerle imamlara atıfta bulunmuştur. Ancak fetvalarda en çok kullanılan ismin İmam-ı Azam Ebu Hanife olduğunu görmekteyiz. Osmanlı fetvasında kaynak olarak Hanefî fıkıh geleneği kullanıldığı için¹⁰² Ebu Hanife'nin ismine daha çok rastladığımızı söylemek mümkündür.

Sun'ullah Efendi'nin bu şekilde cevapladığı 7 fetva bulunmaktadır.¹⁰³ Bunların bablara dağılımı şöyledir: 1 nikah, 2 talâk, 1 itâk, 1 hudûd, 1 hibe, 1 diyât.

Nikah bölümünde bulunan 62. fetvada eşini üç talâkla boşayıp hulesiz olarak tekrar evlendiği eşinden çocukları olan bir kişi vefat ettiğinde o çocukların kendisine mirasçı olup olamayacağı sorulmuştur. Sun'ullah Efendi kavl-i imam üzere olacaklarını söylemiştir.

Kitabu't-talâk'ta yer alan 126. fetvada zimmî olan bir kişinin, boşadığı zimmî eşinin iddeti tamamlanmadan başka bir zimmî kişiyle yapacağı nikahın sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun'ullah Efendi de kavl-i imameyn üzere sahih olmadığını söylemiştir.

¹⁰⁰ Atar, a.g.md., s. 491,492.

¹⁰¹ Ömer Faruk Ocakoğlu, "Bir Osmanlı Reform Öncüsü: Örf ve Hukukî Değişim Üzerine İbn Âbidîn", *Usûl: İslâm Araştırmaları*, 2005, sy. 3, s. 163.

¹⁰² Kaya, "Osmanlı Fetvası Üzerine", s. 97.

¹⁰³ 62, 126, 146, 181, 241, 776, 939. fetvalar.

Aynı babda bulunan 146. fetvada ise mecnun olan, hanımının ve çocuklarının nafakasını karşılamaya gücü yetmeyen bir erkeğin hanımının, kendisini kocasından boşamaya kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise “Olmaz, İmam Muhammed kavli ile hakim amele me’mur olmayınca.” cevabını vermiştir.

İtâk bahsinde yer alan 181. fetvada kölesi olan birinin Müslümanlar huzurunda kölesi için “Oğlumdur.” demesi üzerine o kölenin azad olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise yaşı itibariyle oğlu olmaya müsaid ise ittifaken azad olacağını, yaşı müsaid değil ise İmam Azam kavlinde azad olacağını söylemiştir.

Hudûd bölümündeki 241. fetvada bir cami müezzininin minarede genç bir oğlana kendini fiil-i münker ettirirken cemaati aldıklarında müezzine ne lazım olduğu sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de ikisinin de minareden aşağı atılıp katledilmesinin meşru olduğunu ifade etmiş, “Muhtâr Hazret-i İmam darb-ı şedîden sonra zindanda habs olunup ölünce yahud tövbe-i sahîhası zuhur edince ihrâc olunmak lazımdır.” buyurmuştur.

Hibe bahsinde geçen 776. fetvada; sağlığında Müslümanların huzurunda evini, içindekilerle beraber, iki büyük oğluna hibe ettiğini duyurup anahtarını da onların eline verdikten sonra vefat eden kişinin vârislerinin bu sözü tutmayıp bahsedilen hibeyi mirasa dahil etme haklarının olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Olurlar, kavli-i imam üzre musâlaha evlâdır.” cevabını vermiştir.

Cinâyât bölümünde yer alan 939. fetvada köyden ve kasabadan uzak bir çiftlikte yaralanarak öldürülmüş ve katili bilinmeyen bir maktul bulursa bu kişinin diyetinin çiftlikte sâkin olanlara mı yoksa çiftliğin sâkini olmayan sahibine mi lazım olduğu sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de İmam-ı Azâm’a göre sahibine, İmam-ı Ebû Yusuf’a göre çiftliğin sâkinlerine lazım olduğunu söylemiştir. Ebû Yusuf’un görüşüyle amel edildiğini, hala daha geçerli ise onunla amel olunacağını da eklemiştir.

2.1.1.3. Mezhebin Sâir Alimlerine Atıfla Fetva Vermesi

Her toplumda belli bir zümrenin, dinin aslî kaynaklarından hüküm çıkarabilecek düzeyde uzmanlaşarak dini anlama ve yorumlama noktasında insanları yönlendirme işini üstlenmesi gereklidir.¹⁰⁴ Şeyhülislamın asıl görevi de Müslümanların meselelerini şer‘î kurallara göre çözmektir. Bunu yapabilmeleri için İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an hükümlerini ve Hz. Peygamber’in sünnetlerini çok iyi bilmeleri gerekirdi. Bunun yanı sıra müctehidlerin yorumlarını ve kendi dönemlerinden önce verilen fetvaları incelemeleri ve verecekleri fetvaları sağlam delillere dayandırmaları gerekmektedir.¹⁰⁵

Şenol Saylan’ın yaptığı çalışmada İbn Âbidîn’e göre müftû veya müftîye danışan kişi bir meseleyle karşılaştığında Hanefî mezhebinde rivayet değeri üstün olan “zâhiru’r-rivâye” eserlerine başvurmalıdır. Bu eserlerde meseleye uygun bir cevap bulamadığı takdirde “nevâdir” eserlerine, sonrasında da “vâkı‘ât/fetâvâ” olarak isimlendirilen eserlere bakmalıdır. Şayet bu sıralamayla otorite görüş tespit edilemezse, mezhepteki otoritesi esas alınarak bireysel görüşler incelenir. İlk önce mezhep imamlarının görüşleri tecih edilir. Bu görüşlerden aktarılan bir cevabın olmaması durumunda “meşâyih” olarak adlandırılan sonraki dönem fakihlerine bakılması lazımdır. Meşâyihin görüşleri gerektiği zaman; görüşün türü, görüşün yer aldığı eserin türü, meşâyih tarafından yapılan nitelemeler gibi kıstaslar üzerinde de belirleyici olabilmektedir.¹⁰⁶ Hanefî literatüründe ortaya çıkan söz konusu eser grupları aynı zamanda hukuki muhakemede görüş tercihi esnasında dikkat edilmesi gereken usulü de göstermektedir.¹⁰⁷

Sun‘ullah Efendi 10 meseleye sâir alimlerin görüşlerini hissettirerek cevap vermiştir.¹⁰⁸ Fetvaların bablara dağılımı şöyledir: 1 nikah, 1 talâk, 4 hudûd, 1 vakıf, 1 şehâde, 1 hibe, 1 kerâhiyye ve’l-istihsân.

¹⁰⁴ Atar, a.g.md., s. 487.

¹⁰⁵ Talip Ayar, *Osmanlı Devleti’nde Fetvâ Eminliği (1826-1922)*, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2011, s. 129.

¹⁰⁶ Şenol Saylan, “Osmanlıda Hukukî Modernleşme Öncesi Fıkıhın Geleneksel Yapısını Koruma Çabası: Muhammed Emin İbn Âbidîn”, *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu (Mayıs 2014, Ankara)*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 662, 663.

¹⁰⁷ Ocakoğlu, *Hanefî Mezhebinin Mezhep İçi İşleyişinde Örfün Konumu: İbn Âbidîn’in “Örf Risalesi” Örneği*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya, 2004, sy. 36.

¹⁰⁸ 54, 159, 255, 256, 261, 290, 468, 615, 778, 877. fetvalar.

Söz konusu fetvalarda doğrudan isim zikredilmemiştir. Ancak Sun‘ullah Efendi’nin, bahsettiğimiz fetvalarda kullandığı ifadelerden önceki dönem alimlerine atıf yaptığını anlamak mümkündür. Fetvaların dört tanesinde “meşâyah” (159, 256, 261, 778. fetvalar), dört tanesinde “bazı eimme/eimme-i kibâr” (255, 290, 468, 877. fetvalar), iki tanesinde ise “müteahhirîn” (54. ve 615. fetvalar) ifadeleri kullanılmıştır.

“Meşâyah” ifadesinin kullanıldığı fetvalardan ilki talâk bölümündeki 159. fetvadır. Üç talâk ile eşini boşayan birinin, kölesini eşine hibe etme yoluyla hulle yaparak tekrar eşini almasının caiz olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi bazı meşâyahin bunu tecvîz ettiğini söylemiştir. Ancak kendisi bu görüşü kabul etmeyip evlâ olanın tecvîz etmemek olduğunu ifade etmiştir.

Hudud bahsindeki 256. fetvada kendisine sebepsiz yere imansız ve kafir diyerek söven kişiyi dava etmek isteyip birilerinin araya girmesiyle bu davadan vazgeçirilen kimseye aynı kişi bir daha sövdüğünde ona verilmesi gereken ceza sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi böyle bir durumda ta‘zîr gerektiğini söylemiş, bazı meşâyahie göre bu kişinin kafir olduğunu da eklemiştir. Yine aynı bahiste geçen 261. fetvada ise alim bir kişiye kafir diyerek hakaret eden ve ona bir aletle vurmaya teşebbüs eden cahil birine ne lazım olduğu sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de ta‘zîr-i şedîdin gerektiğini, hilm ve dini tahkir ettiyse kafir olacağını söylemiştir. Bazı meşâyahie göre de Müslüman birine kafir demekle mutlaka kafir olacağını ifade etmiştir.

Hibe bahsindeki 778. fetvada vefat eden birinin kızının bölünebilir mülk yerini hissedarlar paylaşmadan önce erkek kardeşine hibe etmesinin sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de olmadığını ama bazı meşâyahin cevaz verdiğini ifade etmiştir.

“Eimme” ifadesinin geçtiği fetvalara ise önce hudûd başlığında bulunan 255. fetvayı örnek verebiliriz. Bu fetvada annesini sürekli rencide eden birini nasihat eden bir kişinin uyarması sonucu onu da rencide eden ve “Ulemadan olduk ise bir büyük kimesne mi olduk, zamane uleması kezzâblardır.” diyen bir kişiye ne ceza verilmesi gerektiği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi yaptıklarından dolayı ta‘zîr-i şedîd gerektiğini, ilmi ve

dini tahkir ettiyse kafir olduğunu söylemiş, eimme-i müçtehidinden Muhammedî fazl-ı aleyhi'r-rahmenin ilmi tahkir eden kişinin katlini emrettiğini belirtmiştir.

Yine aynı bahisde yer alan 290. fetvada ise evlerine fahişe götürüp günah işleyen kişileri uyaran cemaate yardım etmeyen ve bu günaha rıza veren kişilere ne gerektiği sorulmuştur. Sun'ullah Efendi günahkar olduklarını, haramı küçümsediklerinde kafir olacaklarını ifade etmiştir. Eimme-i kibârın böyle günahkar kişilerin evlerini başlarına yıkmayı tecvîz ettiklerini de söylemiştir.

Vakıf bölümündeki 468. fetvada camiye ihtiyaçları olan bir kasabada ahaliden birinin kasaba mescidini tamir edip burayı camiye çevirmeye kadir olup olmadığı sorulmuş, Sun'ullah Efendi ise bazı eimme kavli üzere caiz olduğunu söylemiştir.

Kerâhiyye ve'l-istihsân bahsinde bulunan 877. fetvada muamele-i şer'iiyenin haram olduğu konusunda ısrar eden bir kişinin cezası sorulmuştur. Sun'ullah Efendi meselede hılâf olduğunu, haramlığına da helalliğine de icmanın olmadığını söylemiş, ancak helal olur diyen eimme kavli ile amel olunacağını da eklemiştir.

“Müteahhirîn” ifadesinin yer aldığı fetvalardan birisi şehâde başlığında bulunan 615. fetvadır. Bu fetvada azad edilen bir kölenin, azad edildiğine şahadet eden şahitlerin kulaktan duyma bilgiyle şahitliklerinin kabul olup olmayacağı sorulmuştur. Sun'ullah Efendi de bu bilginin yayıldığı hakim tarafından bilinirse, köle de davacı olmazsa kavli-i müteahhirîn üzere kabulünün caiz olduğunu söylemiştir.

2.1.2. Hakimin Takdirine Bırakarak Fetva Vermesi

Sun'ullah Efendi'nin meselelere cevap verirken izlediği yöntemlerden bir tanesi de olayı hakime devretmesidir. Sun'ullah Efendi bazı sorularda son kararı hakimin görüşüne bırakarak ucu açık cevaplar vermiştir. İlgili meselede bahsedilen kişinin o anki durumuna ve haline göre farklı bir fetva verilmesi gerekebileceği ihtimaline karşı böyle bir yöntem izlenmiş olması muhtemeldir.

Sun‘ullah Efendi’nin bu yöntemle cevapladığı fetva sayısı 5’tir.¹⁰⁹ Fetvaların bablara dağılımı şöyledir: 1 nikah, 1 hudûd, 1 vakıf, 1 kadâ, 1 şehâde.

Nikah bahsinde yer alan 49. fetvada bir babanın kızını yolculuk süresinden de fazla uzaklıkta olan birine nikahladıktan sonra nikahladığı kişinin, kızı alıp kendi vilayetine götürmeye kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de hakimin görüşüne bağlı olduğunu söylemiştir.

Kitabu’l-hudûd’da yer alan 246. fetvada ta‘zîr-i şedîdin kaç celde olduğu sorulmaktadır. Sun‘ullah Efendi kendi görüşünü zikrettikten sonra İmam Ebû Yusuf’a göre iki farklı rivayeti zikretmiş, ancak hakimin bunlardan hangisini seçerse ona göre hükmetmesi gerektiğini de eklemiştir.

Vakıf bölümündeki 480. fetvada kendi tasarrufunda olan ve üzerinde ağaçlar bulunan arz-ı mîrîde ziraat ve sebze ekilirken bu kişinin “Benim bahçemdir.” diyerek burayı vakfeylemesinin sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise yerin vakfolmayacağını söylemiş ağaçların durumunu da hakimin görüşüne devretmiştir.

Kadâ bahsinde geçen 551. fetvada borcu olduğu için hapsedilen birinin hapisten kurtulması için ne miktarda iflasının zahir olması gerektiği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi bir aydan altı aya kadar takdir olunduğunu söylemiş, ancak neticeyi suçlunun haline ve ahlakına göre hakimin görüşüne bırakmıştır.

Şehâde babında bulunan 626. fetvada kocası ölen bir kadının çocuğu canlı doğsa ama iki saat sonra vefat etse, mirasçılar da çocuğun ölü doğduğunu iddia etseler, kadın çocuğun canlı doğduğuna kadın şahitler getirirse erkek şahit olmayınca şehadetlerinin kabul olup olmayacağı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de hılâfiye olduğunu ancak hakime güvenildiği takdirde kabul edilmesinin caiz olduğunu ifade etmiştir.

¹⁰⁹ 49, 246, 480, 551, 626. fetvalar.

2.1.3. Sultanın Takdirine Bırakarak Fetva Vermesi

Sun‘ullah Efendi genel olarak ya kendi görüşünü zikrederek cevap vermiştir ya da farklı görüşleri zikredip bunlar arasında bir tercihte bulunmuştur. Ancak Sun‘ullah Efendi’nin sorulan meseleyle ilgili farklı görüşleri de zikrederek sultanın takdirine bırakarak cevap verdiği 3 fetva bulunmaktadır.¹¹⁰

Hudûd bahsinde yer alan 243. fetvada kafir iki kişinin Müslüman birinin cariyesine tasarrufta bulunup, cariyenin hamileliği ortaya çıktıktan sonra kendi diyarlarına götürmek istediklerinde sahibi cariye alsa bu kişilere ne ceza gerektiği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi değeri tazmin edildikten sonra ta‘zîr-i şedîd ve hapis gerektiğini söylemiştir. Devamında da suçlular harbî iseler Ebû Yusuf’a göre haddin gerektiğini, zimmi iseler ittifaken hadd lazım olduğunu ifade etmiştir. Katl cezasını ise sultanın takdirine bırakmıştır.

Vakıf bölümündeki 464. fetvada ölüm döşeginde olan biri bütün mülkünü Medine fukarasına vakfettiğini söylese ancak vârisin bundan haberi olmasa bu vakıf sahih midir, değil midir diye sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de meselenin hılâfiye olduğunu ifade etmiş devamında da re’y-i üli’l-emre menûd olduğunu söylemiştir.

Kitabu ihyâi’l-mevât ve’l-arazi başlığında yer alan 904. fetvada ise sipahinin hubûb öşür aldıktan sonra salâriye adıyla bir şeyler daha almaya kadir olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi de “Cânib-i sultandan ol dahi muayyen ise olur” cevabını vermiştir.

2.2. Farklı Görüş Zikretmeksizin Fetva Vermesi

Kaya, fetvanın özelliklerini tarif ederken fetvaların genellikle uzun bir soru ve kısa bir cevaptan oluştuğunu ifade eder. Özellikle şeyhülislam fetvalarının bu çerçevede olduğundan bahseder.¹¹¹ *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’ye baktığımızda da durum bunu göstermektedir. Soruların büyük bir kısmı farklı bir görüş zikredilmeden cevaplanmıştır. Yani cevaplar çoğunlukla kısa ve nettir.

¹¹⁰ 243 ve 904. fetvalar.

¹¹¹ Kaya, “Osmanlı Fetvası Üzerine”, s. 15.

Biz mecmuada farklı görüşlere atıf yapılmadan verilen fetvaları iki başlık altında topladık. Bu ayrımı yaparken Sun‘ullah Efendi yerleşik bir görüşle mi fetva vermiş yoksa daha önceki dönemlerde verilen fetvalara atıfta mı bulunmuş buna dikkat ettik. Herhangi bir isim, makam, müctehid zikredilmeden verilen fetvalarla birinci başlığımızı; önceden verilen bir fetvaya atıfla verilen cevaplarla da ikinci başlığımızı oluşturduk.

2.2.1. Herhangi Bir Görüşe Atıf Yapmadan Fetva Vermesi

Şeyhülislamın verdikleri fetvalarda kaynak göstermek zorunda değillerdi. Bu konu onlar için bir avantaj gibi görünse de fetva birliğinin sağlanması açısından dezavantajdı. Şeyhülislamın kaynak gösterme zorunluluğunun olmaması ve bazı konularda birbirlerine muhalif sonuçlar elde etmeleri bu fetvalardan istifadeyi engellemekteydi. Bu durum, bir süre sonra, nukûllü fetva mecmualarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylece söz konusu engelin ortadan kaldırılması için fetva eminleri ve fetva katipleri tarafından, fetvalar için muteber kaynaklardan nakil çıkarma işlemi başlamıştır.¹¹²

Ele aldığımız mecmuada Sun‘ullah Efendi’ye ait toplam 1017 mesele bulunmaktadır. Sun‘ullah Efendi bunlardan 962’sini herhangi bir isim zikretmeden ve herhangi bir atıf kullanmadan cevaplamıştır.¹¹³ Bu da mecmuanın yüzde doksan dörtlük bir kısmını

¹¹² Arslan, “Nukûllü Fetva Mecmuaları ve Mehmed Fıkhî’nin el-Ecvibetü’l-Kâni’a Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri”, s. 3.

¹¹³ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 257, 258, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 465, 466, 467, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 552, 553, 554, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564,

oluşturmaktadır. Biz bu başlık altında Sun‘ullah Efendi’nin ihtilafsız olarak cevapladığı, cevap içerisinde herhangi bir atıfta bulunmadığı ve genelde kısa cevaplarla yetindiği fetvaları inceledik. Cevapların büyük bir kısmı “olur” ve “olmaz” şeklinde kısa ve öz yanıtlardan oluşmaktadır. Bazen meselenin muhtevasına göre açıklama da yapılmıştır. Ancak bizim buradaki amacımız cevabın kısa veya uzun olmasından ziyade cevabın herhangi bir alime atıf yapılmadan doğrudan Sun‘ullah Efendi tarafından verilmiş olmasıdır.

Bu fetvaların bablara dağılımı şöyledir: 6 tahâre, 18 salât, 5 zekât, 2 savm, 1 hacc, 47 nikah, 1 radâ‘, 84 talâk, 21 itâk, 10 eymân, 133 hudûd, 11 serîka, 22 siyer, 1 ibâk, 3 mefkûd, 11 şerike, 91 vakıf, 32 buyû‘, 18 kefâle, 3 havâle, 45 kadâ, 38 şehâde, 18 vekâle, 44 dava, 17 ikrâr, 9 sulh, 7 mudârebe, 18 vedîa, 4 âriye, 16 hibe, 35 icâre, 1 ikrâh, 3 hacr ve’l-me‘zûn, 17 gasb, 4 şuf‘a, 22 kısme ve’l-ferâyiz, 3 müzâraa, 21 kerâhiyye ve’l- istihsân, 25 ihyâi’l-mevât ve’l-arâzi‘, 13 rehin, 4 cinâyât, 67 diyât, 11 vesâyâ.

Tahâre bahsindeki 5. fetvada hamam kiralayan bir kişinin, hamamın sahibinin izni ve rızası olmaksızın, beş vakit namazda da bu hamamın suyu ile abdest aldığı takdirde abdestin şer‘an helal olup olmadığı sorulmuştur. Verilen cevap ise helal olmayacağıdır. Yine aynı bölümdeki 113. fetvada akli başında olmadan zevcesini üç talâkla boşayan bir kişinin akli başına gelip vefat ettiğinde bu boşamanın şer‘an vaki olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise “Olmaz.” cevabını vermiştir.

566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 612, 613, 614, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 627, 628, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 777, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 871, 872, 873, 874, 876, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 934, 935, 936, 937, 938, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017. fetvalar.

Salât bahsinde yer alan 13. fetvada Ramazan’da yatsı namazını cemaatle kılan kişiler teravih namazını kılmadıkları takdirde vitir namazını cemaatle mi kılmaları yoksa münferiden mi kılmaları gerektiği sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ikisinin de caiz olduğu ancak cemaatle kılmanın evlâ olduğu yanıtını vermiştir.

Hudûd bölümündeki yer alan 335. fetvada cemaatine “Size imam olmaktan bir kenisede papaz olmak çok evladır.” diyen bir imamın cezası sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi o imamın İslam’ı tercih ettiği takdirde, iman ve nikahını yenilemesi gerektiğini söylemiştir.

Vakıf bahsinde yer alan 434. fetvada zimmî olan bir kişinin kilise rahiblerine vakıfta bulunmasının caiz olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi ise “Olmaz.” cevabını vermiştir.

Buyû‘ bahsinde geçen 498. fetvada bağındaki meyvenin, henüz yetişmeden, başkasına satılmasıyla gerçekleşen alışverişin caiz olup olmadığı sorulmuş, mal olduğu takdirde caiz olduğu cevabı verilmiştir.

Diyât bölümündeki 961. fetvada bıçakla başkasının kulağını kesip düşüren birine karşılık olarak ne lazım olduğu sorulmuş, kısas lazım olduğu cevabı verilmiştir.

Bu başlığa verebileceğimiz çok fazla örnek olmakla beraber biz bu kadarıyla yetineceğiz.

2.2.2. Daha Önce Verilmiş Bir Fetvaya Atıfla Fetva Vermesi

Mecmuada Sun‘ullah Efendi’nin bizzat kendi görüşü olmayan, daha önceden verilen fetvalarla cevap verilen, ancak bu fetvaların da kime ait olduğu zikredilmeyen 10 fetva bulunmaktadır.¹¹⁴ Bu fetvaların bablara dağılımı şöyledir: 1 nikah, 1 talâk, 1 hudûd, 1 vakıf, 2 kadâ, 1 şehâde, 1 gasb, 1 kısme ve’l-ferâyiz, 1 kerâhiyye ve’l-istihsân.

¹¹⁴ 40, 120, 259, 436, 555, 589, 639, 824, 851, 870. fetvalar.

Bu fetvaların daha önceden verilmiş olduğunu cevaplarda yer verilen ifadelerden anlıyoruz. Kullanılan ifadeler ise şöyledir; “ihtiyar olunmuştur” (120. fetva), “fetva verilmiştir” (259. fetva), “tecvîz etmişlerdir” (40,870. fetvalar), “tecvîz olunmuştur” (436,589,639,824. fetvalar), “ihtiyar etmişlerdir” (851. fetva), “denmiştir” (555. fetva).

Nikah bahsinde yer alan 259. fetvada Sun‘ullah Efendi’ye Hz. Ömer ve Hz. Osman’a söven kişilerin cezası sorulmuş, Sun‘ullah Efendi de bahsedilen kişilerin kafir olduklarını söylemiş ve vücûb-i katllerine dahi fetva verildiğini de eklemiştir.

Vakıf bölümünde yer alan 436. fetvada ise kardeşi ile ortak oldukları bir değirmenin üçte birini bir mescid imamına vakfeden kişinin vakfının sahih olup olmadığı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi tecvîz olunduğunu söylemiştir.

Kerahiyye ve’l-istihsan bahsinde bulunan 870. fetvada camii bahçesinde bulunan ağaçların meyvelerini vakıf için satmak isteyen mütevellîye imamın sebepsiz yere engel olup olamayacağı sorulmuştur. Sun‘ullah Efendi “Olmaz, mescide vakıf idüğü malum değil ise simârını Müslimîn ekl eylemek tecvîz etmişlerdir.” yanıtını vermiştir.

SONUÇ

Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi fıkıh sistematığına göre düzenlenmiş bir fetva mecmuasıdır. Mecmuada fetva babları çok çeşitlidir ve bablardaki fetva sayıları da farklılık göstermektedir. En çok fetva hudûd başlığında yer almaktadır. 143 fetvanın bulunduğu bu başlığı sırasıyla 95 fetvayla vakıf, 91 fetvayla talâk ve sonrasında 69 fetvayla diyet bölümleri takip etmektedir.

Tezimizi iki ana bölümden oluşturduk. Birinci bölümde *Fetâvâ-yı Sun‘ullah Efendi*’yi sorular ve cevaplar açısından inceledik. Mecmuada bulunan sorular muhteva açısından incelendiğinde bir meselenin hükmünü öğrenmeye yönelik soruların bulunduğu gibi belli bir konuda bilgi edinmeye veya iki şıktan hangisinin doğru olduğunu öğrenmeye yönelik ya da mübah olan meseleler hakkında hangisinin daha faziletli olduğuna yönelik soruların bulunduğunu görmekteyiz. Cevapların muhtevasına bakıldığında ise sadece olur veya olmaz şeklinde kısa ifadelerle yetinilen cevapların bulunduğu gibi bu tür ifadelerden sonra açıklama yapılan veya belli bir konu hakkında bilgi vermeye yönelik ya da birden fazla seçenekten birinin tercih edildiği cevapların olduğunu söyleyebiliriz.

Tezimizin ikinci bölümde ise Sun‘ullah Efendi’nin fetva verme usulünü inceledik. Sun‘ullah Efendi genellikle farklı görüş zikretmeden fetva vermeyi tercih etmiştir. Böyle fetvalarda daha önce verilmiş olan bir fetvaya atıf yapabildiği gibi çoğunlukla görüşe atıf yapmadan fetva vermiştir. Farklı görüşlere atıfta bulunduğu ise bazen görüşlerden birini tercih etmiş, bazen hakimın bazen de sultanın takdirine bırakmıştır. Görüşlerden birini tercih ettiğinde de belli bir görüşün müftâ-bih olduğuna atıfla yetindiği gibi bazen mezhebin kurucu imamlarına bazen de mezhebin sâir imamlarına atıfta bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKGÜL, Mehmet, **Osmanlı Şeyhülislamlarının Fetva Kitapları**, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 1992.
- AKGÜNDÜZ, Murat, **XIX. Asır Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık**, İstanbul: Beyan Yayınları, 2002.
- ALTUNSU, Abdülkadir, **Osmanlı Şeyhülislamı**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972.
- DADAŞ, Cevdet, GALİTEKİN, Ahmed Nezh, KAHRAMAN, Seyit Ali, **İlmiyye Sâlnâmesi, İstanbul: İşaret Yayınları, 1998.**
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2013.
- ERDOĞAN, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- ERMİŞ, Hamza, **Arapça'dan Türkçeleşmiş Sözcükler**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.
- ERTAN, Veli, **Meşhur Şeyhülislamlar**, İstanbul: Bahar Yayınları, 1969.
- MUTÇALI, Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- SAMİ, Şemseddin, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul: Sahhaflar Kitabevi, 2011.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1965.

Sürekli Yayınlar

- ARI, M. Salih, “Osmanlılar’da Şeyhülislamlık Müessesesi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1994, c. I, sy. 1, s. 170-178.
- ALAN, Ercan, “Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Mülâzemet Sistemi”, **Osmanlı Araştırmaları=The Journal of Ottoman Studies**, İstanbul, 2017, sy. 49, s. 89-124.
- ARSLAN, Emine, “Osmanlı Dönemi Nukûllü Fetva Mecmuaları”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, 2008, sy. 5, s. 131-153.
- ASLAN, Nâsi, “Osmanlı Hukukunun Oluşumunda Fetva ve Kazâ Münasebeti”, **Dini Araştırmalar**, 1999, c. II, sy. 4, s. 85-100.
- BOYACIOĞLU, Ramazan, “Tarihi Açından Şeyhülislamlık, Şer‘iye ve Evkaf Vekaleti”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, 1996, sy. 1, s. 161-171.
- HALLAQ, Wael B. (çev. Ömer Faruk Ocakoğlu), “Bir Osmanlı Reform Öncüsü: Örf ve Hukukî Değişim Üzerine İbn Âbidîn”, **Usûl: İslam Araştırmaları**, 2005, sy. 3, s. 159-189.
- HİLAV, Necmettin, “Necmettin Hilav’ın Fetvâ Mecmuası”, **Müteferrika Altı Aylık Kitabiyat Dergisi**, İstanbul, 2012, sy. 42, s. 102-106.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Sun‘ullah Efendi”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1987, sy. XIII, s. 208-256.
- “Osmanlı İlmiye Teşkilâtında Mülâzemet Sisteminin Önemi ve Rumeli Kadıaskeri Mehmed Efendi Zamanına Ait Mülâzemet Kayıtları”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 1983, sy. 10-11, s. 221-232.
- KAYA, Süleyman, “Osmanlı Fetvası Üzerine”, **TALİD Türkiye’de İslami İlimler: Fıkıh Sayısı Osmanlı Dönemi I**, c. XI, sy. 22, İstanbul, 2012, s. 11-57.
- “Vekalet Akdine Dair Bir Tarihî Bağlamında Osmanlı Döneminde Fetvanın Müftâ-bih Hale Geliş Süreci”, **İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 2012, sy. 20, s. 71-86.
- “Akifzâde’nin Mecelletü’l-Mehâkim İsimli Eseri Çerçevesinde Osmanlı Fetvasında Değişim”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2011, sy. 40, s. 93-108.
- KAYDU, Ekrem, “Osmanlı Devletinde Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı”, **Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1977, sy. 2, s. 201-210.
- KAZICI, Ziya, “Osmanlılarda Şeyhülislamlık Müessesesi”, **İslam Medeniyeti Mecmuası**, h.1401, c. V, sy. 2, s. 39-68.

- KESKİN, Nuray, “Muînu’l-Müftî Çerçevesinde Üskübî’nin Fetva Verme Usûlüne Dair”, **Usûl: İslam Araştırmaları**, 2013, sy. 19, s. 7-32.
- ÖRSTEN, Seda, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetvâ Mecmuaları”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, 2007, sy. 4, s. 29-40.
- ÖZEN, Şükrü, “Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü”, **TALİD Türk Hukuk Tarihi Sayısı**, İstanbul, 2005, c. III, sy. 5, s. 249-378.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, “Şeyhülislamlık Makamı”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Erzurum, 1982, sy. 5, s. 197-218.
- YAKIT, İsmail, “Osmanlı İlimiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı)**, Isparta, 1999, sy. 6, s. 19-48.
- YURDAKUL, İlhami, Bilgin Aydın, “Şeyhülislamlık Kurumunun Tarihçesi, Kaynaklar ve İlgili Literatür”, **TALİD Türkiye’de İslami İlimler: Fıkıh Sayısı Osmanlı Dönemi II**, İstanbul, 2014, c. XII, sy, 23, s. 379-417.

Diğer Yayınlar

ARSLAN, Emine, *Nukûllü Fetva Mecmuaları ve Mehmed Fıkhî'nin el-Ecvibetü'l-Kâni'a Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri*, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2010.

- “Osmanlı Dönemi Nukûllü Fetva Mecmuaları ve Özellikleri”, **Osmanlı Hukukunda Fetva**, İstanbul, 2018, s.167-197.

AYAR, Talip, *Osmanlı Devleti'nde Fetvâ Eminliği*, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2011.

BERKİ, Ali Himmet, “Osmanlı Türklerinde Yüksek İftâ Makamı”, **Osmanlı Hukukunda Fetva**, İstanbul, 2018, s.303-308.

CAFER EFENDİZÂDE, Mustafa Sun'ullah Efendi, *Fetâvâ-yı Sun'ullah Efendi*, **Yazma Eser**, Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 502,

İPŞİRLİ, Mehmet, “Sun'ullah Efendi”, **DİA**, C. 37, İstanbul, 2009.

- “Şeyhülislâm”, **DİA**, C. 39, İstanbul, 2010.
- “Osmanlı Fetvaları Üzerine Değerlendirmeler ve Bazı Örnekler”, **Osmanlı Hukukunda Fetva**, İstanbul, 2018, s.167-197.

KESKİN, Nuray, *Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili*, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya, 2014.

OCAKOĞLU, Ömer Faruk, *Haneî Mezhebinin Mezhep İçi İşleyişinde Örfün Konumu: İbn Âbidîn'in “Örf Risalesi” Örneği*, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya, 2004.

ÖZEN, Şükrü, “16. Yüzyıl Osmanlı Hukukunun Kaynakları”, **Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası-XVI. Yüzyıl (Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler)**, İstanbul, 2017, s. 21-24.

SAYLAN, Şenol, “Osmanlıda Hukuk’i Modernleşme Öncesi Fıkhın Geleneksel Yapısını Koruma Çabası: Muhammed Emin İbn Âbidîn (1784-1836)”, **Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu (Mayıs 2014)**, Ankara: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 658-669.

SÖKÜLMEZ, Şerafettin, *Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'nin Fetâvâsına Göre Osmanlı Hukukunda Talâk*, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2013.

ŞAHİN, Osman, *İslam Hukukunda Fetva Usulü*, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun, 2002.

YAKUT, Esra, “Osmanlı Devleti’nde Şeyhülislamlık Kurumu ve Bir Şeyhülislam Olarak Mûsâ Kâzım Efendi”, **Erzurumlu Şeyhülislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu (Kasım 2013, Erzurum)**, Erzurum, 2014.

<http://www.tdk.gov.tr/taramasozlugu/>

EKLER

EK 1: FETÂVÂ-YI SUN‘ULLAH EFENDİ LATİNİZE METNİ

[1b]

KİTABU’T-TAHÂRE

1. Zeyd’in ellerine ve ayaklarına balğam munsabb olmakla eyyam-ı şitâda belki eyyam-ı sayfda veca‘ı olup daima abdest için ----- su tedarikine kudreti olmayıp soğuk su ile abdest aldığı takdirce veca‘ı ziyade olmaya başlayıp iştidâd-ı maraz havfında her vakitte teyemmüm ile edâ-yı salât etmek caiz olur mu?

el-Cevab: Marîz olup iştidâd-ı marazında da havf mukarrer ise vehm ve taallül değil ise caizdir.

2. Zeyd altmış çille çuka kaplı mestin içinden abadan başlı düz çifterin giyse tahâret-i kamile ile giymiş olunca üzerine mesh etmek caiz olur mu?

el-Cevab: Olur, abaya üç parmak kadar hark gerekir.

3. Abdest alındıkda mesela çuka ve aba ve kirbas veyahut ka‘bdan aşağı terlik mesti gelip üzerine ----- gelse zikrolunan ----- üzerine mesh caiz olur mu?

el-Cevab: Olur, aba ve kirbas dahi ka‘bdan aşağı değil ise hark-ı kebîri olmak evladır.

4. Ramazan-ı Şerîf’de neharen gusül lazım gelince gargara lazım olur mu yoksa mazmaza kifayet eder mi?

el-Cevab: Kifayet eder.

5. Bir hamamı müste’cir olan Zeyd’in izni ve rızası yok iken Amr beş vakit namazda hamamın suyu ile abdest alsa şer‘an helal olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

6. Bazı çuka ve keçeyi boyadıklarında boyaya insan sidiği koyup ba‘dehu su ile muhkem yûsalar zikrolunan esbâbla yahut üzerinde namaz kılmak caiz olur mu?

el-Cevab: Olur.

KİTABU'S-SALÂT

7. Zeyd-i hatîb Cuma namazında kıraat-i Fatihadan sonra âhir-i sure-i Bakara'da Âmene'r-rasûlü ayeti kerimesin rek'atı ûlâda ve ileyke'l-mesîr'e değin okuyup rek'at-i sâniyede lâ yükellifullahe ayeti kerimesin âhir-i sureye değin okusa salâtında kerahet olur mu?

el-Cevab: Nev'-i kerahet vardır.

8. Suret-i mezbûrede Zeyd salât-i Cumayı vech-i muharrer üzere kıldıkda Amr-i vaiz "Bre muhtıl, bre müfsid, salâtı ibtal ve ifsad eyledin" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Cehli ve dalâlı sabit olur, tövbe ve istiğfâr etmek gerekir.

[2a]

9. Zeyd'in vatan-ı ikameti ile vatan-ı aslîsinin mâ-beyni üç konak mesafe olup gâhî vatan-ı aslîsine geldikde on beş gün eğlenip ikamet niyeti olmasa kasr-ı salât lazım olur mu?

el-Cevab: Olur, andan kat-i alaka edip anda dahi ehl yoksa.

10. Harîr¹¹⁵ ve dibâ¹¹⁶ giyen kimesnenin bi-gayri kerahet salâtı caize olur mu ve imam ve müezzinlerin salât içinde mücerred tahsîn-i savt için tenahnuh etmeleri ile namazı fasid olur mu ve kad-kâmeti's-salâ'da tâ ile mi kıraat olunur yoksa hâ üzere vakıf mı olunur?

el-Cevab: Harîr giyenin salâtı caizedir, giymesi haramdır hususen ki vakt-i salâta ehemdir. Tenahnuh mücerred savt ise müfsid değildir, iki harf bulunuyorsa müfsiddir demişlerdir, esah ifsad etmemektir, ihtiyat evladır. Kad kâmeti's-salâta mütevâris vakıfdır.

¹¹⁵ Harîr: İpek. Devellioğlu.

¹¹⁶ Dibâ: Renkli dokuma motiflerle süslü bir çeşit ipek kumaş. Devellioğlu.

11. Zeyd vefat ettikde veresesinden Amr iskât-ı salât namına fukaraya bir mikdar akçe verdikten sonra sulehâdan bir kimesneye bir mikdar akçe verip Zeyd'in kalmış namazların kaza ettirmek caiz olur mu?

el-Cevab: Olur.

12. Zeyd'in sağ eli eşell¹¹⁷ olup tekbîratü'l-iftitahda ref'-i yed ve sucûdda vaz'-ı yede kadir olmayıp mazmaza ve istinşaka ve bi'l-cümle sağ eli ile mesnûn ef'âli sol eliyle eylese imamet ve hitabeti caize olur mu?

el-Cevab: Olur, kalbi sâlim racul-i fakir-i salih ise.

[2b]

13. Ramazan-ı Şerîf'de yatsı namazını cemaatle kılan kimesneler teravihi kılmadıkları takdirce salât-i vitri cemaatle kılmak mı gerekir yoksa münferiden mi?

el-Cevab: İki dahi caizdir, cemaat ile evladır.

14. Bir cami-i şerîfin cemaatinden bazı kimesneler evkât-i hamsede ezanı işitip bilâ-ömr cemaate hâzır olmasalar mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Âsim olup ta'zîre müstehak olurlar.

15. Zeyd-i imam cemaatine “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem[e] sahabe gelip fener ile önüne düşüp mescide gidip yine götürürlerdi bana siz riayet etmezsiniz” dese imam-i mezbûra ne lazım olur?

el-Cevab: Mecnûn ise dimağına ilâc olunup imameti aklı başında bir müslime verilmek gerekdir.

16. Zeyd-i imam cemaati salihler iken “Bana iltifat ve terahhumları yokdur, bunlar kafirden eşedir” dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Âsim olur, sû-i hulk ise ta'bîr ederse tekfir olunmaz.

¹¹⁷ Eşell: Çolak kimse. Devellioğlu.

17. Zeyd Amr'ın bir kıt'a yerin gasb ve üzerine mescid bina eylese içinde kılınan namaz ve ibadet mekruh mudur yoksa kazası lazım olur mu?

el-Cevab: Mekruhdur, kazası evladır.

18. Bir sefîne içinde cemaat ile namaz kılındıkda mekanda muzâyaka olmakla imam başka bir mürtefi' yerde kılıverip cemaat aşağıda dursa zaruretle olunca zikrolunan namazda kerahet olur mu?

el-Cevab: İhtilaf vardır, evla etmemekdir.

19. Zeyd-i misafir teravihi terk eylediği leyâlîde salât-i vitri cemaatle kılmak lazım olur mu yoksa münferiden kılmak caiz midir?

el-Cevab: Caizdir, muhtârdır.

20. Zeyd-i imamın gözü sulanıp gâhî cereyan etse cerahat olmayıp mücerred su akmak ile iktidâ sahih olur mu?

el-Cevab: Gâliben mücerred-i dem' ise olur, eğer hiç munkatı' olmaz ise olmaz.

21. Şafiiyyü'l-mezheb olan Zeyd'in Hanefî olan kavme imameti caize olur mu?

el-Cevab: Hılâf vardır, müfsid-i salâtı malum olmayınca caizdir demişlerdir, ahvat iktidâ etmemekdir.

[3a]

22. Bir mescidin imamı ehyânen gelmedikçe müezzini ezanı okuyup ikamet edip imamet eylese şer'an kerahet var mıdır?

el-Cevab: Caizdir.

23. Zeyd-i imam mücerred tahsîn-i savt için bilâ-özü tenahnüh etmek adeti olsa şer'an salâta [kerâhet] verir mi?

el-Cevab: Verir.

24. Bir mescide imam olan Zeyd âmâ olup cemaati ardında namaz kılmaktan istikrah ettiklerinde hakime müracaat edip azle kadir olurlar mı?

el-Cevab: Sulehâdan ehl-i Kur'an ise iz'âc etmemek evladır.

25. İlm-i remle¹¹⁸ âlim olan Zeyd reml sebebi ile kâr edip imamet ve hitabet eylese bazı kimesneler “Sen reml ile mukayyedsin, imamet ve hitabetin caize değildir” deyu Zeyd'i rencide etmeye şer'an kadir olurlar mı?

el-Cevab: Cihâtı ile kanaat eden müslime verilir, Zeyd'den tövbe ve rucû' olmaz ise.

26. Bir cami-i şerîfîn vakfî harab olup imam ve hatibi olmasa Zeyd berât-i padişâhî yok iken hasbeten lillahi Teâla müslimîne Cuma namazı kılıvermek caiz olur mu?

el-Cevab: İzn-i sultânî yoksa olmaz.

27. Salât-i îdin tekbirâtında Zeyd ile Amr nizâ' edip Zeyd “Sekizdir” dese Amr “Dokuzdur” dese hangisinin kavli sahihtir?

el-Cevab: İkisinin dahi kavli sahihtir, nizâ'ları sahih değildir, altı zevâyid ki anda ref'-i yed olunur, ref'-i ûlâda tekbîretü'l-iftitaha ref'-i sâniyede tekbîr-i rukû'a muttasıl olmağın sekiz tekbir denir. Ref'a-i ûlâda tekbir rukû'a ilhak olunup dokuz denir.

KİTABU'Z-ZEKAT

28. Zeyd “Tekâlif-i örfiyyeden muaf olmak üzere yedimde muaf-nâme vardır, mutasarrıf olduğum tarlanın öşrün dahi vermeye deyu muaf-nâmede mukayyeddîr” deyu sahib-i arza öşr vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Öşr şer'îdir afv olunmaz, öşr adına harac-ı arz ise Zeyd müstehak olunca tecvîz olunmuşdur.

29. Zeyd emvâlinin zekatını ifrâz edip bazı ehl-i arz fukara ve ulemaya verdikde “Zekatımdır” demeye hicab edip tasrih etmese niyeti ile eda-ı zekat etmiş olur mu?

el-Cevab: Olur, me'cûr olur.

¹¹⁸ Reml: Bir takım nokta ve çizgilerle kayıptan haber veme dolandırıcılığı. Devellioğlu.

30. Bir vakfin yerlerinde hasıl olan hubûbattan sahib-i arz öşr talep ettikde mahsul kabz [3b] edenler “Biz hubûbatı orakla biçmedik, elimiz ile yolduk” deyu öşr vermemeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Hubûbdan olmazlar, saman ise olurlar.

31. Selâfîn-i mâziyyeden biri bir vilayeti kefereden anveten fethettikde ahali-i vilayetin tasarruflarında olan yerlerin ve bağların her dönümüne bedel-i öşr sipahisine dörder akçe tayin ellerinde ibkâ eylese bu âna gelince[ye dek] vech-i muharrer üzre mutasarrıflar iken sipahileri Zeyd kanaat etmeyip öşr almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

32. Zeyd tımarı dahilinde olan karyenin iki sene a‘şârın kabzetmeyip reâyânın üzerinde kalsa ba‘dehu talep ettikde reâyâ “Karyemizi celâlî gâret etti” deyu a‘şâr-ı mezkûreyi vermemeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, cümlesi gâret olundu ise.

33. Zeyd’in kadîmden mülk-i mevrûsu menzilde bulunan medfûn akçe ve altın Zeyd’in mi olur yoksa beytü’l-mâlin mi olur?

el-Cevab: Alâmet-i İslamı var ise, sahibi malum olmaz ise beytü’l-mâle zabtolunup fukaraya sarf olunur, alâmet-i küffârı var ise humusu beytü’l-mâle zabtolunup bâkî Zeyd bulduysa Zeyd’in olur denmiştir muhtâr hîn-i fetihde evvel mâlik olanındır.

KİTABU’S-SAVM

34. Nehâr-i Ramazan’da hava bulutlu olmakla Zeyd-i müezzin akşam oldu zannedip ezan okudukda bazı sâimîn iftar ettiklerinden sonra adem-i gurub zahir ve mütehakkık olsa mezbûrlara kaza ve kefaret lazım olur mu?

el-Cevab: Kaza lazımdır, müezzini azl ve ta‘zîr lazımdır, zannı ile ezanda zaruret olmayınca.

35. Bir kasabada hilal-i Ramazan Cuma günü görülmeyip sabit olduğu mecliste Zeyd ve Amr hâzır olup kasr-ı mesafe mikdarı olan beldede sabit olmamakla Cuma gün ehl-i

belde iftar etseler Zeyd ve Amr “Cuma gün ol kasabada sabit oldu” deyu ihbar edince ehl-i beldeye ol günün savmını kaza lazım olur mu?

el-Cevab: Olur, kaza lâhık olunca.

KİTABU’L-HACC

36. Kâbe-i Mükerrreme’ye varıp dâhil-i Beyt-i Şerîf olan Hind-i acûze kâr u kesb için keferet taifesinin evlerine varıp halt eylese şer‘an bir nesne lazım [4a] olur mu?

el-Cevab: Kesbe muhtâce ise ma‘zûredir.

KİTABU’N-NİKAH

37. Zeyd nâmahrem olup nikahı caiz olan Hind’e “Ana” dese mücerred ana demekle mâni‘-i nikah olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

38. Zeyd “Hind-i bîkr-i bâliğayı tezevvüc ettim” deyu meclis-i hakimde dava edip Hind münkire olup Zeyd ispat ettikde Hind dönüp “Sana beni babam tezvîc ettikde kabul etmeyip reddetmiş idim” deyu dava eylese şer‘an davası mesmû‘a olur mu?

el-Cevab: Rızâ-yı sarîhi isbat etti ise olmaz, sukûtle rızasını etti ise olur.

39. Zeyd Hind’i tezevvüc edip halvet-i sahîha olduktan sonra radâan karındaşı idüğü sabit olup tefrîk olursa Hind Zeyd’den müsemma olan mehrini almaya şer‘an kadire olur mu?

el-Cevab: Mehr-i mislin alır.

40. Hind abd-i memlûkü Amr’a Bekir’in kızı Zeyneb’i nikahla alıvermiş olsa Hind’in izni mukarrer olunca Amr’ın nikahı caiz olur mu?

el-Cevab: Tecvîz etmişlerdir, evla etmemekdir.

41. Kütüb-i fetâvâda “ve yecûzü li’l-hurrâni en yetezevvece bi erbai nisvetin ve’l-abdü yehillü lehü’t- tezevvücü bi imraeteyni ve lâ yehillü lehü ekseru min zâlike ve in ezine lehü’l-mevlâ” deyu mezkûre olan mesele mesele-i şer‘iye midir?

el-Cevab: Mesele-i şer‘iyedir, bir de olursa abdin tezevvücünde rızâ-ı mevlâ şart idüğü zuhûruna binaen metrûkdür.

42. Zeyd sağîr oğlu Amr’a Bekir’in sağîre kızını nikahla alıvermek istedikde Bekir “Kızım Hind’i Amr’a Allah’ın emri üzre verdim” deyub Zeyd dahi “Oğlum Amr için alıverdim” dese böyle demekle nikah mün‘akid olur mu?

el-Cevab: Olur, mehr-i misil lazım olur.

43. Zeyd Hind’i tezevvüc ettikde mehr-i mu‘accel filan kadar esvâb alıverecek olup onun üzerine akid olursa ba‘dehu esvâbın bir mikdarını alıverip mâ-adâsını alıvermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, kadr ve cinsi malum ise.

44. Hind-i mutallakanın iddet-i şer‘iyesi tamam olmadan Zeyd’e nikah olursa nikah-ı mezbûr caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

45. Zeyd Hind’i bikr olmak üzre tezevvüc edip ba‘dehu cem‘ oldukda [4b] “Bikr bulmadım” deyu fesh-i nikaha kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

46. Zeyd Hind’i tezevvüc ettikde şuhûd mahzarında nikah etmeyip ba‘dehu “Nikahın caiz değildir” deyu fetvâ-yı şerîfe ile bildirdikden sonra yine mübâlât etmeyip tasarruf eylese şer‘an Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve tefrîk olunur.

47. Salih ve mütedeyyin ve ehl-i ilm olan Zeyd-i hatîbin kızı Hind’e âmâ ve ümmî ve fasık olan Amr küfüv olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

48. Suret-i mezbûrede Zeyd Hind'i rızasıyla Amr'a tezvîc edip duhûl etse lakin fasık ve fâcir idüğünü bilmede ba'dehu muttali' oldukda Hind istinkâr ve istinkâf edip mufârakata tâlibe olunca Zeyd hakime tefrîk ettirip mehrini Amr'dan almaya şer'an kadir olur mu?

el-Cevab: Kendi halinde salihdir deyu ihbar olunmakla verdi ise re'y-i hakim ile olur.

49. Zeyd kızını Hind-i baliğayı müddet-i seferden ziyade ba'îd olan vilayetten Amr'a tezvîc ettikten sonra Amr Hind'i kendi vilayetine alıp gitmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Re'y-i hakime menûttur.

50. Zeyd vefat edip zevcesi Hind ve oğlu Amr-i sağîri terk ettikde Amr'ın vasî-i muhtârı olan Bekir ma'rifet-i hakim ile Hind'e semen-i hissesin vermiş olsa ba'dehu Zeyd'in zevce-i uhrâsı Zeyneb zuhur edince nısf-i semen hissesini Hind'den mi alır yoksa Bekir'den mi?

el-Cevab: Hind'den alır.

51. Zeyd-i imam ma'rifet-i hakimsiz Hind'i Amr'a inkâh eylese nikah sahih olur mu?

el-Cevab: Olur, velisiz gayr-i küfüvve değil ise, lakin azle müstehak, hilaf-ı emr ile.

52. Zeyd Hind'e namzet oldukda nişan me'muru ile bir çift altın bilezik gönderip ba'dehu akd-i nikah oldukda birkaç bin akçe dahi gönderse kable'z-zifaf Zeyd vefat edince sâir verese zikrolunan bilezik ve akçeyi Hind'den alıp mirasa idhale kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

53. Zeyd-i gaibin vefatını zevcesi Hind'e bazı kimesneler ihbar etmekle Hind Amr'a [5a] tezevvüc edip Amr'dan evladı olsa ba'dehu Zeyd hayyen gelince evlad-ı mezkûre Amr'ın olur mu?

el-Cevab: Amr'ın olur, inkızâ-ı iddetten sonra nikah olunca.

54. Zeyd seferde gaib olup hayat ve mematı nâ-malum olsa mevti sabit olmayınca zevcesi Hind zevc-i âhara varmaya ne kadar zaman sabretmek gerekir?

el-Cevab: Ol beldede akranı munkarız olunca[ya dek] demeyi ----- olmakla müteahhirîn ihtiyar etmişlerdir.

55. Zeyd abd-i memlûkü Amr'a bir mikdar mehir tesmiyesiyle Hind'i alıverse ba'dehu Amr Hind'i tatlık ettikde Hind mehrini Zeyd'den talebe kadire olur mu?

el-Cevab: Zeyd vermez ise Amr bey' olunup semenden eda olunur.

56. Zeyd Amr'ın kızı Hind'i tezvâce Bekir'i tevkîl edip Beşir-i imam hîn-i akitte Bekir'e "Hind'i Zeyd için alıverdın mi" dedikde Bekir dahi "Aldım" deyub Bekir "Ben kendime tezevvüc eyledim idi" deyu Hind-i mezbûre kırân edip tasarruf eylese Bekir'e ne lazım olur?

el-Cevab: Hind'in rızasıyla tezevvüc etti ise tecvîz olunmuşdur.

57. Zeyd Hind'i tezevvüc edip dahil olup on yedi sene bir yerde sâkin oldukdan sonra Hind'i tatlık ettikde "Halvet-i sahîha olmadım, hâlâ bıkırdır" deyu ehl-i hıbreye gösterip "Nısf-i mehri veririn" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

58. Sekiz yaşında olan Hind-i yetimeyi anası Zeyneb Zeyd'in oğlu Amr'a akd-i nikah eylese küfüvvü olmayınca Hind'in li-eb karındaşı Bekir "İznim yok idi" deyu akd-i mezbûru feshe kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

59. Zeyd zevcesi Hind'in dört beş yaşında olan kız karındaşı Zeyneb'i "Kızımdır" deyu okşasa ba'dehu Hind vefat ettikde Zeyd[e] Zeyneb'i tezevvüc caiz olur mu?

el-Cevab: Olur.

60. Zeyd Hind-i kebîreyi tezevvüc murad edip Hind'in haberi yok iken nikah olunup ba'dehu Hind'e ihbar ettiklerinde sukût eylese sukûtu ikrar olup nikahı kabul etmiş olur mu?

el-Cevab: Seyyib ise olmaz, bıkır ise olur.

[5b]

61. Zeyd “Hind’i bana nikah ediver” deyu Amr’ı tevkil edip lakin “Şu kadar mehir tesmiye eyle” deyu tayin etmese Amr hîn-i akidde üç bin akçe mehir tesmiye eylese ba’dehu Zeyd “Bin beş yüzden ziyade rızam yokdur” demesiyle nikahı kabul etmemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Mehr-i misilden ziyade olup gabn-i fahiş mukarrer ise olur.

62. Zeyd zevcesi Hind’i üç talâk ile tatlık ettikten sonra bilâ-hulle yine tezevvüc edip Hind’den evladı olsa ba’dehu Zeyd vefat ettikde evlad Zeyd’e varis olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, kavli-i imam üzre.

63. Zeyd Hind’i beş bin akçe mehir ile tezevvüc edip dahil oldukda “Hind’i bıkır bulmadım” deyu keft ü küfr edip evliyası Hind’i tefrîk murad ettiklerinde Zeyd yine razı olmayıp tekrar on iki bin akçe mehir ile akd-i cedid eylese ba’dehu Zeyd vefat ettikde veresesi Hind’e “Beş binden ziyade mehir vermeziz” demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Re’yi hakim ile olurlar. Nikah-ı sâniye mebni olup ziyade-i mehir olmayınca.

64. Zeyd Hind’i tezevvüc esnasında Amr ve Bekir-i murâhıkları işhâd edip akd-i nikah eylese şer’an sahih olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

65. Zeyd zevcesi Hind’i üç talâk boşadıktan sonra bilâ-hulle yine tezevvüc edip mücâma‘at eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve tefrîk olunur. Müstehill ise kafirdir.

66. Hind zevci Zeyd’e “Benim evladım olmaz, memlûke cariyem Zeyneb’i tasarruf eyle, evladın olsun” demekle Zeyd Zeyneb’i tasarruf edip evladı olsa Hind mücerred “Tasarrufuna izin verdim idi” deyu Zeyneb’i ve evladını Zeyd’den almaya kadire olur mu?

el-Cevab: İhlal edip [6a] evlad Zeyd’den idüğüne ikrar ederse evladını-----, Zeyneb’i alır.

67. Zeyd zevcesi Hind'i ve evlad-ı sıġârını bilâ-nafaka koyup âhar diyara gittikde Hind-i mezbûre istidâneye zafer bulmadığı takdirce hakim re'y edip Amr'ı Zeyd'in zimem-i nâsda olan akçesini cem' ve tahsil edip mezbûrlara "İnfak eyle" deyu vekil nasbetmek şer'î olur mu?

el-Cevab: Olmaz. Lakin nâsdan, deyn ve Hind'in zevciyyetine mukır olanlara kadı mal-i mezbûrdan infak emretse meşrudur. İtirafı olmayanlara dahi vaki-i hâl kadının malumu olunca emri meşrudur.

68. Zeyd sefere gittikde kulu Amr'ı bey' ve nafakaya sarf eylesin deyu zevcesi Hind'e teslim edip Hind dahi bey' sadedinde iken Amr hasta olup bey' edemediği ecilden Amr'ın kıymeti mikdarı akçeyi âhardan istidâne edip nafaka ettikten sonra Zeyd seferde vefat eylese sâir verese Hind'in nafaka için istidâne ettiği akçe eda eylemeden Amr'ı Hind'den almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Zaman-ı muayyen için kadr-i muayyene terâzi ile kabzetmiş ise olmazlar.

69. Zeyd babası Amr'ın cariyesini marifeti yok iken tasarruf eylese ba'dehu Amr cariye-i mezbûreyi vat' helal olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

70. Zeyd Hind'i tezevvüc ettikde bir cariye ve bir altın bilezik ve bir altın zincir ve sekizer kat esbâb edivermek üzere akd-i nikah etmiş olsa hâlâ Zeyd vefat ettikde zikrolunan eşya Hind'e mukaddemen alıverilmiş olmayınca Hind sâir verese yedinden olan terekeden talebe kadire **[6b]** olur mu?

el-Cevab: Aralarında bunlar mehr-i mu'accel ise mehr-i mislini alır.

71. Hind kendini Zeyd'e tezvîce Amr'ı tevkîl ettikde "Şu kadar mehir tesmiye oluna" deyu tayin etmeyip Amr mehr-i misli yüz bin akçe iken hîn-i akitte yirmi beş bin akçe tesmiye eylese ba'dehu Hind'e i'lâm etmeyip ba'de'd-duhûl Hind vefat edince sâir verese "Hind'in bu mikdar mehre rızası yok idi" deyu Zeyd'den mehr-i misilden hisse talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar.

72. Zeyd Amr'ın kızı Hind'i tezevvüc ettikten sonra mukeddemen Amr'ın zevcesi olup Hind'in üvey anası olan Zeyneb'i dahi tezevvüc murad ettiyse şer'an Hind ve Zeyneb'i cem' caiz olur mu?

el-Cevab: Olur, "Lâ be's-bih" denmiştir. Zeyneb zükûrdan olsa Hind'i tezevvüc caiz olurdu, her taraftan hürmet bulunmaz.

73. Zeyd-i gaibin zevcesi Hind "Zeyd vefat etti" deyu Amr'a tezevvüc edip Amr'dan hâmil olsa ba'dehu vaz'-ı haml etmeden Zeyd hayyen gelip şer'le Hind'i Amr'dan tefrîk edip alsa vaz'-ı haml etmeden Zeyd Hind'e vat' caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

74. Zeyd Hind'i şuhûd yok iken tenhalarında mücerred "Aldım", Hind dahi "Vardım" deyu nikah edip Hind'in Zeyd'den bir veledi olsa Zeyd'den nesebi olur mu?

el-Cevab: Olur, nikah fasid olunca.

75. Zeyd âhar diyarda iken menkûhası Hind mücerred "Zeyd beni boşamıştır" deyu Amr'a tezevvüc eylese Zeyd gelse menkûhası idüğünü Amr ile Hind müvâcehesinde isbat edip şer'le alınca Hind Amr'dan mehr-i müsemması almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Ba'de'd-duhûl olur mehir mislî ise, değil ise mehr-i mislin alır mehr-i misli nakıs ise, ziyade ise müsemmayı alır.

76. Retkâ olan Hind Zeyd'e tezevvüc edip vat' kâbil olmamağın boşadıktan sonra "Rıtkım yokdur" deyu Bekir'i tağrîr edip Bekir tezevvüc eylese ba'dehu retkâ idüğü zâhir olunca Bekir nikahı fesh edip Hind'e mehir vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, emr-i hakim ile şakk ettirir.

77. Zeyd Hind'i Hind'in vatan-ı aslîsi olmayan mevzide tezevvüc edip müddet-i sefer olan [7a] vatan-ı aslîsine götürdükden sonra tekrar zikrolunan mevzia alıp gitmek istedikde Hind-i mezbûrenin rızası olmayınca alıp gitmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, mazınne-i ifsâd olmayınca.

78. Hind cariye-i memlûkesinin tasarrufunu zevci Zeyd'e ihlâl eylese Zeyd-i cariyeyi tasarruf etmek helal olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

79. Zeyd kızı Hind'i Amr'a tezvîc edip âriyeten bir menzilde iskan eylese ba'dehu Amr âhar mahallede bir ev isticâr edip Hind'i alıp gitmek istedikde Zeyd Amr'a "Fasık olup istikametin yokdur" deyu Hind'i vermemeye şer'an kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, kavm-i sâlihîn içinde iskan için hakime emrettirse caizdir.

80. Zeyd zevcesi Hind'in üzerine Zeyneb'i tezevvüc ettikde Hind kendi için Zeyd'e başka bir mesken tedarik ettirmeye kadire olur mu?

el-Cevab: Başka kilitlenir oda talep eder, başka avlulu oda olmaz.

81. Zeyd Hind'e "Benimle diyarıma gidersen seni tezevvüc edeyin" deyub Hind dahi rıza vermeğin akd-i nikah etmiş olsa hâlen Zeyd Hind'i diyarıma götürmek istedikde Hind ikna'a kadir olur mu?

el-Cevab: Zeyd emin olup varacağı yer ile yollarda emn ise olmaz.

82. Zeyd zevcesi Hind'in li-ebeveyn halesi kızı Zeyneb'i tasarruf eylese Hind-i mezbûre Zeyd'e helal olur mu?

el-Cevab: Helal ise haram olmaz.

83. Zeyd bin akçe mehr-i müeccel ile taht-ı nikahında olan Hind'i tatlîk edip ba'dehu altıyüz akçe mehir üzerine yine tezevvüc ettikten sonra Zeyd vefat eylese Hind mukaddemen olan bin akçe ile sonra olan altı yüz akçeyi Zeyd'in terekesinden almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Ba'de'd-duhûl bâyin ile tatlîk etti ise olur, talâk ric'î ise mehr-i sânde hılâf vardır. Eğer kable'd-duhûl ise mehr-i evvelin nısfın alamaz.

84. Zeyd zevcesi Hind'i tatlîk edip on bin akçe mehrini eda ettikten sonra yine Hind'i on bin akçe mehir ile tezevvüc edip halvet-i sahîha olsa ba'dehu Zeyd Hind'i talâk-ı

bâyin ile tatlık edince Hind zikrolunan on bin akçe mehrini Zeyd'den almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, [7b] nikah-ı sâni talâk-ı ric'iden sonra iddette olunca.

85. Zeyd Hind'i kendi menzilden ihrâc etmemek üzere tezevvüc edip Hind'in menzilinde sâkin iken bilâ-zaruret Hind'i âhar menzile ihrâc etmek istese Zeyd fasık ve fâcir olup Zeyd'den nefesine emn üzere olmayınca evinden çıkmamaya kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hakim Zeyd'i fisk u fesaddan men' için habseder sonra kavm-i salihîn ortasında sâkin olmak emreder, Hind'i rencide ettirmemek için, ederse tekrar ta'zîr ve habseder.

86. Zeyd-i zimmî mest-i lâ ya'kıl iken Hind-i zimmîyeyi tezevvüc eylese akd-i mezbûr sahih olur mu?

el-Cevab: Olur.

87. Zeyd zevcesi Hind'i üç talâk ile tatlık edip bi-gayri hulle tekrar tezevvüc edip izdivac muamelesi eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr ve tefrîk olunur.

KİTABU'R-RADA'

88. Zeyd radâan kız karındaşı Hind'in neseben kız karındaşını nikah ile almak caiz olur mu?

el-Cevab: Olur.

KİTABU'T-TALÂK

89. Zeyd "Filan fiili işlememeye talâka şartım vardır" deyub lakin şartı olmasa "Mücerred şartım vardır" demekle ol fiili işledikde talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

90. Zeyd zevcesi Hind'e dört kere "Var hatun benden boş ol, boş ol, boş ol, boş ol" dese talâk nice vaki olur?

el-Cevab: Medhûl-bihâ ise üç talâk vaki olur.

91. Zeyd zevcesi Hind'e "Amr'ın evine varma, eğer varırsan üç talâk boş ol" dese Hind Amr evinden çıkıp gittikten sonra varsa Zeyd şart-ı mücerred Amr'dan ihtiraz olunca Hind'e talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur, mülkü yahut süknası bâkî olunca.

92. Hind zevci Zeyd'den nüşûz¹¹⁹ edip "Beni tatlık eyle" deyu esbâbını âhar eve naklettikde Zeyd Hind'e "Var dulum ol" dese talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur, bu lafız müsâidde ma'rûf olunca.

93. Zeyd cebinde akçe yok zannedip dâynini deynin talep ettikde "Eğer bir akçem var ise avratım üç talâk boş olsun" dese sonra cebinde bir akçe bulunca talâk-ı mezbûr vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

[8a]

94. Zeyd ile Amr'ın birer arı kovanları zayi olduktan sonra Bekir'in yedinde bulunan kovanı Zeyd "Benimdir" deyub "Eğer benim değil ise avratım üç talâk boş olsun" dese Bekir dahi "Zeyd'indir" deyu itiraf ve teslim eylese Amr ol kovanı "Benimdir" deyu dava edip Bekir'in yüzüne beyyine ikamet eylese Zeyd'in zevcesine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

95. Zeyd Amr'a "Avratın üç talâk boş olsun mu" dedikde Amr dahi "He" dese zevcesine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

¹¹⁹ Nüşûz: Kadının kocasından nefret edip kaçması. Devellioğlu.

96. Zeyd zevcesi Hind’i tatlıka Amr’ı tevkîl edip üç talâk zikretmeyip mutlakan tatlıka tevkîl etmiş iken Amr Hind’i üç talâk ile tatlık eylese talâk-ı mezkûr vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Zeyd üç talâk niyet etmediyse, kavî-i muhtârda.

97. Zeyd zevcesi Hind’e “Ben seni avratım yerine tutmam, var Allah’a ısmarladık” dese niyeti talâk olunca vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

98. Hind zevci Zeyd’in rızasız babası evine vardıkda ertesi Zeyd ardınca varıp gazab edip Hind’in babasına “Ben andan vazgeldim bir dahi evime Hind gelmesin” dese talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Talâk niyet etti ise olur, yahud anda ma’rûf ise.

99. Zeyd zevcesi Hind’e “Bugün cariye satılacak olursa nikahını vereyin inşallah, benden üç talâk boş ol” dese ol gün cariye satılmayınca Hind boş olur mu?

el-Cevab: Olur, talâkda ta’lik olmayınca.

100. Zeyd maraz-ı mevteinde akli başında değil iken zevcesi Hind’e Amr’ın telkîni ile “Boş ol” dese talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

101. Zeyd validesinin ve zevcesi Hind’in ağzına ve din ve imanına hâşâ vat’ ile şetm edip¹²⁰ Hind’e “Kahbe” dese şer’an talâk vaki olur mu yoksa kahbe dediği cihetten li’ân lazım olup Zeyd li’ândan kaçmadığı takdirce ba’d-e’l-mülâ’ane kadı tefrikine muhtac mıdır?

el-Cevab: Din ve imana şetm ile kafir olup Hind bâyin olur. Ol lafızla li’ân olmaz, ta’zîr lazımdır.

[8b]

¹²⁰ Şetm: Sövm, sövüp sayma. Devellioğlu.

102. Zeyd “Zevcem Hind’in üzerine eğer tezevvüc edersem Hind üç talâk boş olsun” deyub ba‘dehu Zeyneb’i tezevvüc murad ettikde Hind’i bâyin talâk boşayıp ba‘de inkizâ-i’l-idde Zeyneb’i tezevvüc eylese ba‘dehu Hind’i yine tezevvüc edince caiz olur mu?

el-Cevab: Olur.

103. Zeyd âhar diyardan zevcesi Hind’e “Benden üç talâk boş ol” deyu bir mühürsüz mektub gönderse talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

104. Zeyd karındaşı Amr’a “Eğer senin şu kapıdan içeri evine girersem avratım üç talâk boş olsun” dese ba‘dehu Zeyd âhar kapıdan mezbûr eve girince talâk-ı mezbûr vaki olur mu?

el-Cevab: Adaveti Amr’a olup evine duhûle yemin edince olur, kapının hususu murad olmaz, müteâref üzere.

105. Zeyd zevcesi Hind-i hâмили seselâselâsen tatlık etmiş olsa ba‘de vaz‘ı’l-haml bilâ-hulle tezevvüc caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz, batıl-ı hayaldir.

106. Zeyd zevcesi Hind’e âhar diyardan muanven u mersûm mektub irsâl edip “Ben senden fâriğ oldum” dese lakin talâk zikretmiş olmasa Zeyd’in bu kelamıyla Hind’e talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Mektub Zeyd’in idüğü malum olup talâk niyet etti ise yahut bu kelam talâkda ma‘rûf ise olur, kavl-i muhtârda.

107. Zeyd zevcesi Hind’i kable’-d-duhûl talâkât-ı selâse ile tatlık ettikten sonra Amr-i kadı “Kable’-d-duhûl olunca bazı ulema talâk-ı bâyin olur demişlerdir” deyu bilâ-tahlîl yine “Tecdîd-i akd ile helal olur” deyu cevazına hükmeylese şer‘an hükmü mu‘teber ve nâfiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz, kavl-i batıldır.

108. Zeyd damadı Amr'a "Eğer kızımın üzerine zevce-i uhrâ tezevvüc edersen ve câriye tutarsan ben dediğim olsun mu" dedikde Amr "Olsun" dese Zeyd'in niyeti bâyin talâk ve Amr'ın niyeti talâkât-ı sülâse olunca sonra Amr zevce-i uhrâ tezevvüc ettiği takdirce ne mekûle talâk [9a] vaki olur?

el-Cevab: Üç vaki olur, ihtiyaten.

109. Zeyd zevcesi Hind-i âyiseyi talâkât-ı selâse ile tatlık ettikten sonra "Mücerred âyisedir" deyu bilâ-hulle nikahla almak caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

110. Zeyd "Eğer min ba'd şarap içersen avratım boş olsun" dedikten sonra arak¹²¹ içmekle sekr mertebesine varsa zevcesine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

111. Zeyd hîn-i gazabında zevcesini bâyin talâk ile tatlık ettikde üzerine iki saat murûrundan sonra hiddet ile "Üç talâk olsun" dese üç talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Medhûl-bihâ ise olur, kavî-i muhtârda.

112. Zeyd'in zevcesi Hind bazı hatunlar ile mezarlığa varıp geldikde Zeyd "Bir dahi mezarlığa varırsan benden üç talâk boş ol" deyub fi'l-hâl "Benim muradım evladımın mezarlığından gayrısına varırsan demektir" deyu evladının mezarlığını ihrâc etse ba'dehu Hind-i merkûme evladının mezarlığına varsa talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur, kelâm-ı ahîri munfasıl olunca.

113. Zeyd-i hasta akli başında yok iken zevcesini üç talâk boşayıp yine akli başına gelip vefat eylese şer'an talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

114. Zeyd Amr'a "Filan yerde olan koyunun filan kasabaya götürmezsen avratın boş olsun mu" deyub Amr dahi olsun dedikten sonra Bekir'e dahi "Amr'ın şartı senin

¹²¹ Arak: Rakı. Devellioğlu.

üzerine olsun mu” dedikte “Olsun” dese ba‘dehu Bekir koyununu kasabaya götürmeyip âhar yere alıp gitse Bekir’in avratı boş olur mu?

el-Cevab: Olur, müteâref üzre.

115. Zeyd hamrdan sekri halinde kat‘an taakkul etmezken “Zevcem üç talâk boş olsun” dese talâk-ı mezkûr vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

116. Hind zevci Zeyd ile nafaka-ı iddet ve mehri üzerine muhâla‘a ettiklerinden sonra kable inkiza‘i‘l-iddet Zeyd Hind’i üç talâk ile tatlik eylese talâk-ı selâse vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

117. Zeyd zevcesi Hind’in din ve imanını cimâ‘ lafzıyla şetm eylese firkat vakı‘a olup zevce Hind Zeyd’e varmamaya kadire olur mu?

el-Cevab: Olur.

[9b]

118. Zeyd “İstanbul’dan âhar kasabaya gidersem zevcem Hind benden üç talâk boş olsun” dese ba‘dehu Üsküdar’a ve Ebî Eyyûb’e ve Galata’ya ve Kasımpaşa’ya varmakla talâk-ı mezkûr vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz, müte‘ârif üzre.

119. Zeyd zevcesi Hind’e “Eğer evden dışarı çıkarsan benden boş ol” deyub tekrar Hind’e “Eğer benim marifetimsiz dışarıya gidersen üç talâk boş olursun” dese Hind evinden Zeyd’in marifetimsiz dışarıya gitse talâkât-ı selâse ile mutallaka olur mu?

el-Cevab: Kelâm-ı sâni ile inşâ kastedtiyse olur.

120. Bir kasabaya eşkıya gelip Zeyd-i imama “Cemaatinden şu kadar kuruluş cem‘ edip bize teslim etmezsen” deyu şart verdiklerinde “Nefsim işitecek kadar muttasılan inşallah dedim” deyu yemin eylese imam-ı mezbûr kendinden tehâşî üzre olup zühd ve salah ile ma‘rûf olunca yemini ile musaddak olur mu?

el-Cevab: Zemânede tasdik olunmamak ihtiyâr olunmuşdur, zühd ve salâh ancak tasvîrde olmakda olur.

121. Zeyd zevcesi Hind’i üç talâk boşayıp ba‘dehu yine almak istedikde mürâhik oğlana hulle olunmak caiz olur mu?

el-Cevab: Kable’l-bulûğ cimâ‘ edip ba‘de’l-bulûğ tatlık ederse caizdir.

122. Zeyd’e vesvese ârız olup namaz kılariken vesvese ile hatununa “Üç talâk ile boş olsun” dese talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz, cünûn veya ateh ile hasıl ise.

123. Zeyd “Eğer kızım Hind evime gelirse inşallah talâk üzerime olsun” dese Hind Zeyd’in evine geldiği takdirce inşallah kelamını mukaddem demiş iken talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur, müte‘ârif üzre, ta‘lik-i talâka munsarîf değildir.

124. Zeyd hatunu Hind’i bâyin talâk ile tatlık ettikde iddet içinde yine tezevvüc murad edip Hind “Beni döğür ve söğersin, eğer döğüp ve söğmeyecek olursan varırım” dedikde Zeyd “Eğer döğüp söğersen yine benden bâyin talâk ile boş olursun” deyub tezevvüc eylese ba‘dehu Zeyd Hind’i yine döğüp ve söğdüğü takdirce bâyin talâk [10a] vaki olur mu?

el-Cevab: Olur, tezevvüc edip döğersen murad olunca.

125. Zeyd taht-ı nikahında olan Hind ve Zeyneb’i bilâ-tayin “Zevcem benden üç talâk boş olsun” dese talâk hangisine vaki olur?

el-Cevab: Kendine tayin ettirilir.

126. Zeyd-i zimmînin mutallakası Hind-i zimmiyenin iddeti tamam olmadan Amr-i zimmîye tezevvüc sahih olur mu?

el-Cevab: Olmaz, kavli imameyn üzre.

127. Âhar diyarda [olan] Zeyd “Üç talâk avratım boş olsun, iki seneye değin vilayetime varmazsam” dese talâkı mukaddem zikretmekle iki sene hulûl etmeden zevcesi Hind’e talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

128. Zeyd hatunu Hind’e “Kahbe” demekle Hind Zeyd’den boş olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

129. Zeyd “Eğer bir dahi şarab ve arak içersen avratım bâyin talâk boş olsun” dedikten sonra ekşi boza içse zevcesine talâk-ı mezbûr vaki olur mu?

el-Cevab: Olur, müskir olunca şarab denir.

130. Cünûn-i gayrı mutbik ile mecnûn olan Zeyd’in cünûnu halindeki talâkı vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

131. Zeyd hatırına bâyin talâk getirip tehevür ile zevcesi Hind’e “Boş ol” dedikde Hind “Böyle demekle olmaz” dedikde Zeyd “İstersen üç talâk olsun” dese Hind sukût eylese talâk-ı selâse vaki olur mu?

el-Cevab: Ziyade istediğine incinip üç olmak kasedtiyse ceza olur.

132. Zeyd zevcesi Hind’e “Kız karındaşım ol, bir dahi yanıma götürmezim” dese Hind’e talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur, muradı talâk olunca.

133. Zeyd Amr’a “Eğer seni evime dükkanıma korsam üç talâk üzerime şart olsun” dese ba‘dehu Amr’ı evine ve dükkanına koyunca zevcesine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Müte‘ârif üzre olur.

134. Zeyd zevcesi Hind’i iki defa bâyin talâk ile tatlık edip yine aldıktan sonra Hind’e “Beni istemezsen var sağlık ile” dese mücerred böyle demekle üç talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Talâk niyet etmediyse olmaz.

135. Zeyd mahallesi müezzini olan Amr'a hılâf-ı şer' söz söyleyip "Dahl ü taarruz edersem avratım [10b] üç talâk boş olsun" dese ba'dehu Amr hîn-i gazabında taş kaldırıp urmak kasdeylese talâk-ı selâse vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

136. Zeyd zevcesi Hind'e "Elinde olan makreme kimindir deyiver, eğer deyivermezsen üç talâk boş ol" dedikde Hind dahi "Makreme filan komşunundur" dese talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz, vaki'î dediyse.

137. Zeyd Amr'a "Eğer filan gün bana şu mikdar akçe getirmezsene ben dediğim olsun mu" deyub Amr dahi "Olsun" dedikten sonra Zeyd "Ben dediğim üç talâkdır" deyince Amr yine "Olsun" dese ba'dehu Amr ol gün meblağı götürmeyince zevcesine üç talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

138. Zeyd medyûnu olan Amr'ı Bekir-i muhzıra havaleye verip teslim ettikte Bekir Amr'a "Eğer filan gün gelip benimle haklaşmazsan ben dediğim olsun mu" deyub Amr dahi "Olsun" dese ba'dehu tayin olunan günde gelmediği takdirce mücerred Bekir'i "Ben senin zevcen talâk olsun deyu niyet ettim idi" demesiyle Amr'ın zevcesine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz, ol lafız talâkda ma'rûf olup Amr kabul etmediyse.

139. Zeyd ser-hoş olup lâ ya'kıl olduğu halde zevcesi Hind'e "Beni istemezsin" deyub Hind dahi "İstemezsin" dedikde "Yüz talâk bin talâk boş ol" dese Hind mutallaka olur mu?

el-Cevab: Üç talâk boş olur, bilâ-hulle haram olur.

140. Zeyd cünûnu halinde zevcesi Hind'i talâkât-ı selâse ile tatlık edip ba'dehu ifâkat buldukda Hind'in evliyâsı mecnûnun talâkı vaki olmamakla Hind'i yine Zeyd'e teslim murad ettiklerinde Zeyd Hind'e talâk verdikde "Eğerce bana mecnûn derlerdi lakin ben kendimi bilirdim, aklım dahi yerinde idi, benim talâkım vakidir, tahlil olunmayınca

kabul etmezsin” deyub Hind hulleye râziye olmamakla Zeyd kavlinden dönüp “Fi’l-vaki ikâ’-ı talâk ettiğim bilmezsin ol hinde aklım yokdu” dese kavli sânisine itibar olunur mu?

el-Cevab: Olunmaz.

141. Zeyd “Eğer cariyem Hind’i bey’ edersem zevcem üç talâk boş olsun” dedikten sonra Zeyd Hind’i anası Zeyneb’e hibe edip Zeyneb Hind’i âhara bey’ edip **[11a]** semenini yine Zeyd’e hibe eylese zevcesine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

142. Zeyd zevcesi Hind’e “Eğer bir dahi senin gömleğin giyersem benden boş ol” deyub ba’dehu Hind’in işlediği bezden olan gömleği giyse Hind boş olur mu?

el-Cevab: Olur.

143. Bir kasaba ahâlisini teftişe me’mur olan Zeyd ahâli-i mezbûreye “İçinizde eşkiya ve harâmî yok mu” deyu suâl ettikde “Yokdur” deyu talâka şart eyleseler ba’dehu içlerinde cündî tâifesinden eşkiyâ ve harâmî zuhûr ettikde ahâli-i mezbûre “Hîn-i şartta eşkiyâ ve harâmî yokdur dediğimizde niyetimiz tâife-i merkûmeden gayrı da yokdur demek idi” deseler mezbûrların zevcelerine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Reâyâyâ hitab ve yemin verdilerse olmaz, cümleye olup onların şerr u fesadından havf edip kasr-ı niyet ettiler ise diyanet[en] olmaz.

144. Zeyd oğlum Amr vefat ederse zevcem Hind üç talâk boş olsun dedikten sonra Zeyd Hind’e bâyin talâk verip üç gün murûrunda Amr vefat eylese Hind’e talâkât-ı selâse vaki olur mu?

el-Cevab: Medhûl-bihâ ise olur, muayyene olunca.

145. Zeyd zevcesi Hind’i uhrâda çıkarmak isteyip Hind imtinâ’ ettikde Zeyd esbâbını irüp âhar yere çıksa muhâla’a ve talâk zikrolunmayınca Hind Zeyd’den boş olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

146. Zeyd mecnûn olup zevcesi Hind'in ve evladının nafaka ve kisvelerini tedâriğe kadir olmasa Hind Zeyd'den kendini tefrîka kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, İmam Muhammed kavli ile hakim amele me'mur olmayınca.

147. Üç menkûhası olan Zeyd “Avratım üç talâk boş olsun” dese yalnız birini ya ikisini tayin etmese üçü de tatlık olur mu?

el-Cevab: Kendine tayin ettirilir.

148. Biri birine muttasıl olup cümlesinin avlu kapısı bir olan on beş odaların birinde sâkin olan Zeyd sekri halinde zevcesi Hind'e bî-huzûr olup “Eğer bu odaya bu geceden gayrı girersem benden üç talâk boş ol dese ba'dehu ol odaya ol geceden gayrı [11b] girmeyip zikr [olunan] odaların âharına girince talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

149. Zeyd “Eğer ben Amr'ı katletmezsem avratım üç talâk boş olsun” dese lakin zaman tayin etmese ba'dehu fırsat bulup katletmese avratı boş olur mu?

el-Cevab: Fevre delalet yoksa olmaz, âhir hayatına değin.

150. Zeyd'den talâk-ı bâyin ile mutallaka olan Hind kabl-i inkızâ'î'l-idde vefat eylese Zeyd Hind'e vâris olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

151. Cünd-i sultânîden olan Zeyd sefere gider oldukda zevcesi Hind'e kifayet mikdarı nafakasının tedarik edip gittikten sonra Hind “Nafakadan aczim vardır” deyu kadıya Şâfiyyu'l-mezheb nâib-i nasb ettirip kendini tefrîk ettirmeye kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

152. Hind zevci Zeyd'i mahkemeye ihzâr edip “Bana üç talâk verdi” deyu şuhûdun birini ikamet edip birin ihzâra gittikde Zeyd firar edip gaib olsa şuhûd tatlıki ihbar edince Hind zevci-i âhara varmaya kadire olur mu?

el-Cevab: Olur, [şuhûd] udûl olup Hind'e itimad gelince.

153. Zeyd şerîki Amr'a "Fesh-i şirket etmeyelim, ben edersen avratım üç talâk boş olsun, sen dahi edersen kelimâtın mefhûmu üzerine olsun mu" dedikde Amr da "Olsun" dese ba'dehu müfârekat edince Zeyd ve Amr'ın avratları boş olur mu?

el-Cevab: Olur, müte'âref üzre.

154. Zeyd Amr'a "Eğer min ba'd şürb-i hamr edersen avratın üç talâk boş olsun mu" dedikde Amr dahi "İnşallah" dese talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Ta'lik mukaddem olup talâka munsarîf olmayınca olur.

155. Zeyd zevcesi Hind'e "Günde beş akçe atmaya râzıye olmazsan üç talâk boş ol" dedikde ol mecliste râzıye olmayıp "Vefa etmez" dese talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

156. Zeyd Hind'e "Sana şu kadar inci emanet vermiş idim" deyu dava edip Hind inkar ettikde Zeyd "Eğer vermedim ise avratım üç talâk boş olsun" dese isbata kadir olmayıp Hind'i tahlif eylese talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

157. Zeyd "Eğer [12a] bir dahi berş¹²² yersem avratım üç talâk boş olsun" dedikten sonra karînlerinden biri "Mesirdir" deyu Zeyd'e berş verip Zeyd dahi ale'l-gafle bilmeden yese avratına talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Olur.

158. Zeyd Hind'i tezevvüc murad edip Hind imtinâ' ettikde Zeyd "Ben dahi seni istersem alıp alacağım üç talâk boş olsun" dese ba'dehu Zeyd yine Hind'i alınca boş olur mu?

el-Cevab: Olur.

159. Zeyd üç talâk ile mutallakası olan Hind'i tahlil murad ettikde kulu Amr'ı Hind'e hibe eylese bu tarîk ile hulle edip Zeyd Hind'i yine almak caiz olur mu?

el-Cevab: Ba'de'd-duhûl hibe ettiyse bazı meşâyih tecvîz etmişdir, evla etmemekdir.

¹²² Berş: Afyon şurubu, keten yaprağı ile yapılan bir çeşit müsekkir macun. Devellioğlu.

160. Zeyd-i müteveffanın zevcesi Hind-i ecnebiyi tezevvüc etmeden hidânesinde olan sığâr ile vatan-ı aslîsi olan diyarına gitmek istedikde Zeyd'in babası Amr sığâr-ı merkûmeye mânî' olmaya kadir olur mu?

el-Cevab: Nikah anda olduysa olmaz.

161. Zeyd zevcesi Hind'i fuhşu için tatlık edip Hind yine fuhşdan ferağ etmeyip mahalleden mahalleye kovsalar Zeyd sağîr oğlunu "O makûle avrata inanmam" deyu Hind'in elinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, emaneti olmayınca.

162. Hind yetîme-i sağîreyi terbiyeye nisâ tâifesinden anasının anası Zeyneb'den gayrı kimesne olmayıp beslerken babası Zeyd Zeyneb'in elinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Müştahâd değil ise olmaz.

163. Zeyd fakir olup nafakaya muhtac olunca âhar diyarda olan Amr'ın Bekir'de olan akçesini ma'rifet-i hakim ile almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Halleri hakimin malumu ise yahud Bekir deyn ve nafakaya mukır ise olur.

164. Zeyd-i zimmînin zevcesi İslam'a gelip veled-i sağîri dahi müslim olsa veledin nafakası Zeyd'e lazım olur mu?

el-Cevab: Olur.

165. Zeyd-i sağîrin anası Hind'den intikal etme emvâl ü erzakı var iken nafakası babası Amr'a lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

166. Suret-i mezbûrede Amr zevcesi Zeyneb ile Zeyd-i sağîrin mülk evinde birkaç sene sâkin olsalar ba'dehu Zeyd bâliğ oldukda Amr'dan ecr-i misil talebine kadir olur mu?

el-Cevab: Amr'ın süknaya [12b] ihtiyacı var ise yahud Zeyd mürâhık olup kendi bile sâkin ise olmaz.

167. Nafakaya muhtac olup malları olmayan eytâm-ı sığârın anaları Hind ve ammileri Zeyd olsa nafakaları hangisine lazıme olur?

el-Cevab: Sülüs Hind'e, sülüsân Zeyd'e lazımdır.

168. Suret-i mezbûrede Hind mûsire ve Zeyd mu'sire olunca [nafaka] hangisine lazıme olur?

el-Cevab: Hind'e lazıme olur.

169. Hind-i sağîre-i yetîmeyi taht-ı nikah-ı ecnebîde olmayan validesi Zeyneb nafaka ile beslerken ammi Amr "Ben bilâ-nafaka beslerin" deyu Zeyneb'in yedinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

170. Zeyd Amr'a bir mikdar esbâb îdâ' ettikten sonra kafiristana esir olup zevcesi Hind'in nafaka ve kisveye ihtiyacı olup gayr-i emvâl ü erzakı olmasa Hind re'y-i hakim ile zikrolunan esbâbı Amr'dan alıp nafakasına sarf etmeye kadire olur mu?

el-Cevab: Amr buna mukır ise yahud hakim alim ise mevdu' olan kisve ve nafaka cinsinden ise olur.

171. Zeyd'den mutallaka olan Hind'in sağîre kızını Hind'in validesi Hatice "Ben hasbî beslerin" deyu yanına aldıktan sonra Hind "Hakk-ı hidâne benimdir" deyu kendi hacrine alıp hakim Zeyd'in üzerine nafaka takdir ettikten sonra Hind takdir olunan nafakayı Zeyd'den talep ettikde Zeyd "Mukaddimâ Hatice hasbî beslemeye taahhüt etmiş idi" deyu vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Zeyd gaib olmakla takdîm-i şer'î etmediyse yahud Zeyd'i ihzâr edip yüzüne takdir etmediyse olur.

172. Zeyd "Şürb-i hamr edersen talâk-ı selâse üzerime olsun" deyu şart edip ba'dehu arak ve tatar bozası ve dahi müs kirâttan bazı şey içse zevcesine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: "Şarab içersen" dedi ise olur.

173. Hind mehrinden ve nafaka-i iddetinden geçip ve veled-i sağîri beslemek üzere zevci Zeyd ile muhâla‘a eyleseler ba‘dehu Hind yine dönüp veled için nafaka takaddüm ettirip Zeyd’den almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Zaman muayyen ise olmaz, meğer mu‘sire olup veledde zarar muteayyin ola, nafakayı [13a] alıp kendi medyûne olur.

174. Zeyd abd-i memlûkü Amr’a “Eğer hatunlarım Hind ve Zeyneb’in üzerlerine dahil olursan benden üç talâk boş olsunlar” dedikten sonra Amr mezbûretânın üzerlerine dahil olduğu takdirce Zeyd’den üçer talâk boş olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, tevzi‘ müteâref değildir.

175. Zeyd “Amr’dan filan metâ‘ın bana bey‘ eyle” dedikde Amr “Bey‘ etmemeye şartım vardır” deyub lakin nefsinde şartı olmasa ba‘dehu metâ‘-ı mezkûru bey‘ edince zevcesine talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Kazâen olur, şart-ı talâk murad olunca.

176. Zeyd Hind’i tezevvüc ettikten sonra Amr Zeyd’e “Bu avrat zevcen midir” dedikde Zeyd “Değildir, eşnâmdır” dese böyle demekle boş olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

177. Zeyd zevcesi Hind’e mezâkire-i talâk ve esnâ-i gazabında “İşte yol ve işte kapı” deyub niyeti talâk olsa Hind Zeyd’den boş olur mu?

el-Cevab: Olur müte‘ârif üzere.

178. Zeyd’i bir fiil-i kabihden bazı ahababı men‘ ettikde “Bir dahi ol fiilinden sâdır olursa helalim haram olsun” dese ba‘dehu ol fiili eylese avratı boş olur mu?

el-Cevab: Olur.

179. Zeyd fevt olup sağîr oğlu Amr’ı ve sağîre kızı Hind’i ve zevcesi Zeyneb’i terk edip ba‘dehu Zeyneb zevc-i âhara varmakla sağîrlerin li-ebeveyn ammileri Bekir “Sen zevc-i âhara vardın” deyu [sağîrleri] Zeyneb’den almak istedikde Zeyneb “Ben

yanımdan mezbûrânın levâzımın görüp hicrimde terbiye ederin” deyub Bekir’e vermemeye kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

KİTABU’L-ITÂK

180. Zeyd abd-i memlûkü Amr’a “Sekiz yıl hizmet eyle ba‘dehu malımdan azâd ol” deyub Amr dahi razı olup dört yıl hizmet ettikten sonra Zeyd fevt olsa eytâm-ı sığârına vasî olan Bekir Amr’ı bey’a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, mekâtib ale’l-hizme ettiği sabit olmayınca.

[13b]

181. Zeyd abd-i memlûkü Amr’a müslimîn mahzurunda “Oğlumdur” dese Amr azad olur mu?

el-Cevab: Oğlu olmaya sinni müsaid ise ittifâken olur, değil ise İmam-ı Azam aleyhi’r-rahme kavlinde olur.

182. Zeyd abd-i memlûkü Amr’ı “Müdebber eyledim” dedikten sonra bey’a yahud kitabete kesmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Bey’a kadir olmaz, kitabet Amr’ın rızasıyla caizdir.

183. Zeyd maraz-ı mevtinde “Abd-i memlûküm Amr vefatımdan kırk gün mukaddem azad olsun” deyub ba‘dehu vefat eylese Amr’a ıtk vaki olur mu?

el-Cevab: Örfen olur, min ba‘d kırk gün yaşamaya ta‘lik yoksa ente hurrun kable mevtî bi şehrin gibi.

184. Suret-i mezbûrede müteveffa-yı mezbûrun duyûn-ı kesîresi olup terekesi duyûnunu eda etmediği takdirce Zeyd’in eytam-i sığârına vasî olan Bekir Amr’ı bey’a şer‘an kadir olur mu?

el-Cevab: Ta‘lîka delalet var ise lafz-ı Arabîdeki gibi olur, yoksa siayet lazım olur.

185. Zeyd abd-i memlûkü Amr'ı meblağ-ı muayyene kitâbete kestikten sonra Amr Zeyd'in bazı esvabı ahz ve ibâk edip istihlak eylese ba'dehu Zeyd Amr'ı bulup Amr bedel-i kitabeti eda edip azad olduktan sonra Zeyd zikrolunan esvabın kıymetini Amr'a tazmine şer'an kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

186. Zeyd-i mutallik ile müdebber ettiği cariyesi Hind'i ümm-i veled edinip evladı olduktan sonra geri kitabet ale'l-male kesmek caiz olur mu?

el-Cevab: Olur.

187. Zeyd sinni oğlu olmaya müsaidesi olan kulu Amr'a "Oğlum" dese azad olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

188. Zeyd vefat ettikde veresesine intikal eden abd-i memlûkü Amr için kadıya resm-i kısmet vermekden kaçırıp "Hâl-i sıhhatinde i'tâk etmiş idi" deyu huzur-i hakimde ikrar eyleseler mücerred ikrar-ı mezbûr ile Amr azad olur mu?

el-Cevab: Olur.

189. Hind babasından irsle intikal eden kulu Zeyd'e nefsinı tezvîc eylese mücerred Hind'i tezevvüc ile azad olur mu?

el-Cevab: Olmaz, tasarruf batıldır, ikisi dahi ta'zîr olunup tefrîk olunur, nikaha mübâşeret eden âsimdir, imam ise azl olunur.

190. Medyûnen fevt olan Zeyd'in vârisi Amr-i [14a] müflisin Zeyd'in kulunu deynine vermeyip azad eylese Zeyd'in âhar malı olmayınca ıtk-ı mezbûr sahih ve nâfız olur mu?

el-Cevab: Olmaz, meğer deyn iskât oluna.

191. Hind-i mecnûne maraz-ı mevtime cariyesi Zeyneb'i bazı kimesneler ilkası ile i'tâk eylese ba'dehu kız karındaşı ve varisesi Hatice kabul etmemeye kadire olur mu?

el-Cevab: Mecnûne idüğü vaki ise olur, ma'tûhe ise olmaz.

192. Zeyd vakfettiği menzili evladına ba‘dehum cariyesi Hind’e ba‘dehâ Medine-i Münevvereye şart ettikde vakfiyesinde “Li atîkatihi’l-med‘uvveti bi Hind’i” deyu yazdırıp lakin i’tâk etmemiş olsa mücerred vakfiyede “Li atîkatihi” yazılmakla Hind mu‘taka olmuş olur mu?

el-Cevab: Kendinin “Atîka” dediği yahud “Atîka yazın” dediği sabit ise olur.

193. Zeyd kulu Amr’ı iştirâ eder oldukda Amr rıkkına itiraf edip Zeyd’in dükkanında sekiz sene hizmet ettikten sonra hurru’l-asl idüğünü isbat eylese Zeyd’in akçesiyle dükkanında kar ettiği malı Amr almaya şer‘an kadir olur mu?

el-Cevab: Zeyd için ticaret edince olmaz.

194. Hind-i mu‘tika maraz-ı mevtinde “Cariyem Zeyneb, mu‘takamın oğullarına üç sene hizmet edip ba‘dehu azad olsun” deyub mezbûrândan gayrı vârisi olmasa Zeyneb müddet-i mezkûre hizmet etmeden azad olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

195. Hind cariyesi Zeyneb’e “Eğer kendi halinde olup hıyanet etmezsen malımdan azad ol” dese ba‘dehu mezbûre cariyeye kendi halinde olmayıp hıyanet edince itk vaki olur mu?

el-Cevab: Olmaz, ta‘lik-i mezbûr vaki ise.

196. Zeyd cariyesi Hind’e “Bana istikamet üzre hizmet edersen müdebberem ol ve hıyanetin zuhûr ederse evladın dahi olursa seni bey‘ ederin” dese ba‘dehu Hind’in hıyaneti zuhûr edince bey‘a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, ta‘lik mukarrer ise.

197. Zeyd babası Amr’ın cariyesini izni yok iken tasarruf edip hâmil oldukdan sonra Amr cariyeyi âhara bey‘ etmek istedikde Zeyd “Bey‘ ettirmezsin” [14b] yahud “Bahasını verip ben alırım” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, veledi zuhûr edip Amr Zeyd’den idüğüne ikrar ederse ol azad olur amma nesebi sabit olmaz.

198. Zeyd-i memlûke cariyesi Hind-i hâmilin hamlini davet etmeden vefat edip ba‘dehu vaz‘-ı haml eyledikde Hind “Hamlim Zeyd’endir” deyub vereseşi dahi Zeyd’den olduğuna itiraf eyleseler veledin Zeyd’den nesebi sabit olur mu?

el-Cevab: Olmaz, lakin Hind ile veledi azad olurlar.

199. Zeyd cariyeye-i memlûkesi Hind’e “Altı sene bana ve ölürsem evladıma hizmet edip ba‘dehu malımdan azad ol” dedikten sonra altı sene tamam olmadan Hind kendi halinde olmayıp hıyaneti zuhûr etmekle Zeyd Hind’i âhara bey’a kadir olur mu?

el-Cevab: “Altı sene hizmet edersen azad ol” dedi ise olur, altı sene hizmeti kesdiyse olmaz.

200. Hind zevci Zeyd’den kendine ve sağîre kızı Zeyneb’e intikal eden memlûke cariyeyi azad eylese ba‘dehu Hind vefat edip Zeyneb bâliğa oldukda kendi hissesinde itk-ı mezbûru kabul etmemeye kadire olur mu?

el-Cevab: Olur.

201. Suret-i mezbûrede Zeyneb hissesinde itk kabul etmeyince cariyeyi âhara bey’a kadire olur mu yoksa hissesince kıymetini siâyet mi eder?

el-Cevab: Bey’ edemez, siâyet eder.

KİTABU’L-EYMÂN

202. Zeyd zevcesi Hind’e “Eğer döğer ve söğerssem hâşâ sebb-i benî etmişlerden olayın” dese ba‘dehu yine döğüp söğdüğü takdirce Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Yemin i‘tikâd edip ettiyse kefâreti lazım olur, sebb i‘tikâdıyla ettiyse kafır olup katli helal olur.

203. Zeyd namzedi Hind’i almaya half¹²³ murad ettikde “Eğer Hind’i tezevvüc edersem anam helalim olsun” dese ba‘dehu yine Zeyd Hind’i tezevvüc edince Zeyd’e ne lazım olur?

¹²³ Half: Yemin, kasem. Devellioğlu.

el-Cevab: Haram-ı müebbedi intihlali tezevvüce ta‘lik ile yemin etmiş olur, kefareti yemin lazım olur, müteârefleri üzre.

204. Zeyd Amr ile “Müşâfehe veya kitaba [15a] bir dahi mükâleme edersem hâşâ sebb-i benî aleyhi’s-selam etmiş olayın” dese ba‘dehu Zeyd Amr ile mükâleme ettiği takdirce Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Yemin etti ise kefareti yemin lazım olur.

205. Zeyd hîn-i gazabında kızı Zeyneb’e ahd olsun seni ne ----- dese ba‘dehu Zeyneb’i ----- takdirce Zeyd’e şer’an ne lazım olur?

el-Cevab: Kefareti yemin lazım olur.

206. Zeyd-i muhtesib azl oldukda “Bir dahi muhtesib olup ihtisab dükkanında oturursam hâşâ Ka’be-i Şerîfe’ye taş atıp Allah’ı iki demişlerden olayın” deyub ba‘dehu yine muhtesib olup ihtisab dükkanında otursa Zeyd’e şer’an ne lazım olur?

el-Cevab: Küfrü ihtiyar edip oldu ise kafir olur, müceddid-i iman ve nikah lazım olur, yemin bilip etti ise kefareti yemin lazım olur.

207. Zeyd “Amr’ın getirdiği eti yersem lahm-i hınzîr olsun” dese ba‘dehu yine Amr’ın getirdiği eti yediği takdirce Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: İstihsanen kefareti yemin lazım olur.

208. Zeyd bir matlabın husûlünde Hazret-i Resûlü-l-Kerim sallallahu aleyhi vesselam ruh-i şerîfi için bir bakara kurban etmeye nezr etse murad hasıl oldukda kadir olmayıp tehir etmekle âsim olur mu?

el-Cevab: Olmaz, böyle nezir mahall-i hatardır, kurbanı lillah edip sevabını ihdâ kasetmezse havf-ı küfr vardır.

209. Zeyd Amr’a “Filân hususu etmezsen bin akçe nezrin olsun mu” dedikde Amr “Olsun” dese ba‘dehu şartına vefa etmediği takdirce nezri vermek lazım olur mu?

el-Cevab: Dilerse vefa eder, dilerse kefareti yemin ile iktifa eder.

210. Zeyd hasta oldukda müslimîn mahzurunda “Eğer bir dahi şürb-i hamr edersen vefat ettiğimde beni kafirler makberesine defneylen” deyub ba‘dehu buldukda yine şürb-i hamr eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Küfrü ihtiyar ettiyse kafir olur, yemin bildiyse kefareti ile hadd-i şürb lazım olur.

211. Hind “Eğer filan fiili işlersem atam ile Ka‘bede zina etmişlerden olayın” dese ba‘dehu fiil-i [15b] mezbûru işlediği takdirce Hind’e ne lazım olur?

el-Cevab: Küfrü ihtiyar ettiyse kafir olur, yemin bildi ise kefareti lazımdır.

KİTABU’L HUDÛD

212. Zeyd Amr’a “Bre rusbunun yaptığığ” dese şer‘an Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Amr’ın anası muhsene ise hadd-i kazf lazım olur, havf-ı küfr vardır müslim ise.

213. Zeyd babası Amr’ı muhkem darb u let eylese ne lazım olur?

el-Cevab: Asi ve zâlim olup ta‘zîr-i şedîde müstehak olur.

214. Hâccü’l-harameyn ve salih ve ehl-i ilm olan Zeyd’e Amr ----- “Zimmî ol” dese Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: Küfre rıza emr-i müslimden baîddir, vaki ise kafir olur.

215. Zeyd Amr’da olan hakkını talep ettikde Amr Zeyd’e “Bana çok ulaşma, yoksa senin canını alırım” dese Amr’a şer‘an ne lazım olur?

el-Cevab: Tövbe ve istiğfâr lazım olur.

216. Zeyd-i zalim ehl-i ilm Amr ile dava için Bekir-i nâibe mürâfa‘a oldukda mükâleme ederlerken Zeyd’den şer‘a muhâlif kelimât sâdıre olmadan Bekir Zeyd’e sövse “Bre hınzır, bre sohta” dese Bekir’e ne lazım olur?

el-Cevab: Âsim olur, mertebesince ta‘zîre müstehak olur.

217. Talebe-i ilm namına olan tâifeden Zeyd ile Amr'ın husûmeti olup Amr Zeyd'e "Meydana çık, seninle mukâtele edelim" dedikde Zeyd "Dinimize hatadır, çıkmazın" dedikde tâife-i mezbûreden bazıları "Elbette mukâtele edin, ma'kûlümüz böyledir, şer'a vara gelmemişizdir" deyub Zeyd'den bir mikdar akçe isteyip "Vermezsen imârete komamız" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, tövbe ve istiğfâr ile dalâllerinden rucû' etmezlerse vülât-ı emirde anları ahz ve habsetmek lazım olur.

218. Zeyd zevcesi Hind'e hâşâ livâta eylese Zeyd'e şer'an ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd olunup zindanın ehbes mevâzi'ında olunca habsolunur.

219. Zeyd Amr ile olan davasını görmeye mîr-livâ olan Bekir'e hitâben emrolup vardıkda Bekir Amr'ın rüşvetin alıp Zeyd'in yedinde olan fetva ve emirlerin elinden alıp ihrâk eylese şer'an Bekir'e ne lazım olur?

el-Cevab: Kafirdir, [16a] katli helaldir.

220. Mütedeyyin ve ehl-i ilm olan Zeyd'e Amr tehevür edip "Kafirsın, sulbe müstehaksın" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr lazım olur ilmi tahkîr ettiyse, yahud müslimi kafir bilirse kafir olur.

221. Zeyd hîn-i gazabında Amr'a "Ben sana fiil-i münker edip dururun ve seni hizmetkarlarıma dahi tasarruf ettirmiş idim" dese şer'an Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr lazım olur.

222. Zeyd Amr'ın ağzına ve mezhebine cimâ' lafzı ile şetm edip "Cehûddan eşeddsin" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr lazım olur, mezheb-i hakka şetm ettiyse müceddid-i iman ve nikah lazım olur.

223. Bazı kimesneler mücerred celb-i mal için esvakda oturup "Kur'ân falı ederiz" deyu Mushaf-ı Şerîfi yer üzerine koyup âlât-ı saz çalıp hengâme gîr ortasında oturup

“Ahkâm-ı Kur‘ân-ı Azim böyledir” deyu ekâzib söyleyip hakimi‘ş-şer‘ olanlar men‘ ve tenbih ettikten sonra yine mütennebbih olmasalar mezbûrlara şer‘an ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr ve habs lazım olur.

224. Zeyd’in Amr’da emanet olan cariyesini Bekir irüb bir gece odasında gizleyip odasında bulunsa Bekir’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd olunur.

225. Zeyd-i şakî hakimü‘ş-şer‘ Amr’ın mahkemesin basıp taşılayıp mahkemede olan müslimînin hâşâ cimâ‘ lafzı ile avratlarına ve ağızlarına şetm eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd lazımdır, tövbe-i sahîhası zuhûr etmeden ihrâc olunmaz.

226. Zeyd Amr’a hîn-i gazabında “Bre kâfir, bre cehûd, bre yezîd” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr lazım olur.

227. Zeyd zevcesi Hind’in karındaşı Amr-i emrede cebren livâta eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd olunup evvelince ehbes mevâzı‘da habs olunur, katli dahi meşrudur.

228. Şâribü’l-hamr ve târiki’s-salât olan Zeyd’e Amr “Bre kâfir” dese Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: İstihfâf-ı hürmetin bilip zecr ve men‘ için dediyse ta‘zîr olunmaz, İslam’ını bilirken şetm ettiyse ta‘zîre müstehak olur.

[16b]

229. Zeyd-i müslimin Amr-i zimmî ile davası olup Amr “Şer‘-i şerîfe varalım” dedikde Zeyd “Elbette ben seni papaza alır giderin” deyu cebren papaza ihzar ve yemin verdirse Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah ettirilir.

230. Zeyd edâ-i salavât-ı mefrûza etmeyip cemaate varmayıp fiska mu‘tâd olduğundan mâ-adâ hâşâ Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem için “Bir sehârdır” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Bilâ-tehir katlolunur.

231. Birkaç kimesne refikler olup yolda bir konağa varıp gece ile yattıklarında içlerinden Zeyd kalkıp Amr-i emredin çamaşır ve donun kesip fiil-i münker kasedtikde duyulup ahz olursa Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Taz‘îr-i şedîd olunup ettiği zarar tazmin olunur.

232. Bir meclisde Hazret-i Habîb-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem medh olunurken Zeyd “Yalan söylersiz, Muhammed dahi gelmemişdir, yevm-i tebdili’l-arz gayre’l-arzda gelse gerek alameti vardır” deyub ulemadan Amr Zeyd’e “Ya bu okuduğun ayet-i kerîme kime inmişdir” dedikde Zeyd “Bu ayet değildir, ekâbir kelimesidir” deyub musır olsa Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Zındıktır, tövbesi kabul olunmayıp katlolunur.

233. Müezzin minarede ezan okurken “Eşhedü enne Muhammede’r Rasûlullah” dedikde Zeyd hâşâ “Yokdur, yokdur, yokdur” deyub Müslümanlar “Niçin böyle dersin” dediklerinde “Benim Muhammed’e adavetim vardır, onun için böyle derin” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Kafirdir, katli helaldir.

234. Suret-i mezbûrede Zeyd bir şehrin kurbunda mecrûhan maktul bulundukda böyle küfrün idüğün bilirlerken cenazesini tabuta koyup ta‘zîm götürüp şehid namazı kılan kimesnelere ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah ve tövbe ve istiğfâr lazımdır.

235. Zeyd Amr-i müezzine “İyi âdem değilsin şarap içersin” dedikde Amr “Afyon yemekden şarap içmek yeğdir, içerin, yirmi yıldır müezzinin dahi yoldan çıkmadım” dese şer‘an Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: Hürmetin istihfâf ettiyse kafir olur, azle istihkakı mukarrerdir.

236. Zeyd âhar diyarda iken avratı Hind nâ-mahremleri ile evinde fısk ve fuşş [17a] ettiğini ahali-i mahallesi ihbar ettiklerinden mâ-adâ kendi geldikde dahi nâ-mahrem evinde bulsa Hind’e ne lazım olur?

el-Cevab: Darb-ı şedîd ve habse kadir olur, ıtlak edip ba‘de’s-subût hakime ta‘zîr ve habsettirse evladır.

237. Zeyd-i ecnebî Amr’ın bağına girip zevcesi Hind’in saçın yolup darb-ı şedîd ile darbeylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habs olunur.

238. Zeyd celâlî olup emvâl-i müslimîni gâred ettiği sabit ve sicill olunup hakimü’ş-şer‘ habse gönderdikde Bekir hüddâm-ı mahkemeyi darp edip, ellerinden Zeyd’i tahlîs edip kaçırsa Bekir’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd olunur, tövbesi tevakku‘ olunmaz, sâ‘i-i fesad ise emr-i veliyyü’l-emr ile katlolunur.

239. Zeyd babası Amr’ın memlûkesi ve mevtûesi olan cariyeyi tasarruf eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd olunup min ba‘d tasarrufdan zecr ve men‘ olunur, müstehill ise kafirdir, katli helaldir.

240. “Filori¹²⁴ yüz yirmi akçeden ziyadeye râic olmaya” deyu nehy-i sultânî olmuş iken itaat etmeyip ziyadeye harc eden Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr ve habs olunur, vülât ve hükkâm ihtiyat edip min ba‘d ettirmeyip edenlere cezaların vermek gerekdir.

¹²⁴ Filori: Altın sikke, lira. Şemseddin Sami.

241. Bir cami-i şerîfde müezzîn olan Zeyd minarede bir emred oğlana kendini fiil-i münker ettirirken cemaati ahz eyleseler Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: İkisini dahi minareden aşağı atıp katletmek meşrudur, muhtâr hazret-i imam, darb-ı şedîden sonra zindanda habsolunup ölünce yahud tövbe-i sahîhası zuhûr edince ihrâc olunmak lazımdır.

242. Zeyd-i muhtekir darü'l-İslamda kaht-ı tâm var iken harbî küffâr-ı hâkisar vilayetine mücerred ziyadeye tama' edip zahîre¹²⁵ gönderse Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Avene ve zalemeden olup sâ'î fesad idüğü mukarrer ise emr-i veliyyü'l-emr ile katlolunur, ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd ile tövbe-i sahîhası mütevakkî'-ı te'cîr ise anımla iktifa olunur.

243. Frenk kafirlerinden Zeyd ve Amr, Bekir-i müslimin müslime cariyesi Hind'i [17b] ayartıp tasarruf etmeleri ile hamli zuhûr ettikten sonra diyarlarına alıp giderlerken Bekir zafer bulup cariyeyi ahz ettikten sonra mezbûrlar cariyeyi ihbâle mu'terifler olunca merkûmân Zeyd ve Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Noksan kıymeti tazmin olunduktan sonra ta'zîr-i şedîd ve habsolunur, kavli-i İmam Ebu Yusuf aleyhi'r-rahmede hadd lazım olur harbîler ise, zimmîler ise ittifâken hadd lazımdır, re'y-i imam ile katli de meşrudur.

244. Bir mahalle sâkinlerinden olup haccü'l-harameyn olan Zeyd şürbü'l-hamr edip bazı kimesnelere hılâf-i şer' nice kelimât ettikde mezbûrlar "Ma'kûl müdür, haccü'l-harameyn olasin, hamr içmek sana layık mıdır" dediklerinde "Hünkar kavlim iyi varır içerin, içince nice olur" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah lazım olur, haccı dahi lafz-ı sâir gibi batıl olur, iade lazım olur, hadd-i şürb dahi lazımdır, mâni yoksa ikâmet-i hudûd-i ilâhiye olmamak nicelerinin küfrüne müeddî olur, el-ıyaz billah Teala.

245. Zeyd Amr'ı şer'a davet edip fetvâ-yı şerîfe ibraz ettikde Amr "Ben fetvâ bilmezsin ve şer'a dahi varmazın" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Kâfir olur.

¹²⁵ Zahîre: Gerektiği zaman harcanmak üzere anbarda saklanan hububat, yiyecek. Devellioğlu.

246. Ta‘zîr-i şedîd ne mikdar celdedir?

el-Cevab: Otuz dokuzdur, İmâm-ı Ebû Yûsuf‘dan zâhir rivayette yetmiş beşdir, rivayet-i uhrâda yetmiş dokuzdur, cerâimde tefâvüt vardır, hakim bunlardan ne mikdar ile inzicârın fehmederse anı ihtiyar eder.

247. Zeyd zevcesi Hind‘e livâta etmek istedikde râziye olmayıp muhâlefet edip Zeyd Hind‘e daima vefâ edip “Livâtaya râzı ol” demeden hâlî olmasa Zeyd‘e ne lazım olur?

el-Cevab: Âsim olur, sabit olursa ta‘zîr olunur.

248. Mücerred olan Zeyd Hind-i ecnebiyenin memlûkü cariyesini cebren tasarruf edip sâbit olsa Zeyd‘e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd olunur.

249. Zeyd anası Hind‘in yedinde emanet olan zimmînin memlûke cariyesine vat‘ eylese Zeyd‘e ne lazım olur?

el-Cevab: Sâbit olursa hadd-i zina lazım olur.

250. Cehli ile ma‘ruf [18a] olan Zeyd-i müderris ehl-i ilm Amr‘a “Bre pây-zen¹²⁶” deyu şetm ve darbettikde Amr “Ben İmâm-ı A‘zam tarîkünde olam, bana niçin böyle şetm ve darbedersin” dedikde Zeyd “İmâm-ı A‘zam nedir ve sen nesin” deyu cevab verince Amr müslimîni işhâd edip şer‘a davet ettikde Zeyd “Ben bu şer‘a varmazın” dese ne lazım gelir?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah ve ta‘zîr lazım olur.

251. Zeyd Amr ile olan davasını mürâfî‘-i şer‘ olup hüccet-i şer‘a ibrâz ettikde Amr “Söz benim sözumdür yoksa hüccet-i şer‘iye ile amel kalmışdır, bu makûle hüccetin ez suyun iç” dese Amr‘a ne lazım olur?

el-Cevab: Şerî‘at-i şerîfeyi tahkîr ettiyse kafir olur, musır ise katlolunur.

252. Zeyd Amr‘a “Niçin Rasûl aleyhi‘s-selam‘ın ruh-i şerîfleri tayin olunan hayrâtı ibdâle sa‘y edersin, sıyânet etsen olmaz mı” dedikde Amr hâşâ “Ben Hazret-i Rasûl

¹²⁶ Pây-zen: Hapsedilmiş, hizmetçi. Devellioğlu.

aleyhi's-selam'a sıyânet etmem" deyub hâzır olanlar "Böyle demedin ve nikahına zarar vardır" dediklerinde musır olup "Ben peygamberime sıyânet etmem" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: İhanet kasederse kafir olur, sıyânetten ulv-i cenâblarından bilip derse tekfir olunmaz.

253. Birkaç kimesne bir meclisde şürb-i hamr ederlerken içlerinden Zeyd kalkıp "Ben kafir oldum" deyu küffâr ayini üzre horos tepip sâiri gelseler Zeyd'e ve dâhike ne lazım olur?

el-Cevab: Hadd-i şürb ve tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

254. Zeyd-i zimmî Amr ile olan davasına şer'a muvâfık fetevâ-yı şerîfe ibrâz ettikde Amr "Ben fetvâ ile amel etmez" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Şeriat-i şerîfeyi tahkir ile kafir olur.

255. Daima validesi Hind'i rencide etmekle meşhur olan Zeyd-i cahile Amr-i alim nasihat tarîkiyle "Niçin valideni rencide edersin" dedikde Zeyd Amr'ı tahkiren "Bak şu kezzâbın şekline ve endamına" dedikde Amr "Hata söyledin, seni ta'zîr etmek gerekir" dedikde Zeyd Amr'a "Ulemadan olduk ise bir büyük kimesne mi olduk, zamane uleması kezzâblardır" dese şer'an ne lazım olur?

el-Cevab: [18b] Ukûka¹²⁷ ısrarı ile mürtekib-i kebîr olduğundan gayrı âlimi tahkîr ile ta'zîr lazım olur, ilmi ve dini tahkîr ettiyse kafir olur, ulemâ-ı dinî ulemâ-ı su'dan fark etmeyip cümlesini tahkîr mezınn-i küfürdür, eimme-i müctehidînden Muhammedî fazl-ı aleyhi'r-rahme tahkîr-i ilm edenin katlini emretmişlerdir.

256. Zeyd Amr'a bî-vech "Dinsiz ve imansız ve kafir" deyu şetm edip Amr dava etmek istedikde bazı kimesneler minnet edip ferağ ettikten sonra Zeyd Amr'a yine "Bre dinsiz ve imansız ve kafir ve cehûd" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr lazım olur, bazı meşâyih kavlinde kafir olur, şetm-i mu'tâdî ise habsolunur.

¹²⁷ Ukûk: Anaya babaya asi olma. Devellioğlu.

257. Zeyd-i zimmî Hind-i müslimeyi şer‘-i şerîfe davet ettikde Hind “Ben şer‘a varmazım” dese şer‘an Hind’e ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

258. Zeyd Amr-i ehl-i Kur’âna kendi halinde iken gelip “Ehl-i sünnet ve cemaatten ol” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Teehhül edip “Kemâl-i İslâm’ı kabul eyle” demek kastedtiyse nesne lazım olmaz.

259. Zeyd ve Amr’ın Hazret-i Ömer ve Hazret-i Osman’a radiyallah Teâlâ anhumâ sebb ettikleri isbat olunca mezbûrâna ne lazım olur?

el-Cevab: Kafirlerdir, katilleri helaldir, vücûb-i katillerine dahi fetvâ verilmiştir.

260. Zeyd-i zimmî zevcesi Hind-i zimmiye ile İslam’a gelip nice zaman murûrundan sonra Amr-i zimmî Hind ve evladını irdüb âhar diyara iletip mürted edip kendisi tezevvüc edip Hind’den bazı evladı olsa ba‘dehu Zeyd-i müslim tefahhus edip ol diyarda Hind’i ve evladını buldukda şer‘le taleb edince bazı kimesneler mâni‘ olup Hind’i ve evladını ele vermeyip icrâ-ı ahkâm-ı şer‘iyye mâni‘ olsalar Hind ve Amr’a ve mâni‘ olanlara ne lazım olur?

el-Cevab: Hind habsolunup İslam’a cebr olunur, olmayınca evvelince ihrâc olunmaz, Amr eşedd-i merâtib ta‘zîr olunup habsolunur, mâni‘ olanlar âsim olurlar, küfre rıza verdiler ise kafir olurlar.

261. Zeyd-i cahil Amr-i âlime “Bre kafir, bre cehûd” deyub alet-i harble urmak [19a] kasedip urmak mahallinde bazı kimesneler yetişip tahlîs eyleseler Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd lazımdır, hilm ve dini tahkîr kastedtiyse kafir olur, bazı meşâyih kavli üzre müslime kafir demekle mutlakan kafir olur.

262. Müslim namına olan Zeyd rûz şeb kefere ile halt edip düğünlerine varıp şürb-i hamr ve âkil-i hinzîr edip ve bey‘-ı şirâ-i hamr edip ve evladını kimesneye gönderip İncil ta‘lîm ederse Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah ve ta‘zîr-i şedîd lazım olur.

263. Zeyd-i müslim birkaç kimesne ile musâhebet ederlerken “Kafirlerin bi tarîkine çok akçe hasıl olur imiş” dediklerinde Zeyd bi tarîk olsam aceb akçe hasıl ederdim” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Küfre rızâ verince kafir olur.

264. Zeyd-i imam bir alay-ı fasık şürb-i hamr ederlerken rast geldikde mezbûrlara Zeyd’i istihfâf edip hamr teklif ettiklerinden mâ-adâ istihzâ’ “Gel bize sabah namazın kılıver” deseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Kafir olurlar.

265. Hind vefat eden oğlu Zeyd rûhu için tilâvet-i Kur’ân etmek istedikde zevci Amr “Niçin tilâvet edersin” deyu darbedip kelâm-ı şerîfi ateşe yakmak istedikde Hind mâni‘a olsa Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: İhaneti vaki ise kafirdir, katli helaldir, baîd kıssadır, Hind’in mekri muhtemeldir.

266. Zeyd-i Yahûdinin bazı Yahûdiler ile davası olup fetvâ ve temessükât-ı şer‘iye ibrâz ettikde mezbûrlar “Biz fetvâ ve temessükât-ı şer‘iye ile amel etmeziz” dese mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr olunur.

267. Zeyd Amr’dan hakk-ı şer‘îsin dava edip kenar müftilerinden fetevâ-yı şer‘iye ibrâz ettikde Amr “Ol fetevâyı veren kimesne alsın hâşâ dübürüne soksun” dese Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: Kafirdir, katli helaldir.

268. Zeyd-i haffâf¹²⁸ bey‘ ettiği eşyaya ziyade semen tayin edip “Şu bahayadır” dese Zeyd’e ne lazım olur?

¹²⁸ Haffâf: Kavaf, ayakkabı, terlik vesaire yapan ve satan. Devellioğlu.

el-Cevab: Hâin olup cehennemde yer edinir, sabit olunca ukûdu fesh olunup kendi ta‘zîr olunur.

269. Suret-i mezbûrede Amr Zeyd’e “Bu makûle kizb ihtiyâr [19b] etme” dedikde Zeyd Amr’a “Sen Müslüman değilsin” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr olunur, istihfâf hürmet ettiyse kafir olur.

270. Mevâlîden olup mütedeyyin ve salih ve âlim olan Zeyd’e Amr “Cahil, mülhid, râfîzî” dese Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr olunur.

271. Zeyd-i reis gemisine meta‘ tahmîl edip gece bir cizreye gelip demir bırakmak istedikde dört şakî gemisin basıp Zeyd’i muhkem darbedip iki bin akçesin alıp avratın çekip gemi kenara urup delinüb sulanmak ile gemi giderken gark ve helak olsa Zeyd ve metâ‘ sahipleri “Siz sebep oldunuz” deyu metâ‘ ve gemiyi mezbûrlara tazmine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd ettirirler, tövbeleri mütevakkı‘ değil ehl-i fesâd ise emr-i veliyyü’l-emr ile katlettirirler.

272. Dervîşândan biri bir kal‘ada¹²⁹ gece ve gündüz tevhîd ettiği diz-dârın Amr istemeyip “Ben kal‘ada dervîş ve şeyh istemezsin ve tevhîd edeni sevmezsin” dediğini şer‘ huzurunda ikrar eylese Amr’a şer‘an ne lazım olur?

el-Cevab: Riyâ ile tevhîd edeni murad ettiyse kafir olmaz, dervîşde ne nizâ‘ olur ne riyâ, eğer tevhîd edeni mutlakan sevmez ise kafir olur.

273. Zeyd evine hamr ve arak getirip menkûhasını âhar eve koyup bazı ahhâbî ile şürb-i hamr eyleseler şer‘an Zeyd’in nikahına nesne lazım gelir mi?

el-Cevab: Hürmetin istihfâf edince görünen üzre zevci bâyindir, laneta’llahu aleyhi ve ala ehibbâi’l-füccâr.

¹²⁹ Kal‘a: Kale, hisar. Devellioğlu.

274. Zeyd'i müslim kendi bağından hasıl olan üzümü ve sâirden iştirâ eylediği üzümü hamr ve arak edip kefereye ve ehl-i İslam'a bey' eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Mel'ûndur, eşedd-i azâbla ta'zîbe müstehakdır, ta'zîr-i şedîd ile men'î lazım olur.

275. Zeyd-i âlim ve âmil ve nâsiha bazı kimesneler istihkâr ve istihfâfen haberi yokken taâmına cîfe¹³⁰ katıp yedirseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr ve habsolunurlar, ilim ve dine muâdet ya buğz ve ihanete binâ' ettiler ise kafirlerdir.

276. Zeyd celâlî taifesine karışıp [20a] bile gezip müslimînin bi gayr-i hak malların almış olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Tövbe-i sahîha etmediyse habsolunur, müfid olmaz ise emr-i veliyyü'l-emr ile katlolunur.

277. Zeyd ehl-i arz kendi halinde olup şürb-i hamr ve zinası yok iken Amr Zeyd'in gaybetinde hakime varıp "Zeyd şâribü'l-hamr ve zânîdir" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Zeyd muhsan ise hadd-i kazf lazım olur, kavî-i muhtârda.

278. Zeyd işlediği tûfengi hadd-i İslam'a bey' etmeyip mücerred tam'an celâlîye bey' mu'tâdı olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr ve habsolunur.

279. Müteehhil olan Zeyd Amr'ın zevcesi Hind'i ahz edip cebren zina eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Recmen katlolunur, şerâit-i ihsân mevcûd ise.

280. Zeyd Amr-i gaibin zevcesi Hind'i tezevvüc murâd edip Hind imtinâ' ettikde Zeyd birkaç şakî ile evin basıp saçın kesip esvâb ve erzâkını nehb ü gâret edip samanını ve otluğunu ihrâk etse Zeyd'e ne lazım olur?

¹³⁰ Cîfe: Leş. Devellioğlu.

el-Cevab: Tazmin ve ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd lazımdır, bir yıla dek saçı bitmezse hükûmet-i adl de lazım olur, tövbesi mütevakkı‘ değil ise katlolunur.

281. Bir hususda şer‘a muvâfık emr-i âliye itaat etmeyen Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Avene ve zalemeden ise katlolunur, değil ise ta‘zîr ve habsolunur.

282. Zeyd’i müslim hamr bey‘ etmeyi adet edinse ne lazım olur?

el-Cevab: Mel‘ûndur, ta‘zîr ve habse müstehak olur.

283. Suret-i mezbûrede Zeyd “Hamr benim kendi mülkümünden hasıl olur, bana bey‘ı helaldir” dese ne lazım olur?

el-Cevab: Kafirdir, katli helaldir.

284. Zeyd’i âlimin Amr-i müderris ile davası olup Amr “Şer‘le görülsün” dedikde Zeyd “Ben şer‘a varmam, benden bu kadar akçe aldılar, şimdi şer‘-i şerîf götürüldü, senin gibi adamı darbederin alırım” deyu Amr’ı habseylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Kafirdir, katli helaldir.

285. Hind zevci Zeyd’e “Bre ağzına ve din [20b] ve imanına yestehlediğim” dese Hind’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

286. Raks ve sema‘ ile kelime-i tevhîd nice nağamât ile lehy namına şer‘a muhâlif nice kelimât ile zikretmeyi ibâdet ittihâz edip avâm-ı nâsı tahrîs için bid‘at-ı mezbûreyi ibâhat edenlere ne lazım olur?

el-Cevab: Tövbe-i sahîha ile tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

287. Eşkîya ve zalemeden olan Zeyd ve Amr eimme taifesine “Bre Kızılbaşlar, bre kelbler, sizi hep öldürmek gerekdir” deseler mezbûrâna şer‘an ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habsolunurlar, ilm ve dine ihanetleri var ise kafirlerdir, katilleri helaldir.

288. Zeyd Amr ile olan davasında şer‘a muvâfık fetvâ ettikde Bekir “Hakimeyn-i fetvayı tutmazın” dese Bekir’e ne lazım olur?

el-Cevab: Şübhesi var ise izâle olunur, şerî‘at-i şerîfeyi tahkîr ettiyse kafir olur.

289. Birkaç kimesneler evlerine fahişe götürüp babaları ve anaları ile bile oturup fiskederlerken cemaat-i müslimîn üzerlerine varıp meclislerin bozup men‘ edip “Niçin böyle edersiz” dediklerinde “Memnû‘ olmazız bildiğinizden kalman” deyub cemaatin ve müezzinlerin ağzına tağayyüt lafzıyla şetm eyleseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd olup tövbe-i sahîhaları zuhûr etmeden ihrâc olunmamak lazımdır.

290. Suret-i mezbûrede cemaat-i mezbûrları hakimi’ş-şer‘a davet ettiklerinde mezbûrlar “Fıskların kendi evlerinde ederler, ne istersiz” deyub fısklarına rıza verip i‘ânete ehl-i mahalleyi men‘ ve iskâte sa‘î edenlere ne lazım olur?

el-Cevab: Âsim olurlar, istihfâf-ı hürmet ederlerse kafir olurlar, za‘f-i dini olmayan bu sözü söylemez, eimme-i kibâr böyle müfsidînin evlerin başlarına yıkmayı tecvîz etmişlerdir, emr-i hak ta‘zîm edip hürmetin riayet etmeyen müslim değildir.

291. Daima reâyâyâ ehl-i örfe gamz edip ve mükerrer-i i‘şâr alıp zulm ve fesâddan hâlî olmamakla min ba‘d [21a] ehl-i örf yanına varmayıp “Mahzar ve câbî olmaya” deyub Zeyd’in hakkında emr-i âlî varır olduktan sonra Zeyd yine memnû‘ olmayıp câbî olup müslimîni eşkıyâ ile rencide etmekden hâlî olmasa Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr ve habs olunup tövbe-i sahîhası zuhûr etmeyince ihrâc olunmamak gerekir.

292. Zeyd-i müslim kendi evinde arak ve hamr edip bey‘ eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Mel‘ûn olup dünyada ve ahirette gazâba müstehak olur, ta‘zîr-i şedîd ve habs ile zecri lazımdır, Hazret-i Ömer Radıyallâhu anh beyt-i himârî ihrâk etmiştir.

293. Zeyd “Muâmele-i şer‘iye hiledir, andan hâsıl olan ribh haramdır” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Tekfîr olunmaz, ettiği hatadır.

294. Cünd-i sultânîden olup hâccü'l-harameyn ve salih olan Zeyd'e Amr "Ben senin gibi kırk elli ırgada malikim" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Batıl ile ucb ve iftihârdan tövbe ve istiğfâr lazım olur, mertebesince te'dîbe dahi müstehak olur.

295. Zeyd-i remmâl reml edip zaman-ı müstakbelde olacakdan haber verip "Filân zamanda filân fevt olur ve filân ma'zûl olur ve filân mansûb olur" demeyi san'at edinip bu makûle hâlî istihlâl üzre musır olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Gaybe itlâ' dava ederse tecdîd-i iman ve nikah lazım olur, min ba'd hacr ve men' olunur.

296. Meşâyihden olan Amr'ın zuhûr eden veledinin kulağına ezan okudukda Bekir "Fiilin papaz fiiline benzer" dese Bekir'e ne lazım olur?

el-Cevab: Sünnet-i şerîfeyi tahkîr ederse kâfir olur, sünneti bilmez cahil ise tövbe ve istiğfâr lazım olur.

297. Zeyd Amr'ın kızı Hind-i bikr-i bâliğayı irdüb bir gece evinde yatırıp bekaretin izâle eylese ba'dehu ahz olundukda i'tirâf edip "Nihayet tezevvüc edeyin" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Hadd lazım olur, ammâ Hind "Tezevvüc etti" derse mehir lazım olur, hadd lazım olmaz.

298. Zeyd zevcesi Hind'in üzerine Zeyneb'i tezevvüc [21b] ettikten sonra akrabası tahammül edemeyip Zeyd'in evin basıp Zeyneb'i cebren çıkarıp Amr'a tezvîc eyleseler mezbûrlara ve Zeyd'in menkûhası idüğün bilirken el'ân Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd ve habse müstehak olurlar, istihlâl eder var ise kafirdir.

299. Evlâd-ı Arabdan Zeyd-i salih Amr-i fasıkda olan hakk-ı şer'îsin taleb ettikde Amr Zeyd'e "Evlâd-ı Arabdan birini katleylemek bir hıznîr katletmek kadar sevabı vardır" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah ve ta'zîr ve habs lazımdır.

300. Zeyd Amr'da olan hakkını talep ve fetvâ ibrâz edip şer'â davet ettikde Amr varmayıp "Ben şer'le amel etmezim ve şer'-i hüküm dahi etse vermezim" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Müslimden böyle kelâm sudûru baîddir, vaki ise müslim değildir.

301. Zeyd'i imam hâşâ "Peygamber dahi şürib-i hamr etmiştir" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah ve azl ve ta'zîr lazım olur.

302. Meşâyihden olan Zeyd'i ulemâ cem' olduğu meclisde "Zikr ve tevhîd olmazın, ulemânın meclisine varmazın" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Havf-ı küfr vardır, cehli ve dalâline câzim olup tövbe etmek gerekdir, zikr ve tevhîdi bilmek gerekdir.

303. Meşâyihden olan Zeyd bir mahalle mescidini fuzûlen yıkıp nakzı ile hayvan damı yapıp ve bazını yakıp yerini zirâat eylese ne lazım olur?

el-Cevab: Damân ve ta'zîr lazım olur, bi'l-külliyeye harâb olup mescid olmamak şüphesiyle değil ise.

304. Zeyd-i reis yoldaşları olan müslimîne bî-vech "Sizden kök başlı kafirler yeğdir" dese ne lazım olur?

el-Cevab: "Hulku yeğdir" demek murâd ederse kafir olmaz.

305. Zeyd-i reis yoldaşları olan Müslümanların ağzına ve imanına cimâ' lafzıyla şetm mu'tâdı olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah ve ta'zîr-i şedîd olunur.

306. Ulemâdan müsinn ve pîr olan Zeyd yine ulemâdan olup hadâset-i sinnî¹³¹ olan Amr'a "Bre taze oğlan" dese ta'zîr lazım olur mu?

[22a] *el-Cevab:* Mertebesince olur.

¹³¹ Hadâset-i sinn: Yaş küçüklüğü. Devellioğlu.

307. Sâhil-i mücerredde harbî küffâr havfindan binâ olunan bir kulede emr-i padişahî ile birkaç kimesne müstahfizlar olup münâvebe ile bekleyip küffâr gemiler zâhir oldukça kurbunda olan kasaba ve kurâ ahâlisine haber vermek hizmetleri iken içlerinden nöbet Zeyd ve Amr'a geldikde müsâhile edip hâlî kalmakla küffâr gemileri gelip kasaba ve kurâyı basıp bazı kimesneleri esir edip nehb ü gâret eyleseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Azl-i ebed olunup ta'zîr ve habsolunurlar.

308. Zeyd Amr'da olan hakkını talep edip hakim-i şer'le hükmettikden sonra Bekir ve Beşir bî-vech mâni' olup hakkını aldırmasalar mezbûrâna ne lazım olur?

el-Cevab: Âsim olup ta'zîre müstehak olurlar, emr-i şer'a mu'âdene ederlerse kafir olurlar.

309. Zeyd-i vaiz kizb ve hile ile halkı birbirine düşürüp cenk ve cidâl ettirmeye sebep olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Mertebesince ta'zîr olunur, müfîd olmazsa habs ya iclâ' olunur.

310. Zeyd'in cariyesi Hind'i Amr cebren tasarruf edip bekâretin izâle eylese ikrar edince Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: İkrarında musır olup muhsan ise recmen katlolunur, muhsan değil ise hadd urulur, bir her takdir noksan kıymeti lazım olur.

311. Zeyd sâdâttan olup kendi halinde olan Amr'a "Başında yeşilin var ammâ Müslüman değilsin" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Müslime layık amelde değilsin demek olur, öyle hâlî var ise nesne lazım olmaz.

312. Zeyd Hind-i zimmiyeden hakkını talep ettikde Hind "Beni cebren tasarruf eyledi" deyu Zeyd'e iftira eylese sabit olmayınca Hind'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr lazım olur.

313. Zeyd-i cahil Amr-i ehl-i ilme “Bre kenîz” dese Zeyd’e ne lazım olur?
el-Cevab: Ta‘zîr lazımdır.

314. Zeyd Amr’a “Metâ‘ı filân Yahûdiden alırsın, benden almazsın” deyub Amr dahi “Ben ucuzca verenden alırım” dedikde Zeyd Amr’a Yahûdinin takıyyesi başına onun [22b] sıfatında ----- dese Zeyd’e ne lazım olur?
el-Cevab: Ta‘zîre müstehak olur, küfre rıza verdiyse kafir olur.

315. Zeyd “Amr ile otuz yıl vardır ki Bekir mestâne iken Cebrâil aleyhi’s-selam diyecek mahalde Cebrâil aleyhi’l-la‘ne dedi” deyu şehadet eyleseler Bekir’e ne lazım olur?
el-Cevab: Ol vakitden berîde tecdîd-i iman ettiyse min ba‘d salah üzerine olmak lazım olur.

316. Âhar diyarda olan Zeyd’in on beş yıldan berû menkûhası olan Hind’i karındaşı Amr ve imam-ı mahalle âhara inkâh eyleseler Zeyd’in menkûhası idüğün bilip mücerred garaz-ı fâsid için olunca Amr’a ve imama ne lazım olur?
el-Cevab: Müstehill iseler kafir olurlar, ta‘zîre müstehak olurlar, bilip ettikleri mukarrer ise imam azl de olunur.

317. Zeyd bazı mecâlîste “Kâyın anam Hind’i tasarruf ederim” deyu ikrar eylese Zeyd’e ne lazım olur?
el-Cevab: Mutlakan zevci haram olur, eğer zinayı tasrîh ettiyse münkir olunca hadd-i kazf urulur, Hind muhsane ise tasrîh etmediyse eşedd-i merâtib ta‘zîr olunur.

318. Birkaç kimesneler bir yerde dururlarken içlerinden Zeyd “Şeytan aleyhi’l-la‘ne ziyade hilekar mel‘ûndur” deyub Amr dahi “Ne hilesi olsa gerekdir” dedikde Zeyd “İşitmedin mi, Âdem aleyhi’s-selam’ı hile ile cennetten çıkardı” deyince Amr hâşâ sümme hâşâ “Hazret-i Âdem bir zinâda cünüb idi” dese Amr’a ne lazım olur?
el-Cevab: Tövbe-i sahîha ve hüsn-i İslam fehmlolunursa İslam ve tövbesi kabul olunup ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd olunur, hayr-i fehmlolunmazsa tövbe ve İslam’ı kabul olunmayıp hadden katlolunur.

319. Zeyd Amr'a karz-ı akçe verip ba'dehu taleb ettikde Amr "Tanrı yarlıgasın, bu kadar zaman sabrettin bir iki gün dahi sabreyle vereyin" dedikde Zeyd hâşâ "Filanıma yarlıgamazsa" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Kafirdir katli helaldir, Amr'ın dahi öyle mel'ûna cîfe-i dünya için zül müddeâsı muktezâ-yı İslam değildir.

[23a]

320. Zeyd Müslümanları ehl-i örfе gamz etmeyi adet edinip ve bazı eşkıyayı ehl ü iyâli üzerine götürüp Ramazan-ı Şerîf'de şürb-i hamr eyleseler Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Nehârda alenen ise katli meşrudur, değil ise hadd-i şürb urulur, zamân-ı medîd zindanda habsolunup tövbe-i sahîhası zuhûr etmeden ihrâc olunmaz.

321. Müslim şeklinde olan Zeyd zevcesi Hind-i müslime ile oturup şürb-i hamr ve ekl-i lahm-ı hinzîr eyleseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: İstihlâl ederlerse mürtedlerdir.

322. Gammâz ve şerîr olup halkı rencide etmek adeti olan Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr ve habsolunur.

323. Zeyd-i zimmî "Her kim Kudüs-ü Şerîfe varıp Hazret-i İsa'dan gayrı enbiyâ ve evliyânın mezarını ziyarete varırsa sakalına boh sürer" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd ve habsolunur.

324. Hind zevci Zeyd'e "Başına ve ağzına yestehleyeyin" dese Hind'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr lazım olur.

325. Zeyd okur ve yazar kısmı olup kendi halinde olup Amr'a "Sen sehhar ve cadısın" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr lazımdır.

326. Zeyd-i zimmî Amr-i müslimi darbedip sakalın yolsa ne lazım olur?

el-Cevab: Darb-ı şedîd ve habsolunur, cemaline noksan gelirse hükûmet-i adl de lazım olur.

327. Bir vilayette “Onu on bir buçukdan ziyadeye muâmele olunmaya” deyu emr-i şerîf ile men‘ olunmuş iken yine ziyadeye muâmele eden Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr olunup tasarrufu ibtal olunur.

328. Hind-i marîze akli başında iken hâşâ “Be hey kâfir tanrı” dese ne lazım olur?

el-Cevab: Mürteddedir, mel‘ûna ta‘zîr-i şedîd ve habsolunup tövbe-i sahîha ile İslam’a gelince[ye dek] ihrâc olunmaz.

329. Zeyd-i şakî daima fisk u fücûr edip re‘âyânın leylen ve nehâren evlerin basıp mal ve rızıkların nehb ü gâret edip zulmden hâlî olmasa Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Emr-i veliyyü’l-emr ile katlolunur.

[23b]

330. Zeyd Amr’ın zevcesine cimâ‘ lafzıyla şetm edip Amr’a dahi “Seni filan minarede tasarruf eder dururun” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd olunur.

331. Zeyd-i imam edâ-i hizmet etmediğinden mâ-adâ şürb-i hamr edip ve alenen “Hamr helaldir” deyub Ramazan-ı Şerîf’de sâim olmasa Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Kafir olup katli helal olur, zındîk ise katli vâcibdir.

332. Bazı kimesneler ham demirden seyf düzüp Alaman ----- damgası urup Müslümanları aldatıp nice guzât ve mücâhidîn zikrolunan suyûf ile cenke vardıklarında amel etmeyip başdan çıktıkları şâyî‘ olmakla emr vârid olup men‘ olunmuş iken hâlâ Zeyd yine bu makûle seyf düzüp delâllere verip bey‘ ettirse Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Muhkem ta‘zîr olunup ölünce[ye dek] habsolunur.

333. Zeyd-i şakî birkaç şakî dahi cem‘ edip Müslümanların kiminin malını kiminin menkûhasını çekip alıp tasarruf edip ve kiminin taht-ı nikahında olanı tefrîk ve âhara inkâh edip me’vâ-yı lusûs olup envâ‘ı fitne ve fesada sâ‘î olsa Zeyd’e ne lazım olur?
el-Cevab: Katli me’cûr olur, sabit ise.

334. Zeyd-i emred¹³² “Gece ile Amr bana fiil-i şenî‘ kasetmeğın, ben dahi Amr’ı âlet-i câriha ile urup katlettım” deyu ikrar eylese amden¹³³ katli mukır iken kıssadan halâs olur mu?
el-Cevab: Amr şerr ü fesâd ile ma‘rûf olup Zeyd emîn kimesne olup ıztırâr-ı dava ederse taarruz olunmaz.

335. Zeyd-i imam cemaatinden Amr’a “Size imam olmakdan bir kenîsede papaz olmak çok evladır” dese ne lazım olur?
el-Cevab: Küfrü İslam’dan tercih ettiyse tecdîd-i iman ve nikah olur.

336. Zeyd-i mecnûnu Amr ahz ve bend edip ehl-i örfden Bekir-i cebbârın önüne iletip “Evime taş atıp beni rencide eder” deyu şikayet ettikde Bekir Amr’ın boynun urup katleylese Zeyd’e ne lazım olur?
el-Cevab: Vaki olup [24a] Amr eşkıyâdan değil ise ta‘zîr ve habse müstehak olur.

337. Zeyd-i zimmînın damadı Amr-i zimmî İslam’a gelip sefere gittikde Zeyd Amr’ın evin basıp ve kuyusunu yıkıp hâşâ din ve İslam’a ve hazret-i peygamber aleyhi’s-selam’a cimâ‘ lafzıyla şetm edip kızını alıp Bekir-i zimmîye tezvîc eylese Zeyd’e ne lazım olur?
el-Cevab: İ‘lân-ı sebb ettiyse katlolunur.

338. Cuma gün hatîb minberden inip müezzin ikamet edip kelime-i şehâdetini ederken müslim şeklinde olan Zeyd cami kuyusunda hâşâ “Yalan söylersin, yalan söylersin” deyub çıkıp gitse Zeyd’e ne lazım olur?
el-Cevab: Ahvâli ve muradı sual olunur, müslim olup müezzinin şehadetin inkâr ederse tekfir olunmaz.

¹³² Emred: Henüz bıyık ve sakalı çıkmamış. Şemseddin Sami.

¹³³ Amden: İsteyerek, bilerek. Devellioğlu.

339. Zeyd-i zimmî kemhâcı olan Amr-i müslim ile çekişip Amr Zeyd'e "Sen bizim sanatımız ne beğenmezsin, pîrimiz Şit peygamberdir" dedikde Zeyd "Lanet size de ve pîrinize de" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Darb-ı şedîd ve habs-i medîd olunur, Amr'a da istiğfâr gerekdir.

340. Zeyd Amr ile Bekir-i kadıya mürâfa'a olduklarında Bekir Zeyd'in yeminde olan fetevâ-yı şer'îyesine amel etmeyip hılâf-ı şer' hükmeylese Bekir'e ne lazım olur?

el-Cevab: Şeriat-i şerîfeyi tahkîr ile kafir olur, hükmü kendi gibi batıl olur.

341. Zeyd-i nâib-i ş-şer' Amr-i müteveffanın terekesini taksîm ve resm almak isteyip Bekir-i imam Zeyd'e "Amr'ın verese-i sığârı yokdur ki nasb-ı vasî ve taksîm edip resm alasin" dedikde Zeyd Bekir'e "Sen dediğin kitablara kapanıp ve ol şer'a gitti" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah ve ta'zîr ve azl olunur.

342. Bir vilayette hâşâ "Ben peygamberim" deyu iddia edip hılâf-ı şer'-i şerîfi nice ef'âl-i kabîha ihdas eden Zeyd'e tâbi' olanlara ne lazım olur?

el-Cevab: Kafir olup katlleri helal olur.

343. Zeyd zevcesi Hind-i âlimeye "Yahudi" deyub "Ağzına ve başına tağayyüt lafzıyla falanlıyayım" demek adeti olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr lazım olur, ısrar ederse habs de olunur.

[24b]

344. Zeyd-i müslim kefere ile ihtilât edip şürb-i hamr edip yevm-i îd-i nasârada mezbûrlar ile bile kalkıp hurûs¹³⁴ tepip oynasa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Şürbü için hadd-i şürb lazımdır, ol fiili için tecdîd-i iman ve nikah ettirilir.

345. Hind Zeyd-i ehl-i ilme "Zânî ve Lûtî ve kafir ve Yahudi" dese Hind'e ne lazım olur?

¹³⁴ Hurûs: Horoz: Devellioğlu.

el-Cevab: Zeyd muhsan ise hadd-i kazf urulup habs olunur, müslimi kafir bilirse tecdid-i iman lazım olur.

346. Zeyd-i şakî Hind-i salihanın gece ile evin basıp Hind'i cebren âhar karyeye iletse Hind "Zeyd bana fiil-i şenî' dahi etti" dese lakin zina sabit olmasa evin basıp alıp gittiği sabit olunca Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd lazımdır, tövbesi tevakku' olunmaz, ehl-i fesad ise meşrudur.

347. Zeyd-i alim Amr-i cahilden hakkını dava için meclis-i şer'a davet ettikde "Sen nesin ve sıfatın nedir ----- ihtiyar ettim, seni burada öldürürüm" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr olunur, ilm-i şerîfi tahkîr kasedettiye kafir olur.

348. Zeyd-i cahil kahvehanelerde ve esvâkda meânisine ıtılâi yokken tefsir-i Kur'an eylese ne lazım olur?

el-Cevab: Havf-ı küfr vardır, zecr ve men'î lazımdır.

349. Suret-i mezbûrede Zeyd-i mezbûra Amr "Tefsir-i şerîf eyleme, kafir olursun ve istimâ' eden Müslümanları vebâle korsun" dedikde "İstersen sen cehûd ol ve siz makûle adamları ben ağaçtan îcâdına kadirim" dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdid-i iman ve nikah ettirilir ta'zîr ve habs de olunur.

350. Zeyd Amr'ın imanına hâşâ cimâ' lafzıyla şetm eylese ne lazım olur?

el-Cevab: Tecdid-i iman ve nikah ve ta'zîr-i şedîd lazımdır.

351. Tezvîr ve telbîs ile meşhur olup salâh ve diyaneti olmayan Zeyd'e Amr "Bre mel'ûn" dese Amr'a bir nesne lazım olur mu?

el-Cevab: Tahkîr ve îzâ mukarrer olmakla hakim ta'zîre kadir olur.

352. Tâlib-i ilm olan Zeyd ile mürâfaa-ı şer' olduklarında hakim huzurunda [25a] Zeyd'e "Bre sûhte" dese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîre müstehak olur.

353. Zeyd birkaç eşkiyâ ile nısfü'l-leylde âlet-i harble Amr'ın evin basıp emvâl ü erzâkın nehb ü gâret eylese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur?

el-Cevab: Emr-i veliyyü'l-emr ile katlolunur.

354. Bir kasaba ahâlisi kadıların zulm ve taaddîsi yok iken bî-vech mahkemesin basıp kadıyı taş ile darp eyleseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habsolunurlar, tövbe-i sahîhaları ile zuhûr edince[ye dek].

KİTABU'S-SERİKA

355. Zeyd Amr'dan iştirâ ettiği kulu Bekir Zeyd'in birkaç bin akçesin hafıyyeten ahz edip Beşir'in evine varıp ihtifâ ettikten sonra tutulup ahz olundukda meblağın bir mikdarın itlâf etmiş bulunsa Zeyd Bekir'in elini kat' ettirip yahud katlettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

356. Zeyd eline âlet-i harb alıp adamları ile Amr'ın evin basıp emvâl ü erzâkın nehb ü gâret eylese Zeyd'e ve mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Aldıkları her birine kısmet olunup nisâb-ı serika ise kuttâ'-ı tarîk¹³⁵ ahkâm-ı icrâ olunur.

357. Zeyd-i mükâtib mevlâsı Amr'ın nisabdan zâid malın serika eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Kat'-i yed lazım olmaz, aldığı verir, ta‘zîr ve habsolunur.

358. Zeyd Amr ve Bekir'in esbâbların serika ettiği sabit olup ba'dehu bir iki defa serika ettiği dahi sabit olsa Zeyd siyâsete¹³⁶ müstehak olur mu?

el-Cevab: Emr-i veliyyü'l-emr ile katlolunur.

¹³⁵ Kuttâ'-ı tarîk: Haydutlar, yol kesenler. Devellioğlu.

¹³⁶ Siyâset: İdam cezası. Devellioğlu.

359. Zeyd'in evinden birkaç bin akçelik esbâb serika eden Amr ahz olunup meclis-i şer' de ikrar eylese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Sağ eli kesilip tövbe-i sahîhası zuhûr edince[ye dek] zindanda habsolunur, tövbesi tevakku' olunmaz, ehl-i fesad ise emr-i veliyyü'l-emr ile katlolunur.

360. Zeyd'in dükkanı içinde kilitli sandığın bozup otuz binden ziyade nakit akçesin ve bazı esbâbın Amr ile Bekir serika eylediklerini tav'an [25b] ikrar eyleseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Musırlar ise ellerinden sağları kesilip habsolunurlar, tövbeleri zuhûr edince[ye dek] muhalled kılınır, Zeyd'in talebi ile, mal mevcûd ise sahibine reddolunur, değil ise dâmin olmazlar.

361. Zeyd'in kulu Amr Bekir'in birkaç bin akçesin serika ettikten sonra ahz olundukda ikrar edip lakin "Kaçıp giderken elimden aldılar" dese Amr'ın ikrarıyla Bekir meblağ-ı merkûmu Zeyd'e tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Amr'ın eli kesilir.

362. Zeyd Amr'ı gece ile mülk bağının içinden üzüm serika ederken bulup darbedip ve başını yardıkda Amr'ın bir gözüne Zeyd'in darbından zarar mütereabbit olup kuvvet-i basarı bir mikdar zâyil olsa Amr Zeyd'den erşini almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, Zeyd malını tahlîsde muztar¹³⁷ olup urmadıysa.

363. Suret-i mezbûrede Amr'ın bir mikdar kuvvet-i basarı zâyil olan gözünün erşi ne mikdar akçe olur?

el-Cevab: Hükûmet-i adl olur.

364. Zeyd Amr'ın amden kulağını kat' eylese kaved mümkün olunca kaved lazım olur mu?

el-Cevab: Olur.

¹³⁷ Muztar: Çaresiz kalmış. Devellioğlu.

365. Zeyd bazı kimesnelerin mekan-i muhezlerinden esbâb u emvâlin serika eylese ahz olunup şer‘le sabit olunca Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Kadr-i nisâbda ise eli kesilip zindanda habsolunur.

KİTABU’S-SİYER

366. Müslimîn mahallesinde binâ olunan cami-i şerîf kurbunda kadîmî bir kenîse olup keferê âhar mahalleden gelip camii önünde evzâ‘-ı kafîrâne ile murûr edip müslimîn mutazarrır u mütekeddir olsalar kenîse-i mezbûrenin hedmine mesâğ-ı şer‘î var mıdır?

el-Cevab: Sulhen fetholunmuş ise yoktur.

367. Zeyd-i Yahudi Amr-i müslimin evi kurbunda olan tahtânî evini yıkıp fevkânî evler bina etmek istedikde Amr’ın evinin havasına ve medd-i basar ve ziyâsına mânî‘ olsa Amr men‘ edip “Vaz‘-ı kadîm üzre bina eyle” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Re’y-i hakimle olur, [26a] bina-i refî‘den men‘leri meşrudur, tam‘ı yoksa.

368. Zeyd’in dârü’l-harbden getirip i‘tâk eylediği kulu Amr-i zimmîden cizye talep olunur mu?

el-Cevab: Olunur.

369. Zeyd-i zimmî İslam’a geldikde on iki yaşında ve on dört yaşında ve on yedi yaşında olan evladı İslam kabul etmezlerken bazı kimesneler “Elbette İslam’a gelsinler” deyu cebre kadir olur mu?

el-Cevab: Buluğları sabit olmayınca[ya dek] Zeyd’e tâbi‘ olup müslim olurlar.

370. Zeyd-i zimmînin zevcesi fevt olmakla aklına hafet¹³⁸ geldikde “Ben Müslüman oldum” dese lakin kelime-i şehâdeti tekellüm etmese müslim olur mu?

el-Cevab: “Oldum” dediyse olur.

¹³⁸ Hafet: Isıklı yılan. Devellioğlu.

371. Zimmî tâifesi âhar diyara giderken yolda eşkıyâ havfından başlarına beyaz dülbend sarınsalar ehl-i örf “Siz beyaz dülbend sarındınız” deyu rencide etmeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Izdırraları vaki ise olmazlar.

372. Dârü’l-harb olan Simon vilayetinden olup haracın Simon’a verip siyy olunan Hind-i harbiyenin aslı Ermenî olmakla hürre olur mu?

el-Cevab: Olmaz, ehl-i İslam ile muhârebeleri mukarrer olunca.

373. Bir vakfa medyûn olan Zeyd-i zimmî Amr-i mütevellîne “Eğer yarın gelip sana buluşmazsam Müslüman olmuş olayın” dese erte gelip buluşmayınca İslam’ına hükmolunur mu?

el-Cevab: Olunmaz.

374. Zeyd-i müslim bir diyarda harbî kafir elinde esir iken ol diyara Venedik hakimi olan kafir müstevlî olup Zeyd’i ol dahi esir edip bir zaman istihdâmdan sonra bir mikdar akçesin alıp itlâk etse hâlâ Zeyd dârü’l-İslam’da hakim-i mezbûrun vekil-i mutlakı olan Amr’dan meblağ-ı mezbûru almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, esir edip bahaya kesmekle almış olunca malını harb-i evvel istîlâyla temellük ettikten sonra mevâdî’-i mezbûr onlardan istîlâyla temellük etmediyse.

375. Asker-i İslam’dan olup cihad mukabelesinde tımar ve ze’âmet tasarruf eden kimesneler kefer-i hümâyuna [26b] me’mûrlar iken bî-vech sefere varmayıp evlerinde sâkin ve kendi havâlarında olunca tasarruflarında olan tımarların mahsulü mevkûf olup mevkûfât emîni için kabz u zabtetmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, emr ile.

376. Ruhbân tâifesinden cizye taleb olunur mu?

el-Cevab: Nâsa muhâlata edip kâr u kesbe meşgul olmayınca olmaz.

377. Sulhen fetholunan bir vilayet keferesinin kadîmî kenîseleri harâb hakim ma’rifeti ile vaz’-ı kadîm üzre bilâ-ziyâde ta’mîr ve termîm caiz olur mu?

el-Cevab: Olur, ol dahi sulhda dâhil olup hâlâ isti‘mâl olunursa.

378. Memâlik-i İslamiye’de olan ehl-i zimmetin vilayetleri sulhen fetholunmakla yedlerine ibkâ olunan kenâyis-i kadîmelerinden birinde müslim tâifesi ehl-i zimmete zecren ezan okuyup namaz kılsalar ol kenîse mescid olur mu?

el-Cevab: Olmaz, İslam’da nakz hıyanettir, ihtirâz lazımdır.

379. Zeyd’e bir tımar, berât-i padişahî ile tevcîh olursa Zeyd mahsul-i tımarı tarih-i tevcîhden mi zabteder yoksa ol vilayete varıp berâtını sicile kaydettirdiği günden mi?

el-Cevab: Sâbıkın vefatından ise berâtı tarihinden olur, azlinden ise tarih-i kayıttan.

380. Bazı kimesneler mal-i mukâtele add olunan zeâmet ve tımarı birer tarîk ile alıp her sene mahsulün kabz ve ekledip mukâbelesinde ne sefere gidip ne halife ve vekilinin rızasıyla seferden kalıp beytü’l-mâle hıyanet eyleseler bu makûlelerin tımarları ihrâc ve müstehakına verilmek için ferman sudûrundan sonra bu hususa me’mûr olan vukûf u şuûru sebebi ile bu makûle beytü’l-mâli hıyanet edip mahsulün aldıkları tımarların mukabelesinde sefer hizmetin edâ etmeyenlerin tımarların ihrâc ve âhara verdirmeye sebep olsa nice kimesnenin ol sûretten rızkın kat‘ etmeye sebep olmakla indillah âsim olur mu?

el-Cevab: Olmaz, ihmal ederse âsim ve hâin olur, öyle zâlim hâinlerin rızkı [27a] değil ırkı kat‘ olunmak gerekdir, aldıkları dahi beytü’l-mâle reddolunmak lazımdır.

381. Bu surette Zeyd’e muâvenet etmeyip belki taraf-ı hılâfında olup “Bir alay kimesnenin rızkın kat‘ etmeye sebep olursun, bu makûle husûsa mübâşeret edenlerde kimesne ber-hûrdâr olmuşdur, dünyada ve ahrette nedâmetin çeker” deyu men‘ suretinde olanlar isabet etmiş olurlar mı?

el-Cevab: Neûzü billahi Teala müslim olmazlar, fesâda sa‘î olurlar dedikleri emr-i hakka ve kavli-i Resûl’e muhâlifdir, emânât ehline verilmek farzdır, vermeyen Allah’a Rasûl’e ve cemaat-i müslimîne hâin olur bu bâbda birkaç harâmîye merhamet edip âmme-i müslimîne zarar olduğuna bakmamak kemal-i cehl ü hamâkat ve fesâd ü delâlettir, ona nazar-ı ihtilâl-i azîme müeddîdir.

382. Zeyd-i zimmî bir vilayete metâ‘ getirdikde gümrüğü Müslümanlar gibi alınmak için “Ben Müslim ve hâccü’l-harameynim” demekle müslim olur mu?

el-Cevab: Olur.

383. Memâlik-i küfriyeden bir memleketin keferesi selâtin-i mâziye zamanından berû padişah-i İslam hazretlerine tâbî‘ olup mâ-beynlerinde müsâlaha olup biri birinin vilayetini gâret ve ahalisini esir etmemeye ahid-nâmeler var iken yine tâyife-i İslam’dan bazı kimesneler kefereyi mezbûreyi hufyeten ahz u esir eyleseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: İsrâr ile esir etmemek dahi ahid-nâmelerinde dâhil ise ta‘zîr ve habsolunurlar.

384. Ser-hadde küffâr-i hâkisârın gülüvv ü hüçûmu kemal mertebede olup gaza vü cihad mukâbelesinde vaz‘ olunan tımar ve zeâmet mutasarrıf olanların cümlesi sefere gideler deyu kirâren ve mirâren hatt-ı hümayûn-ı saadet-makrûn vârid olup bu kadar emir ü tenbih olunduktan sonra her biri bir tarîk ile sefere gitmeyip mahalle-i me’mûrda bulunmamakla serdâr-ı zafer-şi‘âr mezbûrların tımar ve zeâmetlerin küffâr-ı hâkisârın ile muhârebe eden guzât u mücâhidîne tevzî‘ ü tevcîh eylese ba‘dehu mezbûrlar nizâ‘ edip tımar ve zeâmetleri almaya şer‘an kadir olurlar mı ve bu makûle kimesnelere tımar ve zeâmet ve vezâif verilmek meşru mudur?

el-Cevab: Kadir olmazlar envâ‘-ı [27b] ıkâba müstehak olurlar ol makûlelere tımar ve zeâmet ve vezâyif-i cihad verilmek nâ-meşrudur, emânât ehline sevk olunmak vacibdir bu bâbda ihmal vebâl-i azîmdir. Allahu subhânehu ve Teala hazretine ve Rasûl aleyhi’s-selam’a ve cemaat-i müslimîne hıyanettir, hürmetin istihfâf edenler müslim olmazlar nice müslimînin esir olmasına ve nice memâlik-i İslamiyye’nin elden gitmesine sebep bu dalâldir.

385. Ser-hadd-i İslamda olan kılân hıfzı için muayyen olan mücâhidînin vazifelerine bin yük akçe lazım olup mühimmât-ı sefer için dahi nice yüz yük akçe lazım olup beytü’l-mâlde bu cümlelerin edasına usret olmağın Hind de havâss-ı beytü’l-mâlden gelmiş ve rüşvet tarîkı ile cem‘ olmuş hazâin ü emvâl olsa halîfetullah hullidet hılâfetuhu hazretleri zikrolunan emvâlin cümlesin bî-kusur alıp mühimmât-ı sefere ve vezâyif-i guzât u mücâhidîne vermek meşru olur mu?

el-Cevab: Olur, vacibdir, tehiri mazınne-i vebâldir, Hazret-i Rasûl sallallahu Teala ve sellem böyle malı beytü'l-mâle vaz'dan sonra minber-i şerîflerinde cümle ashâb mahzarında emrillah bu idüğün beyan edip sonra Cenab-ı Hakk'a teveccüh edip “Ya Rab emrini kullarına bildirdim mi” deyu ihtimâm buyurmuşlardır sonra Hazret-i Ömer (ra) dahi birinden zabtetmek isteyip “Bu malı kande buldun” dedikde “Hedâyâdan cem' oldu” dedikde “Ey Allah düşmanı kendi halinde dursan sana bu kadar hedâyâ mı gelirdi” deyu itâb edip zabtettiler sâir sahabe ve tâbiîn ve eimme-i müctehidîn cümlesi bu kavli kabul ve irtizâ ettiler guzât-ı müslimînde böyle muzâyaka olup âhar yerde mal-i rüşvet mahzûn olmak helal değildir, halifetullah hazretlerine lazımdır ki tahlîs buyurup müstehakine îsâl ile müsâb ve me'cûr ve yevm-i kıyamete değîn hayrâtla mezkûr olalar vallahi sübhane yüeyyidühü bi'l-izzi ve't-temkîn ilâ yevmi'l-haşri ve'd-dîn.

386. Beynlerinde ihtilaf-i dâr ve men'a ve mülk olan Zeyd-i harbî Amr-i harbîden cenk tarîkiyle bir sefine alıp dârü'l-İslam'a geldikde sefine-i mezbûreyi ba'de'l-isbat Bekir'den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

387. Zeyd-i zimmî bir kafir nâ-bulûğ kulu iştirâ [28a] ettikde bazı kimesneler “Şayed bâliğ oldukda İslam'a gele” deyu kulu cebren zimmî-i mezbûrun yedinden almaya şer'an kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, lakin hâlâ İslam'ı taakkul edip kabul ederse bey'a cebr olunur.

KİTABU'L-İBÂK

388. Kulu ibâk eden Zeyd yabânda olan Amr'ın abd-i mahcûru Bekir'i ahz edip “Benim kulum sen -----” deyu Bekir'in yüzüne “Bu ----- biz gördük” deyu beyyine ikamet edip kadı mezbûrların şهادetleri ile ibâk eden kulu Bekir'e tazmine hükmeylese şer'an mezbûrların şهادetleri makbûle ve kadının hükmü sahih ve nâfiz olur mu?

el-Cevab: Damân-ı müncere hükmettiyse olmaz.

KİTABU'L-MEFKÛD

389. Zeyd'in hayatı ve memâtı malum olmayan Amr-i zimmî-i gaibe bir mikdar akçe deyni olup vâris ma'rûfu dahi olmasa Zeyd zikrolunan akçeyi fukaraya tasadduk ile indellah deynden halas olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hakime müracaat edip mal-i mefkûda emîni olana teslim eder.

390. Hayatı ve memâtı malum olmayan Zeyd-i mefkûdun babası Amr vefat edip sâir verese muhallefâtı taksîm [28b] ettiklerinde mefkûd-u mezbûrun hissesi doksan yıla dek ikâf olunur mu?

el-Cevab: Zayi olur deyu izn-i şer'le emnen zabtetmek emrolunmuşdur.

391. Zeyd gaybet-i munkatı'a ile gaib oldukda bir mülk akârını beytü'l-mâl emîni âhara bey' edip ba'dehu Zeyd geldikde akârı kimin yedinde bulursa almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Emr-i hakimle değer bahasına bey' olunmuş ise semenin emînden alır.

KİTABU'Ş-ŞERİKE

392. Zeyd ile Amr'ın bağçeleri mülâsık olmakla mâ-beynlerinde olan sınır üzerinde her sene ber vech-i iştirâk çalı ile hâil peydâ edip harcın maan çekerlerken ba'dehu Zeyd Amr'ın haberi ve emri yok iken mâ-beyne kendi yanından duvar bina eylese giden harcının nısfını Amr'a çekdirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

393. Zeyd ve Amr maan Bekir'den bir mikdar ve Beşir'den bir mikdar akçe istikrâz edip iştirâk üzre bir tımar aldıklarından sonra rızalarıyla Bekir'e olan deyni Zeyd üzerine alıp Beşir'e olan deyni Amr üzerine alıp cümlesi kabul eyleseler ba'dehu Bekir Zeyd'den talep ettikde Zeyd Amr'a "Müşterek deyndir, bile verelim" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

394. Zeyd'in tasarrufunda olan yere mülâsık Amr'ın mülk bağçenin eşcârının kökünden Zeyd yeri üzerinde bazı fidanlar yetip fidanları Zeyd terbiye edip hâsıl olsa Zeyd'in mi olur yoksa asla tâbî' olup Amr'ın mı olur?

el-Cevab: Zeyd'in olur.

395. Zeyd ve Amr kalaycılar şirket üzere bir dükkanda kalaycılık işleyip hâsıl olanı beyenlerinde münâsafa etmek üzere kavlı eyleseler ba'dehu Amr ihyânen dükkandan hâric yerde kalaycılık işlese Zeyd Amr'ın gayrı mahalde işlediği akçeden hisse talebine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

396. Zeyd Amr'a bir mikdar akçe verip "Var şu mikdar [29a] zirâ' bir gemi bina eyle yanından dahi ne kadar akçe giderse sarf eyle, sonra hesablaşip seninle şerîk olalım" dedikde Amr dahi mal-i mezbûr ile sefîne yapmaya mübâşeret edip Zeyd'in akçesinden ziyade bir mikdar akçe harc eylese ba'dehu hesablaşmak lazım oldukda Amr sarf ettiğinde emîn olup zâhir-i hâl mükezzib olmayan mertebede yeminiyle musaddık olur mu?

el-Cevab: Tevâfuk etmezlerse Zeyd akçesini alır, gemi Amr'ındır.

397. Bir sefinenin on beş hissesi Zeyd'in, bir hissesi Amr'ın olsa Zeyd gemi seferinin eyyâmında sefer murad ettikde Amr men'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

398. Zeyd Amr'a bir mikdar akçe verip "---- ve ziyan ne ise şerîk olalım" deyub Amr dahi emri üzere metâ'a bozup dükkanda bey' u şıra ederken hark vaki olsa Zeyd asıl malın nısfını Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

399. Karındaşlar olan Zeyd ve Amr'ın malları meşâ' u müşterek olup Zeyd'in yedi oğlu Amr'ın iki oğlu olup Zeyd ve Amr "Vefatımızdan sonra cemî' malımız dokuz sehm olup dokuz evladımıza ale's-seviyye taksim oluna" deyub hüccet ettirseler ba'dehu

Zeyd ve Amr fevt olduklarında Amr'ın oğulları “Biz cümle malı iki sehm edip birini alıp ve sehm-i âharı Zeyd'in oğullarına veririz” demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, şirkette tesâvî mukarrer ise.

400. Zeyd'in mülk bağında olan şecerenin kökünden mukâbelesinde tarîk ve nehr aşırı mülk bağı olan Amr'ın bağında bir şecer bitse biten şecer Zeyd'in mülkü olur mu?

el-Cevab: Olur, ol kökden idüğün Amr dahi tasdîk edip Amr'ın saky ve terbiyesiyle bitmiş değil ise.

401. Zeyd Amr'a bağında ve sâir münâfi'ında müşterek olmak üzere bir inek verip inekden birkaç evlad hâsıl olduktan sonra Zeyd Amr'a ücret-i amelin verip hâsıl olan evladını alıp sâir münâfi'ında müstakil olmaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

402. Zeyd Amr ile müşterek olduğu gemiyi “Fasl-i şitâda, mevzi-i ma'rûfda kışlatalım” dedikte [29b] Amr “Ben sefîneyi helak ederim ol yerde kışlatmazsam” deyub muhâlefât ettikten sonra gemi Amr'ın yedinde helak olsa taaddî etmiş olup Zeyd hissesin Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: İzninsiz tasarruf ettiyse Zeyd sefînede hâzır değil ise olurlar.

KİTABU'L-VAKIF

403. Zeyd bir vakfa istiğlâl tarîkiyle bey' ettiği menzili vakfeylese vakfi sahîha olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

404. Zeyd maraz-ı mevtime mülk evini vakfedip lakin teslim ve tescîl olunmasa ba'dehu vârisleri tutmamaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Sülüsden mu'teberdir, re'y-i hakimle.

405. Evkâf-ı kadîmeden bir zâviyeye vakfolan kurâ ve mezâri'in vakfiyesi zayi olunca sûret-i defter-i hâkânî ile amel olunur mu?

el-Cevab: Olunur.

406. Bir vakıf karyenin mahsulü vakfiyesinde mutlakan ebnâ-i vâkıfa meşrût olup ebnâ-i vâkıf tasarruf ederlerken içlerinden bazı mahsul-i mezkûr defter-i hâkânîde ebnânın ulemasına “Meşrût olmağın, bize emr ile tevcîh olunmuşdur” deseler itibar vakfiyeye midir yoksa deftere midir?

el-Cevab: Arazi beytü'l-mâlden ise defteredir.

407. Zeydi sağîra, anası Hind-i mütevefâtdan tasarrufu intikal eden vakıf dükkanın hakk-ı tasarrufunu vasîsi Amr izn-i mütevellî ile zarûret-i deyn için Bekir'e tefvîza kadir olur mu?

el-Cevab: Vakfa alakaları yokdur, ettikleri taaddî ve tağallübdür, lâ yerziyallah ve'r-rasûl.

408. Bir vakf-i sikâyeye sakka olan Zeyd edâ-i hizmet ettiği eyyâmın vazifesinden bir mikdar akçeyi Amr-i mütevellîden almadan Amr ma'zûl olmakla mütevellî-i cedîd olan Bekir'den talep ettikde Zeyd edâ-i hizmet ettiğini isbata kadir olmayınca Bekir'e edâ-i hizmetini bilmediğine yemin vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, bilirse diyanete taallül etmek lazımdır.

409. Evkâf-ı nukûd olan medrese yirmi beş akçe ile Zeyd'e tevcîh olunup vakıfda vüs'at var iken mütevellîsi “Vakfiyede yirmi akçe tayin olunmuşdur, ziyâdesin vermem” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, vakfın ziyâdesi olup Zeyd fakir ve müstehak ise.

[30a]

410. Âhar diyarda olan bir medrese Zeyd'e tevcîh olundukda yollarda emin olmayıp ve yol mühimmâtın görünce birkaç ay eğlenip varamasa ba'dehu vardıkda tevcîh olunduğu tarihten vazîfesin almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Özü vâzih olup zamân-ı medîd değil ise re'y-i hakimle olur.

411. Bir mescidde imam olanlara süknâsı vakf ü meşrûat ev muhterik bi'n-nâr olup kat'an eser-i bina kalmayıp mal-i vakf ile mücerred ebnâyâ mecâl olmamak ile vakf-i mezbûrun mütevellîsi zikrolunan evin arkasını ecr-i misil mukâtaa ile hâricden Amr'a verip Amr dahi nefsiçin malıyla ev ihdâs eylese ba'dehu ahâli-i mahalle "Zikrolunan ev imama meşrûttur" deyu evi Amr'den alıp imamı iskana kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

412. Bir zâviye mesârifi için vakıf ve tayin olunan mezâri'den bir mikdar yeri padişah-i zaman Zeyd'in bina ettiği medresenin mesârifine tayin edip hükmi hümayûn verdikde medrese mütevellîsi yeri tasarruf edince zâviye mütevellîsi men'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur zâviye ma'mûlün bihâ ise tağyîre izn-i sultânî olmaz.

413. Bir vakfin vakfiyesinde mal-i vakf "Onu on birden ziyâdeye istirbâh olunmaya" deyu kayd u şart olursa hâlâ vakıfda muzâyaka olmakla Zeyd-i mütevellî onu on bir buçuk üzre istirbâha kadir olur mu?

el-Cevab: Re'y-i hakimle olur, tam' ile müflise düşürmezse.

414. Bazı kimesneler ecr-i misil mukâtaa ile evkâf-ı selâtinden yerler alıp hındıkları kesip bostan edip otuz seneden berû mukâtaa verirlerken hâlâ mütevellî mukâtaa almayıp öşr almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Öşr ecr-i misildir, emr ile olur.

415. Yeri mukâtaalı vakıf ve eşcârı mülk olan bağını Amr'a bey' ettikde mütevellî-i vakf "Semenin öşrünü alırsın" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Ecr-i misil olunca olur.

416. Bir vakfin vakfiyesinde "Başka katib başka câbî ola" deyu kayd u şart olunmuş iken Zeyd kitâbet ve cibâyeti maan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

417. Bir karyenin mescidi harab olup [30b] ahâlisi âhar mahallede yeni mescid bina eyleseler harab olan mescidin evkâfını mescid-i cedîde tayine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Tamiri mütevakkı‘ değil ise re’y-i hakimle olurlar.

418. Zeyd-i hatîbin vazîfesi vakfiyede beş akçe olup ba‘dehu bir tarîkle sekiz olup evkâfi kurâ ve mezâri‘ olmasa mütevellî-i vakf ve nâzırları ziyâdeyi ref‘ ettirip vermemeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Hatîb fakir olup ziyâde-i mezbûre şart-ı vâkıfda âhara muayyen değil ise olmazlar.

419. Zeyd-i mütevellînin evini eşkıyâ ihrâk ettikde zimem defterleri bile yanmakla zimemde olan mal-i vakfin bazı kimde idüğü bilinmeyip zayi olsa teaddîsi olmayınca Zeyd’e damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

420. Bir vakfiyenin mazmûnu vech-i şer‘î üzere sabit olmayınca ma‘mûl-bihâ olur mu?

el-Cevab: Amel oluna geldiyse olur.

421. Bir cami-i şerîfin hareminded âyende ve revende¹³⁹ cemî‘ attârlar ve hurde-furûşlar yayınmak ile murûr edenlere muzâyaka verseler şer‘an ahâli-i belde mezbûrları hakime men‘ ettirmeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Muzâyaka vaki ise olurlar, gurebâyı tazyîk ise olmazlar.

422. Zeyd-i imam süknası kendine meşrûta olan vakf-i menzilde sâkin olmayıp âhara icâre eylese mütevellî icâresin kabzedip meremmet-i menzile sarfa kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

423. Zeyd-i mütevellî “Mal vakıfdandır” deyu şuhûd mahzurunda Amr’a bir mikdar akçe verip üzerine muâmele-i şer‘îye etmeden birkaç sene ribhin alsa ba‘dehu Amr “Mal-i mezbûr vakfin değildir, kendi malındır, ribh-i mezkûru asla tutarın” dese Zeyd’e kendi malı olmadığına yemin vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Ribhdir, “Mesârif-i vakfa sarf eyle” deyu verdiği sabit ise olmaz.

¹³⁹ Âyende ve revende: Gelen giden. Devellioğlu.

424. Zeyd-i imam güzeşte vazîfesin Amr-i mütevellîden taleb ettikde Amr “Şimdi vakıfda vüs‘at yokdur” deyu bir mikdarın verip bâkî kalsa ba‘dehu vüs‘at olunca bâkîyi mütevellîden taleb ve ahze kadir olur mu?

el-Cevab: Ol tarihte aslen mahsul yoksa olmaz.

425. Zeyd yeri mukâtaalı vakfolan bağın cemî‘ini kal‘ [31a] ve ziraat ettikde mütevellî yerin kadîmden alageldiği mukâtaasından mâ-adâ Zeyd’den oşr almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, oşr enfa‘ ise emr ile onu alır mukâtaayı almaz.

426. Zeyd süknâsı kendine meşrûta vakıf menzilde sâkin iken arz-ı hâliyesinde izn-i şer‘le malı ile nefsi için bazı bina ihdâs eylese ba‘dehu binâ-i mezbûru bey‘a kadir olur mu?

el-Cevab: Yeri yahud hakk-ı kararı ile bey‘ edemez, müstehak kal‘ olmak üzre el‘ân alır, bu hîle ile ta‘dîl-i evkâf gâlibdir.

427. Zeyd mal-i vakfdan bir mikdar akçe alıp istiğlâl ile bir menzilin mütevellîye bey‘ ve ba‘de’t-tahliye ve’l-kabz yine isticâr ettikten sonra âhar diyara gidip beş yıldan ziyâde vakfa ribh verilmeyip gadr-i azîm olsa hâlâ vakıf rakabeye muhtâc oldukda mütevellî re’y-i hakimle menzil-i mezbûru bey‘a kadir olur mu?

el-Cevab: Zeyd mefkûd olmayınca olmaz.

428. Zeyd mukâtaa ile mutasarrıf olduğu vakıf çayırı ziraat eylese mütevellî oşr almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, vakfa enfa‘ olup arz beytü’l-mâl olmakla memnû‘ değil ise.

429. Zeyd mülk menzilin vakfedip süknâsını evladına şart ettikde “Zarûretleri olursa bey‘ edeler” deyu şart eylese ba‘de zaman evladdan Amr vakt-i zarûrette menzil-i mezbûru bey‘a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, vakıf batıl olunca.

430. Bir vakfa mütevellî olan Zeyd-i mütevellî-i sâbık Amr-i müteveffanın zimem defterinde Bekir’in zimmetinde bir mikdar akçe bulup taleb ettikde Bekir’e Amr’a hâl-i

sihhatinde edâ ve teslim ettiğini beyyine ile isbat eylese Zeyd mücerred isbat-ı mezkûr ile meblağ-ı mezbûru tereke-i Amr'dan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, beyyine-i mezkûreye verese mu'terifler ise mücehhelen vefatı ile lazım olur.

431. Zeyd'in kırk yıldan berû mülkiyet üzere tasarruf ettiği değirmeni Amr "Vakıfdır" deyu dava ettikde Bekir ve Beşirin semâ' ile şehâdetleri makbûle olur mu?

el-Cevab: Vakf-i kadîm meşhur olup Zeyd'in tasarrufu sebab-i mülk olur müstenid-i şer'î ile değil ise.

432. Zeyd-i müteveffanın [31b] bir bağıını "Ebnâsı bize meşrût-i müseccel vakfetmiştir" deyub sâir verese inkar eyleseler ebnâ tesâmu' tarikiyle vakfiyetini isbata kadir olur mu?

el-Cevab: Olmazlar, tescîl tesâmu' ile sabit olur değildir.

433. Zeyd Amr-i mütevellîden müddet-i muayyeneye istincâr ettiği vakıf değirmeni harab olmakla Amr'a "Değirmeni tamir eyle, intifâ'dan kaldı" dedikce Amr ihmal edip tamir etmemekle bir yıl muattal olsa ba'dehu Amr yine muattal olan senenin ecrini Zeyd'den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, aslen intifâ' etmediyse.

434. Zeyd-i zimmî bir kenîsenin rahiblerine vakfetmek şer'an caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

435. Zeyd bir karyede cami-i şerîf bina etmek istedikde kurbunda haraba müşerref olan mescid-i kadîmi yakıp nakzını cami'a sarf etmek caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz, harabı tamir evladır.

436. Hind karındaşı ile müşterek olduğu değirmenden sülüs hissesini bir mescidin imamına vakıf ve şart eylese vakf-i mezbûr sahih olur mu?

el-Cevab: Tecvîz olunmuşdur, re'y-i hakimle olur.

437. Zeyd-i mütevellî Amr'a muâmele ile birkaç bin akçe verdikten sonra Amr Zeyd'den bir mikdar deyn talep dava ettikde Zeyd Amr'a verdiği meblağ-ı merkûmdan geçmek üzere Amr'ı davasından sulh eylese ba'dehu Zeyd yine meblağ-ı merkûmu Amr'dan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, vakfa kendi verir.

438. Mahsulü öşr ve cizye-i kefere ve resm-i çift¹⁴⁰ olan medreseye hasaddan beş ay evvel müderris olan Zeyd ile müderris-i sâbık Amr ortasında mahsul-i sene ne vecihle taksim olunur?

el-Cevab: Öşrün tamamı tamam-ı sene add olunup sene-i sâbıka nihayetinden evvel zamana gelince cem' olunan [32a] mahsulü on iki aya kısmet olunup Zeyd ve Amr'a kaç ay düşerse kısmet olunur.

439. Vakfî ziyâ' ve mezâri' olup bazı hâsılı bağ ve bağçeden ve bazı a'sâr-ı hubûbdan ve bazı resm-i zemînden¹⁴¹ olan medresenin müderrisi Zeyd vasat-ı senede hasad u gılâle üç ay kaldıkda ma'zûl olup yerine Amr müderris olsa mahsulât-ı medrese Zeyd ile Amr beynlerinde ne vecihle taksim olunur?

el-Cevab: Mahsul tamam oldukda tamam-ı sene add olunup cümle mahsul şuhûda taksim olunur.

440. Bir vakıf karyenin ahâlisine mahsûs olan mer'ayı mütevellî halkı perişan olup "Az kaldılar" deyu "Kifâyet mikdarından ziyâdesin âhar karye halkına mer'a ederin" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Vakıf ise olur, mer'a-yı kadîm ise olmaz.

441. Suret-i mezbûrede karyenin cümle arazisi vakfolup mer'a dahi ol araziden olunca mütevellî bir mikdarın âhar karye halkına vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, vakıf şer'î ise mer'a-yı kadîm oldur ki evveli bilinmeye mer'a olmazdan evvel mülk-i gayr olan mer'a kadîm olmaz, mer'a-yı kadîmin mütevellî dahiline de kadir olmaz.

¹⁴⁰ Çift resmi: Osmanlılarda çiftçinin elindeki toprak için ödediği vergi. Erdoğan.

¹⁴¹ Resm-i zemîn (Resm-i dönüm): Osmanlılarda ziraatle uğraşan köylüden ekip biçtikleri toprağın beher dönümü için maktu olarak alınan vergi. Erdoğan.

442. “*el kadîmü yutrakü ala kîdemihî*” kaidesine hadd-i kîdem ne kadar zamandır?
el-Cevab: Evvelini bilir kimesne olmaya.

443. Bir karye ahâlisi kadîmden sâkin oldukları yerden göçüp âhar yerde tevattan edip karye-i mezbûre haliye kaldıkda mescid-i kadîmi yakıp nakzı ile hâlâ tevattan ettikleri yerde mescid bina etmeye kadir olurlar mı?
el-Cevab: Olmazlar.

444. Hind menzilini vakfedip vakfiye yazdırdıkda tahliye ve teslim olmadan mücerred vakfiyede “Tahliye ve teslim ile’l-mütevellî oldu” deyu yazdırsa vakf-i mezbûr lazım olur mu?
el-Cevab: Evvelen kendi nefsine şart edip nefsini şerîk-i mütevellî ettiyse tahliye lazım değildir.

445. Zeyd abd-i memlûkesi Hind’i vakf-i lâzım ile vakfedip birbirine tezvîc eylese hasıl olan evladları dahi vakfolur mu?
el-Cevab: Olur, şerâyt-i sıhhat riâyet olunca.

446. Zeyd Amr’ı mütevellîden istîcâr ettiği vakıf odada [32b] sâkin olmayıp kendi istîcâr ettiğinden ziyâde icâre ile âhara îcâr eylese ziyâde Zeyd’in olur mu yoksa vakfın mı olur?
el-Cevab: Ecr-i misli vakfın olur.

447. Zeyd mütevellîsi olduğu vakfın harabe bir menzilini yedi sekiz bin akçe ile meremmet mümkün iken etmeyip ihmal etmekle ziyâde harab olup elli bin akçe ile ancak tamir olursa ziyâdesi Zeyd’e ihmali sebebi ile tazmin olunur mu?
el-Cevab: Vazîfeden makbuzu ile tamir ettirilir, tamire muhtac iken kabzettiği galleden dahi âhara vermiş ise tazmin ettirilir.

448. Zeyd-i mütevellî ma‘zûl olup muhasebesi görüldükde erbâb-ı vazîfe “Vazîfelerin verdim ve imâret ve matbaha şu kadar zahâir alıp teslim ettim” deyub murtezika “Tamam almadık ve vekîl-i harc vekîlin rekâbeti şu kadar zahîre kabzettik” deyub

ziyâdeyi münkir olsalar Zeyd murad-ı mezkûrede yemini ile musaddık olup metâlibeden halâs olur mu?

el-Cevab: Ecr tarîkiyle verilen vezâyifde ve zahâyirde zâhir-i hâl mükezzib olduğu mertebede olmaz.

449. Zeyd berât ile mutasarrıf olduğu vakıf mezraanın hîn-i hasadda bir mikdar mahsulün kabzettikten sonra mezraa-i merkûme Amr'a tevcîh olursa Amr'ın tasarrufu tarih-i berâttan mı mu'teber olur yoksa berât sicile kaydolunduğu günden mi mu'teber olur?

el-Cevab: Yevm-i tevcîhden mu'teber olur.

450. Zeyd izn-i mütevellî yok iken bir mikdar vakıf yeri kazdırıp yerin içinden biraz taş çıkarıp değirmen bina eylese zikrolunan taş vakfın mı olur yoksa Zeyd'in mi olur?

el-Cevab: Vakfındır, Zeyd binayı ol gasb ettiği yerde ettiyse vakfa kalır, kendi yerinde bina ettiyse vakfa kıymetin verir.

451. Bir vakıf bağçeyi icâre-i muaccele ile mutasarrıf olan Zeyd vefat edip mütevellî-i âhara îcâr murad ettikde evlad-ı Zeyd “Babamızın icâre-i muacceleyle bağçesidir” deyu vermemeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmaz, bağçenin icâresi sahîha değildir.

452. Zeyd-i mütevellî vakfın muzâyakası olmakla vakıf için Amr'dan bir mikdar akçe istikrâz edip mesârif-i vakfa sarf ettikten sonra kable [33a]'l-edâ ma'zûl olup Bekir mütevellî olsa Amr akçesin vakıfda vüs'at olunca Bekir'den mi talep eder yoksa Zeyd'den mi?

el-Cevab: Tamir vakıfda zarûret olup izn-i hakim ile istidâne ettiyse Bekir'den alır ve illâ Zeyd'den alır.

453. Bir vakıf muallim-hanenin cümle akârı muhterik olup tamire gayri nesne kalmasa mütevellîsi ma'rifet-i hakim ile muallim-haneyi îcâr edip icâresiyle tamire kadir olur mu?

el-Cevab: Re'y-i hakimle olur, âhar vecihle tamir müyesser olmayınca.

454. Zeyd bir mikdar akçe vakfettikde ribhini utekâ ve evlad-ı utekâyâ şart eylese Zeyd'in utekâsı kızının oğlu Amr var iken hakimi 'ş-şer' ribh-i mezbûru ecnebiye tevcîh eylese caiz olur mu?

el-Cevab: Olur, evlad lafzı bir kere mezkûr ise.

455. Yetmiş seksen yıllık bir vakıf menzilin tescîli hususunda beyne'l-fukahâ mu'teber olan tarîka-i ma'hûde üzre olmayıp lakin imzasında "*hakemtü bi sıhhatihi mâ fihi mine'l-vakfi ve şerâitihi ve bi luzûmihi*" deyu yazılsa ve dahi vakıfnâmede "*vakkaftü vakfen sahihan seviyyen ve habestü habesen sarîhan mer'ıyyen bi haysü lâ yübâ'u ve lâ yümlek ve lâ yuhlef ve lâ yütlef bi vechin mine'l-vucûh ve sebebin mine'l-esbâb bel yecrî alâ aslıhi'l-müebbed ve yukâmu alâ şartıhi'l-muhalled*" denilse "Kütüb-i mu'teberede selefîn hükmünü half-ı salâha haml eylemek lazımdır" dediklerine binâen vakfiye-i mezbûrenin tesciline dahl olunmayıp vakfiye-i mezbûre ile amel olunur mu?

el-Cevab: Olunur, tarih-i mezbûrdan yeri vakfiyet üzre zabtoluna gelip vakfiye-i mezbûre vakfiye-i ma'mûl-bihâ ise istishâba hüccet olur ekser hükkâmın hali malum olmakla dokuz yüz elli havâlisinde tafsîl fermân olunduktan sonra vaki olan vakfiyelerde hakimi sikât-ı ulemâdan mu'temed-bih kimesne olmayınca onlar da ahkâm-ı selef ecen olunmaya mesağ yokdur.

456. Zeyd-i vâkıf vakfına hizmet için kulların ve cariyelerin vakfedip birbirlerine tezvîc eylese ba'dehu mezbûrlardan hasıl olan evlad-ı inâsi ecânibden bazı kimesneler izn-i mütevellîsiz tezevvüc caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hakim re'y edip vermediyse.

457. Zeyd "Mülkümdür" deyu Amr'a Amr [33b] dahi Bekir'e bey' ettiği evin Bekir harab olan yerini tamir edip arz-ı haliyesine yeniden bazı binalar ilhâk edip mülkiyet üzre mutasarrıf iken hâlâ Zeyd "Sâbıkan Amr'a bey' ettiğim evi ceddım evladına ve evlad-ı evladına vakfetmişdir" deyu bir vakfiye ibrâz edip asıl vakfa beyyinesi olmayıp mücerred tesâmu' ile beyyine ikamet etmekle evin vakfiyetine şer'an hükmolunur mu?

el-Cevab: Zeyd'in davası tenâkuzdur, kavli ile ta'zîr ve habse müstehak olur. Vakıf kadîm ve müseccel iken vakfiyeyi izmâr ve hılâfin izhârı ile vakfı bey' ve bir müslimi ta'zîr müslim fiili değildir, lakin vakfiye vakfiye-i sahîha olup o vakıf kadîm ve meşhur

ise hakim bir mütevellî nasb edip şuhûd bu vakfiye ile tasarruf oluna gelmiş vakf-i kadîm iken “Tezvîr ile bey‘ olunmuşdur” deyu şehadet ederlerse mesmû‘adır.

458. Bu surette müfettiş-i evkâf evin vakfiyetine hükmettiği takdirce Bekir’in sonradan ilhâk olunan binası itlâf olunmamak için arzına ücret tayin olunup ve eski binadan bedel bir âhar ev alınıp vakfolunmak şer‘an caiz olur mu?

el-Cevab: Arz-ı haliyede ettiği binası ecr-i misil ile ibkâ olunup asıl vakfolan binanın tamirine ecri vasf olunmak caizdir, eski binadan bedel caiz değildir, lakin Bekir evi Amr’a Amr dahi Zeyd’e binası ile reddedip giden harcını Zeyd’den almak meşrudur, zarardan dahi ta‘bîdir ev dahi vakf-i evlad olmak üzere kalır.

459. Zeyd “Mülkumdür” deyu Amr’a Amr dahi Bekir’e bey‘ ettiği evlere Bekir kırk elli bin akçe harc edip tasarruf ederlerken ba‘de zaman Zeyd’in evladı bir vakfiye ibrâz edip “Ceddimizin evlada ve evlad-ı evlada meşrût vakfiyedir” deyu dava edip tesâmu‘ ile beyyine ikamet ettiklerinde Bekir “Hâlâ evler benim mülk-i müşterâmdır, ben tesâmu‘ ile beyyineyi kabul etmezsin, tescile beyyine isterin” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, lâkin o vakf-i kadîm meşhur iken nice müddet ol vakfiye ile evlad-ı vakfiyet üzere tasarruf edip vakf-i evlad idüğüne mu‘terifler iken içlerinden [34a] biri tezvîr ile mülkumdür deyu bey‘ ettiğin [bilir] şuhûd var ise evkâf-ı kadîmede asıl tescile beyyine talep olunmaz tasarruf-ı kadîm ibkâ olunur, vakfiye-i sahîha ma‘mûlün-bihâ olunca.

460. Hind-i mütevellîye makbuzu olan asl-i mal-i vakfi mücehheleten vefat eylese terekesinden tazmin olunur mu?

el-Cevab: Olunur.

461. Zeyd mütevellîsi olduğu mal-i vakıfdan muamele ile nâzırı olan ma‘rifetiyle bir mikdar akçe alıp mülk evin rehn vaz‘ edip nâzır-ı Zeyd’in üzerine muâmele-i şer‘iye eylese vech-i muharrer üzere mütevellînin mal-i vakfi isti‘mâli caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

462. Zeyd mülk çayırının mahsulünden revhi için yevmi iki akçe vazîfe ile bir cüz-i şerîf tilavet olunmaya vakıf ve şart edip teslim-i mütevellî ve tescil-i şer'î olduktan sonra Zeyd vefat ettikde Zeyd'in kızı kızı Hind fakire olunca mahsul-i mezbûrun cüz-i şerîfe tayin olunandan ziyâdesin mütevellîden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Re'y-i hakimle olur, vakıf vasiyet tarîkiyle olmayınca.

463. Vakfiyesi olmayan bir vakf-i kadîmin tevliyeti defter-i atîk hakânîde “Ancak ebnâya” deyu mukayyed olup defter-i cedîdde “Ebnâya ve ebnâ-i ebnâya” deyu mukayyed olsa hangisiyle amel olunur?

el-Cevab: Kadîme ile amel olunur, itimâda akreb ol olunca.

464. Zeyd maraz-ı mevtinde “Cümle emlâkım Medine-i Münevvere fukarasına vakfolsun” dese vâris ma'rûfu olmayınca cümlede vakfi sahih olur mu?

el-Cevab: Mesele hılâfiyedir, re'y-i evla'l-emre menûttur.

465. Zeyd arsası mukâtaalı vakıf ve binası mülk olan evinin mukâtaasın bir iki yıl vermeyip eğlendirip hâlâ mütevellî vakfa bi't-tamam verirken mütevellî mücerred “Bir iki sene niçin eğlendirdin” deyu arsa-ı mezkûreyi alıp âhara îcâra kadir olur mu?

el-Cevab: Şer'an kadirdir, lâkin bir mukâtaasın verip taallül etmez ise ibkâ ile me'mûrdur.

466. Medyûn-i müstağrak olup mâ-meleği duyûnuna vefa etmeyen Zeyd edâ-i duyûn etmeden bazı emlakını vakfetmek caiz olur mu?

el-Cevab: Edâ-i deyn mukaddemdir, hakim bilirse lüzuma hükmeylemez.

[34b]

467. Kadîmden bir mahalle ahalisine vakfolan kuyuyu Zeyd içeri evine alıp yerine kuyu hafr ediverse ahali-i mahalleden bazı kimesneler razı olmayıp vaz'-ı kadîm üzre zikrolunan kuyuyu isti'mâle kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, tebdîle sebîl yokdur.

468. Bir kasaba ahalisinin cami'a ihtiyaçları olmakla içlerinden Zeyd bir mahalle mescidinin bazı yerlerin tamir edip izn-i sultânî ile cami etmeye kadir olur mu?

el-Cevab: İhtiyaç tam var ise bazı eimme kavli üzere caizdir.

469. Bir vakıf karyenin dâhilinde vaki arazinin etrafı duvar olmakla hârisleri mahsul olduklarında mütevellî vakf-i mezbûrlardan sayir araziden aldığı üzere öşr almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Arzı vakf-i sahih ise ecr-i mislin alır, arazi beytü'l-mâlden ise o yeri ile tevâbi'-i süknâ olan o bağçe ma'füvvdür.

470. Zeyd mütevellîsi olduğu vakfın malından bazı kimesnelere muâmele ile birer mikdar akçe verip lakin "Ağniyâdır" deyu rehin ve kefil almasa ba'dehu medyûnların müflis olup ekseri celâ-yi vatan eyleseler mal-i mezbûr Zeyd'e tazmin olunur mu?

el-Cevab: Olunur, şart-ı vâkıfa muhalif ise.

471. Zeyd-i müteveffanın tasarrufunda olan icâre-i muacceleyi vakıf dükkanları kanun üzere îtâmı yedinde ibkâ ettikde Zeyd'in dâyinleri dükkanları âhara tevfiz edip deynleri istifaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, dükkanı vakfa verip ecr-i misilden ziyâde icâre-i muaccele olursa ziyâdesi istirdâd olunup duyûnu kaza olunmak meşrudur.

472. Birkaç yetimin vasîsi ve bazı [35a] evkâfın mütevellîsi olan Zeyd vefat edip zimmetinde mal-i yetim ve mal-i vakıf kalsa terekesi duyûnuna vefa etmeyince hisselerine taksim-i guremâ mı olur yoksa emvâl-i evkâf mukaddem istifâ olunur mu?

el-Cevab: Olunmaz, zevâyid-i vakıf var ise asl-i mal ve o mal-i yetim takdîm olunur.

473. Zeyd hâl-i sıhhatinde bir mülk evini "Bir kimesneye vakfettim" deyub lakin tarîka-i ma'hûde üzere teslim ile'l-mütevellî ve tescil-i şer'-î olunmasa Zeyd vefat ettikde veresesı "Vakf-i mezbûru tutmazız" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, re'y-i hakimle.

474. Bir vakıf rakabeye muhtac oldukda cümle mürtezikanın vezâyifi rakabe olunur mu?

el-Cevab: Olunur, tamir-i vakfa mübâşir hüddâmına ecr-i misil mikdarı verilir.

475. Bir vakfa medyûn olan Zeyd-i müteveffanın kulu yedinde rehni var iken mütevellî evlad-ı sığârına intikal eden mülk evlerini cebren âhara bey‘ ettirip istifâ-i deyne kadir olur mu?

el-Cevab: Rehin elinde iken müşteri bulunursa hakim rehine akçesin verdirip metâ‘ı teslim ettirir ve illâ mülkünü bey‘ ettirir.

476. Zeyd-i vâkıf vakfiyesinde “Arbâhdan her sene üç bin akçe Haremeyn-i Şerîf’in fukarasına verile” deyu tayin edip mütevellî dahi râyic olan üzre üç bin akçeyi Haremeyn nâzırlarına verirken mezbûrlar “Ol diyarda altın altmışa geçer” deyu mütevellinden altmışar hesabı üzre elli altın almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: ----- olurlar altın ise, altın akçe ise akçe zevâyidinde müsâade var ise ziyâde verilse caizdir.

477. Bir vakfın cümle akarı haraba müşerref olup hiç biri kâbil-i süknâ olmayıp vakfın tamire dahi müsâadesi olmayınca Zeyd-i mütevellî izn-i hakim ile bir evde yerini bey‘ edip semeni ile sâirîn tamire kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, zarûret olunca.

478. Bir vakıf bi’r-i mâ muattal ve amelde kalsa ağzında olan taşı mütevellîsi âhara bey‘a kadir olur mu?

el-Cevab: Bir münasib yerde vakf-i âmm olan kuyuya konmak gerekdir.

479. Zeyd sıhhatinde mülk bağçesini zevcesi Hind’e [35b] ba‘dehâ Amr’a ba‘dehu bir masraf-ı müebbede vakfedip lakin tescil-i şer‘î ettirmeden vefat eylese sâir veresesı “Vakfiyetin tutmazız” demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Hind hayatında alâ ferâyiz Allah-u Teala intifâ‘ ederler sonra şartı mu‘teberdir, sülüs müsaid ise.

480. Zeyd'in tasarrufunda olan arz-ı mîrî üzerinde bazı eşcâr olup ve bazı yeri ziraat ve sebze ekilirken Zeyd "Bağçemdir" deyu vakfeylese vakıf sahih olur mu?

el-Cevab: Yeri vakıf olmaz, eşcârı re'y-i hakime menûttur.

481. Bir vakfın mümtaz ve muayyen sınırları dahilinde olup vakfiyet üzere tasarruf olunan yeri Zeyd tapu ile alıp ziraat ederken yerin üzerine malı ile nefsi için bazı ebniye ihdâs edip vakfetmek caiz olur mu?

el-Cevab: Sene bir sene oşır verilen yer mukâtaaya verilmemek gerekdir, caiz değildir.

482. Mahsulü senevî olan medreseye Zeyd otuz akçe ile müderris olup Amr dahi medrese-i mezbûreye yirmi akçe ile müderris olsa mahsul medrese beynlerinde ale's-seviyye mi taksim olunur yoksa tayin olunan vazîfelerine göre mi?

el-Cevab: Tayine göre taksim olunur.

483. Zeyd hâl-i sıhhatinde karyesi mescidine bir mikdar akçe vakfedip lakin ifrâz ve teslim ve tescil olunmasa ba'dehu vefat ettikde verese "Tutmazız" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Musırran fevt olduysa sülüsden mu'teber olur.

484. Zeyd ----- fevt oldukda verese "Vakıfda bir mikdar vazîfesi kalmışdır" deyu mütevellîden taleb ettiklerinde mütevellî "Cümle vazîfesini hayatında Zeyd aldı vakıfda bir habbe" kalmadı deyu yemin eylese verese Amr'a "Mûrisimiz Zeyd'e vazîfesini bi't-tamam edâ ettiğine beyyine ikamet eyle" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, re'y-i hakimle.

485. Bir vakıf değirmeni haraba müşerref olup vakfında aslen müsaade olmamağın evlad-ı meşrûtiyet üzere mütevellî olan Zeyd nakzî ma'rifet-i hakim ile Amr'a bey'eylese evlad-ı merkûmeden Bekir ve Beşir "Amr'ın verdiği akçe ile biz alırız" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar.

[36a]

486. Zeyd icâre-i muaccele ve müeccele ile mutasarrıf olduğu vakıf fırının hakkı tasarrufun izn-i mütevellî ile alâ vech-i şer'î Amr'a tevfiiz edip Amr'ın tasarrufunda iken mütevellî-i merkûm fevt olsa yerine mütevellî olan Bekir Amr'ın yedinde olan mütevellî-i müteveffa temessüküne amel etmeyip bî-vech zikrolunan fırını Beşir'e icâra kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, hakk-ı tasarruf dedikleri batıldır, vech-i şer'î ile tevfiiz demek batıl olduğu gibi.

487. Hind bir cüz-i şerîf tilavetine bir mikdar meblağ vakfetmek istedikde munkarız olunca asl-i malı sarf mı efdaldır yoksa istirbâh olunup gallesi sarf olunmak mı?

el-Cevab: Fukarâ müstehakkına infâk evladır.

488. Zeyd bazı emlakını mu'takı Amr'a ve Amr'ın evladına ve evlad-ı evladına vakf-i lâzım ile vakfeylese ba'de'l-inkırâz mevkûf aleyh beyan etmese ba'de'l-inkırâz hükm-i şer'î nedir?

el-Cevab: Gallesi re'y-i hakim ile fukarâ-i müstehakkına sarf olunur.

489. Bir zâviyeye meşrûtiyet üzere mutasarrıf olan Zeyd meremmetine izn-i hakimle kendi malından bir mikdar akçe sarf eylese ba'dehu Amr'a tevcîh olundukda Zeyd zâviyenin meremmetine sarf ettiği meblağ-ı mütevellîden talep edip mal-i vakıfdan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, vakfa deyn olmak üzere sarf ettiyse.

490. Hind maraz-ı mevtinde bir mülk evini "Vakfolsun" deyub lakin teslim ile'l- mütevellî ve tescil-i şer'î olunmasa verese-i Hind "Vakf-i mezbûru tutmazız" deyu evi mirasa idhâle kadir olurlar mı?

el-Cevab: Sülüsden mu'teber olur, fukaraya vakfolur.

491. Zeyd icâre-i muaccele ve müeccele ile tasarrufunda olan vakıf odaları yıkıp arsasında bir kahvehâne bina eylese Zeyd'in hedm ü binasını mütevellî ve câbî ve nâzır

görüp söylemeyip iki sene icâresin aldıklarından sonra hâlâ mütevellî ve câbî “Bizim hedme ve binaya iznimiz yok idi” deyu kahvehâneyi Zeyd’e yıkdırıp vaz’-ı kadîm üzere odalar bina ettirmeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Tazmine kadir olurlar, izinleri olsa dahi batıldır, vakıf hedm olunmaz.

492. Zeyd mal-i vakıfdan Amr-i mütevellî yedinden bir mikdar akçe alıp mukâbelesinde [36b] bir mülk menzilini istiğlâl tarîki ile Amr’a bey’ edip bir sene tamamına değin ücret-i muayyene ile yine isticâr edip Beşir kefil oldukda “Menzil-i mezbûrun direğine ve ücretine ve asıl mal-i vakfolan meblağ-ı merkûma kefil oldum” dese Beşir mezbûr vech-i meşrûh üzere direğe ve ücrete ve asıl mala kefil olmak sahih olur mu?

el-Cevab: Olur.

493. Suret-i mezbûrede Beşir-i mezbûrun vech-i meşrûh üzere direğe ve ücrete ve asıl mala kefil olması hasebi ile Amr-i mütevellî asıl mal vakfı Beşir kefiliden talep edip şer’an almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

494. Üzerinden doksan yıl murûr eden vakfiye zayi olmakla padişah âli-penâh hazretlerinin defterhanesinden defter emîninin mührüyle ihrâc olunan vakfiyenin şartı ile mi amel olunur yoksa kırk elli yıldan sonra olan hüccetin mazmûnu ile mi amel olunur?

el-Cevab: Kadîmi deftere muhâlif olup tezvîr ile olan hüccete amel olunmaz.

495. Hind mülk menzilini vakfedip vakfiyesinde “*evvelen alâ nefsihâ sümme Zeyneb’i sümme alâ evlâdihâ sümme alâ evlâdi evlâdihâ sümme alâ evlâdi evlâdi evlâdihâ sümme ve sümme ile’l-inkırâzi sümme alâ ittikâihâ sümme alâ evlâdi ittikâihâ sümme ve sümme ile’l-inkırâzihi*” deyu ketb olunup evladdan kimesneleri olmayıp Hind-i vâkifenin ve Zeyneb-i mezbûrenin itkâları olunca menzil-i mezbûr hangisinin itkâsına olur?

el-Cevab: Vâkifenin itkâsına verilir, delâlet-i hâliye muayyendir ve akrebe cümle mâni’dir.

496. Merhûm ve mağfûrla Sultan Bayezid Hân tâbe serâhu evkâfindan yeni bağçe çayırından bir mikdar yeri emr-i padişahî ile evlek evlek¹⁴² vakıf cânibden furûht olundukdan sonra Zeyd bir mikdar yeri vakıfdan alıp bostan ettikten sonra Zeyd vefat edip evladı olmayan hemşiresi kalsa mütevellî vakf-i mezkûr bostan yerini vakıf için zabtlemeye şer'an kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

497. Suret-i mezbûrede emr-i padişahî, zikrolunan yer evlek evlek vakıf cânibinden furûht olunmasa vârid oldukdan sonra Zeyd-i mütevellî temessüküne ve emr-i padişahîye muhâlif bostan eylese mütevellîsi zikrolunan yeri alıp vakıf için zabtlemeye şer'an kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

[37a]

KİTABU'L-BUYÛ'

498. Zeyd bağının meyvesini yetişmeden Amr'a bey' eylese caiz olur mu?

el-Cevab: Mal olduysa olur.

499. Zeyd murzia olmak üzere Amr'dan iştirâ ettiği câriye hâmil çıkıp irzâ'a kadir olmasa Zeyd câriyeyi redde kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

500. Zeyd-i müteveffanın veresesini seferde olmakla bir evin emîn-i beytü'l-mâli kabz ve değer-i bahasına âhara bey' eylese ba'dehu verese geldikde sa'î tutmayıp evi almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Vâris ma'rûf olup mekanları malum iken bey' ettiyse olurlar.

501. Zeyd maraz-ı mevtinde bazı esbâbını gabn-i fâhiş ile Amr'a bey' eylese veresesini bey'-i mezbûru feshe kadir olurlar mı?

¹⁴² Evlek: Dönümün dörtte biri. Erdoğan.

el-Cevab: Olmazlar, kadr-i mûhâbâtı sülûsden mu‘teberdir.

502. Zeyd-i müteveffanın Amr’a olan deynini edâ etmeden vereseşi terekesin taksim ve hisselerin kabz ve istihlâk ve âhara ednâ-yı baha ile bey‘ eyleseler ba‘dehu verese müflisler olup almak mümkün olmayınca Amr vereseden iştirâ eden Bekir’e “Yedinde olan mülkü ben ----- bahasına kabul edip deynimi istifâ ederin” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Emr-i hakimle olur.

503. Zeyd tasarrufunda olan arza bir keyl buğday ekip bitmeden vefat edip oğlu Amr-i sağîra kaldıkda vasîsi yere ekilen bir keyl buğdayı âhara üç keyl buğdaya bey‘ eylese caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

504. Zeyd mülk menzilin Amr’a meblağ-ı muayyene istiğlâl tarîkiyle bey‘ ve teslim ve kabz-ı semen edip yine müddet-i muayyeneye ücret-i malume ile istîcâr ettikten sonra kızılbaşa esir ve haberi munkatı‘ ve mekanı malum olmayıp hâlî ve muattal kalmakla haraba müteveccih olup iki tarafa bile durmasına zararı mukarrer olunca Amr emr-i hakimle menzil-i mezbûrunu diğesine bey‘ ve semeninden deynini istifadeye kadir olur mu?

el-Cevab: Emr ile olur.

505. Zeyd Amr’a seffnesinin nısfını bey‘ ettikde “Beş saate dek semenin nakd etmezsen bey‘imiz bey‘ olmasın” dese ba‘dehu Amr müddet-i mezbûrede semeni nakd etmeyince Zeyd seffnesin yine cümle zabt ve tasarrufa kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, bey‘ bu vecihle ise.

506. Zeyd Amr’a bir değirmeni bey‘ ettikde “Semeni, değirmeni ta‘mir ettiğin vakitte veresin dese [37b] ba‘dehu değirmeni ta‘mir etmeden Zeyd “Ecel-i malum değildir” deyu semeni Amr’dan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Ecel-i mechûl ile bey‘ ettiyse olmaz, eğer bilâ-bey‘ mukarrer olduktan sonra rıfk için böyle dediye olur.

507. Zeyd Amr'a altın matlı ve kıymetli taş ile muhalle bir sâfi gümüş eğeri nakid akçe ile bey' eylese şer'an caiz ve sahih olur mu?

el-Cevab: Olur, akçenin gümüşü galib ise, birazı altın olursa mutlakan sahih olur.

508. Zeyd Amr'a bir mikdar emtiayı ecel-i malum ile bey' edip "Filan vilayette semenini edâ edesin" demiş olsa ecel hulûl edip Zeyd Amr'dan semeni talep ettikde Amr mücerred "Ecel-i malum bey' vaki olan vilayette hulûl etti" deyu vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Semen haml ve meûneti yoksa re'y-i hakimle verir.

509. Zeyd Amr'dan vereceği mikdarı meblağa bir şey iştirâ ve kabzedip meblağ-ı mezbûru Amr'a teslim edip ba'dehu Amr şey-i mezkûru semen olan ribh mikdarı ziyâde ile bir seneye müeccelen iştirâ ve kabzeylese veyahud Amr Zeyd'den mesela on bir akçeye müevvelen bir metâ' iştirâ ve kabzedip ba'dehu Amr metâ-ı mezbûru Bekir-i ecnebîye on akçeye bey' ve teslim edip Bekir dahi metâ-ı mezkûru Zeyd'e on akçeye bey' ve teslim edip Zeyd'den on akçeyi alıp Amr'a teslim eylese veyahud Amr Zeyd'den on bir akçeye müeccelen bir metâ' iştirâ ve kabz edip ba'dehu Bekir-i ecnebiye on akçeye bey' edip ba'dehu Amr Bekir ile ikâle-i bey' ettikten sonra metâ-ı mezbûru on akçeye bey' edip semenini kabzeylese muamele-i şer'îye olmuş olur mu?

el-Cevab: Olur.

510. Zeyd cariyesine "Kızımdır" dedikten sonra Hind'e bey' ve teslim edip otuz gün murûrundan sonra cariye-i mat'ûne¹⁴³ fevt olsa Hind verdiği semeni Zeyd'den istirdâda kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, veledi olmak mümkün olunca.

511. Zeyd Amr'dan her keyl yüz yirmişer akçeye bir mikdar buğday bazâr edip buğdayı keyl edip Amr Zeyd'e teslim etmeden buğdayın her keyli dörder yüz akçeye çıktıkda Amr buğdayı [38a] Zeyd'e vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Kadri malum ve aynı muayyen ise olmaz.

¹⁴³ Mat'ûn: Vebaya tutulmuş. Devellioğlu.

512. Zeyd arsası mukâtaalı vakıf ve binası mülkü evini marifet-i mütevellî yok iken âhara bey‘a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

513. Zeyd mülk menziline bey‘-i vefa ile Amr’a bey‘ eylese Amr “Menzili tahliye ve teslim eyle” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, tevafuk etmeyince fesh ederler.

514. Hind zevci Zeyd’den irsle intikal eden bağ ve bağçeden semen hisse-i şâyi‘asını evin oğlu Amr’a bey‘ eylese sahih olur mu?

el-Cevab: Olur.

515. Zeyd altmışar akçe değer boğasılının “Yüzer akçe değer” deyu Amr’ı tağrîr edip yüzer akçe bey‘ ettikde Amr dahi kıymetlerin bilmeyip iştirâ eylese ba‘dehu gabn ve tağrîr sabit olup lakin boğasıl mevcut olmasa Amr Zeyd’e semen-i müsemmayı vermeyip kıymetini vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

516. Zeyd Amr’dan iştirâ ettiği bârgîri¹⁴⁴ Bekir’e Bekir Beşir’e bey‘ edip ba‘dehu Halid bârgîre müstehak çıkıp şer‘le aldıkdan sonra Beşir Bekir’e Bekir Zeyd’e müracaat edip semenini aldıklarından sonra Zeyd dahi Amr’a müracaat ettikde Amr “Kendi ----- kavlidir” deyu beyyine ikamet eylese makbule olup istircâ‘-ı semenden halas olur mu?

el-Cevab: Olur.

517. Zeyd çiftliğinde olup iskân etmediği mülk çayırını taze iken Amr’a atını otlamak için bey‘ eylese caiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

518. Zeyd Amr’a “Bin akçeye bey‘ eyle” deyu verdiği beş zirâ‘ çukayı Amr on Filorine bey‘ eylese bey‘ı nâfız olur mu?

el-Cevab: Zeyd kabul etmez ise olmaz, zâhir rivayette.

¹⁴⁴ Bârgîr: Beygir. Devellioğlu.

519. Zeyd Amr'a bey' ettiği cariyeyi Amr "Hamli vardır" deyu dava edip hakim hamli zâhir oluncaya dek cariyeyi emanet vaz' eylese cariyenin nafakası hangisine lazım olur?
el-Cevab: Doğmayınca hamli sabit olmaz, doğarsa ayıb zâil olur, reddedemez, vilâdetten nifasda olursa noksan ayba rucû' eder, emanet vaz' olunmaz, nafakası Amr üzerinedir.

520. Zeyd babasından intikal eden emlakdan sehmen malum olan hisse-i şâyi'asını Amr'a bey' eylese bey'-i mezbûr sahih [38b] olur mu?
el-Cevab: Olur, mukâtalı yer üzerinde bina ve ğırâs¹⁴⁵ değil ise.

521. Zeyd ibâk eden cariyesi nâ-bedîd¹⁴⁶ iken Amr'a semen-i muayyene bey' edip ba'dehu Amr cariyeyi buldukda Zeyd mücerred "Zuhûr etsin için bey' etmiş idim" deyu cariyeyi Amr'ın yedinden almaya kadir olur mu?
el-Cevab: Olur, bey' olmaz.

522. Zeyd Amr'a bir mikdar bezi "Şu bahaya" deyup bey' eylese lakin bez kaç kıt'a idüğü ve ne mikdar zirâ' olduğu malûm olmasa bey'-i mezbûr sahih olur mu?
el-Cevab: Olur, müşâhid olanı bey' ettiyse.

523. Zeyd ile Amr mülk evlerin istibdâl edip ba'de'l-kabz sekiz sene murûrundan sonra Zeyd'in yedinde olan eve müstehak çıkıp ba'de'l-isbat alınsa Zeyd dahi evin Amr'dan almaya kadir olur mu?
el-Cevab: Müstehak olanın kıymetini alır.

524. Kadifeden olan yastık misliyâtta mıdır yoksa kıyemî midir?
el-Cevab: Kıyemîdir.

525. Zeyd tasarrufunda olan yerini Amr'a bey' ettikde üzerinde olan binasını istisna etmeyip zikretmese bina-i mezbûr bey' de dahil olup Amr'ın olur mu?
el-Cevab: Olur.

¹⁴⁵ Ğırâs: Dikili ağaç. Erdoğan.

¹⁴⁶ Nâ-bedîd: Kayıp. Devellioğlu.

526. Hind maraz-ı mevtinde “Amr-i ecnebiye şu kadar akçe deynim vardır” deyub bir mülk evini Amr’a deynine tuta bey‘ ve teslim edip ertesi vefat eylese bey‘-i mezbûr sahih olur mu?

el-Cevab: Olur, muhâbâtı var ise kadr-i ziyadesi sülüsden muteber olur.

527. Zeyd bağçesi içinde cârî olan kendine mahsus mülk suyunu bir mikdar akçeye Amr’a bey‘ edip Amr kendi mülkünde onbeş sene mikdarı isti‘mâl eylese ba‘dehu Zeyd vefat ettikde oğlu Bekir Zeyd’in su mukabelesinde aldığı akçeyi Amr’a verip suyu alırım demeye kadir olur mu?

el-cevab: Mecârîsi ile bey‘ müteâref olan yerde ol uslupla bey‘ ettiyse olmaz, ancak suyu bey‘ edip Amr dahi biraz bina ettiyse re’y-i hakimle ızrâr olunmayıp ibkâ olunur.

528. Hurde ve fâsidü’l-ayar akçe râyiç iken Zeyd semen-i maluma nes’e Amr’a bir hayvan bey‘ ve teslim edip kabl-i hulûlü’l-acil zikrolunan akçe kâsid olup sahihü’l-ayar cedîd ve ceyyid akçe râyiç oldukda zikrolunan mevcut [39a] olup fesh-i akid mümkün olunca Zeyd ma‘rifet-i hakim ile fesh-i akit edip hayvanı Amr’dan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

529. Zeyd kulu Amr’ı sağ ve salim olmak üzere Bekir’e bey‘ ve teslim edip Bekir dahi vech-i meşrûh üzere Beşir’e bey‘ ve teslim aldıktan sonra Beşir’in yanında Frenk çiçeği namına ayb-ı zâhiri zuhûr eylediği Beşir “Ayb-ı mezbûr ayb-ı kadimdir” deyu Bekir’e redd murad ettikde Bekir kıdemini ve kendine ol ayıb ile redde istihkâkını münkir olup hılf ederken mücerred etibbâ ayb-ı kadîmdir demeleri ile Halid nâib-i Bekir’e redde hükmeylese hükmü nâfiz olur mu?

el-Cevab: Nâib-i mezbûr bu meselede olan ihtilafa alim olup “Huzzâk-ı etibbânın ayb-ı kadîm ettiği mukarrer redd-i hâdis olmak yokdur” deyu cürmlerine i‘timat edip hükmettiyse nâfiz olur, ehl-i hibre sözülle redd lâzım olur, i‘tikad edenlerden ise olmaz.

KİTABU'L-KEFÂLE

530. Zeyd Amr'a olan deynini medyûnu Bekir'den havale edip üçüyle hâzır olup Amr "Bekir'in halini bilmem sonra almakda usret var mıdır" dedikde Zeyd "Yokdur, ganî kimesnedir, eğer tahsil edemeyip alamazsan yine benden al" dese ba'dehu Bekir medyûn ve müflis ettiği zâhir olup tahsil mümkün olmayınca Amr meblağı yine Zeyd'den talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

531. Zeyd ve Amr'ın Bekir ve Beşir'e olan deynler için Halid nefslerine kefil olsa ba'dehu dâinler medyûnları biraz habsedip talâk eyleseler Halid kefaletten halas olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

532. Hind zevci Zeyd'in Amr'a olan deynine üzerine Zeyneb'i tezevvüc etmemek üzere kefil olsa ba'dehu Zeyd yine Zeyneb'i tezevvüc edince Amr deyn-i mezkûru Hind'den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

533. Bu surette Hind'in, oğlu Bekir'e "Sen dahi meblağ-ı merkûma kefil olursun" dedikde Bekir telaffuza kadir iken başıyla işaret eylese kefalet-i merkûme sahih olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

534. Zeyd'in Amr'da olan malına dört kimesne ber-vech-i iştirâk kefil olsalar kable'l-edâ içlerinden Bekir vefat eylese Zeyd Bekir'in hissesin dahi sâirinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: [39b] Olmaz.

535. Zeyd medyûnu Amr'a kefil bi'l-mal olan Bekir'den malı talep ettikde Bekir Zeyd'e "Amr zimmetinde olan hakkın ne tarîkledir beyan eyle" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, re'y-i hakimle.

536. Zeyd Amr'a develerin bey' murad edip "Ne haldedir" deyu tereddüt ettikde Bekir Amr için "Mütemevvil kimesnedir, almakda su'ûbet çekilmez, biz dahi aradayız" demekle Zeyd Amr'a bey' eylese ba'dehu Amr gaib olup tahsil mümkün olmayınca Zeyd semen-i mezbûru Bekir'den taleb ve ahze kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, örflerinde kefalet değil ise.

537. Zeyd Amr'a kulu Bekir'i bey' ettikde "Eğer ibâk ederse zararına kefilim" dese ba'dehu Bekir ibâk edince Amr verdiği semeni Zeyd'den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

538. Zeyd nefesine kefil olduğu Amr'ı garîmi Bekir'e sevkde müslimîn mahzurunda teslim eylese kefaletten halas olur mu?

el-Cevab: Olur, meclis-i kadıda teslimi meşrûr olmayınca.

539. Zeyd-i mütevellî Amr'a bir mikdar akçe verdikde Amr'ın kulu Bekir mala kefil olsa kefaleti sahîha olur mu?

el-Cevab: Bekir medyûn değil ise Amr'ın izniyle olur.

540. Zeyd-i vasî Amr'a mal-i yetimden bir mikdar akçe verip menzilini istiğlâl tarîkiyle iştirâ ettikde Bekir ancak dereğine kefil olsa ba'dehu menzil-i mezbûr âhara mukaddem rehnettiği zâhir olup Amr gaybet edince asıl malı Bekir'den talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Mu'tâd üzre mülküdür, gayra değildir, malına zarar olursa "Ben dâmin" deyu kefil olduysa zararı dâmin olur.

541. Zeyd'in Amr'da olan malına Bekir kefil olup "Bana bir ay mehl ver, cümlesini edâ edeyin" dedikten sonra bir sene murûr eylese hâlâ Zeyd Bekir'den kefaleti hasebiyle mal-i mezbûru taleb ettikde "Va'de bir ay idi, şimdi bir sene murûr etti, kefaletten düştüm vermezim" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, batıl söyler böyle mehl olunca tamam-i ecel mübtedâ olur, edâya müntehâ olmaz.

542. Zeyd Amr'a "Bârgîrlerin ile bir mikdar akçe ver, bizim vilâyetten sana buğday alıvereyin" [40a] demekle Amr verip ve bir mikdar akçe ücret dahi verdikde Zeyd "Eğer zayi olursa dâmin olayın" dese ba'dehu Zeyd buğdayı alıp yolda gelirken bilâ ---- bir bârgîr ile bir ----- buğday zayi olunca Zeyd'e damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

543. Birkaç neferin ağaları olan Zeyd neferinden Amr'a "Var filan yerde vilayette olan hizmetimi görüver" deyu irsâl murad edip Amr "Yolda harbî küffâr havfı vardır" deyu imtinâ' ettikde Zeyd "Eğer sana zarar olursa ben dâmin olurun" deyu irsâl eylese ba'dehu yolda Amr'ı harbî küffâr ahz ve esir ettikde Amr bir mikdar Filori verip nefsinin tahlîs eylese Amr meblağ-ı merkûmu Zeyd'e tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, re'y-i hakimle.

544. Zeyd-i medyûn âhar diyara gittikde dâini Amr'a akâribinden Bekir "Zeyd'de olan akçeyi ben sana vereyim" dese ba'dehu Bekir "Yine vermezim" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, muallak değil ise.

545. Zeyd Amr'ın evine misafîr olmak istedikde Amr Zeyd'e "Eğer bir hubben zayi olursa ben dâmin" dese ba'dehu anda sâkin iken bir feracesi zayi olunca Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

546. Zeyd Bekir için Amr'ın nefsinin kefil oldukda sâkin oldukları belde teslim etmek üzere kefil olsa ba'de Bekir Zeyd'i belde-i uhrâda bulup Amr'ı ihzâr eyle demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

547. Zeyd'in evinden bazı esbâbı serika olundukda Amr'a "Sârik sensin" deyu Bekir ehl-i örfe ahz ve habsettirdikten sonra bir mikdarın ikrar edip dahi almadan Amr Bekir'in habsinden firar eylese Zeyd "Amr'ı bul" deyu Bekir'i rencide etmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Bekir itlâk ettiyse ihzâra cebr ettirir.

KİTABU'L-HAVÂLE

548. Zeyd dâini Amr'ın yedine mühürlü tezkere verip “Var filan belde olan medyûnum Bekir'den deynini al” dedikde Amr dahi gelip tezkereyi Bekir'e verip Bekir tasdik edip tezkere-i ahz ve meblağı Amr'a eda ve teslim eylese ba'dehu Bekir[e] yine dönüp “Meblağ-ı merkûmu vermiyesin deyu Zeyd'den mektub geldi” deyu geri Amr'dan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

549. Zeyd Amr'a olan deynini medyûnu Bekir'den [40b] havale edip üçü bile hâzır olduklarında Amr “Ben Bekir'in halini bilmem sonra almakda usret var mıdır” dedikde Zeyd “Yokdur ganî kimesnedir, eğer tahsil edemeyip alamazsan yine benden al” dese ba'dehu Bekir-i mîrîye medyûn ve müflis ettiği zâhir olup Amr Bekir'den alamayınca yine Zeyd'den talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

550. Bir vakfa medyûn olan Zeyd deynini kendi medyûnu Bekir'den mütevellîye havale edip mütevellî ve Bekir dahi kabul edip yedi sekiz sene murûrundan sonra Zeyd vefat edip ba'dehu Bekir mûsiran vefat eylese mütevellî deyn-i merkûmu yine verese-i Zeyd'den talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Bekir melî' ise olmaz, değil ise deyni kendi vermediyse olur.

KİTABU'L-KADÂ'

551. Zeyd-i medyûn habsolundukda ne mikdar olunmakla iflası zâhir olup hakim-i habisten ıtlâk caiz olur?

el-Cevab: Bir aydan altı aya değin takdir olunmuşdur, lakin sahilde medyûnun ahvâli ve ahlakına göre re'y-i hakime müfevvezdir.

552. Bir kaza-i estâneden Zeyd'e ve ser-dâr tarafından Amr'a tevcîh olunup Zeyd'in tarihi muahhar olunca ser-dâr tarafından Amr'a ve bir yıllık emirde estâneden muahhar

ve mukaddem tarih ile “Âhara tevcîh olunursa amel olunmayıp Amr’a zabtettirile” deyu mukayyed olmakla Amr ve kaza-i mezbûru Zeyd’e zabtettirmeye şer‘an kadir olur mu?
el-Cevab: Anlara tevcîh kazaya izn-i sultânî mesâlih-i mühimme iktizâ ettiği yerlere mahsus olup Amr’a tevcîh vech-i mezbûr üzre ise ihlâl-i mesâlihe müeddî âhara verilmemek lazım olur, mezâlîme müeddîdir.

553. Zeyd-i kadı emr-i padişahîye itaat etmeyip alâ melâî’n-nâs emri şakk edip azlin icab eder evzâ‘-ı şenîa ve ef‘âl-i kabîhasını kadı asker rikâb-i hümâyûna arz etmekle azl-i ebed ferman olunup rûz-nâme¹⁴⁷ kayıt olursa ba‘dehu salâh hali zuhûr edip cânib-i saltanattan cerâyimi afv olunmadıkca Zeyd’e taklid-i kazâ sahih olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

554. Bir medresede müderris olan Zeyd’in imlâ ve inşâdan haberi olmayıp “lafz-ı imaret”i “îmâret”, ----- lafzını ----- , ve “taallül” lafzını “taallen” yazıp imzasında “el-müderrisü medrese fulan” deyu bâ’sız [41a] yazsa azle müstehak olur mu?

el-Cevab: Olur.

555. Zeyd-i kadı Amr-i kadıya sekiz bin akçe rüşvet vermekle bakıyye-i müddetinden ferâğ ettirip yerin alsa Zeyd’in ettiği ahkam nâfiz olur mu?

el-Cevab: Taklidi caiz olmaz denmişdir, verilmemek gerekdir.

556. Zeyd-i kadının müddeti halle karîb olup mutasarrıf olduğu kaza tevkitle Amr’a tevcîh olunmak mukarrer oldukda Amr tevkit olmamak için Zeyd’e bir mikdar akçe verip Zeyd bakıyye-i müddetinden fâriğ olmakla Amr’a müncezen verilse şer‘an taklidi caiz olur mu?

el-Cevab: Aslahallahu hâlehum, ehakk ve evlaya verilmek gerekdir.

557. Zeyd oğulları Amr ve Bekir’e mülk bağçesini “Fulan vakfa olan deynimi eda ederseniz on altı bin akçeye size bey‘ ettim” deyub anlar dahi kabul ve kabzedip deyn-i mezbûru edaya müteahhid olduklarından sonra birkaç sene bağçeyi tasarruf edip deyni vermeyince Zeyd mezbûrânı kadı asîle ihzâr ve dava ettikde kadı bağçeyi Zeyd’e

¹⁴⁷ Rûz-nâme: Yevmiye defteri, gazete. Devellioğlu.

hükmettikden sonra nâibi'ş-şer' bağçeyi yine mezbûrâna hükmeylese hangisinin hükmü nâfiz olur?

el-Cevab: Hük-m-i evvel nâfizdir, ta'lik mukarrer ise, ta'likden sonra Zeyd kavillerine i'timâd edip bey'-i kat'î etmiş ise hük-m-i sâni nâfizdir.

558. Zeyd Amr-i sipahi ile dava şer'iyesi için kadıya vardıklarında kadı Amr'a ta'zîmen kalkıp yerine oturup Zeyd ayak üzre dururken davaların istimâ' ve hükmeylese hükmü nâfiz olur mu?

el-Cevab: Görülür vâkıa mutâbık ise ibkâ olunur, değil ise ibdâl olunur, kadı azl olunur.

559. Bir davanın maan istimâ'ına me'mur olan dört kadıdan biri vefat eylese sâiri istimâ'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olmazlar.

560. Bu surette dört kadı dava-yı merkûmeyi istimâ' etmeden culûs-i hümâyun vaki olsa tecdîd-i emrolmadan emr-i sâbıkla istimâ'a kadir olurlar mı?

el-Cevab: Emr-i sâbık ile olurlar, mâni' olmayınca.

561. Zeyd'in kazasına mülhak olan nâhiyeden nâib olan Amr vefat ettikde ahâli-i nâhiye Bekir'i nâib edip Bekir bazı mevâdd istimâ' ve hükmeylese [41b] nâfiz olur mu?

el-Cevab: Hükmolur, nefâzı muhtâc kaza olanda hük-m nâfiz olmaz.

562. Zeyd Amr'dan bir mikdar akçe dava edip sebep beyan etmeden beyyine ikamet eylese kadı Zeyd'e ve şuhûda beyan-i sebep teklifine kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, sual-i kadı caizdir ammâ cebr eylemez.

563. Zeyd-i kadı âsim olup med'î ve med'î aleyhin kelimelerin istimâ' edemeyip mesâlih-i müslimîn muattala olsa şer'an azli lazım olur mu?

el-Cevab: Olur.

564. Kudâttan olan Zeyd otuz kırk atlı ile gezip bi gayri hakk Amr'ı ahz ve habsettikde Bekir "Niçin böyle edersin, sözün var ise şer'le gör" dedikde Zeyd "Ben celâliyin nice

senin gibi adam katlettim” deyu ahz ve katl murad ettikde göçle tahlîs eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Azl ve habs-i ebed olunur.

565. Zeyd Amr’dan bir menzil dava edip beyyine ikamet ettikde Bekir-i hakim beyyinesin istima‘ ettikten sonra “Hükmettim” demeyip “Şehadetleri hayr-ı kabulde vaki oldu” deyub hüccet dahi bu ibaretle yazılmış olsa “Hükmettim” deyince mülk-i mezkûr Zeyd’e hükmolunmuş olur mu?

el-Cevab: Bu mertebe ile kavli-i muhtârda.

566. Zeyd’in duyûnuna verecek dükkanında bir mikdar esbâbından gayri senesi olmayıp dâinleri üç ay mikdarı ettiklerinden sonra hakim zikrolunan esbâbı hisselerince dâinlere tevzî‘ edip Zeyd’i habisten itlâka kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, Zeyd’in rızasıyla.

567. Cüzzâm zahmetine mübtelâ olan Zeyd’e taklid-i kaza caiz olur mu?

el-Cevab: Olunmaz.

568. Zeyd zevcesi Hind’i üç talâk boşadıktan sonra hulle etmeden Amr’ı kadı “Zeyd’e yine nikahlanmak caizdir” deyub hîn-i tatlîkde mütesellâ “İnşaallah” dahi dememiş iken Zeyd’e Hind’i nikahlandırırsa Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: Kafir olur, azli vacibdir.

569. Âhar diyardan gelip bir beldede vefat eden Hind’in Zeyd ve Amr oğulları idüğün ol diyar ahâlisinden şuhûd ile emîn-i beytü’l-mâl yüzüne isbat-ı veraset edip hükm-i kadı ile muhallelâtı aldıklarından [42a] sonra emîn-i âhar oldukda Zeyd ve Amr’a taarruz edip “Maskat-ı re’sinden nakl-i şehâde getirin” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, kadı bu hususa mevlâ değildir.

570. Kütüb-i fikhıyyede bir mesele muhtelif fihâda ehad-i akvâli tercih olunup “*ve bih yeftî*” yahud “*aleyhi’l-fetva*” yahud “*ve hüve’s-sahih*” deyu tashîh ve tasrîh olunsa kadının kavli-i müftiye malumu iken kavli-i âhar ile hükmü nâfiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz, taraf-ı âhara dahi fetva verilip yahud müteahhirîn ihtiyar etmiş değil ise.

571. Zeyd-i alim müderris olduğu diyara varmayıp gadr-i şer‘îsi olsa âhar diyarda tedris ve ifadeye meşgul olunca vazifeye müstehak olur mu?

el-Cevab: Varıp emr-i veliyyü’l-emr ile amel etmek lazım olur.

572. Kitab-ı eşbah ve nezâyirde olan mesâil-i sâir kütüb-i fikhıyyede olana muvâfık ve amel olunmaya layık mıdır?

el-Cevab: Makbulü var ise merdûdu dahi vardır.

573. Zeyd’in iflası sabit ve mukarrer olup yesârı sabit değil iken dâyinleri habsettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Deyni bedel-i mal olup yahud kendi akdi ile iltizâm ettiği ise olurlar.

574. Zeyd-i kadı “lafz-ı kudret”i “kûtîrat” yazsa azle müstehak olur mu?

el-Cevab: Olur, lakin öyle yazmayana verilmek lazım olur.

575. Bir kazayı Zeyd üzerinde kaza tevcîhine me’mur olan ser-dâr-ı Amr’a tevcîh edip ba‘dehu yine Zeyd üzerinden estâneden Bekir’e tevcîh olursa Amr ve Bekir’den hangisi kadı olur?

el-Cevab: Emr-i veliyyü’l-emr ile amel olunur.

576. Şer‘î şerîfe emr-i âliye ve fetvâ-yı şer‘iyyeye itibar ve amel etmeyip hılâf-ı şer‘ hükmünde musırr olan kadıya ne lazım olur?

el-Cevab: Azl-i ebed ve ta‘zîre müstehak olur, şeriat-i şerîfeyi tahkîr ile kafir olur.

577. Bazı Müslümanlar ücretle Yahûd ve zimmîlerin hamrlarını taşısalar hakim-i mezbûrları men‘a kadir olur mu?

el-Cevab: Cebr ile olmaz.

578. Zeyd-i zimmî âhar diyardan getirdiği hamrı gümrükden kaçırdıkda gümrük emîni yedinde [42b] olan emr-i mûcibince hamrı ahz ve kabzedip Amr'ı zimmîyi bey'a tevkîl edip Amr bey' ve semenin emîne teslim eylese ba'dehu Zeyd mücerred "Sen sattın" deyu semeni Amr'dan talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Hakim istimâ' edemez.

579. Zeyd-i kadı kazaya vardıkda zorba cem' edip "Kazam halkının başların kesip malların alayın" deyu alâ melâi'n-nâs tekellüm eylese ne lazım olur?

el-Cevab: Azl-i ebed olunup tövbesi zuhûr edince[ye dek] habse müstehak olur.

580. Zeyd-i kadının reâyâdan bi-gayri hakk aldığı mal "Ba'de't-teftiş alınıp ashabına reddedesin" deyu Amr-i kadıya hitâben emr-i alâ vârid oldukda Zeyd'i üç defa mürâsele ile şer'a davet ettiklerinde inat edip "Elbette varmam, kıtâl ederim" deyu âlet-i harb müheyyâ eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Valiye müracaat ile ahz ve habs-i medfid olunup emr-i şer' icrâ olunur, azl-i ebedî olunması lazımdır, itaat-i şer' etmemekle kafir olur.

581. Meşâyihden olan Zeyd-i müteveffanın türbesine verilen sadakât ve nuzûr-i müslimîni evladından olan Amr ve Bekir kabzedip hemşireleri Hind'e hisse vermeyip hakimi'ş-şer'a murâfa'a olduklarında zükûr ve inâsa ala's-seviyye hükmedip hüccet verse nâfiz olur mu?

el-Cevab: Hükm değildir, cümlesi fukarâ ise tayin ve takrîr olunur.

582. Zeyd "Havaleden sende şu kadar akçem vardır" deyu Amr'dan dava ve ikamet beyyine ettikde Amr "Şuhûd salâhdır, yanıt ile ma'rûf değillerdir, bil ki şehadet-i zûr ile meşhurlardır, ta'dîl ve tezkiye olunsun" dedikde nâibi'ş-şer' iltifat etmeyip hükmeylese nâfiz olur mu?

el-Cevab: Olmaz, böyle hükme mevlâ değillerdir.

583. Zeyd-i medyûn altı ay mikdarı deyni için mahbus oldukdan sonra dâyni Amr hâzır değil iken kadı asârına beyyine istimâ' edip nefsine kefil alıp ıtlâka kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

584. Zeyd Hind-i sağıreden bazı hukuk dava etmek murad edip vasî mensubu hâzır olmamakla hakim vasî-i âhar nasb ve davayı istimâ‘ ve şer‘le hükmeylese nâfiz olur mu?

[43a] *el-Cevab*: Olur, ahyâ-i hukuk için etmiş ise.

585. Hakimi’ş-şer‘ olan Zeyd husumete gelen müslimînin ehl ü ıyâllerine sarîh zina ile şetm eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Âsim olup azli lazım olur, sarîh zina ile şetm ettiği muhsane ise hadd-i kazf dahi lazım olur.

586. Zeyd-i kadı matlab kağıdına “*ve’l-mülâzemetü bi’l-atabeti’l-aliyyeti ihdâ aşerate eşhur*” deyu yazsa kazaya müstehak olur mu?

el-Cevab: Olmaz, her lafzında bir hataya iltizam eylemiş lakin böyle etmeyenlere imhân ile talep etmeyenlere verilmek gerekdir.

587. “Zeyd ile Amr’ın davasını istimâ‘ edesin” deyu Bekir-i kadıya hitaben emr vârid oldukda Bekir kendi istimâ‘ etmeyip nâibi Beşir’i istihlâf eylese caiz olur mu?

el-Cevab: Olur, bi’z-zat istimâ‘ emrolunmayınca yahud nâibi görüp Bekir’e i‘lâm edip Bekir de tenfiz ettiyse.

588. Zeyd Amr’ın bir dükkanında vaki rub‘ hissesini iştirâ ettikde Bekir hisse-i mezbûreyi “Senden mukaddem ben Amr’dan iştirâ etmiş idim” deyu dava edince iki kimesne tarih beyan etmeden Bekir’in hisse-i mezbûreyi Zeyd’dan mukaddem iştirâ ettiğine şahadet ettiklerinde hakim kabul ve hükmeylese hüküm nâfiz olur mu?

el-Cevab: Olur, şuhûd-i udûl olup tayin-i sebkda cezmlerine hakim bilip hükmettiyse.

589. Bu surette hakim-i âhar “Mücerred şuhûd tarih beyan etmemişler” deyu hisse-i mezbûreyi Bekir’dan Zeyd’e hükmeylese hükmü nâfiz olur mu?

el-Cevab: Hükm-i evvel tecvîz olunmuşdur, haleli fehmlunmayınca ibkâ gerekdir.

590. Zeyd ve Amr askerîler iken mâ-beynlerinde olan davayı kasaba kadısı cebren istimâ‘ ve hükmeylese hükmü nâfiz olur mu?

el-Cevab: Karîblerinde hakim-i askerî yoksa olur.

591. Âhar diyardan gelip bir belde de tevattane eden Zeyd ve Amr ve Hind karındaşlar deyu bir yerde sâkinler iken Zeyd ve Amr vefat edip emîn-i beytü'l-mâl terekelerine vaz'-ı yed edip Hind-i vâris ma'rûflarım deyu taleb edip isbata kadire olmayıp nakl-i şer'îye muhtâce oldukda kadı mücerred "Bir yerde oturlardı vâris ma'rûfundur" [43b] deyu terekelerin Hind'e hükmedip alıvermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Bu vecihle olmaz, cemm-i gafîr¹⁴⁸ haberi ile malum olunca men'a me'murdur.

592. Bir medreseye talib olan Zeyd medrese hall oldukda "Âhara verilmeyip Zeyd'e verile" deyu buyurdup veliyyü'l-emrin vekil-i mutlakı olan reis-i hümayûna kayd edip eline sûret-i reis verdikten sonra medrese-i mezbûre açılıp Zeyd'in emrini fesh eder temessük yok iken sehven âhara verse şer'an amel olunur mu?

el-Cevab: Olunur, "Müstehakka verilsin" deyu vârid olan emr-i âlî nâsîh olup kuttâ-ı tarîkin arkını kâtî' olur.

593. Zeyd Yahudi medyûnu dâinleri habsettirdiklerinde eda-i deyn edecek hali var iken taannüten vermeyip Zeyd anda yine tena'um ile mukayyed olsa zindanda eda-i deyn için darb ve kayd olunmak meşru mudur?

el-Cevab: Mevzi-i habise habsettirip tena'umdan men' ettirirler.

594. Bir medrese ber vech-i te'bîd Zeyd'e tevcîh olundukda beratinde alâ vechi't-te'bîd kaydından mâ-adâ "küllemâ uzile ani'l-medreseti'l-mezbûreti âde bi-hâ mütevelliyen" deyu kayd olunsa ba'dehu medrese-i merkûme Amr'a tevcîh olundukda beratinde "Zikr-i kayıd olunanlar ref' olundu" deyu tasrih olunmayınca Zeyd-i mezbûr ma'zûl olur mu?

el-Cevab: Olur, olunan bu vecihle taklid-i sultânî olmaz, tezvîdir.

595. Zeyd-i kadı Amr'a hadd-i şûrb urup cerîme namına bir mikdar akçesin aldıkda Bekir "Ehl-i örf cerîme benimdir" deyub Zeyd "Bana karşı söyledin avratın boşdur" dese mücerred bu mertebe ile nikaha zarar tertib eder mi?

¹⁴⁸ Cemm-i gafîr: İnsan kalabalığı. Devellioğlu.

el-Cevab: Cerimeyi hakkı ya mülkü bilmez ise eylemez, Zeyd'in cehl ü fiskı mukarrer olup azli vacib olur.

596. Zeyd Frenk zahmetine mübtela oldukda zevcesi Hind tefrîk taleb edince hakimi'ş-şer' tefrîkine hükmetse hükmü nâfiz olur mu?

el-Cevab: Zeyd fasık ve müfsid değil ise olmaz.

597. Deyni için habsolan Zeyd deynine vefa eder emlak ve esbâbı var iken "Taannüt edip habisinde yatarım bir akçe vermem" dese hakim bir emîn nasb edip [44a] sattırıp eda-i deyn ettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Habisinde tazyîk edip kendine bey' ettirir dâhî inad ederse vech-i mezbûru ihtiyar eder.

598. Zeyd-i müteveffanın bir karyede olan mülk menzili zevcesi Hind'e ve sağîre kızı Zeyneb'e intikal edip Hind Zeyneb'i âhar karyede sâkin Amr'a tezvîc edip Zeyneb Amr ile sâkine iken Hind menzilde istikrar üzre kırk yıl sâkine olup anası olmakla ihrâc etmeyip Hind dahi vefat edip Zeyneb babasından filan hisse-i şer'iyesini talep ettikde sâir verese "Hind menzil-i mezbûru Zeyd'den hal-i hayatında iştirâ etmişdir" deyu kırk üç yıllık hüccet ibrâz edip zeylinde olan şuhûddan sual olundukda mazmûn-i hüccet "Malumumuz değildir, Zeyd'in mülkü biliriz, vefat ettikde veresesine intikal etmişdir" deyu şehadet etmekle kadı lâhık oldukdan sonra kadı-yı âhar feshe kadir olur mu?

el-Cevab: Hind'in malikâne tasarrufuna muğâyir ikrarı sabit ise Zeyneb'in hissesine ikrar ile hükm-i sâbık takrîr olunur değil ise tasarruf ve hücceti ile amel olunur.

599. Zeyd-i med'î ve Amr-i med'î aleyh ikisi bile olup beynlerinde olan davayı Zeyd kendi kadısına istimâ' ettiririn deyub Amr kendi kadısına istimâ' ettiririn dese şer'an hangisine i'tibar olunur?

el-Cevab: Med'î aleyh kavline i'tibar olunur, kadısı hâzır olup teallülü yoksa.

KİTABU'Ş-ŞEHÂDE

600. Bir hususa şehadet eden Zeyd cerh olunup hakim şehadetin reddettikten sonra hakim-i âhar redde alim iken Zeyd'in husus-i mezkûra yine şehadetin kabul edip hükm [44b] eylese hüküm sahih olur mu?

el-Cevab: Merdûdu'ş-şehâde idüğü mahkum-i bih ve mektub değil ise hakim-i sâni ba'de't-ta'îl hükmetti ise sahih olur.

601. Bir kıt'a tarlayı Zeyd-i emîn "Müslim çiftliğindedir öşrü benimdir" deyu dava edip beyyine ikamet eylese Amr-i sipahi "Tımarımdandır öşrü benimdir" deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Şöhret-i şâyi'a hangi tarafta ise onunla amel olunur.

602. Zeyd ve Amr nâ-bâliğ vâkıf oldukları hususa ba'de'l-buluğ şehadet eyleseler mesmû'a olur mu?

el-Cevab: Olur.

603. Bir hususa şehadet edenlerin şehadetlerinde şübhe olup kizb ihtimali olunca şuhûda yemin teklifi caiz olur mu?

el-Cevab: Olur, müteahhirîn kavlini hakim ihtiyar ederse.

604. Bir vakıf dükkânı müste'cir olan Zeyd'den müşâhereten câbisi olan Amr güzeşte-i icareyi talep ettikde Zeyd "Amr'a eda ve teslim eyledim" deyub Amr inkar ettikde vakfın katib ve mütevellîsi olan Bekir ve Beşir şehadet eyleseler şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: İstirdâd için Zeyd dava ederse olur.

605. Zeyd "Amr'dan şu kadar akçe vermiş idim" deyu dava ettikde ikamet ettiği şuhûd husus-i mezbûrun zaman ve mekanın tayine kadir olmayınca şehadetten sâkıt olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

606. Bir hususda şuhûd-i usulün ağızından şuhûd-i furûğ şehadet edip kadı hükmettikden sonra usul-i şehadetlerini inkâr eyleseler hüküm-i mezbûr fesh olunur mu?

el-Cevab: Olunmaz.

607. Eser-i darb ve cerahatı olmayan Zeyd-i müteveffanın veresesini Amr'a "Senin darbindan fevt oldu" deyu dava ve beyyine ikamet ettiklerinde Amr mat'ûnen fevt oldu" deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Ûlâ evladır, darbdan sonra olunca sahib-i firaş ise.

608. Zeyd Amr'a "Bana filan [45a] tarihte zulm ettirip malım aldırın" deyu dava ve beyyine ikamet ettikde Amr tarih-i mezbûrda âhar diyarda idüğüne beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Ûlâ evladır, adile olup hılâfı mütevatir yahut şöhret-i şâyi'a ile meşhur değil ise.

609. Zeyd Amr yedinde olan cariyeyi "Bekir'de idâ' etmiş idim zayi oldu" deyu dava ve beyyine ikamet edip Amr "Bekir'den iştirâ ettim" deyu dava ve beyyine ikamet eylese hangisi evla[dır]?

el-Cevab: Şirâ beyyinesi evla[dır].

610. Zeyd Hind'i İstanbul'da bulup "Menkûhamdır" deyu dava ve beyyine ikamet ettikde Hind inkâr edip "Ben hâlâ Şam'da olan [Amr'ın] menkûhasıyım" deyu beyyine ikamet etmekle Zeyd'in davasını def'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

611. Zeyd vefat edip kızı Hind'i terk ettikde Amr "Ben Zeyd'in karındaşı Bekir-i müteveffânın oğluyum" deyu dava ve ispat ettikde Zeyd ile Bekir'in babalarını bulup lâkin dedelerini bulmasalar şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Olmaz, kavı-i muhtârda.

612. Âhar diyardan olan Zeyd vefat edip li-ebeveyn karındaşı oğlu Amr kaldıkda verasetin ol diyar ahalisinden şuhûd-i udûl ile ispat ederken beytü'l-mâl emîni “Var ol diyardan nakil getir” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Bunda vâris ma'rûf ise dahl edemez, isbata muhtac ise hâkim beyyine istimâ'na mevlâ değildir, nakil ile me'murlardır.

613. Zeyd vefat edip sağîre kızı Hind'i ve anası Zeyneb'i ve kız karındaşı Hatice'yi terk ettikde Zeynep ve Hatice “Zeyd sıhhatinde filan cariyesin azad etmiş idi” deseler şehadetleri makbule olup azad olur mu?

el-Cevab: Olur, biraz şahid dahi var ise, yoksa mezbûrlar hissesinden azad olur.

614. Cünûn ile meşhur olan Zeyd oğlu Amr'a bazı nesne hibe edip vefat ettikde sâir verese ile ihtilaf edip Amr “Aklı kâmil iken hibe etti” deyu beyyine ikamet edip sâir verese “Hâl-i cünunda hibe eyledi” deyu beyyine ikamet eyleseler hangisinin beyyinesi [evladır]?

[45b] *el-Cevab:* Ülâ evladır, Zeyd ma'tûh olup veya nasb bulunduğu sabit değil ise.

615. Hind'in babası Zeyd Amr'ın babasının mu'takı idüğüne şehadet eden şuhûd i'tâkı bilmeyip tesâmu' ile şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Şöhret-i şâyi'a vaki idüğü hakime zahir olursa kabul caiz olur, Zeyd'in rikkiyyetini dava eder olmayınca kavli-i müteahhirîn üzre.

616. Zeyd-i zimmî fevt olup zevcesi Hind'den gayrı vârisi olmasa Amr-i zimmî “Zeyd'de şu kadar akçem vardır” deyub dava edip emîn-i beytü'l-mâl yüzüne zimmî şuhûd ikamet eylese şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: İstihsanen olur, me'mur bi'l-amel üzre.

617. Bir yıldan mukaddem Zeyd bir hususda talâka yemin edip “Avratı boş olmuş idi” deyu şehadet eden şuhûdun şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Olmaz, özürleri yoksa.

618. Zeyd Amr-i reise mudârebeye verdiği akçeyi “Karz vermiş idim” deyu beyyine ikamet edip Amr “Mudarebeye aldım” deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Karz beyyinesi evladır.

619. Zeyd-i medyûn habsolunup iflası sabit olmakla ıtlâk olunduktan sonra bazı kimesneler Zeyd’in yesârına şehadet eyleseler “Mutlakan mûsirdir” demeye kifayet eder mi yoksa hakim “Ne makûle mal ve emlak ve esbâbı vardır, beyan edin” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Şuhûd-i udûl ise mutlakan yesarına şehadet kifayet eder.

620. Bir maddeye şehadet eden Zeyd ve Amr hîn-i şehadette biri birine muhalif şehadet edip hakim şehadetlerin reddettikten sonra yine mezbûrlar hakim-i âhar huzurunda mazbûra şehadet eyleseler şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

621. Zeyd bir vilayette bir mahallede sâkin iken iki seneden berû gemisi olup gemide sâkin olsa hâlâ bir hususda şehadet edip ta‘dîl olunmak lazım oldukda sâbikan olduğu mahalleden mi sual olunur yoksa hâlâ olduğu gemi halkından mı?

el-Cevab: Hâlâ olduğu yerden sual olunur.

[46a]

622. Zeyd bir karye kurbunda olan tarlalarının bazı yerine bina vaz‘ ettikten sonra ahali-i karye “Tarlalar kadîmden mer‘âmızdır” deyu beyyine ikamet edip Zeyd “Eb an ceddin¹⁴⁹ ziraat olunur tarlalarımızdır” deyu beyyine ikamet eylese hangisi ile amel olunur?

el-Cevab: Şöhret-i şâyi‘a hangi tarafda ise onunla amel olunur.

623. Zeyd’in Amr ile olan davası için Bekir ve Beşir şehadet ettiklerinden sonra hüküm terettüb etmeden Bekir duyup “Şehadetimde kâzibim” dese Bekir’e ne lazım olur?

¹⁴⁹ Eb an cedd: Nesilden nesile. Erdoğan.

el-Cevab: Şehadeti batıl olur, ta'zîre müstehak olur, kebîreye irtikabla tövbe tarîkiyle rucû' değil ise.

624. Zeyd zayi ettiği yakut-i ahdardan bir yüzük taşını Amr'ın yedinde bulup isbat murad ettikde Amr “Yakut misliyâtandır, isbat mümkün değildir” deyu Zeyd'in beyyinesini tutmamaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

625. Udûl-i müsliminden olup kahvehaneye varan Zeyd'in şehadeti makbule olur mu?

el-Cevab: Muktezâ-yı adalet anda varmak değildir.

626. Zeyd'in vefatından sonra zevcesi Hind vaz-i haml edip veled hayyen doğup iki saatten sonra vefat ettikde Hind ve sâir verese mirasda nizâ' edip “Verese meyten doğdu” deyub Hind hayyen doğduğuna kâbile ve bazı nisvânı şuhûd ikamet eylese ricalden kimesne olmayınca makbule olur mu?

el-Cevab: Hılâfiyedir, hakime i'timad tam gelirse kabulü caizdir.

627. Zeyd'in yedinde olan kulu haricden Amr “Mülk cariyemden tevellüd etmiştir ve i'tâk etmemiştir” deyu dava ve beyyine ikamet eylese Zeyd “Mülk cariyemden doğmuş abd-i müdebberimdir” deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Ülâ evladır.

628. Zeyd üzerine şehadet eden Amr ve Bekir için “Med'îden ücret alıp şehadet ettiler” deyu isbat eylese şehadetleri reddolunur mu?

el-Cevab: Zeyd bu isbatta hasm değildir, subut-i şer'î olmayınca redd dahi olunmaz, Bekir bu mikdar mala istîcâr edip “Benim malımı i'tâ eyle” deyu dava ve isbat eyleye.

629. Hind vefat ettikde tasarrufunda olan menzili verese zabtettikten sonra Zeyd-i ecnebi “Hind sıhhatinde menzil-i mezkûrunu [46b] bana bey' ve kabz-ı semen etmişti” deyu dava edip Hind'in bey' ve kabz-ı semene ikrarına beyyine ikamet eylese makbule olur mu?

el-Cevab: Hılâfiyedir, vukûunda iştibah olunca reddolunur.

630. Zeyd yedinde olan hüccetin mazmûnunu isbat etmek lazım geldikde Amr ile hücceti tahrîr eden Bekir-i nâib şehadet eyleseler makbule olur mu?

el-Cevab: Hükmeden nâib olup hükmüne şehadet ederse olmaz.

631. Bir taife ittifak ve şart edip “Bazı davamız oldukda birbirimize şehadet edelim ve bazı nesne isnad edelim” deseler ba‘dehu mezbûrların birbirlerinin lehine şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Olmaz, vaki hal hakime malum olup fesad ve taassublarına cezm ederse.

632. Zeyd-i şahidin bazı kimesneler adline ve bazı kimesneler cerhine şehadet eyleseler hangisinin evla olur?

el-Cevab: Cerh-i şer‘î şuhûdu istimâ‘ olunur.

633. Zeyd-i müteveffanın veresei terekeden bir menzili taksim ettiklerinde[n] sonra Hind ve Zeyneb bazı verese yüzüne menzil-i mezbûre dava istihkâk edip isbat eyleseler ba‘dehu sâir verese “Bizim yüzümüze dahi beyyine ikamet edin” demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar.

634. Zeyd’in yedinde olan kulu Amr dava istihkâk edip “İki senedir benden ibâk etti” deyu beyyine ikamet ettikde Zeyd “Altı senedir yedimdedir” deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Ülâ evladır.

635. Zeyd Amr-i dellâle verdiği esbâbı “Bey‘ edivermek için verdim” deyu beyyine ikamet edip Hind “Hibe-i sahîha ile hibe etmişdi” deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Hibe-i sahîha beyyinesi evladır.

636. Zeyd ve Amr ve Bekir ve Halid Beşir’in evinden kalkıp akşam zamanında gelirlerken Zeyd’in hizmetkarları alet-i harb ile karşı gelip Zeyd ve hizmetkarları Amr’ı

mecrûh edip ol cerâhatten Amr fevt olsa vereseşi dava ettiklerinde mezbûrân Bekir ve Halid şehadet eyleseler şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Olur.

637. Bir belde bir iki yerde nâib olmağın Zeyd âhar [47a] diyarda Amr'da olan hakkını Bekir-i nâib huzurunda isbat edip nakl-i şehade olsa "Nâib takliddir" deyu tutmamaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Nakilde mu'teber olan şerâyit mer'ıyye olmayıp yahud i'timâd olunur kimesnenin değıl ise olurlar.

638. Zeyd Amr'a "Oğlum Bekir'i kanlıya bastırıp ihlâk etti" deyu beyyine ikamet edip Amr "Tâûn çıkarıp andan fevt oldu" deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Ülâ evladır.

639. Zeyd'in mülk menziline Amr istihlâk dava ettikde ikamet eylediğı şuhûd menzilin hududunu bilmeyip mücerred "Fulan menzil Amr'ın mülküdür, Zeyd bi-gayri vech tasarruf eder" deseler şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Menzil muayyen olup şuhûd-i âharîn hududun tayin ederlerse hakime i'timad gelirse kabul tecvîz olunmuşdur.

640. Zeyd'in vefatına Bekir ve Beşir tesâmu' ile şehadet etseler şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Mevti meşhur olmayıp mezbûrlardan biri muâyene etmeyince olmaz.

641. Zeyd-i müteveffanın zevcesi Hind "Zeyd hal-i sıhhatinde bazı emlak ve kullarını bana hibe etmişdi" deyu beyyine ikamet ettikde şuhûd bir meclisde "Zeyd hibe etti lakin Hind'in kabzettiğini bilmeziz" deyup hakim şehadetlerin kabul etmediğinden sonra hakim-i âhar huzurunda mezbûrlar hibe ve kabza şehadet eyleseler şehadetleri makbule olur mu?

el-Cevab: Olmaz, tevfiika kadir değıller ise.

642. Zeyd Amr'ın yedinde olan katırı “Benim mülk kırsrağım ----- mülkümüdür, mülkümde iken zayı oldu” deyu dava ve beyyine ikamet ettikde Amr kendine bey' eden Beşir'in kırsrağı ----- deyu dava ve beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evladır?

el-Cevab: Amr[ın] beyyinesi evladır.

KİTABU'L-VEKÂLE

643. Zeyd Amr'a “Ahret karındaş olalım, var ziyafet eyle, her ne harcın giderse nısfın ben sana eda edeyin” deyub Amr dahi ziyafet edip bazı kimesneleri davet ve it'âm eylese ba'dehu giden harcın nısfını Zeyd'den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, kadr-i mu'tâd ise.

644. Zeyd Amr'ı bazı metâ'ını bey' ve semenini teslim tevkiil ettikten sonra Amr Zeyd'in [47b] emti'asın bey' ve semenini teslim edip hesablaştıkdan sonra Zeyd Amr'a “Hesabımızca galat vaki olmuş, tekrar hesap edelim” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Teslim hesaba mebnî ise olur.

645. Zeyd Amr'a bir mühürlü temessükü “Var Bekir'e teslim eyle” deyu verip Amr dahi varıp Bekir'e teslim eylese ba'dehu Zeyd “Temessükü Bekir'e teslim etmemişsin” deyu Amr'a vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

646. Zeyd-i garîb vefat edip zahirce vâris ma'rûfu olmamağın terekesin emîn-i beytû'l-mâli kabzettikten sonra Zeyd'in validesi Hind'in vekili Amr nakil ile gelip terekeyi talep ettikde emîn Hind'in mesafe-i baîdede olduğuna mu'terif iken mücerred taallül edip “Hind bi'z-zât gelmeyince vermem” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Nakli kendi alıp isbat edip tevkiil ettiyse olmaz, vekil ile nakl aldıysa olur.

647. Zeyd âhar diyarda sâkin, Amr zimmetinde olan beş akçesin dava ve kabza Bekir'i tevkiil ettikde Bekir Amr'dan alrın i'tikadıyla Zeyd'e dört bin akçe verip ba'dehu ol

diyara vardıkda Amr firar edip tahsil edemese ba‘dehu Bekir’e verdiği akçeyi Zeyd’den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, ol şartla eda ettiyse.

648. Zeyd Amr’dan iştirâ ettiği onun semenini Bekir ile Amr’a irsâl edip Bekir dahi Amr’a teslim eylese ba‘dehu Amr inkar edip Zeyd’den talep ve Zeyd dahi Bekir’den talep eylese Bekir teslimine yemini musaddık olup mutâlebeden halâs olur mu?

el-Cevab: Olur, Zeyd tekrar verir.

649. Zeyd Amr’ın zimmetinde olan malını ahz ve kabza Bekir’i tevkîl ettikde Bekir Amr’dan talep edip isbat-ı vekâlet etmeden Amr’ın tasdikiyle olsa ba‘dehu Zeyd Bekir’i vekil ettiğini inkar ve meblağı Amr’dan talep edip olsa Amr dahi Bekir’e mürâcaata kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, mal Bekir’in yedinde bâkî ise yahud Bekir “Eğer Zeyd sâniyen malı alırsa ben dâmin” dediye.

650. Vilâyet-i bu‘danda fevt olan Zeyd’in malını velayet ----- olan Amr zabteylese verese mal-i mezbûru Amr’ın bunda vekil-i mutlakı da olan Bekir’den talep ve ahze şer‘an kadir olur mu?

el-Cevab: Bu makûle [48a] umûra vekaleti sabite olursa olur.

651. Zeyd zimem-i nâsda olan malının defterini Amr’a verip zamanı geldikde “İstirbâh ve hasıl olan erbâhını cem‘ ve tahsil ediver” deyu tevkîl edip bir mikdar akçe vazife-i tayin eylese Amr birkaç sene Zeyd’in emri üzere istirbâh edip cem‘ ettiği erbâhı Zeyd’e teslim edip zimemden aslen asıl maldan bir habbe kaldırmasa ba‘dehu Amr hizmet-i mezbûreden ferağ edip defterini Zeyd’e vermek istedikde Zeyd cümle malı nakid Amr’dan talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Tahsil ediver demeye kadir olur.

652. Zeyd Amr’a bir mikdar akçe verip “Bu mal ile bana tûlen¹⁵⁰ yirmi dört zirâ‘ ve arzan dokuz zirâ‘ bir gemi bina ediver” deyub Amr mikdar-ı muayyen üzere geminin

¹⁵⁰ Tûlen: Boyca, uzunluğuna. Devellioğlu.

binasına mübâşeret edip mal-i mezkûr vefa etmedikde Zeyd'in emri yok iken kendi malından on sekiz bin akçe dahi harc edip itmâm eylese ba'dehu Zeyd vefat edince Amr kendi yanından harc ettiği akçeyi Zeyd'in terekesinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, aldığı malı verir gemi kendinin olur, verese ile terâzî ederlerse akçesin alıp gemiyi verir.

653. Tâife-i tüccârdan Zeyd-i zimmî metâ' ile dârü'l-İslam'a gelirlerken bazı kafirler basıp bin guruş alsalar Zeyd meblağ-ı merkûmu dârü'l-İslam'da bi'l-yüzleri namına olan Amr'dan talep edip almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Amr'ın vilayetinden ise Amr'ı irsâl eden mu'âhidlerinden Amr ile sual olunur.

654. Zeyd Amr'ı âmme-i umûruna tevkîl ettikten sonra Zeyd'in dâyinleri Amr'ın yüzüne deynlerin isbat edip Amr yanından eda eylese ba'dehu Amr meblağ-ı merkûmu Zeyd'e müracaata kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, vekaletle âmme-i sahîha ise.

655. Zeyd tımarının mahsulünü cem' ve kabza Amr'ı tevkîl ve irsal ettikde Amr birkaç hizmetkarlarıyla ve atlarıyla varıp her ne ise cem' ü tahsil edip Zeyd'e getirirse mâbeynlerinde kavlı olunmayınca Amr'ın hizmetkar ve atlarının nafaka ve müenneti kendi yanından mı olur yoksa Zeyd'in yanından mı?

el-Cevab: Zeyd'e lazım olmaz, tayin etmeyince.

656. Diz-dâr olan Zeyd kendine hâs tayin olunan tımarın mahsulünü cem' [48b] ve kabza Amr'ı tevkîl ve irsal ettikde Amr emri-âli ile varıp zabtedip cem' ettiği mahsulü Zeyd'e teslim ettikten sonra Bekir "Tımar-ı mezkûrun bir karyesi vakıftır, mahsulü vakfa kabzoluna" deyu emir irâd edip dava eylese mahsul-i mezbûru Amr'dan mı talep eder yoksa Zeyd'den mi?

el-Cevab: Amr'dan, Amr dahi Zeyd'den talep eder.

657. Hind'in babasından intikal eden mevrûsunu kabz ve îsâle vekil olup kizb ve ekl-i haram ile ma'rûf olan zevci Zeyd mal-i mezbûru kabzdan sonra Hind vefat edip âhar

zevcinden olan sağır oğlunun vasîsi Amr Zeyd'den mal-i mezbûru talep ettikde Zeyd hal-i sıhhatinde Hind "Teslim ettim" dese yemini ile musaddık olur mu?

el-Cevab: Kabz deyne vekil ise olmaz, emanete ise olur.

658. Zeyd'in karındaşı Amr Bekir'in diyarına vardıkda Bekir Amr'ı amden katledip emvâl ü erzakını kabzeylese ba'dehu Bekir'in vekil-i mutlakı olan Beşir Amr'ın vatan-ı aslîsine geldikde Zeyd Bekir'in ba'de'l-katl Amr'dan kabzettiği malının mikdarını Beşir'in yüzüne isbat edip Bekir'in Beşir yedinde olan malından almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Bu makûle hususda dahi vekil idüğü sabit olursa olur, vekil-i mutlakı avâm bilmez, galat-ı ma'rûfdur.

659. Zeyd Amr'a "Bin akçeye bey'eyle" deyu verdiği beş zirâ' çukayı Amr on Filoriye bey'eylese bey'-i mezbûr nâfiz olur mu?

el-Cevab: Zeyd kabul etmez ise olmaz, zahir rivayette.

660. Beytü'l-mâl hizmeti tevfiz olunan Zeyd beytü'l-mâle ait olan Amr'ın muhallefâtını iki yüz bin altına Bekir ---- tâlib iken bi-gayri vech-i şer'î yüz seksen bin altına Beşir'e bey'eylese Zeyd-i mezbûre yirmi bin altın tazmin olunur mu?

el-Cevab: Olunur, vech-i mestûr üzre tazyî' ettiği sabit ise.

[49a]

KİTABU'D-DAVA

661. Zeyd ve Amr Bekir'i "Mal buldu" deyu ehl-i örfe gamz eyleseler Bekir münkir iken ehl-i örf bilâ-isbat Bekir'den mal almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, böyle davanın istima'ı memnû'dur, beyyine ile olsa dahi mesmû' değildir.

662. Zeyd Amr'ın bağıını "Fulan senede bana bey'eylemiş idin" deyu dava edip hüccet ibrâz ettikde Amr "Ben ol senede âhar diyarda idim" deyu isbat etmekle Zeyd'in davasını def'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, meğer Amr'ın dediği mütevatir ya meşhur evla.

663. Zeyd “Amr’dan karz on iki bin akçe hakkım vardır” deyu dava edip isbata kadir olmadıktan sonra Bekir’den “Sen meblağ-ı merkûme kefilsin” deyu dava edip beyyine ikamet eylese mesmu‘a ve makbule olur mu?

el-Cevab: Olur.

664. Hind Zeyd’den bir mikdar akçe alıp bir bileziğin rehn-i vaz‘ ettikten sonra Amr Hind’i tezevvüc ettikde fuzûli eda-i deyn edip bileziği rehinden çıkarıp Hind’e verse ba‘dehu Amr Hind’den deyn-i mezbûru talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

665. Zeyd-i mütevellî Amr’a muamele ile bir mikdar akçe verdikde “Mal-i vakfdır” deyu verse ba‘dehu Zeyd vefat edip Bekir mütevellî olup meblağ-ı mezbûrunu Amr’dan talep ettikde Zeyd’in validesi Hind “Zikrolunan meblağ benimdir, koyunumu Zeyd vekaleten bey‘ etmiş idi” deyu dava edip beyyine ikamet etmekle mütevellîyi talebden def‘a kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

666. Zeyd zevcesi Hind’i boşayıp her biri kendine salih olan esbâbı aldıktan sonra iki cariyeye de nizâ‘ etseler [49b] ikisi de beyyineden aciz olunca Hind yemin ile almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, yemini ile Zeyd alır.

667. Zeyd’in kırk elli yıldan beri bina olunmuş çar-tâkına mukabil cârı Amr bir ev bina ettikde Zeyd’e “Çar-tâkının havalesin def‘ eyle” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, buyût ----- havale ise.

668. Zeyd anası Hind’in evin ve bağçesin fuzûlen mansub ricasıyla Amr’a verip Amr dahi Bekir temlik edip Bekir ehl ü iyâlin evde iskân edip âhar diyara gitse ba‘dehu Hind Bekir gelmeden ehl ü iyâlin evden çıkarıp evi almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

669. Zeyd'in tarlası içinde Hind'in mevrûsu olan ceviz ağacı kebîr olup etrafına şâhlar salmakla şecerelerin zıllı Zeyd'in ekinine zarar etse Zeyd şecerin bazı dalların kesdirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, kendi yerinden şâhı tecavüz etmediyse.

670. Zeyd Amr-i reise "Sefinem urgan üzerinde iken fırtına olduğunda sen nehâren ipin kesmekle helak oldu" deyu dava edip beyyine ikamet eylese Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Kestiği gibi helak olduğuna şhadet ederlerse olur.

671. Zeyd mevrûsundan intikal eden terekeyi kabzedenden emîn-i beytü'l-mâlden taleb ettikde emîn bazını inkar eylese Zeyd dava ettiği esbâbın her birini kabzetmediğine emîne yemin vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Cümlesini tayin edip yemin verir.

672. Zeyd vasîsi olduğu yetimin malından Amr'a muamele-i şer'îye ile bir mikdar akçe verip bir seneye istirbâh ettikten sonra yetim vefat eylese veresesi "Biz ribhden geçeriz" deyu sene tamam olmadan asıl malı almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Aslı karz olup devr-i ribhde ise olurlar, asıl ve ribh müeccel ise olmazlar.

673. Zeyd ehl ü iyâlini evinde koyup âhar diyara gittikten sonra Amr gelip "Zeyd evi bana bey' etti" deyu hüccet ibraz edip evden ehl ü iyâlini çıkarmak istese mazmûn hücceti kimin yüzüne isbat edip çıkarmaya kadir olur?

el-Cevab: Zeyd'in vekili olmayınca olmaz.

[50a]

674. Zamane halkı ortasında sıdk ve kizbde kasem billah kesîr olmakla müddeî müddeâ-aleyhi Kuran-ı azime tahlîfe kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, re'y-i hakimle, Kuran-ı azimi inzâl eden Rabb-i izzete tahlîf caizdir.

675. Duyûn-i müteferrikası olan Zeyd ehl-i sanat olup cümle dâyinleri dâyinlerin tedricle edaya razı olduklarında içlerinden deyni dahi az olan Amr tehir etmeyip mücerred taannüten ve cefâen Zeyd'i habsettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Bu vecihle olmaz.

676. Hind Zeyneb'den karzdan bir mikdar altın dava ettikde Zeyneb "Benim sana deynim bu kadar kat'an seninle alaka etmedim" deyub Hind beyyine ikamet ettikde Zeyneb dönüp "Meblağ-ı merkûm mukabelesinde rehinlerim vardır" deyu dava eylese mesmû'a olur mu?

el-Cevab: Olmaz, tevfiika kadire olmayınca.

677. Zevcesi Hind'in evinde sâkin olan Zeyd "Esâs-i beytten ricâle ve nisâya salih olan esbâbı benimdir" deyu taleb edip Hind "Benimdir" dese beyyine hangisine lazım olur?

el-Cevab: Hind'e lazım olur, kendi ve mülkü Zeyd'in yedinde olunca.

678. Zeyd Amr'dan mülkiyet üzre iştirâ ettiği cariyeyi tasarruf edip evladı zuhûr ettikten sonra Hind cariyeye müstehak çıkıp şer'le aldıkda evladını dahi almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, kıymetin alır, Zeyd ma'rûf olunca.

679. Bekir Amr-i müteveffanın veresesinden Zeyd huzurunda "Amr'da şu kadar akçe hakkım vardır" deyu dava edip beyyineden aciz olmakla Zeyd'e teklif olundukda nükûl etmekle üzerine hükmolunsa sâir verese hâzır olmayınca meblağ-ı merkûm cümle yemince Zeyd'in hissesine mi lazım olur yoksa cümle veresenin hisselerince mi olur?

el-Cevab: Cümleyi hakim Zeyd'den hükmettiyse ona lazım olur, dahi etmediyse kavli-i muhtârda cümleye hükm olunmayıp hissesince hükmolunmaktır, e'del-i ekâvîl ve muhtâr-i ekser-i tâbi'în budur.

680. Zeyd Hind'i tezevvüc ettikde Zeyd'in akrabası ----- namına Hind'e bazı esbâb hediye verseler ba'dehu Zeyd Hind'i tatlık ettikde mezbûrlar verdikleri esbâbı Hind'den almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar.

[50b]

681. Zeyd-i müteveffanın dâyinleri tereke-i Zeyd'den deynlerin alıp vereseşi bakıyye-i terekeyi taksim ettiklerinde Amr-i ecnebi hâzır ve sâkit olup on iki sene bilâ-özü tereke dava eylese hâlâ Amr “Zeyd’de şu kadar akçem vardır” deyu vereseden dava etse mesmû‘a olur mu?

el-Cevab: Olur, şuhûdunda ihtiyât olunur.

682. Zeyd-i müteveffanın muhalledâtını oğulları Amr ve Bekir ve Beşir iktisâm edip ba‘dehu Amr ve Bekir âhar diyara gittiklerinde Zeyd’in dâynini zuhûr edip Beşir’in yüzüne isbat eylese cümle deyni Beşir’in hissesinden istifaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, gayrilerden istifaya aczi olunca.

683. Zeyd Amr’da olan otuz bin akçesin taleb edip Amr edaya kadir olmamakla her aybaşında ikişer yüz akçe vermeye razı oldukdan sonra yine meblağ-ı merkûmu def‘a-ı vahidede talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Karz ise olur, te‘cîli sahih olur duyûndan ise, te‘cîl-i şer‘î bulunduysa olmaz.

684. Zeyd “Hind’den karz ile bin akçem vardır” deyu dava edip Hind inkar edip “Ben seni ömrümde görmedim ve bilmezim, deynim dahi yokdur” deyub Zeyd beyyine ile isbat ettikten sonra Hind “Deyn-i mezbûr mukabelesinde rehin vaz‘ olunmuş bir çift bileziğim vardır” deyu beyyine ikamet eylese mesmû‘a olur mu?

el-Cevab: Tevfika kadir olmayınca olmaz.

685. Zeyd dâini Amr’a “Deyni için iki seneye dek her gün bir buçuk vukıyye et verdim” deyu dava edip lakin anın bahası ne mikdar olduğun ve cem‘an ne kadar et verdiğin tayin etmese davası sahîha olur mu?

el-Cevab: Olmaz, lakin hakim sual edip vaki hale göre tasvir dava ettirir.

686. Zeyd karz-ı şer'iden Amr'ın zimmetinde olan malını her ayda ikişer Filori yahud her haftada ellişer akçe vermek üzere taksit edip hüccet yazdırsalar ba'de re's-i şehirde iki Filoriyi aldıktan sonra bâkîsine tehir etmeyip **[51a]** def'aten talep edip taksiti bozarın demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Malı var ise olur.

687. Hind-i sağîre-i yetime baliğa olup mülk değirmenini Zeyd'in yedinde bulup davayı istihkâk ve isbat edip aldıktan sonra Zeyd'in değirmenden bu kadar seneler kabzettiği mahsulü dahi almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, ecr-i mislin alır.

688. Zeyd evin yaptırmak için Amr-i neccârı istîcâr edip beş bin iki yüz akçe verip binaya mübâşeret ettikde Bekir Amr'ı "Kulumdur" deyu isbat edip âhara bey' eylese Zeyd meblağ-ı merkûmu kimden talep eder?

el-Cevab: Amr'dan talep eder.

689. Dârü'l-harbde esir olan Zeyd'in dârü'l-İslam'da almak üzere Amr bahasın verip dârü'l-İslam'a geldiklerinde Zeyd deyn-i mezbûru eda etmeden bir hatun tezevvüc murad ettikde Amr Zeyd'e "Sen benim kulumsun, benim icâzetimsiz tasarrufâtın nâfize değildir" deyu men'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hakim deyni takdîme emreder.

690. Hind zevci Zeyd'in huzurunda bir mülk bağı yirmi yıldan mütecâviz malikane müstakilleten tasarruf edip Zeyd "Benimdir" deyu dava etmemiş iken hâlâ Hind vefat ettikde evladına kaldıkda Zeyd "Zikrolunan bağı benimdir" deyu dava eylese bilâ-emr istimâ' olunur mu?

el-Cevab: Olunmaz, istiklal üzere tasarrufu müteayyin ise, Hind ve mülkü zevci tasarrufunda ise olur.

691. Zeyd-i mütevellî Amr ile olan vakıf akçe davasında "Eğer üç güne dek şahidlerim ihzâr etmezsem davam kâzibe olup min ba'd mesmû'a olmaya" dese ba'de'l-müddeti'l-mezbûre ihzâra kadir olmayınca davadan sâkıt olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

692. Zeyd'in Amr'dan iştirâ ettiği kul "Hürre'l-aslım" deyu dava eylese bilâ-isbat hürriyetine hükmolunmak meşru olur mu?

el-Cevab: ----- inkıyâdı sabit değil ise olur.

693. Zeyd Amr'a "Sana karz tarikiyle verdiğim şu kadar meblağı ver" deyu dava ettikde Amr senden aldığım meblağ senin değil idi, Bekir'den istikrâz ettiğimde senin ile irsâl etmiştir, geri Bekir'e eda ettim" deyu Zeyd'i def'a kadir olur mu?

el-Cevab: İsbat etmeden olmaz.

694. Zeyd ile Amr'ın [51b] bağları sınırında Bekir'in bir ceviz ağacı olup mutasarrıf iken Zeyd Amr'ın bağını iştirâ ve kendi bağına halt eylese zikrolunan ağacın ağsânı büyüyüp Zeyd'in bağına zarar eylese Zeyd zararın def' ettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Kendi mülkü üzerine gelen ağsânı izâle ettirir, yeri mîrî olup gölge hakkı dedikleri resmi sahib-i arza vermez ise.

695. Zeyd-i müteveffanın terekesin vereseşi iktisâm ettiklerinden sonra deyni zuhûr eylese cümle verese hâzır olup mürâcaat mümkün iken dâin deyni içlerinden birinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

696. Âhar diyarda olan Zeyd'i "Vefat etti" deyu vereseşi medyûnlarından malı talep edip mezbûrlar vefatı inkar ve verese medyûnlardan birinin yüzüne isbat eyleseler ba'dehu sâirinden talep ettiklerinde inkar edince tekrar onların yüzüne dahi isbat lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz, subût-i şer'î mukarrer ise.

697. Zeyd zevcesi Hind'in memlûke cariyesini izni yok iken tasarruf edip veledi zuhûr edip ba'de'd-da'va Zeyd vefat eylese Hind cariyesinin kıymetini terekesinden almaya kadire olur mu?

el-Cevab: Cariyesin alır, veledi ile.

698. Zeyd mecrûh olan kulu Amr'ı Bekir-i cerraha verip “Tîmâr eyle, iyi olunca[ya dek] ne harcın giderse vereyin” deyub Bekir dahi tîmâr edip iyi oldukda “Şu kadar akçem gitti” dese isbata kadir olmayınca yemini ile almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

699. Zeyd firâş için alıp vat‘ ettiği Hind Zeyd’in vefatından üç ay sonra bir veled getirirse veledin nesebi sabit olur mu?

el-Cevab: Olmaz, veled olursa ya “Hamli bendendir” demediyse.

700. Hurde ve fâsidü'l-ayâr akçe ile Filori yüz seksene râyiç iken Zeyd Amr'a bir miktar Filoriyi otuz bin akçe tesmiyesiyle karz verip ba‘dehu ceyyid ü cedîd akçe zuhûr edip Filori yüz yirmiye râyiç oldukda Amr Zeyd'e istikrâz ettiği mikdarı Filori vermek lazım olduğun bilmemek ile cedîd [52a] akçeden otuz bin akçe verse hâlâ istikrâz ettiği Filorinin bahasını yüz yirmişer akçeden hesap edip ziyadesin Zeyd'den talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, terâzî ile haklaştılsa.

701. Hind'in on beş yaşında olan oğlu Amr-i emred bikr-i ecnebî yanına varıp hizmet ederken Hind “Tazedir bikrin yanında durduğuna rızam yokdur, aliverin” demeye kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hakim görüp fesad anlarsa men‘ edip sulhen ile sâkin olmaya emreder.

702. Zeyd “Amr zimmetinde karz-ı şer‘îden yüz altın hakkım vardır” deyu dava edip Amr münkir oldukda hakim huzurunda isbat edip edasıyla ilzâm olunduktan sonra Amr meblağ-ı mezbûru “Aldım” deyu ikrar edip yine “Zeyd'e eda eyledim” deyu beyyine ikamet eylese makbule olur mu?

el-Cevab: Olur.

703. Hind Zeyd'e “Sen mukaddemen bana Amr'ın katli için en‘âm-ı şerîf oku, bin akçe vereyim deyu kavlı eyledin, ben dahi okudum, Amr fevt oldu” deyu dava eylese şer‘an mesmû‘a olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

704. Hind ve Zeyneb'in zevceleri olan Zeyd-i müteveffanın muhallelâtından olan hisselerin oğlu Amr'dan ahz ve kabza vekilleri olan Bekir "Müvekkilelerimin hissesini bi't-tamam Amr'dan aldım, Amr'ın zimmetinde bir akçe kalmamıştır" deyu hakim huzurunda ikrar edip hüccet olunduktan sonra Hind-i mezbûre Bekir'i husus-i mezkûre tevkîline mu'terife iken tekrar Amr'dan husus-i mezbûre müte'allik dava eylese istimâ olunur mu?

el-Cevab: "Aldım, hakları kalmadı" dediye olunmaz, zimmetinde kalmadı demek mâni' değildir.

705. Zeyd'in abd-i memlûkü Amr mevlası izni ile Hind'e tezevvüc edip azad olmadan fevt oldukda zevcesi Hind "Zevcim hurru'l-asldır" deyu Amr için dava-yı cerît edip beyyine ikamet eylese dava ve beyyinesi mesmû'a olur mu?

el-Cevab: Mal-i mevrûs dava ederse olur.

KİTABU'L-İKRÂR

706. Hind hal-i sıhhatinde mülk evini on altı bin akçeye Zeyd'e bey' ve teslim edip "Semenini bî-kusur aldım" deyu itiraf edip hüccet ettirseler ba'dehu Hind vefat ettikde veresesı semen-i merkûmu Zeyd'den taleb [52b] ettiklerinde Zeyd Hind'in istîfa-i semen ettiğine ikrarı ile olan hüccetin mazmûnunu isbat edince veresesinin mutâlebesinden halas olur mu?

el-Cevab: Mesele hılâfiyedir, mukır ikrarında kâzib değil idüğüne verese tahlîfe dahi kadir değillerdir, ol şübhe mündefi' evla mesele-i istîfa mesele-i ikrar bi'd-deyn gibi de değillerdir.

707. Hind sıhhatinde menziline Zeyd'e bey' edip "Kabz-ı semen ettim" deyu yedine hüccet verse ba'dehu Hind vefat edip veresesı "Teslim-i semen etmedin" deyu Zeyd'den taleb ettiklerinde Zeyd-i mazmûn hücceti isbat ederken verese "Teslim-i semene beyyine getir" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, re'y-i hakimle.

708. Zeyd Amr'ın yetmiş bin akçesini muamele ediverip ba'de zaman teslim ettikde hesabda galat edip ziyade vermiş olsa Zeyd "Amr ile tekrar hesap edelim" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Asl ve ribhi tayin edip ikrar-ı kat'î ile teslim ettiyse olmaz, hesaba bina' edip verdiyse olur.

709. Zeyd sefere gider oldukda Amr deyni yok iken "Sana deynim vardır, fulan evimin ve dükkanımın yerleri senin olsun" deyub lakin deyn ne kadar idüğün tayin etmese Zeyd ikrarından rucû' edip ne kadar deynim vardır isbat eyle demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Zeyd'e kadrini beyan lazım olur, ikrarında kâzib olmak dava ederse Amr'a yemin verir.

710. Zeyd Amr'a "Bilâ-tayin deynim vardır" deyu ikrar eylese Amr asıl deyni isbata kadir olmayınca hakim Zeyd'e "Ne kadar akçedir" deyu cebren beyan ettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

711. Suret-i mezbûrede beyana cebr olundukda ne mikdarda tasdik olunur?

el-Cevab: Örfde deyn itlâk olunan mertebede tasdik olunur, az eğer çok.

712. Zeyd hal-i sıhhatinde müslimîn mahzurunda "Şu ev içinde olan cümle esbâb ve eskâl kızlarım Hind ve Zeyneb'indir, benim kat'an alakam yokdur" deyu ikrar eylese yedi seneden sonra Zeyd vefat ettikde sâir verese zikrolunan evden ve esbâb ve eskâlden [53a] hisse talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

713. Hind hal-i sıhhatinde bir mikdar akçeyi muameleye verdikde "Kızım Zeyneb'indir" deyu ikrar eylese ba'dehu Hind vefat ettikde Zeyneb mücerred ikrar-ı mezbûr ile meblağ-ı merkûmun cümlesin alıp sâir vereseye hisse vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, mücerred ikrarı ile dava ederse "Malı benim idi, ikrar da etti" derse olur.

714. Zeyd “Amr’a şu kadar akçe deynim vardır” deyu ikrar edip Amr dahi deyni dâini Bekir’e havale ettikten sonra Zeyd dönüp “Deynin aslı yok idi, kâziben ikrar ettim” dese ikrarında kâzib değil idüğüne Amr’a yemin vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, lakin deyni Bekir’e verir Bekir dilerse.

715. Zeyd cariyesi Hind’in hamlini davet etmeden vefat ettikde Hind vaz’-ı haml edip “Veled Zeyd’denir” dedikde verese dahi itiraf ve tasdik eyleseler veledin Zeyd’den nesebi sabit olur mu?

el-Cevab: Olmaz, lakin Hind ile veledi azad olurlar.

716. Zeyd hakim huzurunda “Amr’a altın bilezik bahasından üç bin akçe deynim” vardır deyu ikrar edip habsolunduktan sonra “Cünûnum var idi, hal-i cünûnumda ikrar ettim” deyu dava eylese istimâ’ olunur mu?

el-Cevab: Olunur, beyyinesi olup yahud cünûnu ma’hûd ise, değil ise dahi lazım olan bileziktir, akçe değildir.

717. Zeyd ve Amr âhar diyardan gelip bir belde tevatandan ettiklerinde “Karındaşlarız” deyu ikrar edip ısrar üzre vefat edip Zeyd’in oğlu Bekir ve Amr’ın kızı Hind kalsa ba’dehu Hind vefat ettikde Bekir Hind’e vâris olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

718. Ulemâ-i kibârdan mansub-i âlîde olup [53b] imzası ve hatemi beyne’l-havass ve’l-avâm meşhur u müteâref olan Zeyd kethüdâsı Amr’dan birer mikdar akçe istidâne etmekle yüz bin akçe istikrâz edip “Lazımı’l-eda deynimdir” deyu imza ve hatt u hatemiyle mûmzâ ve mahtûm bir tezkere verse Zeyd’in vefatından sonra tezkere ile amel caiz olur mu yoksa isbat-ı deyn lazım olur mu?

el-Cevab: Zeyd’in hattı idüğü sabit olup muanven u mersûm olunca mazmûnuyla amel olunur, asl-ı deyni yahut Zeyd’in ikrarını isbat lazım olmaz.

719. Zeyd Amr’a bey’ ettiği mahzenin semenini “Kabzettim” deyu ikrar edip ba’dehu vefat ettikde verese semen-i mezkûru Amr’dan talep edip Zeyd ikrarında kâzib değil idüğüne Amr’a yemin vermeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, lakin kabz-ı semende hakim iştibâh ederse teslim-i semene beyyine talebine kadir olur.

720. Zeyd medyûnu Amr'ı huzur-i kadıda ikrar etmekle tahsil-i deyn için Bekir-i muhızıra teslim edip Bekir dahi “Bi't-tamam aldım” deyu ikrar ettikten sonra Zeyd Bekir'den talep ettikde Bekir “Bi't-tamam kabzetmedim” deyu bazını verip bazını vermese Zeyd Bekir'in ikrarını isbat edince tamamen almaya kadir olur mu?

el-Cevab: “Kabzedip ikrar eyledi” deyu dava ederse olur.

721. Zeyd “Menzilimi zevcem Hind'e şu kadar akçeye bey' edip semenini aldım” deyu ikrar edip hüccet verse ba'dehu yine “Muvâzaaten ikrar etmiş” idim deyu dava eylese mesmû'a olur mu?

el-Cevab: İsbat edip yahud Hind yeminden nükûl ederse kazâ' olur.

722. Deyni için mahsus olan Zeyd kendinin medyûnu olan Amr'ın deynden zimmetini ibrâ eylese ibrâsı sahih olur mu?

el-Cevab: Olur, hıcr olunmuş değil ise.

723. Zeyd Amr'dan bir mikdar akçe aldıkda “Şu kadar akçe lazımu'l-eda Amr'a deynimdir” deyu kendi hatt u hatemini müştemil muanven u mersûm tezkere verip vefat ettikten sonra Amr tezkereyi ibrâz edip veresesinde deyni talep ettikde tezkere Zeyd'in idüğüne verese mütearrifler iken mücerred “Bu tezkere ile vermeziz” demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Hakime deyn-i sahîha itimad gelmez ise olurlar, terâzî evladır.

[54a]

KİTABU'S-SULH

724. Zeyd'in yedinde olan bağa Hind istihkâk edip nizâ' ettiklerinde muslihûn bir mikdar akçeye beynlerin sulh edip Hind bedel-i sulhu kabzettikten sonra “Bağda

alakam yok idi, bi-gayr-i hak dava edip Zeyd'in bir mikdar akçesin aldım" dese Zeyd sulhu fesh edip bedel-i sulhu Hind'den istirdâda kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

725. Zevci hâzır olmayıp ----- olan Hind'den Zeyd "Kızım Zeyneb'in bir küpesin almışsınız" deyu dava edip üzerine çavuş getirip kadıya davet ettikde Hind zevci geldikde yine dava etmek şartıyla Zeyd'i bir mikdar akçeye sulh eylese ba'dehu zevci hâzır oldukda sulhu fesh edip bedel-i sulhu Zeyd'den dava ve talebe kadire olur mu?

el-Cevab: Olur, sulh kat'î olmayınca.

726. Zeyd'den mutallaka olan Hind'i Amr tezevvüc ettikten sonra Zeyd "Ben tatlık etmedim" deyu dava ve nizâ' edip Amr isbata kadir olmamağın Zeyd'e bir mikdar akçe verip ıslah eylese ba'dehu Zeyd vefat ettikde Amr meblağ-ı merkûmu terekesinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

727. Zeyd Amr'da olan kırk bin akçe deynini talep edip Amr on sekiz bin akçeye ıslah murad ettikde Zeyd dahi on sekiz bin akçeyi nakit vermek üzere müsâlaha etseler ba'dehu Amr nakit vermeyince Zeyd dahi sulhu feshe kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, şart-ı mezbûr ile sulh ettiyse.

728. Zeyd Amr'a yüz bin akçe ikrâz ettikde Bekir Amr'ın emriyle kefil bi'l-mâl oldukdan sonra Amr vefat ettikde terekesi duyûnuna vefa etmemeğın kısmet-i guremâ lazım oldukda Zeyd Bekir ile yirmi bin akçeye sulh olup kabzeylese Zeyd kısmet-i guremâyaya dahi dahil olmaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Bekir dahil olur, ona yirmi bin deyn olmak üzere.

[54b]

729. Zeyd Hind'e îdâ' ettiği esbâbı talep edip Hind "Evimden serika olundu" deyub davasına Amr'ı tevkîl ettikde Amr Zeyd ile müsâlaha edip Hind'e i'lâm ettikde Hind

bedel-i sulhu Zeyd'e eda ve teslim eylese ba'dehu Hind duyup "Sulhu kabul etmemiş idim" deyu fesh ve bedeli istirdâda kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, taaddî ve taksir zayi oldu derken müsâlaha ettilerse.

730. Zeyd Amr'dan yirmi dokuz Filori hakkını talep ettikde Amr bir mikdar meblağa sulh edip lakin bedel-i sulh kabzolunmadan Amr vefat eylese Zeyd sulhu fesh edip yirmi dokuz Filori talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Altına sulh ettiyse olmaz, akçeye sulh ettiyse olur.

731. Zeyd vasîsi olduğu sağîrenin Amr'da olan üç bin akçe hakkını dava ve isbattan sonra bin beş yüz akçeye sulh olup bedel-i sulhu kabzettikten sonra "Yetime akçesidir, sulh sahih olmaz" deyu bâkîsin dahi Amr'dan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, kendi vermiş ise olmaz dâmini olur.

732. Zeyd'in menkûhası Hind'e Amr "Sâbıkda benim menkûham idi" deyu dava edip isbata kadir değil iken mücerred iskât için Zeyd bir cariyeye ve bir mikdar akçe verip Amr'ı iskât eylese ba'dehu "Davanın aslı yokdur" deyu verdiği cariyeye ve meblağı Amr'dan talep edip almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

KİTABU'L-MUDÂREBE

733. Zeyd Amr'a verdiği esbâbın semenini "Mudârebe olsun" dese nakit olmayınca mudârebe sahîha olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Amr'a bey' ettiyse, bey' etmeyip bey'a tevkîl edip "Semeni ile amel eyle" dediyse caiz olur.

734. Zeyd-i müteveffanın veresesini Amr'da olan mal-i mudârebeyi talep ettikde Zeyd'e Amr, "Hal-i hayatında Zeyd'e teslim etmiş idim" dese yemini ile tasdik olunur mu?

el-Cevab: Asl-i malda tasdik olunur.

735. Hind Zeyd'e mudârebeye bir mikdar akçe verdikde Zeyd "Her ayda mudârebeden hasıl olan ribhdir" deyu Hind'e birer gurus verse ba'dehu "Üzerime devr-i şer'î olmadı" deyu verdiği ribhi asla tutmaya kadir olur mu?

el-Cevab: Kavilleri her ayda bir[er] gurus vermek olup **[55a]** ona binâen verdiyse olur, tezvîri müfîd değildir.

736. Zeyd Amr'a mudârebe tarîkiyle bir mikdar akçe verib faydasın iktisâm ederlerken Amr yine mu'tâd-i kadîm üzre âhar diyara ticarete gider oldukda Zeyd Amr'a "Mal-i mezbûr karz olsun" deyub Amr dahi sâkit olsa ba'dehu gittikde Amr anda katlolunup mal-i mezbûr telef olsa mücerred böyle demekle karza mütebeddil olup Zeyd tereke-i Amr'dan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Mal nakit değil ise olmaz.

737. Zeyd mudârebeye Amr'a bir mikdar akçe verdikde nakit ve nes'eye bey' u şirâya izin verip Amr dahi i'mâl ederken fesh-i akd murad ettiklerinde Amr nakit olanı Zeyd'e teslim edip bâkîye dahi nes'e bey' ettiği kimesnelerden havale edip Zeyd kabul ettikten sonra yine Amr'a "Bâkîyesin tahsil eyle" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, ribh almış değil ise, almış ise tahsil Amr'a lazımdır, havalesi tevkîldir Zeyd kendi edemezse Amr'a ettirir.

738. Zeyd "Hind'in aldığı malı mudârebeye almış idim helak oldu" deyub Hind "Karz vermişdim" dese beyyineleri olmayınca kavlı hangisinindir?

el-Cevab: Zeyd'indir.

739. Zeyd-i reis bazı kimesnelerden mudârebeye aldığı malı metâ'a bozup kah kendi sefer edip kah âdemîsi Amr'ı gönderip faidesin iktisâm ederlerken mezbûrlar Zeyd'in Amr'ı gönderdiğini görüp men' etmeyip ve izni dahi tasrîh etmeseler ba'dehu bir defada dahi Amr sefer edip gelirlerken fırtınadan gemi ve metâ' gark ve helak olsa mezbûrlar malların "Bizim rızamız yok idi" deyu Zeyd'e tazmine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

KİTABU'L-VEDÎA

740. Zeyd “Amr’a îsâl eyle” deyu Bekir’e bir don ve bir gömlek verdikde Bekir teaddî ve taksîri yok iken zayi olsa Bekir’e damân lazım olur mu?

el-Cevab: Hakim söyledip tarîk-i zıyâ‘da taksir-i fehmetmez ise olmaz.

741. Zeyd Amr’a “Fulan diyarda Bekir’e ver” deyu emanet bir mikdar akçe verip Amr gitmeden Zeyd vefat [55b] ettikde Amr meblağ-ı merkûmu Bekir’e Beşir ile irsâl edip yolda haramîler alsalar Amr’a damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olur.

742. Zeyd-i reis sükda yoldaşı Amr ile giderken âhardan mudârebeye aldığı malı Amr’a îdâ‘ edip Amr hıfz için koyup makarlarına varınca koynundan düşüp zayi olsa ba‘dehu Zeyd taleb ettikde Amr “Gemiye hizmet ederken koynumdan düşüp duymadım” dese Amr’a damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olur.

743. Zeyd vilayetine giderken bazı kimesneler birer mikdar akçe emanet verip evlerine gönderseler Zeyd’in yoluna celâlî gelip akçenin bir mikdarı ----- olmakla celâlî alıp yanında olan akçe halas olsa müdi‘ler akçelerini Zeyd’e tazmine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

744. Zeyd-i dellâl salât-i fecrden mukaddem hamama gittikde odasında adam komayıp kilidine itimad etmiş olsa ba‘dehu odası açılıp malı ile bazı kimesnelerin bey‘ için verdikleri emti‘a serika olunsa Zeyd’e damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hıfz-ı mu‘tâdda taksiri olmayınca.

745. Zeyd mu‘tâd üzre bir kuşağı Amr-i dellâle “Bey‘ ediver” deyu verip Amr kuşağı Hind’e bey‘ ettikde “Kuşağı göstereyin” deyub firar eylese hâlâ Zeyd kuşağın semenini Amr’a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

746. Zeyd Amr'dan emanet koduğu şeyi talep ettikde Amr an asl inkar edip Zeyd beyyine ikametine mutasaddî oldukda ikrar edip “Def' etmiş idim” dese yemini ile tasdik olunur mu?

el-Cevab: Olunmaz, îdâ' etmediğine tasrîh ettiyse.

747. Hind hamama girdikde bir dizi incisin Zeyneb-i nâtûreye¹⁵¹ “Hıfz eyle” deyu verip sonra çıkıp istedikde Zeyneb “İnci zayi oldu, kande koduğum bilmem” dese mücerred böyle demekle damândan halas olur mu?

el-Cevab: “Hamamda mı gayrı yerde mi kodum bilmem” derse olmaz.

748. Zeyd Amr'a “Ücret ile fulan diyara îsâl eyle” deyu bir mikdar sûf ve içinde zî kıymet bir kutu verip “Bir hoşça hıfz eyle” dedikde Amr “Kutu zayi olursa ben dâmini olayın” [56a] deyub gittikten sonra Amr kutuyu zayi eylese damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olur, taksiri ile zayi ettiyse. Şart-ı damân nâ-meşrudur.

749. Zeyd cariyesi Hind'i dellâllık öğrenmek için Zeyneb'e verip Hind Zeyneb ile hamamda işlerken Zeyneb-i mezbûrenin haberi yok iken Hatice Hind'e “Var bana çörek alıver” deyu eline akçe verip irsâl ettikde Hind ibâk edip gaibe olsa Zeyd kıymetini Zeyneb'e ya Hatice'ye tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Hatice'ye olur.

750. Zeyd kulu Amr'ı bey'a kethüdası Bekir ile irsâl ettikde Bekir bazara iletip satılmamak ile yine Zeyd'in evine getirdikde Zeyd Bekir'e “Amr'ın ayağına bukağı ur, şayed ibâk ede” dedikde Bekir mukayyed olmayıp Amr ibâk eylese Zeyd Amr'ı Bekir'e tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

751. Zeyd daima Amr'ın dükkânı önünde bey' u şirâ edip Amr namaza gider oldukda Zeyd'e “Ben gelince[ye dek] dükkana nazar eyle” deyub Zeyd “Ne ola” dedikten sonra Amr gelip dükkandan bazı esbâb zayi olup Zeyd'i gitmiş bulsa giden esbâbı Zeyd'e tazmine kadir olur mu?

¹⁵¹ Nâtûre: (Nâtır) Hamam hizmetçisi. Devellioğlu.

el-Cevab: Olur.

752. Zeyd Amr'a îdâ' ettiği esbâbı taleb ettikde Amr vermeyip avk u tehir ettikten sonra "Bazı serika olundu" dese yemini ile musaddık olup damândan halas olur mu?

el-Cevab: Teslimine kadir iken habsettikten sonra serika olunduysa yahud "Mevcuddur" deyu ikrar edip sonra "Mukaddem serika olunmuşdu" derse olmaz.

753. Zeyd vasîsi olduğu eytâmın malını Amr'a marifet-i hakim ile îdâ' edip Amr mal-i mezbûru Bekir'e ikrâz eylese ba'de zaman eytâm bâliğ olup mal-i mezbûru Bekir'den talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Amr tevkîl ederse olurlar.

754. Dükkanında yatıp kalkan Zeyd-i hayyâta Amr bir mühürlü kîse ile akçe emanet kodukda Zeyd bir gece yabanda kalıp dükkanı açılıp esbâb ve emvâliyle meblağ-ı merkûm bile serika olunsa Zeyd'e damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hasîn ise.

755. Hind'in bazı esbâbını cariyesi Zeyneb hafiyeten ahz edip âharda îdâ' eylese [56b] Hind cariye-i merkûmeyi Zeyd'e bey' ettikten sonra zikrolunan esbâbın âharın yedinde bulup şer'le almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Zeyneb'de ihdâr olunup isbat ederse olur.

756. Zeyd Amr'a İstanbul'da Bekir'e "Îsâl eyle" deyu bir mikdar mal verip Amr İstanbul'a geldikde Bekir müteveffa olmakla zikrolunan mal cânib-i mîrîye yerine kabzolunsa Zeyd mal-i mezbûru Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, ihtiyarıyla teslim ettiyse.

757. Zeyd Amr'dan bir mikdar koyun gasb ve Bekir'e bey' edip semenini alıp bir zimmîye emanet kosa ba'dehu Amr vefat ettikde vârisi Halid mûda' olan zimmîden yemini ile semen-i mezbûru "Mûrisim Amr'dan gasb olunan koyunun semenidir" deyu dava edip almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

KİTABU'L-ÂRİYE

758. Zeyd zevcesi Hind'in hemşiresi Zeyneb'i Amr'a tezvîc ettikde müslimîn mahzurunda “Şu esbâb cümle Zeyneb'in çehizidir¹⁵²” deyu Zeyneb'e teslim ettikten sonra “Esbâbın bazını âriyet vermiş idim” deyu dava eylese davası istimâ' olunur mu?
el-Cevab: Olunmaz.

759. Hind rebîbesi¹⁵³ Zeyneb'i tezvîc ettikde âriyet bir mikdar esbâb verip ba'dehu taleb ettikde Zeyneb “Hibe etmiş idin” dese ikisinin bile beyyinesi olmayınca kavî hangisininindir?
el-Cevab: Hind'indir.

760. Zeyd Hind'i tezevvüc edip beş aydan sonra Hind vefat ettikde babası Amr “Muhallefâtından bazı esbâbı âriyet verdim idi” deyu bilâ-isbat almaya kadir olur mu?
el-Cevab: Eşrâfdan ise olmaz.

761. Zeyd Amr'a “Her kime dilersen rehin vaz' eyle” deyu bir mikdar esbâb iâre edip Amr da esbâbı Bekir'e rehin vaz' edip bir mikdar akçe almış olsa ba'dehu esbâb Bekir'de zayi olunca Zeyd esbâbın kıymetini tazmine kadir olur mu?
el-Cevab: Olur, kıymeti misl-i deyn yahud akl ise, eğer ekser ise kadr-i deyn tazmin eder.

KİTABU'L-HİBE

762. Hind bir mikdar meblağı kendini ölünce[ye dek] beslemek [57a] şartıyla oğlu Zeyd'e hibe ve teslim eylese Zeyd Hind'i beslemeyince hibe-i mezbûra sahîha olur mu?
el-Cevab: “Beslersen verdim” demeyip bağışlayıp da böyle ahd ettiyse olur.

763. Zeyd-i zimmî kızı Hind'i Amr'a tezvîc ettikde damadı Amr'a “Bizimle bir hoşça dirlik eyle” deyu yirmi bin akçe hibe eylese ba'dehu Amr Zeyd'e bıçak çıkarıp rencide ettikde Zeyd hibesinden rucû' edip meblağ-ı merkûmu Amr'dan almaya kadir olur mu?

¹⁵² Çehiz: (Cihâz/Cehâz) Çeyiz. Devellioğlu.

¹⁵³ Rebîbe: Üvey kız. Devellioğlu.

el-Cevab: Olur rüşvettir, mal mevcud değil ise dahi alır.

764. Zeyd-i memlûke cariyesi Hind'e bir mikdar esbâb ve bir ev hibe edip ba'dehu i'tâk edip tezevvüc ettikten sonra tatlık ettikde hibeden rucû'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, hibe değildir.

765. Zeyd sıhhatinde tasarrufunda olan cemî' akar ve menkûlâtı için "Oğlum Amr'ındır" dese ba'dehu fevt oldukda Amr eşya-i mezkûrenin cümlesini alıp kızı Hind'e hisse vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: "Cemî' akarım" dediyse hibedir teslim muhtaçdır, "Elimdeki akar" dediyse ikrardır, amma vâkıada hibe ile ya şirâ ile mülkü değil ise Hind'e hakkını vermek gerekdir.

766. Zeyd-i müteveffanın oğlu Amr "Bir evi Zeyd bana sıhhatinde hibe etmiş idi" deyu dava edip sâir verese inkar etmekle Amr beyyine ikamet ettikde şahidler "Hîn-i hibe bile değil idin, lakin yolda rast gelip zikrolunan evi oğlum Amr'a hibe ettim dedi" deyu şahadet eyleseler ikrara şahadetleri makbule olup ev Amr'ın mülkü olur mu?

el-Cevab: Ev Amr'ın makbuzu ise olur.

767. Zeyd mülk bağçesin kızından kaçırıp sağır oğulları Amr ve Bekir'e iştirâk üzere hibe edip tayin ve ifraz olunmadan vefat eylese sâir verese hibe-i mezbûreye tutmayıp mülk-i mezbûru mirasa idhâle kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

768. Zeyd Amr'ın zimmetinde olan akçesinin bir mikdarını bilâ-ıvaz Amr'a hibe eylese ba'dehu rucû' edip almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

769. Zeyd buğday duran ambarını, üzerinde olan evini kebîr oğulları Amr ve Bekir'e bilâ-ifrâz hibe edip onlar dahi kabzetseler ba'de zaman [57b] Amr vefat ettikde Zeyd hibesinden rucû' edip kızı Hind'e hisse vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, kâbil-i kısmet olmayınca.

770. Zeyd hal-i sıhhatinde kulu Amr ve cariyesi Hind'i müdebber ettikde bir mikdar esbâb ve emlak hibe edip onlar dahi kabul ve kabzeyleseler ba'dehu vefat ettikde veresesi "Hibeyi tutmazız" deyu esbâb ve emlakı almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, "Ellerinden alınmaya" deyu vasiyet etmeyip sülüsde müsaid değil ise.

771. Hind hal-i sıhhatinde kız karındaşı kız Zeyneb'i tezvîc eder oldukda Zeyneb'e çehiz için bir menzilin rub'unu ve dükkanının nısfını ifrâz ve tehdid edip ve bir bağı dahi bile hibe ve teslim eylese ve hibe-i mezbûreyi müslimîn mahzurunda ikrar eylese ba'dehu Hind vefat ettikde ikrarına şahidler var iken veresesi tutmayıp "Asıl hibeye şahidler getir" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, hibe ve teslime ikrarı sabit olunca.

772. Hind babası Zeyd-i müteveffadan intikal eden hissesini karındaşı Amr'a hibe edip ol dahi kabul ve kabzeylese ba'dehu Hind hibeden rucû'a kadire olur mu?

el-Cevab: Hisse-i şâyi'a olup kâbil-i kısmet ise olur.

773. Zeyd arz-ı mîrî üzerinde gars olunan bazı mülk eşcârını sahib-i arz marifeti yok iken Amr'a hibe eylese hibe-i mezbûre sahîha olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

774. Zeyd bir diyarda feth-i hâkânîden berû arz-ı mîrî üzerine mağrûs olan bağ ve bağçeyi mutasarrıf olanlar izn-i sahib-i arza tevakkufsuz bey' u şîrâ ve hibe ve temlîk ede gelmişler iken hâlâ sahib-i arz marifeti olmayınca "Tasarrufât-ı mezkûre sahîha değildir" deyu sahib-i arz yahud bey' ve hibe edenler feshe kadir olurlar mı?

el-Cevab: Bey'i sahihdir, hibesi tâmmem olmaz, sahib-i arz edemez hibe eden alır.

[58a]

775. Bu surette bağ ve bağçe erbabından Zeyd tasarrufunda olan bağını oğlu Amr'a hibe ve ıkbâz eylese ba'dehu Zeyd vefat ettikde sâir verese zikrolunan bağı mirasa idhal ve iktisâma kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, sahib-i arz marifetinsiz ıkbâz şer‘an mümkün değildir, müşâ‘ hükmündedir.

776. Zeyd hal-i sıhhatinde müslimîn mahzurunda mülk menziline içinde olan esbâb ve emtiasıyla kebîr oğulları Amr ve Bekir’e “Hibe ettim” deyu miftâhını ellerine verip onlar dahi menzili ve içinde olanı kabzeyleseler ba‘dehu Zeyd vefat ettikde sâir verese hibe-i mezbûreyi tutmayıp mirasa idhâle kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, kavl-i imam üzre müsâlaha evladır.

777. Hind mutasarrıfe olduğu vakıf menzili “Mülkumdür” deyu Zeyd’e Zeyd dahi Amr’a bey‘ ettikten sonra menzil vakf-i evlad olduğu şer‘le sabit olup alındıkda Amr Zeyd’den istirdâd edeceği semeni “Hibe ettim” dese hibe-i mezbûre sahîha olur mu?

el-Cevab: Hind için Zeyd’den ibrâ ettiyse olur.

778. Zeyd vefat edip oğlu Amr ve kızı Hind kaldıkda Hind kâbil-i kısmet olan mülk menzilden hisse-i şâyiasın kable’l-kısme Amr’a hibe eylese sahîha olur mu?

el-Cevab: Olmaz, rivayet-i tâhirde, amma bazı meşâyih cevazı ihtiyâr etmiştir.

779. Zeyd’e bir mansıb¹⁵⁴ tevcîh olundukda müjde emrin alıp giden Amr’a Zeyd müjde deyu bir mikdar meblağ vermiş olsa ba‘dehu Zeyd mansıb dahi üzerinde iken meblağ-ı merkûmu Amr’dan talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Hibe-i sahîha olup Amr harçlandı ise yahud fakir ise olmaz.

KİTABU’L-İCÂRE

780. Zeyd-i arabacının arabasına Amr ücretiyle bir mikdar çini tahmîl edip arabaya binip giderken sarp yerlere geldikde mu‘tâdları üzre Zeyd arabadan inip eliyle yetmese araba devrilip çiniler kırılınca Amr Zeyd’e tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

¹⁵⁴ Mansıb: Devlet hizmeti, memuriyet. Devellioğlu.

781. Ücret ile Zeyd'in atını ----- Amr atı yabanda yalnız koyup taaddîsi ile zayi olunca tamamen kıymeti tazmin olunur mu yoksa **[58b]** damân bi'n-nısf mı lazım olur?

el-Cevab: Tamamen olur, taaddî mukarrer ise.

782. Zeyd-i câme-şûy¹⁵⁵ ücretle Amr'ın kaftanını gasl ederken ----- üzerine koyup içeri dükkanına gittikde taksiri ile zayi olup damân lazım olunca tamamen tazmin olunur mu?

el-Cevab: Damân bi'n-nısf ihtiyar olunur.

783. Zeyd Amr-i zimmîye kürk kaplamaya bir ferace verip Amr mu'tâd üzre dükkanında hıfz edip gece ile yatarken dükkanı açılıp cümle esbâbıyla ferace serika olursa hıfzda taksiri olmayınca Amr'a damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olur, baskın gibi harîk-i gâlib gibi taharruza mümkün değil emrolmayınca.

784. Zeyd atının boynunda zuhûr eden şişi yarıp iyi etmeye Amr-i na'lband ile kavlı edip Amr Zeyd'in rızasıyla yardımda mu'tâddan ziyade yarıp şah damarını kat' etmekle kan dökmeyip at helak olsa Zeyd amel-i mu'tâd taksir-i fâhiş isbat edince atı tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: İsbat müşkildir, taaddîsine tayin gelmeden tazmine kadir değildir.

785. Zeyd Amr-i hammala bir fiçı ile bir mikdar nesne tahmîl edip giderken yolda düşürüp fiçı paralanıp içinde olan şey helak olsa taaddî ve taksiri olmayınca Amr'a damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olur, taksiri ile düşerse.

786. Zeyd ücretle kendi ismine mühür kazmak için Amr-i mühürgene bir akik verdikde Amr sehven âhar isim kazsa akikin kıymetini Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

787. Birkaç kimesne Zeyd-i reisin gemisini mevzi-i muayyene varınca binip altmış kıntar metâ' tahmîl edip âhar adem eyleyip ve ziyade yük tahmîl etmemek üzre yedi bin

¹⁵⁵ Câme-şûy: Çamaşır yıkayan. Devellioğlu.

akçeye istîcâr edip ba‘dehu Zeyd kavline durmayıp âhar adem alıp ve gayrı yük tahmîl ettikde mezbûrlar men‘ etmek isteyip memnû‘ olmayınca mezbûrlar mevzi-i mezbûra vardıklarında muayyen olunan ücreti vermeyip ecr-i misil vermeye yahud ziyadenin ecr-i mislini kendi navllarına hesap etmeye kadir olurlar mı?

[59a] *el-Cevab*: Ziyade tahmîl ettikleri mikdarı nâkıs verirler, ta‘lîk ettilerse ecr-i misil verirler.

788. Zeyd vasîsi olduğu yetimin malından Amr’a on bin akçe verip bir evini istiğlâl ile iştirâ edip ba‘de’t-tahliye ve’l-kabz yine Amr’a bir seneye iki bin iki yüz elli akçeye îcâr eylese ba‘dehu sene tamamında icâreyi talep ettikde Amr “Ecr-i mislinden ziyadedir” deyu müsemmâ olan icâreyi vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, bin beş yüzden ziyade davası mesmu‘a değildir, musır olursa ta‘zîr olunur, icâre-i sahîha lazîme değildir.

789. Zeyd Amr’a “Fulan yerde olan fulan hizmeti varıp eda edersen sana üç yüz akçe ücret vereyin” deyub Amr dahi varıp me‘mur olduğu hizmeti eda edip geldikde Zeyd ücret-i ma‘hûdeyi Amr’a vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Hizmetin edası bir günde iki günde olursa olmaz, edası için vakt-i malum yoksa olur, ecr-i mislin verir.

790. Perdeci olan Zeyd Amr’ı istihdam için bir sene tamamına bin iki yüz akçeye istîcâr edip Amr Zeyd’e birkaç ay hizmet ettikten sonra sene tamam olmadan ayrılrsa Amr hizmet ettiği şuhûr için Zeyd’den ücret almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

791. Zeyd Amr’ın perdesinin altı ay işleyivermek için bin iki yüz akçeye kavî edip beş ay işleyip ferâğ etmek istese Zeyd beş ay hesabınca ücretin Amr’dan almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Amr ferâğ ettirmemeye kadir olur, müddetin tekmil edip ücretin verir.

792. Zeyd-i mütevellî vakıf değirmenleri ücret-i maluma ile üç yıla dek Amr’a îcâr edip Amr mutasarrıf iken müddet-i ma‘hûde tamam olmadan mürtezika Zeyd’in

marifetinsiz “Ziyadeye tahammülü vardır” deyu değirmenleri Amr’dan alıp âhara îcâra kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, ecr-i misli değil ise, hakim mütevellîye ecr-i [59b] misille îcâra emreder.

793. Zeyd ücret ile Amr’ın atın alıp varıp hizmetini eda edip gelirken at sürçüp bir ayağı sakat olsa Amr noksan kıymetini Zeyd’den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Varıp gelmeye istîcâr edip taaddî etmediyse olmaz.

794. Zeyd deryada gark olan gemisin çıkarmaya birkaç mellah¹⁵⁶ ile ücret-i muayyeneye kavlı edip mezbûrlar birkaç gün çalışıp çıkarmaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

795. Zeyd Amr’a “Benim şu kadar metâ’mı Bekir’e satıver miyancılık ile sana mu’tâd üzre her yüzde iki akçe vereyin” deyub Amr dahi Zeyd’in dediği üzre metâ’mı Bekir’e satıverse Zeyd kavlı eylediği akçeyi Amr’a vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Dellâliye olup ecr-i misli ise olmaz, hile ve kâzib ile ta’zîr-i müslimîn için vade olunmuş rüşvet ise olur.

796. Zeyd Amr’ı cünd-i sultânîye ilhâk etmek kavlı ile altı yıl istihdâm eylese ba’dehu ilhâk etmeyince Amr sinîn-i mezbûre için Zeyd’den ecr-i misil almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

797. Zeyd-i mütevellî vakıf menzili ecr-i misli ile müddet-i muayyeneye validesi Hind’e îcâr eylese icâre sahîha olur mu?

el-Cevab: Kavlı-i muhtârda olmaz.

798. Zeyd Amr’a mülk dükkanını yüz bin akçe sermaye ile her senede yirmi bin akçeye îcâr eylese sene tamamında yirmi bin almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Ecr-i mislin alır, tasarrufât şer’iye değildir.

¹⁵⁶ Mellah: Kaptan, gemici. Devellioğlu.

799. Zeyd sağır karındaşları Amr ve Bekir'in kulu Halid'i fuzûlen Beşir'e bey' ettikten sonra mezbûrânın vasîleri bey'ı bozup kulu Beşir'den aldıkda müddet-i hizmeti için Beşir'den ecr-i misil almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

800. Zeyd ücret ile sabun işleyivermek için Amr'a bir mikdar sabun eczâsı verdikde Amr işleyip Zeyd'e teslim eylese **[60a]** ba'dehu Zeyd inkar edince Amr isbata kadir olmasa yemini ile musaddık olur mu?

el-Cevab: Olur.

801. Zeyd mülk menziline Amr'a yevmi sekizer akçeye icâr edip muayyene olmasa icâre-i mezbûre sahih olur mu?

el-Cevab: Kaç gün oturursa anda sahih olur.

802. Zeyd Amr'a yedi bin akçe verip ribhini almayacak olup Amr dahi Zeyd'e evin süknâ için verip icâre almayacak olsa ba'de zaman yine Amr Zeyd'den icâre talebine kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, "Ribhini ücretine tutalım" dedilerse.

803. Zeyd-i sağırın bir menziline vasîsi Amr "Tamire muhtac olan yerlerin tamir edip içinde sâkin ol, icâre gerekmez" deyu Bekir'e verip Bekir dahi sâkin olup muhtac olan yerlerin tamir eylese ba'dehu Amr "Mukaddemen zevcen ile yılda ikişer yüz akçe icâre kavlı etmiş idim" deyu Bekir'den icâre talebine kadir olur mu?

el-Cevab: Ecr-i misli lazımdır, tamire harcı hesap olunur, ziyade lazım olursa anı alır.

804. Zeyd icâre-i muaccele ve müeccele ile tasarrufunda olan vakıf dükkanı vakfa icâresin verip ve kendine her sene on beşer bin akçe vermek üzere Amr'a icâr eylese Amr mâh-be-mâh¹⁵⁷ vakfa icâresin verdikten sonra sene tamamında "Zeyd'e on beş bin vermem" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, amma Zeyd'e helal olmaz.

¹⁵⁷ Mâh-be-mâh: Aydan aya. Devellioğlu.

805. Suret-i mezbûrede Zeyd sene başında on beş bini Amr'dan almış olsa ba'dehu Amr yine Zeyd'den istirdâda kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Zeyd vakfa medyûn olur.

806. Zeyd istiğlâl tarîkiyle mülk evin Amr'a bey' edip yine bir seneye istîcâr ettikten sonra sene tamamında tecdîd-i icâre olunmadan Amr Zeyd'den birkaç sene icâre alsa ba'dehu Zeyd vefat edip vereseşi fesh-i bey' ettiklerinde Zeyd'in verdiği icâreyi asla tutmaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Tahliye ve teslim bulunduysa olmazlar.

807. İcâre-i muaccele ve müeccele ile bir vakıf dükkanı mutasarrıf olan Zeyd gaib oldukda emîn-i [60b] mal gaib dükkanı kabzedip âhara satmaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, mütevellî şehir bi-şehir ecr-i misliyle icâr gerekdir, bu zulmde icâre muaccele furû'undandır.

808. Zeyd Hind'den bey' ü vefa ile aldığı mülk dükkanı âhara icâr edip icâresin alsa ba'dehu Hind Zeyd'e semen verip dükkanın almak istedikde “Zeyd'in dükkandan aldığı icâreyi semene tutarın” demeye kadire olur mu?

el-Cevab: Ecr-i misli olunca Hind Zeyd'e icâresin al demediye.

809. Zeyd bir su kırbasını günde beşer akçeye Amr'a icâr edip Amr isti'mâl eylese ba'dehu Amr isti'mâl ettiği günlerin icâresin vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Ecr-i misli ise olmaz.

810. Zeyd-i müteveffanın zevcesi Hind ve eytâmın sığârı kaldıkda eytâma vasî olan Amr Hind'e “Zeyd'in mülk evini icâr edelim, icâreden hasıl olanı yahud evi taksim edelim, ben eytâmın hisselerin âhara icâr ederin, nef' hasıl olsun” derken Hind “Birine râziye olmam” demeye kadire olur mu?

el-Cevab: Eytâmın ihtiyacı yoksa re'y-i hakimle olur, iz'âcdan hâlî değildir.

811. Zeyd karındaşı kızı Hind-i yetime-i sağîre ile meşâ‘ u müşterek olduğu mülk menzili “Cümle benimdir” deyu âhara îcâr edip icâresin eylese ba‘dehu Hind bâliğa olup hissesin menzilden aldıkda icâreden dahi hisse talebine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

812. Zeyd karındaşları Amr ve Bekir-i sağîrlerin memlûkü Halid’i Beşir’e fuzûlen bey‘ ve teslim eylese ba‘dehu vasîleri bey‘ı tutmayıp Halid’i Beşir’den alınca müddet-i hizmeti için Beşir’den ecr-i misil almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

813. Bir vakıf hamamı mütevellîsi Zeyd Amr’a üç seneye îcâr ettikten sonra müddet-i icârede hamamın suyu kesilip icrâya kabiliyyet olmayıp hamam mu‘attal kalsa mu‘attal kaldığı eyyâmın ücretini mütevellî Amr’dan talep edip almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Fesh-i icâre ettiyse olmaz.

814. Hind Zeyneb ile ber vech-i iştirâk mutasarrıf [61a] oldukları menzili sekiz sene mikdarı âhara îcâr edip ahz-i ücret eylese hâlâ Zeyneb hasıl-ı icâreden hissesin dava ve ahze kadire olur mu?

el-Cevab: Olur.

815. Zeyd Amr’a “Bana ta‘lim-i Kur’an eyle, sana günde ikişer akçe vereyin” deyu tayin edip Amr birkaç sene Zeyd’e ta‘lim-i Kur’an eylese tayin ettiği ikişer akçeyi kaç sene ta‘lim etti ise Zeyd’den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, ecr-i misil ise.

KİTABU’L-İKRAH

816. Zeyd Amr’ı zimmîye cebr u ikrah ederek İslam kabul ettirse mükrehin İslam’ı mu‘teber olur mu?

el-Cevab: Biraz İslam üzre durunca olur.

KİTABU'L-HACR VE'L-ME'ZÛN

817. Zeyd'in abd-i memlûkü Bekir me'zûn değil iken Amr-i mütevellîden bir vakıf dükkanı icâre-i muaccele ile istfîcâr eylese ba'dehu Zeyd Bekir'in icâre-i muaccele namını verdiği meblağı Amr-i mütevellîden talep edip almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Abd-i mahcûr idüğü mukarrer olup husumete mani' gaybeti yoksa olur, eğer me'zûn zannolunacak tasarrufâtını Zeyd görüp nehy etmememiş ise dükkanı biraz zaman-ı tasarruf edince olmaz.

818. Medyûn-i müstağrak olan Zeyd'e dâinleri "Mal-i mevcudunu cümlemize ver, iktisâm edelim" derlerken Zeyd vermeyip ancak mutallakası Hind ve Zeyneb'in "Nafaka ve mehirler için veririn" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, mahcûr değil ise.

819. Zeyd'in abd-i memlûkü Amr vefat edip Zeyd'i hürre'l-asl olan [61b] zevcesi Hind'den tevellüd eden kızı Zeyneb'i terk eylese Zeyd Amr'ın vefat edinceye dek elinde ve evinde olan malını cemî'an alıp kabzetmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Amr me'zûn ise olmaz, Hind malını alır yemini ile.

KİTABU'L-GASB

820. Zeyd-i şakî bir karye ahalsinin bağ ve bağçelerinin esmârını ve öküz ve inek ve keçilerini gasb ve ekledip ve bazının kızlarını cebren alıp zulm ve taaddîden hâlî olsa şer'an Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: İtlâf ettiği tazmin olunup ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd olunur, tövbesi tevakku' olunmaz, ehl-i fesad ise emr-i veliyyü'l-emr ile katlolunur.

821. Zeyd-i şakî alet-i harb ile Amr'ın evin basıp zevcesi Hind'e fiil-i şeni' edip emvâl ü erzakını gasb eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Mal reddolunup emr-i veliyyü'l-emr katlolunur.

822. Zeyd Hind'den "Zevcin Amr-i müteveffada şu kadar akçem vardır" deyu taleb ettikde isbat etmeden Hind hasta olmakla Zeyneb Hind'in malından alıp Zeyd'e iddia ettiği deyni verse ba'dehu Hind mal-i mezbûru hangisinden alır?

el-Cevab: Zeyneb'den alır, Zeyd'den dahi almaya kadiredir, mal-i mağsûb idüğü sabit ise.

823. Zeyd'in abd-i memlûkü Amr Bekir'in yoluna gelip bir hançer ve bir dülbendin gasb eylese Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Aldığı sahibine reddolunup darb-ı şedîd ve habs-i medîd olunur.

824. Zeyd bazı esbâbını "Bey' ediver" deyu Amr'a vermek istedikde Amr imtinâ' edince Zeyd esbâbı bey' için Bekir'e verdikden [62a] sonra esbâbı fuzûlen alıp gabn-i fahiş ile bey' eylese Zeyd esbâbına zafer bulamayınca noksan kıymetini hangisine tazmin eder?

el-Cevab: Bekir'e tazmin eder, Amr'a dahi re'y-i hakimle tecvîz olunmuşdur.

825. Zeyd Amr'a bir ev yeri hibe ettikde Amr yerde olan köhne sazhurdaların ihrâk ederken hataen civarında olan Bekir'in evine ateş kaçıp ihrâk eylese Bekir evinin kıymetini Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Rîh-i¹⁵⁸ şedîd olup intikali zâhir iken ihrâk etmediyse olmaz.

826. Birkaç kimesne Zeyd'in yoluna inip bir ikisi emvâl ü erzakını gasb edip bazı anlar himayet tarîkiyle dursalar ba'dehu Zeyd duranlardan malını tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Bu mertebe ile olmaz, kitâ' tarîkiyle olmayınca.

827. Zeyd zevcesi Hind'in evini fuzûlen hedm edip bazı bina ihdâs eylese Zeyd vefat ettikde sâir vereseşi bina-i mezbûrdan hisse almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: "Hind için bina ediver" dese onun olur, yoksa Hind hedm ve damân teklif eder.

¹⁵⁸ Rîh: Yel, rüzgar. Devellioğlu.

828. Zeyd Amr'ın kulu Bekir'i fuzûlen tarlasına çift sürmeye alıp gittikde Zeyd ve Bekir birkaç kimesne ile kavga ederken Bekir asa ile Beşir'i urup katletmekle veresesi Bekir'i Amr'dan alınca Amr ve Bekir'in kıymetini Zeyd'e tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

829. Zeyd'in mutasarrıf olduğu arzın üzerinde nâbit olan fidanlara Amr ve Zeyd'in izni yok iken aşlama aşlasa hangisinin olur?

el-Cevab: Amr'ın olur, Zeyd'e aşladığı zamandaki kıymeti verir, kal'î muzırr olmaz ise Zeyd kal'î ettirir, olursa kıymeti ile temellük eder.

830. Zeyd Amr'ın tarlasını fuzûlen sürüp tohum ekse ba'dehu Amr tekrar sürüp üzerine tohum ekince Zeyd tohumunu Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Me'mur-u bi'l-kal'î iken kıymeti ne ise onu tazmin eder.

831. Zeyd Amr'ı evinde iskân edip sefere gittikde Amr Zeyd'in rızası yok iken eve otlak ve yaprak doldurup ba'dehu [62b] otlağa ateş düşüp o yansa Zeyd evini Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

832. Zeyd Amr'ın arı kovanını içinde olan arısı ile gasb edip beş sene tasarruf eylese ba'dehu Amr kovanların beşini alıp kabzettikde bir kovani ve beş senede hasıl olan aselin kıymetini ve arının oğullarını Zeyd'den talep ve ahze kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, mülkde olan kovani alır.

833. Zeyd'in öküzleri ve inek ve koyunları mer'ada iken ehl-i örf Amr'ı ahz edip cebren Zeyd'in zikrolunan mevâşisin götürdüp alsalar ba'dehu Zeyd mevâşî-i mezbûreyi ehl-i örfden almayınca kıymetini Amr'dan talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, telef-i uzv yahud telef-i nefis havf olunur, darb-ı mütevellî ile vaîd etmediler ise.

834. Zeyd Amr'ın yerini gasb edip üzerine cami bina eylese Amr binayı kal'î ettirmeye kadir olur mu yoksa kıymeti mi lazım olur?

el-Cevab: Kavlı-i muhtârda kal‘ olunur, berkli bina olup zarar-ı kesirden ihtirâz olunursa Amr kıymetine rıza vermek evladır.

835. Zeyd-i reis bazı tüccar ile deryada giderken fırtına oldukda gark havfindan bazı erzak ve meta‘ı deryaya atıp gemiyi tahfif eyleseler ba‘dehu erbab-ı metâ‘ gemide bile olup rızık ve metâ‘ı olmayanlara atılan metâ‘larından hisse çekdirmeye kadir olurlar mı?
el-Cevab: Olmazlar, “Atın, biz bile çekelim” demiş değiller ise.

836. Zeyd Amr-i dellâla “Bey‘ eyle” deyu verdiği esbâbı taleb ettikde Amr bugün “İdimiz vardır” deyu vermeyip esbâb kendinde iken evi muhterik olup esbâbıyla yansa Zeyd Amr’a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Zeyd övrün kabul edip tehire rıza verdiyse olmaz.

837. Zeyd âhar diyarda iken karındaşı Amr fuzûlen Zeyd’in evine girip sâkin olup bir hanesine alef¹⁵⁹ döküp alefe ateş düşmekle ev ihrâk olursa Zeyd geldikde [63a] kıymetini ba‘de’l-isbat Amr’a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

838. Zeyd Amr’ın kulun uğurlayıp “Benimdir” deyu Bekir’e bey‘ ettikten sonra kul Bekir’in yedinde iken vefat eylese ba‘dehu Amr kulun kıymetini hangisinden taleb eder?

el-Cevab: Zeyd’den alır, re’y-i hakimle.

KİTABU’Ş-ŞUF‘A

839. Arz-ı mîrî üzerine bina olunan ev ve gars olunan bağ ve bağçe bey‘ olundukda câr-ı mulâsıkı şuf‘a davasına kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

¹⁵⁹ Alef: Hayvan yemi, saman. Devellioğlu.

840. Hind Zeyd'e mülk menziline semen-i muayyen ve bir kabza adedi nâ-malum Fülûsa¹⁶⁰ bey' ve teslim ve kabz-ı semen edip Fülûsu zayi eyleseler câr-ı mulâsıkı menzil-i mezkûru hakk-ı şuf'a ile almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

841. Zeyd'in evi Amr'ın evi ile bir sakf altında olup halît iken evin taraf-ı âharında olan hâit üzre vâziu'l-cüzû' olan cârı Bekir'e Amr'ın gaybetinde evi bey' eylese Amr geldikde "Ben şuf'aya senden ehakkım" deyu şuf'a tarîkiyle evi Bekir'den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

842. Zeyd Amr'a bey' ettiği dâre câr-ı mulâsıkı olan Bekir istimâ' ettiği gibi şuf'a ittihaz edip taleb-i muvâsebe ve takrîrî eyleyip işhâd ettikten sonra bazı mevâni' hasebiyle bir yıl dava edemese hâlâ dava edince mesmû'a olur mu?

el-Cevab: Mâni' zarûrî ise olur, değil ise hılâfiyedir iki tarafa fetva vermişlerdir, zâhir-i mezheb kabulüdür.

[63b]

843. Mukâta'alı arz-ı vakf üzre bina olunan evlerde şuf'a cariyye olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

KİTABU'L-KISME VE'L-FERÂYİZ

844. Babaları Zeyd'den Amr ve Bekir ve Beşir'e bir menzil intikal edip kable't-taksîm Amr dahi vefat edip sağır oğlu Halid'i terk edip müsevviğ-i şer'î yok iken menzilin mecmû'un Bekir ve Beşir-i velîde bey' edip ba'dehu Halid bâliğ olup hissesin aldıkda hissesi üzerinde velîdin ihdâs ettiği beyanı kal' ettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, hîn-i taksimde binanın yeri bey' edenler hissesine kalmak mümkün olmayınca.

¹⁶⁰ Fülûs: Paralar, bakır sikkeler. Devellioğlu.

845. Zeyd vefat ettikde zevcesi Hind techîz ve tekfîne bir mikdar akçe sarf eylese ba‘dehu sâir verese meblağ-ı merkûmu muhallelât Zeyd’den Hind’e vermemeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, kadr-i kifaye ise.

846. Anası hurretü’l-asl olan Zeyd vefat edip hâlin ve babasının mu‘takı oğlu Bekir’i terk ettikde kadı mirası hâline hükmettikden sonra kadı âhar sâbıkı fesh edip Bekir’e hükmeylese hükmü nâfiz olur mu?

el-Cevab: Olur.

847. Zeyd vefat edip anasının anası, anasının mu‘takı oğlunun oğlu Amr’ı ve li-ebeveyn kız karındaşının kızı oğlu Bekir’i terk eylese hangisine değer?

el-Cevab: Amr’a değer.

848. Hind vefat edip zevci Zeyd ve anası Zeyneb ve ammi oğlu Amr kaldıkda tehârûc tarîkiyle Amr’ı ihrâc ve sulh eyleseler muhallelât nice kısmet olunur?

el-Cevab: Altı sehmin biri Amr’a tayin olup nasibi tarh olunduktan sonra bâkî mal beş sehm olup üçü Zeyd’e, ikisi Zeyneb’e verilir.

849. Suret-i mezbûrede Zeyd üzerinde olan mehr-i müeccel dahi dâhil-i muhallelât olup Zeyneb ve Zeyd ortasında taksim olunur mu?

el-Cevab: Olunmaz, deyn istisna olunur yahud sulhden sonra Amr’ın sūdüs hissesinden Zeyneb’e ait olacak kadar ibrâ‘ yahud Amr’a muaccelen kaza olunur.

850. Zeyd kebîre kızı Hind’i Amr’a tezvîc ettikde üç bin akçe verip [64a] “Vefatımda terekemden hisse almasın” demiş olsa Zeyd vefat ettikde sâir verese-i terekeden Hind’e hisse vermemeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, üç bini almamaya ta‘lîk ile temlîk ettiyse andan hisselerin alırlar.

851. Zeyd vefat edip li-ebeveyn kız karındaşı Hind’i ve babasının babası Amr’ı ve anasının babası Bekir’i terk eylese kısmet-i tereke ne vecihledir?

el-Cevab: Amr sūdüs aldıktan sonra bâkîde Hind ile müsâlaha etmek ihtiyar etmişlerdir.

852. Hind vefat edip li-ebeveyn kız karındaşı oğlu Zeyd'i ve li-ebeveyn er karındaşının kızlarını terk eylese kısmet nicedir?

el-Cevab: Kızlar iki ise beş sehmin biri Zeyd'e bâkî anlara, üç ise yedi sehmin biri Zeyd'e bâkî anlara değer, aded-i furû' asılda mu'teberdir.

853. Hind vefat edip babasının li-ümm karındaşı Zeyd'i ve anasının li-ebeveyn karındaşı Amr'ı terk eylese kısmet nicedir?

el-Cevab: Sülüsân Zeyd'e, sülüs Amr'a değer.

854. Zeyd vefat edip cedd-i a'lâsı Amr'ı ve babasının li-ebeveyn karındaşları Bekir ve Beşir'i terk eylese kısmet nicedir?

el-Cevab: Amr'a değer, cedd-i sahih ise.

855. Zeyd vefat edip anasını i'tâk edenin oğlu Amr'ı ve babasını i'tâk edenin oğulları Bekir ve Beşir'i terk eylese kısmet nicedir?

el-Cevab: Bekir ve Beşir'e değer.

856. Hind vefat edip kızı Zeyneb'i ve oğlu kızı Hatice'yi terk eylese kısmet nicedir?

el-Cevab: Rub' Hatice'ye, bâkî Zeyneb'e değer.

857. Kat'an malı olmayan Hind-i müteveffanın techîz ve tekfîn ebeveyninden hangisine lazım olur?

el-Cevab: Babasına lazımdır, zâhir-i zevâyatta.

858. Zeyd kulu Amr'ı altı sene hizmet etmek üzere mükâteb edip iki sene hizmet ettikten sonra dört senenin hizmeti ile Bekir'e bey' eylese dört sene Amr ve Bekir'e hizmet ettikten sonra Amr vefat edip Zeyd'in oğullarını ve Bekir'i terk eylese terekesi hangisine intikal eder?

el-Cevab: Zeyd'in oğullarına intikal eder, yılı ile icâr etmiş olunca bey' değildir.

859. Zeyd-i müslimin [64b] mu‘takı olan abd-i kâfir fevt oldukda beytü’l-mâl zâbiti Amr-i müslim “Kâfirden vâris olmaz” deyu gayri vârisi olmadığı takdirce terekesin mevlasına vermeyip Amr almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

860. Seferde olan Zeyd üç sene ser-hadde hizmet üzre olup ulûfesin almadan vefat eylese güzeşte ulûfesi sâkit olur mu yoksa veresesine intikal eder mi?

el-Cevab: Eder, emr-i veliyyü’l-emr ile.

861. Zeyd’in mu‘takı Amr cünd-i sultâniye mülhak oldukdan sonra vefat edip Zeyd’den gayri vârisi olmasa cümle terekesin Zeyd kabza kadir olur mu?

el-Cevab: Kendi malı var ise olur, tezvîr ile bi gayr-i hakk mal-i beytü’l-mâl alanlardan ise olmaz.

862. Zeyd-i müteveffanın veresesini kibâr olup zimem-i nâsdaki akçeyi iktisâm edip hisselerince her biri medyûnun zimmetinde olan deyni kabul edip medyûnlar dahi verecek olsalar ba‘dehu vereseden Hind kendine tayin olunan Amr-i medyûndan hakkını talep ettikde Amr “Ben vâris-i âhara verdim” demekle Hind’in mutâlebesinden halâs olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hissesin verir, iktisâmları sahih değildir.

863. Zeyd vefat edip anası Hind’i i‘tâk eden Zeyneb’i ve babası Amr’ın dayısı oğlu Beşir’i terk eylese kısmet-i tereke ne vecihledir?

el-Cevab: Babası hurru’l-asl arabî değil ise cümle Zeyneb’e intikal eder.

864. Hind zevci Zeyd’in mülk yerine izniyle kendi malıyla nefsi için ev bina ettikten sonra Zeyd vefat edip Hind’i ve karındaşı Amr’ı terk ettikde Amr’ın zikrolunan yerden hissesi bina olmayan yerden vermek kâbil iken Amr kabul etmeyip bina altında olan yerden hisse talep edip “Binayı kal‘ ettiririm” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

865. Zeyd vefat edip oğulları Amr ve Bekir-i kebîrleri terk ettikde rızaları ile terekeyi beyenlerinde taksim edip her biri hissesini müstakil tasarruf edip ba‘dehu [65a] Amr fevt olup oğulları Beşir ve Halid’i terk ettikde mezbûrân Beşir ve Halid Bekir’e “Mukaddemen kısmet-i âdile ile kısmet olunmamış, tekrar kısmet olunsun” demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

866. Zeyd vefat ettikde muhallelâtı beyne’l-verese taksim olunca zevcesi Hind’e “Sehmin şu mikdar oldu” deyu tağrîr olunup esbâbı tamamı kıymetine hesap olunmayıp gabn-i fâhiş olup kısmet-i âdile olmamış olsa Hind tekrar kısmet-i âdile ile kısmet ettirmeye kadire olur mu?

el-Cevab: Olur, terâzî mütehakkık olmayınca.

KİTABU’L-MÜZÂRAA

867. Zeyd Amr’a iki bin akçe verdikde dört keyl buğday verip “Yerinde benim için ziraat ediver, ne mahsul olursa bana ver, ben dahi meblağ-ı mezbûr için senden faide almayayın” dese ba‘dehu Amr ziraat edip mahsulü Zeyd’e vermeden vefat eylese Zeyd meblağ-ı merkûmu terekesinden alıp ve buğdayın tohumu mikdarın aldıktan mâ-adâ ne denlû mahsul olduysa cümlesin almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Kendi tohumu malum ise ziyadesin alır, Amr’ın buğdayına karıştı ise olmaz.

868. Zeyd tohum ve bakar kendinden, tarla ve amel Amr’dan olup mahsulün sülüsünü Zeyd’in sülüsânı Amr’ın olmak üzere müzâraya tohum ve bakar verip Amr dahi zer‘ edip henüz gök ekin iken Zeyd müteveffa oldukda verese “Tohum mevrûsumuzundur, müzâraa ise fâsidedir” deyu cümle mahsulü almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Bir rivayette veresenin, bir rivayette Amr’ın olur, terâzî evladır.

869. Bir çift öküz Zeyd’in arz ile, ve bir çift öküz Amr’ın tohum ve amel beraber olmak üzere, ve hasıl dahi tansîf olunmak üzere müzâraa sahih olur mu?

el-Cevab: Olmaz, lakin tohum beraber olunca fâside iken dahi hasıl tansîf olunur.

KİTABU'Z-ZEBÂİH VE'L UDHIYE

[65b]

KİTABU'L-KERÂHIYYE VE'L-İSTİHSÂN

870. Bir cami-i şerîfin haremindedir olan eşcârın simârın mütevellîsi Zeyd vakıf için bey' murad ettikde imamı bî-vech men'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, mescide vakıf idüğü malum değil ise simârını müslimîn ekleylemek tecvîz etmişlerdir.

871. Bir mescidin cemaati bazı leyâlîde birer mikdar taâm yeşerip mescidde ekleyeseler meşru olur mu?

el-Cevab: Mekruhdur.

872. Bazı kimesneler koyunların mer'âların değil iken Müslümanların ve zimmîlerin bağlarında ve tarlalarında cebren re'â ettirseler re'âyâ mutazarrır ve mütezzî olunca koyunların hasil olan süt ve yoğurt ve peyniri sahiplerine helal olur mu?

el-Cevab: Helal-i tayyib olmaz.

873. Kasden kizb-i sarîh eden kimesnelere ne lazım olur?

el-Cevab: Cehennemde yer edinmiş olurlar.

874. Zeyd i'tâk ettiği kulunu cebren yine istihdam eylese helal olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

875. Mevtâ-yı müslimîn mezarlarında baş ve ayakları ucuna ala mâ-hüve'l-mu'tâd vaz' olunan taşlar büyük ve küçük olmasında sevab nicedir?

el-Cevab: Kabirde müstehab olan bir beşer mikdarı mürtefi'ce müsennem olmaktadır, vaz'-ı alamet lâ-be'sdir denmiştir, Osman ibn-i Maz'ûn hazretlerine vaz'-ı alamet buyrulması mervîdir, amma büyük olmamak gerektir.

876. Zeyd deryada gezen eşkıya kalyetesin tağallüben ahz edip içinde olan metâ'ın ashabı malum olmayınca metâ'-ı mezbûru Zeyd kendi mesârifine sarf eylese helal olur mu?

el-Cevab: Olmaz ağniyâdan ise.

877. Zeyd “Mutlakan muamele-i şer'îye haramdır” dedikde Amr “Haram olan muamele-i şer'îye değildir, şer'î olan haram olmaz” dedikde Zeyd “Haramdır” dese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Mes'elede hılâf vardır, ne hürmetine icmâ' vardır ne hılline, nihayet helal olur diyen eimme kavli ile amel olunur, ikisinin sözü dahi bilmemeye mebnîdir.

878. Beytü'l-mâl-i müslimîne istihdâm olunan Zeyd ve Amr beytü'l-mâlden beş yük akçeyi ekl ü bel' edip ziyade masraf [66a] gösterdiklerinden sonra beynlerinde taksimde nizâ' etmekle yine izhâr eyleseler mezbûrlara ne lazım olur ve bu makûle hıyanet eden kimesneler beytü'l-mâlde istihdam olunmak layık olur mu?

el-Cevab: Ahz ü teftiş olunup ekl ü bel' ettikleri bî-kusur ahz olunup beytü'l-mâlden hizmetleri mukabelesinde vazife veya tımar zabtetmişler ise ol dahi alınıp zaman-ı medîd habsolunurlar, ol makûle hain ve zalime beytü'l-mâl ısmarlanmak vebaldır ve mefâsid-i azîmeye sebebedir.

879. Zeyd-i zimmî bazı Arabî kitablar iştirâ edip hazret-i risalet penâh¹⁶¹ aleyhi's-selam'ın ismi şerîfleri olan mevâzî'a kağıd yapışdırıp tahfff eylese yedinde bulunca Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Müslimîne bey' ettirilir, ta'zîr dahi olunur, delâl-i kadîmleridir.

880. Zeyd-i mü'minin kendinden mukaddem vefat eden evlad-ı sığârı dâr-ı ahrette Zeyd'e şefî' olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, şehadet-i âsar ile.

881. Bir karyede meşrûtiyet üzre vazife ile muallim olan Zeyd ehl-i karyeden ta'lim edecek kimesne bulunmayınca aldığı vazife helal olur mu?

¹⁶¹ Risalet penâh: Hz. Muhammed. Devellioğlu.

el-Cevab: Fakir ve salih olup tehâvün değil ise haram denilmez.

882. Zeyd'in kadîmden tasarrufunda olan bağının yanında Amr bir ev ihdâs ettikde Amr'ın tavukları bağın üzümünü ekledip zarar ettiyseler Zeyd Amr'ın evini kal' mı ettirir yoksa üzüm zamanında tavukları habis mi ettirir?

el-Cevab: Men' ettirir, müfid olmaz ise hamîre yem katıp kendi yerinde yemlerine vaz' eder.

883. Hind oğlu Amr-i müteveffanın karîb yerde olan makberesine varıp ehyânen ziyaret edip ruhu için üzerinde tilavet-i Kur'ân murad ettikde zevci Zeyd rıza vermeyip men'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

884. Bir zâviyede mesnevî nakl olunduktan sonra def ve nây ve nakkâre çalınıp mevlevî namına olan dervişler raks ve semâ ederlerken bile hâzır olup istimâ' edenlere ne lazım olur?

el-Cevab: İstiğfâr gerekdir, [66b] hevâ-yı nefisle istimâ' eden fasık olur icmâ'an.

885. Bir kasaba ahalisinden Medine-i Münevvere evkâfi reâyâsından olanlar cümle tekâlifden muaf olmak için emr-i şerîf vârid oldukda sayirleri mezbûrlara "Siz bizimle çekmezsiz ahyâ ve mevtânızı ahyâ ve mevtâmıza halt etmeziz" deseler böyle diyenlere ne lazım olur?

el-Cevab: Nevâib beraber çekilir biraz kavm ----- olup sâiri tâkatlerinden ziyade teklif olunmak zulm-i azîm olur, ona binâen dedilerse ma'zûrlardır.

886. Tâlib-i ilm olan Zeyd ilmi terk edip bir şeyhden bîat eyleyip ariyet-i ----- etmek mi evladır yoksa ulûm-i nâfi'a talebinde olmak mı evladır?

el-Cevab: Tahsil-i ilm farîzadır, ibadet ile cem' olur, tarîk lazım değil.

887. Arak günahı ile hamr günahı müsâvî midir?

el-Cevab: İki de murdardır, içen mel'ûn ve ehl-i nârdır.

888. Hind adâvet-i dünyeviyesi olan Zeyd’i katl niyetine birkaç kimesneler ücretle En‘âm-ı Şerîf okuttuğu zahir ve mukarrer olunca Hind’e ne lazım olur?

el-Cevab: Âsiye ve zalime olup tövbe ve istiğfâr lazım olur.

889. ----- olan hayvanâtta semekten gayrinin ekli caiz midir?

el-Cevab: Değildir.

890. Bir vilayette bi emrillah tâûn vaki oldukda ahâlisinden bazı kimesneler âhar vilayete firar eyleseler âsim olurlar mı?

el-Cevab: Rahmet-i hakka ilticâ‘ itikadıyla olmaz.

891. Zeyd daima “Kethüda olan kimesnenin evinde bir hınzır başı kaynar” dese ba‘dehu yine kendi kethüda olsa Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Tövbe ve istiğfâr etmek gerekdir.

892. Zeyd âhar diyarda vefat edip defnolunduktan sonra anası Hind gelip Zeyd’i makberesinden çıkarıp kendi diyarına götürmeye kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

893. Zeyd’e sekri halinde “Kethüdan olan Amr’ın kalkıp alnını öp” dediklerinde Zeyd “Papas değil ki alnını öpeyin” dese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Tövbe-i sahîha ile istiğfâr [67a] lazım olur.

KİTABU İHYÂİ’L-MEVÂT VE’L-ARÂZÎ

894. Zeyd-i zimmî fevt oldukda tasarrufunda olan yerleri oğlu Amr-i müslime intikal eder mi?

el-Cevab: Eylemez.

895. Bir kal‘anın müstahfızları hendekden içeri kapı bekledikleri mevzide tuttıkları kivâreden sahib-i arz öşr almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, arz-ı öşriyede olmayınca.

896. Zeyd ve Amr iştirak üzere mutasarrıf oldukları yere bağ ve incir fidanı gars edip üç sene mikdarı meyvesin ahz ederlerken Zeyd fevt olsa evlad-ı zükûru olmamakla sipahisi Bekir Zeyd'in hissesine düşen yerleri tapu ile âhara vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, mülkü vârisine yoksa beytü'l-mâle değer.

897. Evlad-ı zükûru olmayan Zeyd-i müteveffanın tasarrufunda olan yerleri sipahi haricden Amr'a tapu ile verip yerde olan eşcâr-ı müsmireyi verese-i Zeyd tasarruf eyleseler ba'dehu Amr vereseye "Eşcârın yere zararı vardır" deyu kal' ettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, verese dahi biraz yer için akçe verirlerse.

898. Bir kal'anın tarîk-i âmmı eyyâm-ı şitâda harab olup ubûr müteassir olmağın civarında Zeyd'in bağından ubûr edenleri Zeyd men'a kadir olur mu?

el-Cevab: Yeri mîrî ise yahud ol kal'a ve etrafı kahr ile fetholmuş ise emr-i veliyyü'l-emr ile tarîk kılınır.

899. Selâtin-i mâziyeden biri bir vilayeti anveten fethettikde ahali-yi vilayetin tasarruflarında olan yerlerin ve bağların her dönümüne bedel-i öşr sipahisine dörder akçe tayin edip ellerinde ibka eylese bu ana gelince vech-i muharrer üzere ahali-yi merkûme mutasarrıflar iken sipahisi kanaat etmeyip öşr almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

900. Zeyd-i müteveffadan oğlu Amr'a intikal eden değirmen harab olan muattal olmakla haricden Bekir sahib-i arz marifetinsiz değirmeni fuzûlen bina eylese Amr değirmenin binasını marifet-i hakimle Bekir'e kal' ettirmeye kadir olur mu?

el-Cevab: Yer muattal olup Amr resmen eda etmeyip [67b] müstehak tapu iken bina etmiş ise olmaz, re'y-i sahib arza menûttur.

901. Zeyd-i sipahi reâyâdan hubûb harman yerine gelip "Dökülmeden on demette birin alırım" deyu mu'tâda muhalif ta'sîre kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

902. Muharrer-i vilayet Zeyd'in tasarrufunda olan yerlerin öşrünü kaldırıp mukâta'a bağlasa ba'dehu Zeyd vefat edip yerleri âhar tasarruf ederken sahib-i arz "Zikrolunan yerlerden mukâta'a almayıp öşr alırım" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, emri olmayınca.

903. Arz-ı mîrî inde'ş-şer' arz-ı öşriye midir yoksa arz-ı haraciye midir?

el-Cevab: Hiçbiri değildir, öşrî ve haracî sahiblerinin mülk-i şer'ilerdir, inde'ş-şer' arz-ı havz ve arz-ı memlekettir, mal beytü'l-mâldir, mülk-i mutasarrıf değildir.

904. Zeyd-i sipahi reâyasından öşr hububu aldıktan sonra dönüp sâlâriye dahi almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Arazi beytü'l-mâl reâyaya verildikde cânib-i sultandan ol dahi muayyen ise olur.

905. Bir kal'ada diz-dâr olan Zeyd'in hizmeti mukabelesinde bir karyenin mahsulü olup sene tamamında Zeyd ma'zûl olup Amr'a tevcîh olundukda sene-i sâbıkanın mahsulünü subaşısı olan Bekir götürdükte Amr "Benim olur" deyu çekip alsın Zeyd mahsulü Bekir'den mi talep eder yoksa Amr'dan mı?

el-Cevab: Emr ile Amr'dan talep eder.

906. Zeyd tasarrufunda olan arzı Amr'a nufûz ettikde sahib-i arz garaz-ı fâsidi için inad edip "İzin vermem" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, me'zûn değildir.

907. Zeyd-i müteveffanın tasarruf ettiği haricden Amr "Sihhatinde bana tefvîz etmiş idi" deyu verese yüzüne beyyine ikamet eylese beyyinesi makbule olur mu?

el-Cevab: Temessükü olunca emr-i sultânî üzre.

908. Zeyd-i müteveffanın tasarrufunda olan yerlerini kızları tapu ile sahib-i arzdan alıp tezkere aldıklarından sonra bazı kimesneler "Resmi az verilmiş biz dahi ziyade ile alırız" [68a] demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, vakıf değil ise.

909. Zeyd'in tasarrufunda olup buğday zer' ettiği tarlasını Amr "Benim babam tarlasıdır" deyu bilâ-isbat alıp tekrar sürüp üzerine arpa ekse Amr'a ne lazım olur?

el-Cevab: Hasada değin bu hal üzre kaldıysa hasıl Amr'ın olur, Amr ta'zîre müstehak olur, Zeyd'in tohumu tazmin olunur.

910. Zeyd karındaşı Amr ile meşâ' u müşterek mutasarrıf oldukları yerlerden hisse-i şâyiasın sahib-i arz marifetiyle Bekir'e tefvîz eylese tefvîz-i merkûm sahih olur mu?

el-Cevab: Olur, Amr Bekir verdiği verir ise alır.

911. Zeyd vefat edip oğlu Amr ve kızı Hind kaldıkda tasarrufunda olan bir bostanın dolabından ve eşcârından Hind hissesin almadan Amr dahi vefat edip evladı olmamakla bostan yeri tapuya müstehak olup Hind sipahisinden tapu ile aldıktan sonra Zeyd'in ammi oğlu Bekir Hind'in verdiği resm-i tapuyu verip Hind'in yedinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Bekir'e hisse-i sülûs intikal ettiyse dolab ve eşcârdan yerden ol mikdarda şerîk olur.

912. Zeyd-i müteveffadan evlad-i zükûr sığârına intikal eden yerleri anaları Hind Amr'a bir mikdar akçeye marifet-i sipahi dahi yok iken verse ba'dehu evlad bâliğ olduklarında yerleri Amr'ın yedinden almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Emr-i âlî ile olurlar.

913. Bir karye halkı bir dağın odununu yüz elli yıldan beri kat' ede gelmişler iken hâlâ karye-i uhrâ ahalisi zikrolunan dağı "Muharrir-i vilayet bize çiftlik kayıt eylemiştir" [deyu] mezbûrları odun kat' etmekden men'a kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, mîrî olup tağyîre emr-i sultânî yoksa.

914. Zeyd zaman-ı tevliyetinde tapuya müstehak olan yerleri resm-i tapusun alıp âhara vermiş olsa ba'de Zeyd tevliyetten ma'zûl olup yerine Amr mütevellî oldukda zikrolunan yerleri âharın elinden alıp tekrar [68b] tapu ile âhara vermeye kadir olur mu?

el-Cevab: Hakk-ı firârî ile verilmiş ise memnû'dur.

915. Zeyd'in arz-ı mîrî üzerine bina olunan değirmeni bi'l-küllîye harab olup eser-i bina kalmasa sahib-i arz değirmen yerine âhara îcâra kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

916. Zeyd karındaşı Amr ile mülk çayırlarını meşâ' u müşterek tasarruf ederlerken fevt olduklarında Zeyd'in oğlu Bekir âhar yerde olmağın yedi yıl Amr'ın oğlu Beşir tasarruf edip hasılın alsa Bekir gelip çayırdan hissesin aldıkda Beşir'in zabtettiği hasılından dahi hissesin almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

917. Zeyd mukâtaalı mülk bağçesini Amr'a bey' ettikde sahib-i arz semeninden oşır almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Vakıf ise ecr-i misli için terâzî gerekdir.

918. Arazi-i mîrîye üzerine mağrûs olan bağlar harab olup yerleri on beş sene mikdarı muattal kalıp sahib-i arz tapu ile âhara verip ziraat ettirmek istedikde bağların ashabı "Biz âhara tasarruf ettirmeziz" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Mukâtaalı olup sene ber-sene eda ederlerse olurlar, değil ise olmazlar.

919. Zeyd tasarrufunda ziraat ettiği arz-ı vakfın üzerine marifet-i mütevellî yok iken bağ gars eylese ba'dehu mütevellî bağı Zeyd'e kal' ettirip yeri âhara tefvîze kadir olur mu?

el-Cevab: Tasarrufu tefvîz olunmuş arz beytü'l-mâl ise olmaz.

KİTABU'R-REHİN

920. Zeyd zevcesi Hind'in iki yüz altın değer bir istefân¹⁶² istiâre edip Amr'a rehin vaz' edip bir mikdar akçe istikrâz ettikde Hind'in idüğünü beyan eylemese ba'dehu Zeyd âhar diyara gittikde "İstefânı bey'a beni vekil etti" deyu Amr istefânı sekiz bin akçeye âhara bey' eylese ba'dehu Hind istefân kendinin mülkü olup Zeyd istiâre edip

¹⁶² İstefân: Taç. Şemseddin Sami.

rehin vaz' ettiğini isbat edip istifâna zafer bulmayınca deynden ziyade kıymetini Amr'a tazmine kadire olur mu?

el-Cevab: Beyyinesi subût-i mülkde mu'tebere [69a] değildir, mülkünü gasb ve istihlâk ettiğine beyyinesi olunca hakk-ı zamanda mesmû'adır.

921. Zeyd zevcesi Hind'in bazı esbâbını izinle alıp Amr'a rehin vaz' edip bir miktar akçe alsa rehin-i mütekavvim fekk olunmadan Hind-i mezbûre vefat edip sâir verese Zeyd'e "Hind'in esbâbını rehinden fekk-i iktisâm edelim" dediklerinde Zeyd'in yesâr ve kudreti var iken imtinâ' eylese hakime varıp Zeyd'e cebren fekk ettirmeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, Hind medyûne ve müflise olmayınca Zeyd izhâr-ı arz etmekle verese eda-i deyn edip fekk-i rehin ederlerse deyni Zeyd'den cebr ile alırlar.

922. Zeyd Amr'a olan deyni mukabelesinde rehin vaz' ettiği bağ ve bağçenin mahsulünü Amr ekl ve istihlâk eylese ba'dehu Zeyd Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, ibâhet etmediyse.

923. Bir vakfin nukûdundan bazı kimesne muamele ile akçe alıp esbâb rehin vaz' edip âhar diyara gittiklerinden sonra hayat ve mematları malum olmayıp nice yıllar murûr edip ribh olunmamak ile vakfa küll zarar ve gadr olsa mütevellî-i vakf marifet-i hakim ile rihân-i mezbûreyi bey'a cevaz var mıdır?

el-Cevab: Vardır, tamam değerine bey' olunup gadr olunmamak gerekdir.

924. Zeyd Amr'dan istikrâz ettiği akçeyi eda edip lakin mukabelede rehin vaz' ettiği esbâbı almayıp Amr'ın yedinde iken bilâ-teaddin hark vaki olup esbâb bile yansa Amr'a damân lazım olur mu?

el-Cevab: Akçeyi verir.

925. Arz-ı mîrî üzerine gars olunan bağın rehniyeti sahîha olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

926. Zeyd zevcesi Hind'in bazı cevâhir esbâbını fuzûlen alıp Amr'a "Var rehin vaz' eyle, bana bir mikdar akçe alıver" dedikde Amr varıp Bekir-i mütevellîden bir mikdar akçe alıverip rehin vaz' eylese ba'dehu Zeyd vefat edip muhaleffâtı olmayınca Hind eda-i deyn olunmadan esbâbı kendinin idüğün isbat edip meccânen almaya kadir olur mu?

el-Cevab: [69b] Olur, izni yoksa.

927. Zeyd Amr'dan bir mikdar akçe aldıkda âhara îcâr olunmuş dükkanlarını Amr'a rehin vaz' eylese sahih olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

928. Suret-i mezbûrede Amr dükkanların icârelerini müste'cirlerden cem' ve kabzeylese ba'dehu Zeyd asıl deyne tutmaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

929. Zeyd Amr'a rehin vaz' ettiği çiftliği fekk etmeden vefat ettikde vereseşi âhar diyarda iken Amr rehin-i mezbûr izn-i hakim ile bey' edip istifâ-i deyne kadir olur mu?

el-Cevab: Vereseye tevkîf eder.

930. Zeyd mal-i vakfdan muamele ile akçe alıp gümüşlü kılıçların Amr-i mütevellîye rehin vaz' ettikten sonra Zeyd gaybet edip munkatı'a ile gaib olup on sene mikdarı vakfa ribh verilmeyip gadr olsa mütevellî rehin-i mezkûru re'y-i hakim ile değer bahasına bey'a kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

931. Zeyd'in dâini Amr hacca müteveccih oldukda Bekir fuzûlen Zeyd'in deynini Amr'a verip Amr'da olan rehini kabzdan sonra Zeyd'e "Amr'da olan ribhini fekk ve kabzettim ve dâinin ben oldum" dedikde Zeyd razı olup deyni Bekir'e verecek oldukdan sonra Bekir'e talep ettikde Zeyd "Fuzûlen eda etmişsin, ben rehini alıp sana akçe vereyim" demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Mütteârif üzre Zeyd'den almak üzre eda edip Zeyd vermez ise verdiği yerden alır.

932. Zeyd Amr'a bir mikdar akçe verip Amr'dan rehin aldığı sefneyi yine Amr'a âriyet verdikten sonra Amr vefat eylese Zeyd rehin makbuzu iken âriyet verdiğini verese yüzüne isbat edip malını istifa edince sefneyi kabza kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

933. Zeyd zevcesi Hind ile meşâ' u müşterek olan evini dâyini Amr'a rehin vaz' eylese Hind'in izni olmayınca rehin-i mezbûr sahih olur mu?

el-Cevab: Hind hissesinde ittifâken olmaz, Zeyd hissesinde hılâf vardır, muhtâr anda dahi olmamaktır.

KİTABU'L-CİNÂYÂT

934. Zeyd'in sığırları Amr'ın mezraasına girdikde Amr sevk edip mezraadan [70a] çıkarırken içlerinden bir inek yakılıp helak olsa Zeyd kıymetini Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur, sevkde unfi¹⁶³ ile düşüp helak olunca.

935. Zeyd'in öküzü gayri hayvanları süsüp ihlâk etmek adeti olmakla Zeyd'e "Öküzün zabteyle, salıverme" deyu tenbih olunmuş iken yine salıverdikde Amr'ın öküzünü süsüp ihlâk eylese Amr öküzünü Zeyd'e tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

936. Zeyd'in değirmenine varan Amr atını bir mevzia bağlayıp kendisi un öğütürken Bekir atın yanına yakın vardıkda at kış ayağıyla Bekir'i tepip birkaç günden sonra fevt olsa veresesı Amr'dan diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, ol mahalde komağa me'zûn ise.

937. Amr'ın evine misafir gelen Zeyd'in katırı camış olup âdem depici iken Zeyd söylemeyip Bekir-i sabî katırın yanına vardıkda tepip helak eylese Zeyd'e diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz, ol mahalde durmaya Amr'ın izni olunca[ya dek].

¹⁶³ Unfi: Şiddetli, sert (bir şekilde). Devellioğlu.

KİTABU'D-DİYÂT

938. Zeyd Amr'ın elinin bir barmağın mufassaldan yukarı ısırıp mecrûh edip ba'de'l-ber' barmak amelden kalsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Öşr-i diyet-i kâmile lazım olur.

939. Zeyd'in kurâ ve kasabadan ba'îd mülk çiftliği içinde Amr mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa diyeti çiftlikde sâkin Zeyd'in mezâri'lerine mi lazım olur yoksa sâkin olmayan Zeyd'e mi lazım olur?

el-Cevab: İmam-ı Azâm kavli üzere Zeyd'e lazım olur, İmam-ı Ebû Yûsuf kavli üzere sâkin olanlara lazım olur, kavli-i sâni ile amel me'mur idi, hâlâ dahi me'mur ise onunla amel olunur.

940. Zeyd-i mecrûh "Cârihim Amr'dır, fevt olursam dem ü diyetim Amr'dan talep oluna, âhardan dava ve talebim yokdur" deyub fevt olsa verese Amr'ın zevcesi Hind'den "Sen cerh ettin" deyu dava eyleseler [70b] mesmû'a olur mu?

el-Cevab: Olur, ibrâ muayyen değildir.

941. Bir karyede sâkin Zeyd kendi mülk menziline düğün ettikde cem'iyetinde olanlardan biri mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa diyeti cem'iyetinde olanlara mı lazım olur yoksa Zeyd'e mi?

el-Cevab: Zeyd'e lazım olur.

942. Zeyd zevcesi Hind'in mülk menzili içinde mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa ahali-i mahalleye diyet ve kasâme¹⁶⁴ lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

943. Zeyd-i bâliğ îdde ihtiyarıyla Amr'ın dolabına binip Amr döndürürken Zeyd düşüp başı yarılrsa Zeyd erşini Amr'dan talebe kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Amr'ın taaddîsi yoksa.

¹⁶⁴ Kasâme: Katili bilinmeyen kimsenin bulunduğu yer halkından elli kişiye yemin ettirme. Devellioğlu.

944. Bir kasaba kurbunda Zeyd'in meyyiti bulunup cild ve lahmı dağılmakla mecrûhan olunduğu ile hatfe enfîhi vefat¹⁶⁵ ettiği malum olmasa kasaba ahalisine diyet ve kasâme lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

945. Zeyd nehâren Amr'ın evin basıp bıçakla Amr'ı urdukda zevcesi Hind karşı geldikde uyluğunda urup mecrûh eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ahz ve habsolunur, ikisinden biri ölürse kısas lazım olur, değil ise kadr-i cerha göre erşleri lazım olur, tövbesi zuhûr etmeden ihrâc olunmamak lazımdır.

946. Hind-i kâbile Zeyneb'i vaz'-ı haml ettirirken mecrâ-yı bevli hark edip bevlini imsâka kadire olmayıp daima ceryan etse Hind'e ne lazım olur?

el-Cevab: Diyet-i kâmile lazımdır.

947. Bir karye ahalisinden birkaç kimesne karye-i âharı kurbunda gündüzden geceye dek şürb-i hamr edip ertesi içlerinden Zeyd mecrûhan kendi karyeleri kurbunda vaki Amr'ın çayırı üzerinde maktul bulunsa katili malum olmayınca diyeti kime lazım olur?

el-Cevab: Kendi karyeleri ehline diyet lazıme olur, ehl-i meclis ahz ve teftiş olunup fesadları sabit olmaz ise.

948. Zeyd Amr'ın sağ kolunu kılıç ile çalıp kol amelden kalsa [71a] diyeti ne mikdar lazıme olur?

el-Cevab: Nısf-i diyet-i kâmiledir, sikke-i cedîde-i sultâniyeden kırk yedi bin beş yüz akçe eder.

949. Zeyd-i zimmî Amr ve Bekir-i zimmîlere "Beşir-i müslimi darbeylen" deyu emredip anlar dahi Beşir'i darbettiklerinde Beşir ol darbdan helak olsa mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Darbedenler alet-i câriha ile ise kısas, değil ise diyet-i kâmile, emredene ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd lazım.

¹⁶⁵ Hatfe enfîhi vefat: Rahat döşeginde eceliyle ölen. Devellioğlu.

950. Zeyd'in karındaşı Amr'ı Bekir darbedip katl kasedtikde Zeyd tahlîs için araya girip Bekir'in elinde olan bıçağı almak murad ettikde bıçak hataen Zeyd elinden Amr'a dokunup maktul olsa diyet hangisine lazım olur?

el-Cevab: Zeyd'in tahrîki ile dokunduysa Zeyd'e lazım olur, Bekir'e la'n ve habs-i ebed lazım olur.

951. Zeyd Amr'ın darbından hasta oldukda müslimîn mahzurunda "Amr'dan kat'an dava ve nizâ'im yokdur" deyu ibrâ ettikten sonra fevt olsa veresei Amr'dan diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Sülüsden mu'teberdir, hatadan olunca.

952. Zeyd-i şakî daima avrat ve oğlana taaddî edip sârik olup katâ'-i tarîk ile gezip ba'de'l-ahz mevâdın bazı isbat olunup ve kat'-i tarîk ettiğini ikrar edip sicill olunduktan sonra meclis-i şer' den fîrar ettikde bazı kimesneler tutmak için ardınca vardıklarında sell-i seyf edince mezbûrlar dahi taş ve ağaçla Zeyd'i katleyeseler diyet lazıme olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

953. Kendi halinde salâh üzere olan Zeyd hıyanet ile meşhur olup fesad ile müttehim olan hizmetkârı Amr'ı zevcesiyle mülk evi içinde öpüşüp kocaşırken üzerlerine rast geldikde ikisin bile katleyese şer'an Zeyd'e taarruz olunur mu?

el-Cevab: Mahall-i ihtiyattır, hakim kemal-i ihtimâm ile teftiş edip vaki hal bu minvâl üzere ise taarruz olunmamaya emrolunmuşdur.

954. Dört kimesne bir şecer kat' ederlerken hataen içlerinden Amr'ın üzerine yıkılıp helak olsa diyeti bâkîlerine lazıme olur mu?

el-Cevab: [71b] Her birine rub' diyet lazım olur, Amr'ın rub' hissesi diyetten sâkit olur.

955. Zeyd Amr'ın hacr ile urup iki ön dişlerin çıkarsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Amden ise kısas lazım olur, değil ise bin dirhem-i şer'î ki dokuz bin beş yüz akçedir lazım olur, ol cinsden eda ederse.

956. Zeyd-i reis bazı yoldaşlarıyla ve haricden bazı kimesneler gemisinden metâ‘ çıkarırken bir çuval Amr’ın ayağına düşüp mecrûh eylese kable’l-ber’ Amr-i mezbûrlardan ücret-i cerrâh ve baha-i edviye deyu bir mikdar akçe almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Amr kesbden aciz ise nafaka ve müdâvâtı hakim emreder, değil ise irdâya emri caizdir.

957. Zeyd Amr’ın mekâtib-i ala’s-sene olan kulu Bekir’in sağ elinin şehadet parmağın urup mecrûh edip amelden kalsa Zeyd’e ne mikdar diyet lazım olur?

el-Cevab: Öşr kıymeti lazım olur, diyetten ekall ise.

958. Bir cemaat biri biriyle kavga edip içlerinden Zeyd mecrûh olup evine dahil olduktan sonra fevt olsa katili malum olmayınca veresesi cemaatten dem u diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, evine kendi girdi ise.

959. Zeyd Amr’ı darb-ı şedîd ile darbedip ve çuka arşunu olan hadîd ile kaşı üzerine urup lahm ile azm mâ-beyninde olan celde-i rakîkaya varınca yara eylese Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Ta‘zîr ve kısas lazım olur.

960. Zeyd bir mahalle kurbunda mecrûh olup varıp âhar mevzide fevt olsa diyeti mahalle-i mezbûre halkına mı lazım olur yoksa meyyit bulunan mevzi ahalisine mi lazım olur?

el-Cevab: Meyyit bulunduğu yere lazımdır, kendi geldiyse.

961. Zeyd Amr’ın bıçağıyla bir kulağını kat‘ edip düşürse Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Kısas lazım olur.

962. Bir belde ile bir karye ortasında ceryan eden nehir-i azîmin içinde Zeyd mecrûhan maktul bulunsa [72a] katili malum olmayınca ehl-i belde ve karyeye diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Müstakarr ise akrebine lazım olur.

963. Zeyd Amr'ı memesi üzerinde bıçak ile urup mecrûh eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Habis olunur, Amr fevt olursa kısas, iyi olursa mertebe-i cerha göre erşi lazım olur.

964. Zeyd'in zevcesi Hind amden amel ve ilac ile Zeyd'den olan hamlinden müstebînü'l-halka sakat-i vaz' eylese ve bunu üç defa eylese Hind'e ne lazım olur?

el-Cevab: Her biri için gurre lazım olur ki beş yüz dirhem-i şer'îdir.

965. Zeyd Amr'ın sağ kolunu urup omzu başından çıkardıkda Amr zarar etmez zannıyla beş altı yıl tehir edip lakin ifâkât bulmayıp fiil-i kalîle mübâşeret ettikce kolu çıkıp kemâ kân¹⁶⁶ isti'mâl edemez olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Hükümet-i adl lazım olur.

966. Şâri'-i a'zamda bilâ-eseri'l-câriha ve'l-hank meyyit olursa akreb-i kurâ halkına diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

967. Zeyd ve Amr ve Bekir Halid'in evinde şürb-i hamr ederlerken kavga edip Halid Beşir'i bıçak ile urup mecrûh edip firar ettikde Zeyd ve Amr Beşir'i götürüp bir vakıf hamam külhanına bırakıp külhanda fevt olsa husus-i mezbûr bu minvâl üzre olduğuna ikrarları olunca verese-i Beşir ehl-i meclisden hâzır olanlardan diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Halid'in urduğu yahud evinde urulduğu sabit olmaz ise Zeyd ve Amr'dan talep olunur.

968. Zeyd Amr'ın kolunu alet-i câriha ile urdukda Amr ol kolu ile bazı a'mâle kadir olup lakin kemâ-kân kuvvet bulmayıp a'mâl-i şâkkaya kadir olmasa Zeyd'e ne lazım olur?

166 Kemâ kân: Eskisi gibi. Şemseddin Sami.

el-Cevab: Hükümet-i adl lazım olur, kol olsa kıymetinden ne noksan verirse diyetten ol miktar lazım olur.

969. Zeyd alet-i câriha ile Amr'ın kolunu urup amel-mânde¹⁶⁷ eylese Amr diyet almayıp “Zeyd'in kolunu kat' ettiririn” demeye kadir olur mu?

[72b]*el-Cevab:* Beraber olması mümkün ise beraber olacak kadar cerh ettirmeye kadir olur.

970. Zeyd amden Amr'ın sol dizini bıçakla urup mecrûh edip doksan gün cerah tîmâr edip bi'l-âhire ol cerahdan fevt olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Ölünce[ye dek] sahib-i firâş olduysa kısas lazım olur.

971. Zeyd Amr'ın sağ elini alet-i câriha ile urup başparmağı ve serçe parmağı amel-mânde olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Hums diyet lazım olur, ta'zîr ve habisten sonra.

972. Zeyd Amr'ın alet-i câriha ile sol kolun çalıp elin düşürse Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevab: Kısas mümkün ise kısas, değil ise diyet-i kâmile lazım olur.

973. Birkaç kimesne bir dağda sayd için tüfenk atarlarken içlerinden Zeyd tüfenk ile urulup fevt olsa hangisi urduğu sabit olmayınca cümlesine diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

974. Bir karye halkının cümlesi isti'mâl edip mülk olmayan kuyuda Zeyd mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa ehl-i karyeye diyet ve kasâme lazıme olur mu?

el-Cevab: Olur.

975. Zeyd zevcesi Hind ile yolda giderken Amr Hind'e fiil-i şeni' kasedip Zeyd “Niçin böyle edersin” dedikde Amr Zeyd'i okuyla urup mecrûh eylese Amr'a ne lazım olur?

¹⁶⁷ Amel-mânde: İş yapmaktan kalmış, iş göremez durumda olan. Devellioğlu.

el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve habs-i medîd olunup kadr-i cerha göre cezası verilir, tövbesi tevakku‘ olunmaz, ehl-i fesad ise emr-i veliyyü’l-emr ile katlolunur,

976. Üç dört karye ortasında cümlesinde avaz işitilir mevzide Zeyd mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa cümlesine diyet lazıme olur mu?

el-Cevab: Olur, cümlesi beraber ise.

977. Zeyd’in müdebberi olan Amr’ı Bekir alet-i câriha ile urup katleyse Bekir’e ne lazım olur?

el-Cevab: Kısas lazımdır.

978. Zeyd Hind’in sağîre kızı Zeyneb’e kendi eliyle zehir yedirip helak olsa Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: [73a] Diyet lazım olur ağzına koydu ise, ber-her takdir ta‘zîr-i şedîd ve habs lüzumu mukarrerdir.

979. Zeyd’in memlûkü Amr-i sağîr Bekir-i sağîrin hacet ile hataen bir gözün çıkarsa Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: Zeyd Amr’ı Bekir’e verir yahud nisf-i diyeti verir.

980. Hind’in mülk menziline Zeyneb icâre ile sâkine olup Hind âhar yerde olurken Zeyd bir gece ol menzilde mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa diyeti Hind’e mi lazım olur yoksa Zeyneb’e mi lazım olur?

el-Cevab: Zeyneb’e lazım olmak kavli ile amel me’murdur.

981. Zeyd oğlu Amr’ın bir kolunu kılıç ile çalıp amel-mânde eylese Amr kolunun diyetini Zeyd’den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

982. Zeyd müstevledesini Hind’e “Eğer hamlin zuhûr ederse seni bey‘ ederin” deyu tahvîf etmekle Hind hâmil oldukda havfindan iskât-ı haml için Zeyneb’e müracaat edip

Zeyneb Zeyd'in izinsiz Hind'e muâlice ederken Hind helak olsa Zeyd Zeyneb'den Hind'in kıymetini almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

983. Bir karyede Zeyd'i gece ile eşkıya basıp katlettiklerinde vereseşi karye-i uhrâ ahalisinden bazı mütemevvil zimmîleri mazınne-i ittihâz edip ehl-i örfe ahz ve işkence ettirdiklerinde ehl-i örf mezbûrların ikisin şişe çevirip ve birin kaynar suya koyup katledip malların alsa ehl-i örfe ne lazım olur?

el-Cevab: Kısas lazım olur, aldığı mal vârislerine reddettirilir.

984. Zeyd Amr-i mürâhiki “Bir nehirden odun çıkarmaya bana yoldaşlık eyle” deyu alıp odun çıkarırlarken Amr boğulsa vereseşi Zeyd'den diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, re'y-i hakimle.

985. İstanbul'da şâri'-i a'zamda Zeyd mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa ehl-i mahalleye diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Olur, zabttan aczlerine hakim cezm etmeyip yahud âhar yerden ilkâ olunmak fehmolunmaz ise.

986. Zeyd Amr'ı kasdettikde mu'tâddan [73b] ziyade cerh edip ol cerhden fevt olsa vereseşi Zeyd'den diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, tecavüz-i fâhiş sabit ise.

987. Birkaç kimesne ittifak ile Amr'ı alet-i câriha ile katlettiklerinden sonra içlerinden Zeyd ahz olunup bile katlettiğini ikrar ettikde Zeyd'in zevcesi Hind evlad-ı sığârına vasî olunan ammileri Bekir Zeyd'i ehl-i örfe sulb ettirseler ba'dehu verese-i maslûb “Zeyd'i sen sulb ettirdin” deyu Bekir'den dem ve diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

988. Suret-i mezbûrede Amr'ı bile katlettiğine Zeyd ikrar edip sulb olunduktan sonra sâirleri dahi ahz olundukda maan katleri beyyine ile yahud ikrar ile sabit olunca anlara dahi kısas lazım olur mu yoksa diyeti mi lazım olur?

el-Cevab: Hılâfiyedir, hakim sığârın ihtiyacın görüp anların tövbelerin fehmederse diyet dahi ziyadeye müsâlahayı emre yahud buluğ-i sığâra kısası tehire kadirdir.

989. Birkaç kimesne bir meclisde iken içlerinden Zeyd mecrûh olup üzerine nâib ve müslimîn keşfe vardıklarında “Cârihim Amr’dır, gayri kimesneden dava ve nizâ’ım yokdur, fevt olursam âhardan dava olunmaya” dese ba’dehu fevt oldukda verese Amr’dan talep etmeyip erbab-ı meclisden talebe kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

990. Zeyd’in bir cezîrede vaki mülk bağı içinde Amr mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa Zeyd’e diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Yeri mukâtaalı ise olmaz, mülk ise olur.

991. Bir karyede seg-bân¹⁶⁸ taifesinden olan Amr-i şakî Zeyd’in üzerine gelip “Bana şu kadar akçe ver” deyub Zeyd “Vermem” dedikde Amr Zeyd’in ağzına ve imanına cimâ’ lafzıyla şetm ettikde Zeyd Amr’ı alet-i câriha ile katleyse Zeyd’e diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

992. Zeyd Amr ve Bekir’in ücretle koyunların re’â ederken karye kurbunda olan koyun ağıllarının yanında mecrûhan maktul bulunsa Amr [74a] ve Bekir’e diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Ol yer mülkleri olmayınca ehl-i karyeye lazımdır.

993. Zeyd Amr’ı ahz ve bend edip huzurunda zevcesi Hind’in elin ve ayağın tutturup fercini ateş ile yaksa Zeyd’e ne lazım olur?

el-Cevab: Hind’in zararına göre erşi lazım olur, ta’zîr-i şedîd ve habs-i medîd ile fesad mündefi’ ise olunur, değil ise emr-i veliyyü’l-emr ile katlolunur.

994. Zeyd âhar diyarda iken evi içinde ecîri¹⁶⁹ Amr mecrûhan maktul bulunup ol hinde ehl-i karye Bekir’i ahz edip üzerinde kan bulsalalar lakin sabit olmasa verese diyetini kimden talep ederler?

¹⁶⁸ Seg-bân: Yeniçeri ocağına bağlı bir sınıf asker. Devellioğlu.

el-Cevab: Zeyd'den talep ederler.

995. Zeyd'in ibâk eden kulunu Amr Zeyd ile bile varıp ahz murad ettiklerinde kul el vermeyince darbederek bağlayıp götürdükden sonra ol darbdan kul fevt olsa Amr Zeyd'in emriyle darb ve ahz edince Zeyd kulu Amr'a tazmine kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, izniyle ise.

996. Zeyd Amr'ı "Seni Bekir ister" deyu davet ile alıp gittikten sonra Amr gaib olup hayat ve mematı malum olmasa verese Zeyd'e "Amr'ı buluver" demeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Zeyd ve Bekir cebbârlar olup ahz ve batşla itlâf edenlerden ise verese muâheze ederler.

997. Zeyd hacca gittikde şakirdi Amr dahi bile alıp gidip deryada gemileri paralanıp Amr helak olsa validesi Hind "Ben Mısır'a dek izin verdim idi, sen Kabe'ye alıp gitmişsin, dahi yolda helak olmuş" deyu Zeyd'den diyet talebine kadir olur mu?

el-Cevab: Sağır ise olur.

998. Bir diyarda ser-dâr namına olan Zeyd'in zulm ve taaddîsi yok iken Amr kendine tâbi' eşkıyayı gönderip mezbûrlar nehâren alet-i harb ile Zeyd'in evin basıp cümle emvâl ü erzakın nehb ü gâret edip ----- ---- çalıp bir elin düşürseler Amr'a ve mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd olunup aldıkları tazmin olunur, kat' eden müflisden kat' ettiyse kisasın, [74b] değil ise diyet-i yed lazımdır, tövbeleri tevakku' olunmaz, ehl-i fesad ise katlolunurlar.

999. Amr andan baîd bir kazada Zeyd'in mülk değirmeni kurbunda olan yol üzerinde Amr mecrûhan maktul bulunsa Zeyd'e diyet lazım olur mu?

el-Cevab: Zeyd anda sâkin ise olur, değil ise değirmencisine lazım olur.

¹⁶⁹ Ecîr: Ücretle tutulan, gündelikçi. Devellioğlu.

1000. Suret-i mezbûrede değirmenin üstü yanında kırk elli değirmen olup bir iki yan kadılığın halkı ol yoldan murûr edip değirmende varıp gelirlerken verese-i katîl “Zikrolunan yol tarîk-i âmm değildir” deyu Zeyd’den diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Bu vecihle olmazlar, tarîk-i âmm ise dahi akreb olup anda sâkin olana lazım olur.

1001. Kızılbaş vilayetinden olup İstanbul’da sâkin olan Kızılbaş Amr ile çekiştiklerinde Amr Zeyd’i alet-i câriha ile urup katleyse Amr’a ne lazım olur?

el-Cevab: Zeyd Kızılbaş mezhebinde ise mürteddir, katli helaldir, İslam’a gelmiş ise Amr’a kısas lazımdır.

1002. Zeyd-i şakî Amr-i emrede livâta kasdettikde Amr nefsin âhar tarîk ile tahlîsa kadir olmayıp bi’l-âhire Zeyd’i katleyse demi heder olur mu?

el-Cevab: Olur.

1003. Bu surette Amr Zeyd’in kasd-ı mezbûrun isbata kadir olmayınca yemini ile musaddık olur mu?

el-Cevab: Olur, Zeyd hıyanet ile Amr emanet ile ma’rûf ise.

1004. Zeyd ve Amr ve Bekir Beşir’i ahz edip hâşâ dübrüne bir sürü ağaç sokup katleyeseler mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Kısas lazımdır.

1005. Zeyd bazı kimesneler ile tarîk-i âmmda kavga edip Zeyd’e bıçak yarası olup üç günden sonra ol cerâhattan fevt olunca akd-i meclis olundukda mezbûrların kavgaların itiraf edip lakin “Zeyd kendi kendine mecrûh etti” dediklerinde beyyineye kadir oldukları takdirce şer’an mezbûrlara ne lazım olur?

el-Cevab: Mecrûh ellerinde bulduysa hakim diyet ilzâmına kadirdir, ellerinde bulunmayıp [75a] mezbûrlar eşkıyadan ise ahz ve habis olunup halleri teftiş olunur.

1006. Zeyd evine muttasıl olan harmanı yerinde mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa vereseşi harman yerinin etrafında olan tarlalar ashabından dem ve diyet talebine kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar, mîrî ise avaz işitilir yere lazım olur, kûy var ise.

KİTABU'L-VESÂYÂ

1007. Askerî olan eytâm-i sıgâra kazasker Zeyd'i vasî nasb edip Zeyd emvâl-i eytâmı zabt ve hıfz üzere iken kadı-yı belde Zeyd'i azl ve Amr'ı vasî nasbeylese ba'dehu yine Amr azl olunup muhasebe olundukda makbuzu olan emvâlden "Eytâmın nafaka ve kisvesine şu kadar akçe sarf ettim" dese yemini ile musaddık olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

1008. Zeyd-i müteveffanın sağîresine vasî-i muhtâr olan Amr "Zeyd'in üzerine şu kadar altınım vardır" deyu vâris-i âhar muvâcihesinde isbat edip almaya Amr'ı azl lazım olur mu?

el-Cevab: Emr-i ma'rûf değil ise olur.

1009. Zeyd "Vefatımdan sonra [75b] müdebberim Amr'a terekemden şu kadar esbâb ve bir mülk menzil verile" deyu vasiyet edip ba'dehu yine hal-i sıhhatinde Amr'ı i'tâk edip ba'dehu vasiyet-i mezbûre üzere musırran fevt olsa sülüsü müsâid olunca Amr esbâb ve menzili almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

1010. Zeyd "Oğulları Amr ve Bekir ile oğlum oğlu Beşir dahi derece-i mîrasda beraber olup emlakıma varis olsun" deyu vasiyet edip vefat ettikde Amr ve Bekir Beşir'i mirasa dahil ettirmemeye kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olurlar, "Oğlu hissesi verilsin" deyub "Oğlu gibi hisse verilsin" denmediyse.

1011. Hind nısf malını Amr-i ecnebîye vasiyet edip vefat eylese zevci Zeyd'den gayrı vârisi olmayınca Zeyd hissesini aldıktan sonra beytü'l-mâl emîni Bekir Amr-i ecnebîye vasiyet olan malı vermemeye kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz, Amr sülüs alıp beytü'l-mâl için sūdüsün zabtolunur, Zeyd nısf alamaz.

1012. Zeyd-i saġîra, anasından intikal eden malı babası Amr kabzedip dört bin akçesiyle Zeyd için bir baġ iştirâ ediverse ba'dehu Amr vefat edip Zeyd bâliġ oldukda şirâ'-i mezbûru kabul etmeyip mal-i merkûmu bi't-tamam Amr'ın terekesinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

1013. Zeyd vasîsi olduġu Hind-i saġîrenin hizmet lazımesi için tayin olunan cariyesine ve Zeyd kendi nafakasına mal-i saġîrden bir mikdar meblaġ sarf eylese ba'dehu Hind bâliġa oldukda meblaġ-ı merkûm masrafı tazmine kadire olur mu?

el-Cevab: Cariyeye masrafı olmaz, kendine olanı olur, ecir muayyenî deġil ise.

1014. Zeyd-i mütevellîden Amr bir mikdar vakıf akçe aldıkda zevcesi Hind kefil bi'l-mâl olsa ba'dehu Amr vefat ettikde Zeyd mal-i merkûmu isbat edip kefaleti hasebiyle Hind'den aldıkda Hind Amr'ın saġîr oġluna vasî olup Amr'ın menkûlâtı olmayınca Hind Zeyd'in bir baġını deġer bahasına bey' edip kendinden [76a] kefalete alınan meblaġ-ı mezbûru istîfâne kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, hakim vasî-i âhar nasbedip yüzüne isbat eder.

1015. Zeyd vasîsi olduġu yetimin malını mudârebe tarîkiyle Amr'a verdikde bilâ-teaddin Amr'ın yedinde helak olunca Zeyd'e damân lazım olur mu?

el-Cevab: Olmaz.

1016. Zeyd-i müderrise atıyye-i padişâhîden dört bin akçe ve bir sûf çıkıp Zeyd kabzetmeden fevt oldukda saġîr oġlu meblaġ-ı mezbûru ve sûfu vasîsi Amr alıp kabzeylese dâinleri deynlerçün almaya kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar.

1017. Zeyd hal-i sıhhatinde “Vefatımdan sonra kızım Hind-i saġîreye kırk bin akçe verilsin” deyu vasiyet edip fevt oldukda kebîre kızı Zeyneb vasiyet-i mezbûreyi sahîha

zannetmekle terekeden kırk bin akçeyi Hind için teslim eylese ba‘dehu Zeyneb “Vasiyet sahîha değil imiş” deyu kabul etmeyip meblağ-ı merkûmu kısmete idhâle kadire olur mu?

el-Cevab: Olmaz, iskat ile sâkıt olur.

(Sun‘ullah Efendi’nin fetvaları bunlardan ibarettir)

[76b]

1. Zeyd’in tımarı karyelerinde sâkin olan askeri halkı mücerred “Biz askeriz” deyu Zeyd’e kovanlarından hasıl olan aselden öşrûn ve tasarruflarında olan çiftliklerinden çift resmi vermemeye şer‘an kadir olurlar mı?

el-Cevab: Olmazlar. Ketebehû el-fakîr Yahya Efendi.

2. Tehdidini ittibâ‘a kadir olan Zeyd-i sipahi re‘ayasından Amr’a “Tasarrufunda olan bir kıt‘a tarlayı bana tefvîz etmezsen seni darb-ı şedîd ile darbederin” demekle Amr dahi tefvîz edip Zeyd Bekir’e izn-i temessükü verse ba‘dehu Amr tefvîz-i mezkûr vech-i mukarrer üzre ikrah-ı mu‘teber ile olduğunu isbat edip tarlasını Bekir’in elinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: İkra-ı mu‘teber isbat edince olur. Ketebehû el-fakîr Yahya Efendi.

3. Zeyd’in zevcesi Hind’in babası Amr-i fuzûli Hind tarafından mehri ve nafakası üzerine Zeyd ile muhâlaa ettikde Hind hul‘-i mezburu kabul etmeyip yine mehrini talep edince Zeyd dahi Hind’i zevciyyet üzre tasarrufa kadir olur mu?

el-Cevab: Hind hul‘i kabul etti ise mehrini talep edemez, etmedi ise talâk vaki olmaz. Ketebehû el-fakîr Yahya Efendi.

4. Zeyd’in bir karyede kadîmden olan yel değirmeninin rûzgarından tarafa Amr bir ev bina etmek istedikde Zeyd Amr’ı “Değirmenine zarar edersen” deyu bina etmekden men‘a şer‘an kadir olur mu?

el-Cevab: Tamam zararı zâhir ise re’y-i hakim ile olur. Ketebehû Ebussuûd.

5. Hind zevci Zeyd'e "Beni boşa" deyu ilhâh ettikde Zeyd Hind'e "Senin sende benim bende" demekle talâk niyet etmiş olmayınca Hind Zeyd'den boş olmuş olur mu?

el-Cevab: Olmaz. Yahya Efendi.

6. Bir kimesne Müslüman olsa avratı kâfire olsa ve hâmil iken vefat eylese Müslümanlar mezarlarına mı koyalar yoksa kâfirler arasında mı koyalar?

el-Cevab: Eğer hatun hamile olup içinde olan oğlanın canı var ise Müslümanlar arasında koyalar, amma yüzün kiblede yana koyalar, zira oğlanın yüzü validesinin arkası canibine bakar, ol husus için oğlanın yüzü kibleye gele, oğlanın canı yoksa kâfirler arasına koyalar. Ketebehû Muhammed

7. Bazı kimesneler Hazret-i Muaviye'ye lanet edip ve "Buna lanet etmeyenlere lanet" dese şer'an ol kimesnelere ne lazım olur?

el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd lazım olur. Yahya Efendi.

[77a]

8. Bir hüccetin mazmûnu sabit olmayınca ol hüccet ile amel olunur mu?

el-Cevab: Temessük olan müddeî ise olunmaz. Ketebehû el-fakîr Ebussuûd.

9. Fetvâ-i merkûme ehemmi mühimmiâtandır ve kesîrû'l-vukû'dur, her hüccetin mazmûnunun sübûtu lazım değildir, müddeî yedinde olan hüccetin mazmûnunun sübûtu lazımdır, amma müddeâ aleyh yedinde olan ref'-i husûmet hüccetinden sübût mazmûn talep olunmaz. Ketebehû Muhammed el-Üskûbî

[77b]

Hâlâ araziye muta'allık olan kanundur ki bin on sekiz tarihinde arz olunup ferman olunmuşdur.

1. Müteveffanın mahlûl olan yeri kızına, yok ise li-eb er karındaşına, yok ise ol mahalde sâkine kız karındaşına, yok ise babasına, yok ise validesine, bunlardan gayri ekâribine hakk-ı tapu yokdur.

2. Müteveffanın mahlûl olan yeri ancak oğluna [intikal eder].
3. Müteveffa-yı zimmînin yeri müslim oğluna intikal etmez.
4. Müşterek yer tasarruf edenlerden biri fevt oldukda yahud haricden bir kimesneye tefvîz ettikde şerîk-i âhar âhara verdirmeyip resm-i mislî ile alır, beş seneye dek hakk-ı talep vardır.
5. Ta‘til ile tapuya müstehak olan yeri yine tapu ile mutasarrıf sâbık olur.
6. Bir tarlayı mutasarrıf olan, âhar diyara gidip üç sene ta‘til etmekle tapu müstehak oldukda sahib-i arz muhayyerdir isterse hakk-ı tapusu olanlara verir isterse âhara verir --- göre değildir.
7. Hüdâ-yi nâbit sabit olan eşcârı sahib-i arz tapu ile vermek murad ettikde muhayyerdir isterse kadîmden munsarîf olana verir isterse âhara verir.
8. Sığârın yeri muattal kalmakla tapuya müstehak olmaz.
9. Sığârın yeri âhara verilse ba‘de’l-buluğ on seneye dek alır.
10. Müşterek orman tasarruf edenlerden biri baltasıyla açıp tarla ettikde şerîki ol tarlada müşterek olur.
11. İzn-i sahib-i arzsız tarla tefvîzi mu‘teber olmaz, birkaç sene öşr ve resmi dahi olsa izin olmaz, sarîhan izin lazımdır.
12. Tarla tefvîzinde tımarıda şerîk olanlardan birinin izni kifayet eder.
13. Tarla tasarrufu edenler zer‘lerin kaldırdıktan sonra âharın koyunların ra‘y ettirip bir miktar akçesin alsalar sahib-i arz mezbûrları ra‘ydan men’a kadirdir.

[78a]

14. Bir karye halkının tasarruflarında olan yerlerden boz ve kır kalıp ziraat olunmayan yerlerin üzerinde bazı kimesneler “Davarların kadîmden yürütegeldin” deyu cebren yürütmeye kadir değillerdir.

15. Sahib-i arz dahi birkaç akçelerin alıp yürütmeye kadir olmaz.

16. Haricden gelip bir karyede sâkin olanlar ol karyede yurtların aldıkları kimesnelerin ne mikdar davarları yürüye gelmiş ise mer‘âlarında ol mikdar davarların yürütürler.

17. Yaylak ve kışlağın dahi ahkâmı sâir arazi gibidir.

18. Bir tarlanın mutasarrıfı yabanda iken bir kimesne ol tarlanın üzerine izn-i sipahi ile bina ihdâs eylese geldikde ol binayı ref^e ettirir.

19. Bir tarla kurbunda değirmen ihdâs eden sahib-i arz ve munsarîf olanın izni olmadan ol tarla üzerinde hark-ı hafr edemez.

20. Evkâf-ı selâtinden icâre-i muaccele ve müeccele ile arazi ve menâzil ve dekâkîn tasarruf edenler biri birlerine ferâğ ettiklerinde yahud babaları ve anaları vefat ettikde bilâ-özr üç ay ihmal edip izin almayıp vakıf defterine kayıt ettirmeyince mütevellî “Dilediğine tefvîz ve îcâr eder” deyu bin otuz dört Recebî ayla müverrah emr-i âlî vârid olmuştur.

21. Arazi tasarruf edenler sahib-i arz izinsiz fâriğ olduklarında sahib-i arz isterse izin verir isterse yine eski mutasarrıfına reddettirir.

22. Öşr ve resm alınmakla resm-i tapu sâkıt olmaz.

[78b]

1. Mes'ele: Bir kasabada olan bağların vazife-i kadîmesi sipahisine her sene öşr bedeli dönüm başına maktûan bir mikdar akçe vermek için hâlâ sipahileri olan Zeyd ol kasaba ahalisine “Bağlarınızdan dönüm başına vazife-i kadîmden zâyid şu kadar akçe verin, ve illâ hasıl olan meyveden öşrün alırım” demeye kadir olur mu?

el-Cevab: Emrsiz olmaz.

2. Mes'ele: Zeyd-i muhzır Amr'a şart vermek istedikde “Benim dediğim olsun mu” deyub Amr olsun dese talâk telaffuz olunmasa mücerred “Olsun” deyub talâka niyet etmese şer'an talâk vaki olur mu?

el-Cevab: Böyle demek örflerinde talâk idüğü ma'rûf ise olur.

3. Mes'ele: Zeyd-i mükâtib ale's-sene kulunu rızasıyla kitabetin bozup bey' etmeye şer'an kadir olur mu?

el-Cevab: Olur.

4. Mes'ele: Zeyd vefat ettikde Amr-i ecnebî veresenin icazetinsiz techîz ve tekffinine bir mikdar akçe harc etmiş olsa hâlâ Amr ol harc ettiği akçeyi terekeden rucu' edip almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Hakim re'yinsiz etti ise olmaz.

5. Zeyd mutasarrıf olduğu arz yerinin tasarrufun ma'rifet-i sipahi ile Amr'a tefvîz ettikten sonra Amr dahi birkaç sene mezbûr yeri tasarruf edip mahsulünü aldıktan sonra merkûm yerin tasarrufuna bazı kimesne müstehak çıkıp Amr'ın tasarrufuna mâni' edilince Amr dahi Zeyd'in kendine ettiği tefvîz ve tasarruf mukabelesinde Zeyd'e verdiği akçeyi Zeyd'den almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Bu suret bey' u şirâ değildir ancak Zeyd Amr'a yerin tasarrufun vermiş Amr da mukabelede Zeyd'e teberruan bir mikdar akçe vermiş hususen Amr birkaç yıl müntefi' olmuş mal-i mütekavvim bey'ı gibi değildir ki istirbâh-ı semen ede bu olmuş gitmiş Amr dahi Zeyd'den akçesin alamaz, gerekse yeri elinden alsınlar gerekse almasınlar asıl hakkı değildir.

[79a]

6. Mes'ele: Zeyd-i mütevellî mal-i vakf yedinde iken fevt olup mal nice olduğunu vasiyet eylese Zeyd-i mütevellînin malından mal-i vakf tazmin olunur mu?

el-Cevab: Mücehhelen fevt olan mütevellînin zâyiât terekesinden tazmin olunmaz.

7. Mes'ele: Zeyd-i mütevellî mal-i vakf yedinde iken fevt olup mal nice olduğunu vasiyet etmese mal-i mezbûr terekesinden tazmin olunur mu?

el-Cevab: Mütevellî mücehhelen fevt oldukda damân lazım olmamak galle-i vakfdadır, asıl mal-i vakfi mücehhelen fevt olunca damân lazım idüğü Fetâvâ-yı Kâdîhân'ın "Mesâîli's-şart fiil-vakf" dediği yerde mestûrdur, şart-i vâkıf üzre vakfi bey' ettikde vakfiyet semene intikal eder, semen makam-i vakfa kâyim olur mütevellî yedinde iken mücehhelen fevt olunca terekesinde alınır.

8. Mes'ele: Zeyd-i sipahinin tımarından hasıl olan galleyi bey'a vekil olan Amr galleyi gabn-i fâhişle bey' eylese bey'ı caiz olur mu?

el-Cevab: Meşâyih ihtilaf etmişdir, fetva bey' caiz olmamak üzeredir deyu bazı kütübde tasrîh olunmuşdur.

9. Mes'ele: Zeyd'in tasarrufunda olan kovanlardan çıkan arının oğulun yabanda Amr bulup kovanına koydukda Zeyd-i mücerred "Benim kovanımdan çıkmışdır" deyu Amr'ın elinden almaya kadir olur mu?

el-Cevab: Zeyd'in kovanından çıktığı sabit ise olur.

10. Mes'ele: Zeyd-i hatib fevt oldukda kadı hitabeti Amr'a arz edip vakfın nâzırı dahi Bekir'e arz edip Bekir birkaç ay mukaddem berat ettirip hitabet ettikten sonra Amr dahi berat çıkarsa hangisinin hitabeti sahih olur?

el-Cevab: Sonraki dahi Zeyd'in mahsulünden aldıysa evvelki hatib olur.

KİTABU'L-FERÂYİZ

11. Zeyd vefat edip kızları Hind'i ve Zeyneb'i ve li-ebeveyn karındaşları Amr'ı ve Bekir'i terk edip kable'l-kısme Hind dahi vefat edip kız karındaşı Zeyneb'i ve li-ebeveyn ammileri Amr ve Bekir'i terk eylese kısmet-i tereke şer'an ne vecihle olur?

el-Cevab: On iki sehmden altı sehm Zeyneb'e, üçer sehm Amr ve Bekir'e değer.

12. Zeyd fevt olup anası Hind'i ve oğulları Amr ve Bekir ve Beşir'i ve kızları Zeyneb ve Hatice'yi terk edip kable'l-kısme Beşir dahi fevt olup ceddese Hind'i ve kızı Aişe'yi ve li-eb karındaşları Amr ve Bekir'i ve li-eb kız karındaşları Zeyneb ve Hatice'yi terk edip kable'l-kısme Aişe dahi fevt olup anası Rabia'yı ve li-eb ammileri Amr ve Bekir'i terk edip kable'l-kısme Hatice dahi fevt olup anaları Fatıma'yı ve li-eb karındaşları Amr ve Bekir'i ve kız karındaşı Zeyneb'i terk eylese kısmet-i tereke ne vecihle olur?

el-Cevab: Bin iki yüz doksan altı sehmden iki yüz altmış bir sehm Hind'e, yirmi beş sehm Fatıma'ya, kırk beş sehm Rabia'ya, yüz yetmiş beş sehm Zeyneb'e, üçer yüz doksan beşer sehm Amr ve Bekir'e değer.

13. Zeyd fevt olup validesi Hind'i ve li-ebeveyn karındaşları Amr ve Bekir ve Beşir'i terk edip kable'l-kısme Amr dahi fevt olup validesi Hind'i ve li-ebeveyn karındaşları Bekir ve Beyir terk edip kable'l-kısme Bekir dahi fevt olup validesi Hind'i ve li-ebeveyn karındaşı Beşir'i terk edip kable'l-kısme Beşir dahi fevt olup zevcesi Fatıma ve validesi Hind'i ve kızı Zeyneb'i ve babasının li-ebeveyn ammi oğulları Halid ve velîdi terk eylese kısmet-i tereke ne vecihle olur?

el-Cevab: Bin yedi yüz yirmi sekiz sehmden yedi yüz yirmi sekiz sehm Hind'e, üç yüz elli sehm Fatıma'ya, üçer yüz yirmi beşer sehm Halid ve velîde değer.

14. Hind fevt olup zevci Zeyd'i ve babası Amr'ı ve validesi Zeyneb'i terk eylese ne vecihledir?

el-Cevab: Nısf Zeyd'e, sülüs mâ-bâkî Zeyneb'e, bâkî Amr'a verilir.

EK 2: FETÂVÂ-YI SUN‘ULLAH EFENDİ’DE BULUNAN KİTAP BÖLÜMLERİNDEKİ FETVA SAYILARI

KİTAP İSİMLERİ	FETVA SAYILARI
1- KİTABU’T-TAHÂRE	6
2- KİTABU’S-SALÂT	21
3- KİTABU’Z-ZEKAT	6
4- KİTABU’S-SAVM	2
5- KİTABU’L-HACC	1
6- KİTABU’N-NİKAH	51
7- KİTABU’R-RADÂ	1
8- KİTABU’T-TALÂK	91
9- KİTABU’L-İTÂK	22
10- KİTABU’L-EYMÂN	10
11- KİTABU’L-HUDÛD	143
12- KİTABU’S-SERİKA	11
13- KİTABU’S-SİYER	22
14- KİTABU’L-İBÂK	1
15- KİTABU’L-MEFKÛD	3
16- KİTABU’Ş-ŞERİKE	11
17- KİTABU’L-VAKIF	95
18- KİTABU’L-BUYÛ‘	32
19- KİTABU’L-KEFÂLE	18
20- KİTABU’L-HAVÂLE	3
21- KİTABU’L-KADÂ’	49
22- KİTABU’Ş-ŞEHÂDE	43
23- KİTABU’L-VEKÂLE	18
24- KİTABU’D-DAVA	45
25- KİTABU’L-İKRÂR	18
26- KİTABU’S-SULH	9
27- KİTABU’L-MUDÂREBE	7
28- KİTABU’L-VEDÎA	18
29- KİTABU’L-ÂRİYE	4
30- KİTABU’L-HİBE	18
31- KİTABU’L-İCÂRE	36
32- KİTABU’L-İKRAH	1
33- KİTABU’L-HACR VE’L-ME’ZÛN	3
34- KİTABU’L-GASB	19
35- KİTABU’Ş-ŞUF‘A	5
36- KİTABU’L-KISME VE’L-FERÂYİZ	23
37- KİTABU’L-MÛZÂRAA	3
38- KİTABU’Z-ZEBÂİH VE’L-UDHİYYE	0
39- KİTABU’L-KERÂHİYYE VE’L-İSTİHSÂN	24
40- KİTABU İHYÂİ’L-MEVÂT VE’L-ARÂZÎ	26
41- KİTABU’R-REHİN	14
42- KİTABU’L-CİNÂYÂT	4
43- KİTABU’D-DİYÂT	69
44- KİTABU’L-VESÂYÂ	11

EK 3: FETÂVÂ-YI SUN'ULLAH EFENDİ ÖRNEK METNİ

Sun'ullah Efendi, *Fetâvâ-yı Sun'ullah Efendi*, Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 502.

ÖZGEÇMİŞ

Büşra Ünalđı 1990 yılında İstanbul'da doğdu. 2008 yılında Kadıköy Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden 2012 yılında da Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi İslam Hukuku bilim dalında yüksek lisansa başladı. 2013 yılında İHL Meslek Dersleri Öğretmeni olarak İstanbul'da göreve başladı. Halen İstanbul'da öğretmen olarak görevine devam etmektedir.

